

**TÜRKİYE’DE GRAFİK TASARIM BAĞLAMINDA
MESLEK ETİĞİNİN İNCELENMESİ**
Sanatta Yeterlik Tezi

Mustafa AKMAN

Eskişehir 2022

**“TÜRKİYE’DE GRAFİK TASARIM BAĞLAMINDA MESLEK ETİĞİNİN
İNCELENMESİ”**

Mustafa AKMAN

SANATTA YETERLİK TEZİ

Grafik Anasanat Dalı

Danışman: Profesör Melike TAŞÇIOĞLU VAUGHAN

İkinci Danışman: Doçent Dr. Zerrin AŞAN GREENACRE

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Güzel Sanatlar Enstitüsü

Mayıs 2022

ÖZET
TÜRKİYE’DE GRAFİK TASARIM BAĞLAMINDA MESLEK ETİĞİNİN
İNCELENMESİ

Mustafa Akman

Grafik Anasanat Dalı
Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2022

Danışman: Prof. Melike TAŞÇIOĞLU VAUGHAN
İkinci Danışman: Doç. Dr. Zerrin AŞAN GREENACRE

Her mesleğin kendine özgü bazı ortak kuralları bulunmaktadır. Bu ortak kuralların oluşumu, o toplumun ve mesleğin zaman içinde geliştirdiği ahlak anlayışı ve örgüt kültürü ile ilgilidir. Etik, bu ahlak anlayışı ve örgüt kültürünü sürekli sorgulayarak daha iyiyi arama aşamasında devreye girer. Meslekler özelinde bu işi üstlenen meslek etiğidir. Tasarım alanında etik sanıldığı gibi intihal ve tasarlanan ürün ile sınırlı değildir. Aksine, tasarım sürecinin her aşaması etiğin kapsamına girer.

Bu araştırma, Türkiye’de grafik tasarım alanında meslek etiğinin durumunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda öncelikle etik ve tasarım ile ilgili temel kavramlar araştırılmış ve paylaşılmıştır. Daha sonra tasarım alanı ile ilgili 3 farklı dalda araştırma yapılmıştır. Öncelikle Türkiye’de ön lisans ve lisans grafik tasarım eğitiminde mesleki etik derslerinin olup olmadığı araştırılmıştır. İkinci olarak meslek etiği ile ilgili bir anket hazırlanmış ve tasarımcıların etik konusundaki görüşleri paylaşılmıştır. Son olarak etik tasarım alanında öne çıkan veya bu alanda üretim yapan tasarımcılarla görüşmeler yapılmış ve konuyla ilgili ortak çıkarımlar paylaşılmıştır. Ayrıca araştırma sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda tasarımda etik bir manifesto ve rehber kitapçık tasarlanarak yayımlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Görsel iletişim tasarım, Grafik tasarım, Tasarımda etik, İyi tasarım, Tasarım süreci

ABSTRACT

AN OVERVIEW OF PROFESSIONAL ETHICS IN THE CONTEXT OF GRAPHIC DESIGN IN TURKEY

Mustafa Akman

Department of Graphic Arts

Anadolu University Graduate School of Fine Arts, 2022

Advisor: Prof. Melike TAŞÇIOĞLU VAUGHAN

2nd Advisor: Assoc. Prof. Dr. Zerrin AŞAN GREENACRE

Every profession has some common rules of its own. The formation of these common rules is related to the moral understanding and organizational culture developed by that society and profession over time. Ethics comes into play in the phase of searching for the better by constantly questioning this understanding of morality and organizational culture. Specific to professions, it is professional ethics that undertake this work. Ethics in the field of design is not limited to plagiarism and the designed product as it is thought. On the contrary, every stage of the design process falls within the scope of ethics.

This research aims to reveal the status of professional ethics in the field of graphic design in Turkey. In this context, first of all, basic concepts on ethics and design were researched and shared. Then, research was conducted in 3 different branches related to the field of design. First of all, it was investigated whether there are professional ethics courses in associate and undergraduate graphic design education in Turkey. Secondly, a survey on professional ethics was prepared and the designers' views on ethics were shared. Finally, interviews were held with designers who are prominent in the field of ethical design or who produce in this field, and common inferences on the subject were shared. In addition, in line with the information obtained as a result of the research, an ethical manifesto and guidebook in design were designed and published.

Keywords: Visual communication design, Graphic design, Ethics in design, Good design, Design process.

TEŞEKKÜR

Etik, ideal olanın peşinde erdemli bir şekilde doğru sorular sorarak sonu olmayan bir arayış sürecidir. Bu yolculukta bana ilham veren rahmetli kardeşim Buğra Yaman'ı sevgiyle anıyorum.

Tez araştırma konumu başından itibaren sürekli destekleyen ve yardımcı olan başta danışmanım Prof. Melike Taşçıoğlu Vaughan'a, anket oluşturma ve inceleme kısmında destekleyen ikinci danışmanım Doç. Dr. Zerrin Aşan Greenacre'ye gösterdikleri ilgi ve sabırdan dolayı çok teşekkür ederim. Bunun yanında değerli vakitlerini ayırıp bu araştırmaya büyük katkılar sağlayan başta İlhan Bilge hocam olmak üzere sırasıyla: Ceren Bulut Yumrukaya, Çiğdem Demir, Dilek Evirgen, Enis Timuçin Tan, Murat Ertürk, Mustafa Kınık, Orhan Sevindik, Ömer Durmaz, Ömer Genç, Öznur Işır, Pelin Öztürk Göçmen, Rauf Kösemen, Tevfik Fikret Uçar, Tuğba Bayıslan, Yasin Avcı, Zeynep Pehlivan Baskın'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca GMK'ya verdikleri tüm destekler için teşekkürlerimi sunar; “Tasarımda Etiğe Giriş” kitapçığının daha akıcı olması için editörlüğünü üstlenen Eda Sezgin'e de teşekkür ederim.

Tez çalışmasına değerli görüşleri, yapıcı eleştirileri ve yardımlarıyla katkı sağlayan jüri üyeleri Prof. Sevim Selamet, Prof. Fethiye Gonca İlbeyi Demir, Doç. Dr. Pelin Öztürk Göçmen ve Doç. Dr. Murat Ertürk'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Daha ismini sayamayıp tez sürecinde gerek tasarım sohbetleriyle bana yardımcı olan gerekse anket çalışmasının dağıtılmasında yer alan tüm tasarımcılara teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak beni her zaman destekleyen sevgili aileme minnettarım.

Mustafa AKMAN

2022

13.05.2022

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Mustafa AKMAN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTITÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GÖRSELLER DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	3
1.3. Önem	4
1.4. Sınırlılıklar	4
1.5. Yöntem	6
2. TEMEL TANIMLAR VE ARKA PLAN	8
2.1. Ahlak ve Etik	8
2.1.1. Ahlak Kavramı	8
2.1.2. Ahlakın Gelişimi	9
2.1.3. Etik Kavramı	14
2.1.3.1. Etik Değerler ve Karakter Özellikleri	16
2.1.3.2. Erdemi Oluşturan Karakter Özellikleri	17
2.1.4. Ahlakın ve Etiğin Ayrımı	20
2.1.5. Meslek Kavramı	21
2.1.6. Meslek Etiği	22
2.1.6.1. Meslek Etiğinin Önemi	23
2.1.6.2. Meslek Etiği İlkeleri	24
2.1.6.3. Meslek Etiğine Aykırı Davranışlar	26
2.2. Grafik Tasarım ve Meslek Etiği	29
2.2.1. Grafik Tasarım Kavramı	34

2.2.2. Grafik Tasarımda Etiğin Konuşlanması	35
2.2.3. İyi ve Doğru Tasarım ile Etik İlişkisi	43
2.2.4. Grafik Tasarımda Etik Rehber Gereksinimi	45
2.2.5. Grafik Tasarımcının Ötesinde Çevreye Duyarlı, Bilinçli Tüketici ve İşveren	47
3. BULGULAR, TARTIŞMA VE YORUM	51
3.1. Doküman Bulguları ve Yorum	51
3.2. Anket Bulguları ve Yorum	61
3.3. Görüşme Bulguları ve Yorum	81
4. UYGULAMA PROJESİ	92
4.1. Uygulama Projesinin Amacı	92
4.2. Uygulama Projesinin Yöntemi	92
4.3. Uygulama Projesinin İçeriği	93
4.3.1. Tasarımda Etik Manifesto	93
4.3.2. Tasarımda Etiğe Giriş Kitapçığı	95
4.4. Uygulama Projesinin Yapım Süreci	95
SONUÇ VE ÖNERİLER	107
KAYNAKÇA	112
EKLER	
Ek-01 Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Karar Belgesi	118
Ek-02 Türkiye’de Grafik Tasarım Bağlamında Meslek Etiğine İlişkin Anket Gönüllü Katılım Formu	119
Ek-03 Türkiye’de Grafik Tasarım Bağlamında Meslek Etiğine İlişkin Anket Formu	121
Ek-04 Türkiye’de Grafik Tasarım Bağlamında Meslek Etiğine İlişkin Görüşme Formu	130
Ek-05 Türkiye’de Grafik Tasarım Bağlamında Meslek Etiğine İlişkin	

	<u>Sayfa</u>
Tasarımcılarla Yapılan Görüşmelerin Metinleri	133
Görüşme Metni 1. Ceren Bulut Yumrukaya	133
Görüşme Metni 2. Çiğdem Demir	144
Görüşme Metni 3. Dilek Evirgen	150
Görüşme Metni 4. Enis Timuçin Tan	158
Görüşme Metni 5. İlhan Bilge	165
Görüşme Metni 6. Murat Ertürk	180
Görüşme Metni 7. Mustafa Kınık	189
Görüşme Metni 8. Orhan Sevindik	197
Görüşme Metni 9. Ömer Durmaz	204
Görüşme Metni 10. Ömer Genç	211
Görüşme Metni 11. Öznur Işır	219
Görüşme Metni 12. Pelin Öztürk Göçmen	226
Görüşme Metni 13. Tefik Fikret Uçar	231
Görüşme Metni 14. Tuğba Bayıslan	238
Görüşme Metni 15. Yasin Avcı	243
Görüşme Metni 16. Zeynep Pehlivan Baskın	252
Ek-06 GMK Fiyat Listesi ile Dağıtılan Çalışma Yönetmeliği ve ICoD İlkeleri ...	259
Ek-07 Bir Neo-Modernist Manifesto	262
ÖZGEÇMİŞ	264

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 2.1.	Çizgiyi nereye çekiyorsun? Para için ahlakını terk etme. Steve Haslip, 2009	37
Görsel 2.2.	Ind.ie grubu tarafından yayınlanan Tasarımda Etik Manifesto	39
Görsel 2.3.	GMK'nin 2002 yılında yayımladığı "Tasarım Ekolojisi" yazısından bir kesit	41
Görsel 2.4.	Tasarımcılar, sizden onlar için yalan söylemenizi isteyen şirketlerden uzak durun. Söz: Tibor Kalman, tasarım: Jonathan Barnbrook, 2001	47
Görsel 3.1.	44 Devlet Üniversitesinde bulunan toplam 69 ön lisans grafik tasarımı programlarının 1. ve 2. öğretim şeklinde dağılımı	52
Görsel 3.2.	24 Vakıf Üniversitesinde bulunan toplam 80 ön lisans grafik tasarımı programlarının 1., 2. ve uzaktan öğretim şeklinde dağılımı	52
Görsel 3.3.	Devlet ve Vakıf olmak üzere toplam 68 üniversite 149 ön lisans grafik tasarımı programlarının 1., 2. ve uzaktan öğretim şeklinde dağılımı	53
Görsel 3.4.	44 Devlet Üniversitesinde bulunan toplam 69 ön lisans grafik tasarımı programlarının meslek etiği müfredatta yer alma bilgisi dağılımı	53
Görsel 3.5.	24 Vakıf Üniversitesinde bulunan toplam 80 ön lisans grafik tasarımı programlarının meslek etiği müfredatta yer alma bilgisi dağılımı	54
Görsel 3.6.	Devlet ve Vakıf olmak üzere toplam 149 ön lisans grafik tasarımı programlarının meslek etiği müfredatta yer alma bilgisi dağılımı	54
Görsel 3.7.	Devlet ve Vakıf olmak üzere toplam 149 ön lisans grafik tasarımı programlarının meslek etiği müfredatta yer alma pasta grafiği	55
Görsel 3.8.	Bahsedilen 5 lisans bölümünün toplam sayılarının karşılaştırmalı grafiği	56
Görsel 3.9.	Devlet ve Vakıf Üniversitelerine göre grafik tasarımı lisans bölümünün dağılımı	56
Görsel 3.10.	44 Devlet üniversitelerinde bulunan toplam 45 lisans grafik tasarımı bölümlerinin meslek etiği müfredatta yer alma bilgisi dağılımı	57
Görsel 3.11.	47 Vakıf Üniversitesinde bulunan toplam 89 lisans grafik tasarımı bölümlerinin meslek etiği müfredatta yer alma bilgisi dağılımı	58
Görsel 3.12.	Devlet ve Vakıf olmak üzere toplam 134 lisans grafik tasarımı bölümlerinin meslek etiği müfredatta yer alma bilgisi dağılımı	59

Görsel 3.13.	Devlet ve Vakıf olmak üzere toplam 134 lisans grafik tasarımı bölümlerinin meslek etiği müfredatta yer alma bilgisi pasta grafiği	59
Görsel 3.14.	Devlet ve Vakıf olmak üzere toplam 134 ön lisans ve lisans grafik tasarımı bölümlerinin meslek etiği müfredatta yer alma bilgisi pasta grafiği	60
Görsel 3.15.	Anket katılımcılarının cinsiyet dağılımı	62
Görsel 3.16.	Anket katılımcılarının yaş dağılımı	62
Görsel 3.17.	Anket katılımcılarının eğitim durumu	63
Görsel 3.18.	Anket katılımcılarının grafik tasarım altında çalışma alanı dağılımı	63
Görsel 3.19.	Anket katılımcılarının deneyim yılı dağılımı	64
Görsel 3.20.	Anket katılımcılarının çalışma saati dağılımı	64
Görsel 3.21.	Anket katılımcılarının gelir dağılımı	65
Görsel 3.22.	Anket katılımcılarının son çalışma yerlerindeki süre dağılımı	65
Görsel 3.23.	Anket katılımcılarının meslek etiği dersi aldınız mı sorusuna verdiklerin cevapların dağılımı	66
Görsel 3.24.	Anket katılımcılarının özel olarak (sonradan, ekstra) meslek etiği dersi aldınız mı sorusuna verdiklerin cevapların dağılımı	66
Görsel 3.25.	Anket katılımcılarının yaşadığı yerler dağılımı	67
Görsel 3.26.	Etik değerler konusundaki farkındalığı gösteren farklı yanıtların toplam grafiği	67
Görsel 3.27.	“Benim için etik değerlere uymak gelirim olumlu etkiler” önermesine verilen yanıtların grafiği	68
Görsel 3.28.	“Benim için etik değerler sadece yasal düzenlemelerle ilgilidir” önermesine verilen yanıtların grafiği	68
Görsel 3.29.	“Bana göre etik değerler sadece tasarım süreciyle ilgilidir” önermesine verilen yanıtların grafiği	69
Görsel 3.30.	“Bana göre etik değerlerden ödün verilmemelidir” önermesine verilen yanıtların grafiği	69
Görsel 3.31.	“Bana göre etik değerler mesleğin dışında ilerleyen bir süreçtir” önermesine verilen yanıtların grafiği	70
Görsel 3.32.	“Mesleğimi icra ederken meslek etiği konusunda hassas davranırım” önermesine verilen yanıtların grafiği	70

Görsel 3.33.	“Meslek etiği dersi eğitim-öğretim hayatında zorunlu olmalıdır” önermesine verilen yanıtların grafiği	71
Görsel 3.34.	“Meslektaşlarım meslek etiği üzerine eğitilidir” önermesine verilen yanıtların grafiği	71
Görsel 3.35.	“Grafik ürünler kitleleri olumlu olarak etkileyebilir” önermesine verilen yanıtların grafiği	72
Görsel 3.36.	“Meslek etiği tasarımcılarla çalışanlar için hassas bir konudur” önermesine verilen yanıtların grafiği	72
Görsel 3.37.	“Grafik tasarımcılar öncelikle marka stratejisi ve çıkarları doğrultusunda tasarım yapar” önermesine verilen yanıtların grafiği	73
Görsel 3.38.	“Grafik ürünler doğa ve çevre sorunlarına etki edebilir” önermesine verilen yanıtların grafiği	74
Görsel 3.39.	“Mesleğim adil çalışma süresine sahiptir” önermesine verilen yanıtların grafiği	74
Görsel 3.40.	“Grafik tasarımcılar insan odaklı ve evrensel değerleri gözeterek tasarım yapmaktadır” önermesine verilen yanıtların grafiği	75
Görsel 3.41.	Durum senaryoları 01 verilen yanıtların grafiği	76
Görsel 3.42.	Durum senaryoları 02 verilen yanıtların grafiği	77
Görsel 3.43.	Durum senaryoları 03 verilen yanıtların grafiği	77
Görsel 3.44.	Durum senaryoları 04 verilen yanıtların grafiği	78
Görsel 3.45.	Meslekte etik değerleri geliştirmeye yönelik verilen yanıtların grafiği ...	79
Görsel 4.1.	Tasarımda Etik Manifesto afişi	97
Görsel 4.2.	Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu’nun ön ve arka kapak sayfaları	98
Görsel 4.3.	Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu’nun farklı cihazlarda görünümü	98
Görsel 4.4.	Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu’nun giriş ve içindekiler sayfası	99
Görsel 4.5.	Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu’nun 2. ve 3. sayfası	99
Görsel 4.6.	Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu’nun 4. ve 5. sayfası	100
Görsel 4.7.	Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu’nun 6. ve 7. sayfası	100
Görsel 4.8.	Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu’nun 8. ve 9. sayfası	101
Görsel 4.9.	Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu’nun 10. ve 11. sayfası	101
Görsel 4.10.	Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu’nun 12. ve 13. sayfası	102
Görsel 4.11.	Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu’nun 14. ve 15. sayfası	102

Sayfa

Görsel 4.12.	Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu'nun 16. ve 17. sayfası	103
Görsel 4.13.	Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu'nun 18. ve 19. sayfası	103
Görsel 4.14.	Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu'nun 20. ve arka kapak sayfası	104
Görsel 4.15.	GMK sayfasında yayımlanan Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu	104
Görsel 4.16.	Tasarımda Etik konulu sanatta yeterlik tez sergisi afişi	105
Görsel 4.17.	Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Sanatlar Sergi Alanından bir görüntü	105
Görsel 4.18.	Tasarımda Etik sergisinden bir görüntü	106
Görsel 4.19.	Tasarımda Etik konusunda üretilen yayımları indirmek için tasarlanmış ekran görüntüsü	106

1. GİRİŞ

İnsanların, çeşitli nedenlerle veri ve bilgi paylaşma isteğiyle farklı iletişim araçları ortaya çıkmıştır. Günümüze dek sürekli katlanarak artan iletişim araçları insanların hayatını kolaylaştırmaktadır. Fakat artan veri ve bilginin iletişim araçları ile olan bu yolculuğu giderek karmaşaya uğramaktadır. Bu noktada grafik tasarımcılar görsel iletişim dilini etkin bir şekilde kullanarak mesajın sorunsuz bir şekilde alıcısına ulaşmasını sağlamaktadır. Buna ek olarak tasarımcı, mesajı daha etkin ve anlaşılır kılarak iletilmesini kolaylaştırmakta, cezbedici hale getirmektedir.

Grafik tasarım, mesajın etkili bir şekilde görsel olarak karşı tarafa aktarılması kaygısının güdülmesinden bu yana hep var olmuştur. Bu bakımdan birçok sanat-tasarım alanı kendi gelişim tarihlerinin kaynağını mağara duvar resimlerine kadar dayandırmaktadır. İnsanlık tarihine baktığımızda grafik tasarım mesleği farklı isimler altında günümüze kadar icra edilmiştir. Bilgi ve teknolojiye bağlı olarak grafik tasarımcılar dönem dönem farklı isimlerde çağırılmıştır. Her mesleğin ilerleyiş hikâyesinde olduğu gibi grafik tasarım mesleğinde de kendi içerisinde mesleğe özgü sorgulamalar yapılmış ve yapılmaktadır. Örnek vermek gerekirse; mesleğin sınırlarının belirlenmesi, kendine özgü kurallarının oluşturulması, mesleğin tanımının sorgulanması, tasarım mesleği ve yapay zekanın ilişkisi ile mesleğin geleceği gibi durumlar gösterilebilir.

Günümüzde başarılı olmanın anahtarı rekabet içerisinde bulunan sektörde rakip firmalar ya da markalar arasından sıyrılmaktır. Burada görsel iletişimin anahtar isimlerinden olan grafik tasarımcılara büyük bir pay düşmektedir. Bu süreçte hızlı üretim-tüketim zinciri, markaların daha fazla kâr isteği, yeni teknolojiler ile tasarım materyallerinin demokratikleşmesi gibi etmenler grafik tasarım mesleğinin gidişatını sorgulatmaktadır. Bu hızlanan ve daha da hızlanmakta olan yeni dünyada tasarım mesleğinin nasıl bir ortamda icra edildiği ve etkilerinin ne olduğu merak uyandırıcıdır. Tasarıma özgü idealize edilmiş bir yaşamın nasıl olması gerektiği sorusu doğrudan meslek ahlakını, meslek etiğini aklımıza getirmektedir.

1.1. Problem

Grafik tasarım, sanat ve pazarlamanın kesişim noktasında yer almaktadır. Grafik ürün sanatsal kaygılar gütmesine karşın asıl işlevinin belli bir mesajı karşı tarafa aktarmak

olduğundan ticari tarafı daha ağır basmaktadır. Bu noktada grafik tasarımcı her ne kadar çok bilgi, görgü ve entelektüel derinliğe sahip olsa da mesajın işvereni ve hedef kitlesi olmasından dolayı belirli kalıplar içerisine sıkışmaktadır. Grafik tasarımcı işveren, müşteri ve zaman sınırlamasına tabidir. Fakat grafik tasarımcının alanında söz sahibi olup yeniliklere kucak açabilmesi yine kendisini birçok alanda geliştirmesi ve özellikle kendi alanıyla ilgili donanımlı hale gelmesiyle mümkündür.

Grafik tasarım mesleğinin etki alanları düşünüldüğünde insana, topluma ve çevreye çok önemli etkileri bulunmaktadır. Bilinçsiz ve dönemin günübürlük rüzgarıyla hareket edilmesi öncelikle mesleğin sağlıklı ve doğru bir şekilde oluşamamasına, var olan örgüt kültürünün çürümesine ve meslektaşların sürekli zarar görmesine neden olur. Bunun yanında insana, topluma ve çevreye de olumsuz olarak etki ederek var olan yapının bozulmasına neden olur. Bu bakımdan meslek etiği incelenmesi gereken en önemli problemlerden biridir.

Çağımızda, grafik tasarım mesleği çok daha farklı yeniliklere gebe kalarak daha da derinleşmektedir. Dönemin getirdiği farklılıkların bir arada kullanılması, bilgi ve teknolojik ilerlemeler ile tasarım materyallerinin demokratikleşmesi, deneysel işlerin artması, kimi zaman hız kavramının sürecin önüne geçmesi gibi etkilerle grafik tasarım mesleği yeniden şekillenmektedir. Ayrıca öğrenebilen makinelerin (yapay zekânın) giderek bazı basit tasarım problemlerini çözmesi bu alanda rekabeti daha da arttırmakta ve tasarımcıları bir alanda uzman kılmaya zorlamaktadır. Grafik tasarım alanındaki bu gelişmeler tasarım alanında etik meseleleri daha da derinleştirmektedir.

Grafik tasarımcı kendisine verilen mesajı sadece görselleştirmekle kalmayıp ürettiği yaratıcı ve özgün içeriklerle yönlendirici bir pozisyona da sahiptir. Grafik ürünlerin birçok kişi ve süreçten geçmesi sürekli müdahalelere açık hale getirmekte ve tasarımcının dışında sürecin ilerlemesine sebep olmaktadır. Bazen de kişisel talepler, tasarım ürünlerinin uygunsuz bir şekilde oluşmasına neden olabilmektedir. Bu ve bunun benzeri örneklerin artmasına bağlı olarak mesleğin olumsuz olarak ilerlemesine ve giderek telafisi güç kemikleşmiş, kanıksanmış sistemler oluşmasına sebep olabilir. Yine seri üretime bağlı olarak hızlı rekabet kültürünün kültürel, ahlaki ve etik değerleri tehdit etmesi en çok da grafik tasarım mesleğini yakından ilgilendirmektedir.

Mesleğin sorunsuz bir şekilde gelişebilmesi, toplum ve çevresiyle uyumlu bir şekilde ilerleyebilmesi için kendi içerisinde belli kurallara tabidir. Reklamcılık ve iletişim gibi alanlarda etik konusunda sorgulamalar daha fazla yapılmasına karşın uzmanlaşma

çağında grafik tasarım alanında sorgulamalar, Türkiye’de henüz yetersiz bir seviyededir. Ayrıca mesleğin kendi etik değer ve kurallarının (kodlarının) belirlenmesi, yazılı hale getirilerek daha fazla kişiye ulaştırılması gerekmektedir. Yine mesleklerin sağlıklı bir şekilde gelişip evrilebilmesi için meslekte ortak değer ve kuralların (kodların) her iki alana hâkim uzmanlarla (tasarım-etik) ve diğer paydaşlarla fikir alışverişi yapılarak belirlenmesi gerekmektedir.

Mesleklerde örgüt kültürünün oluşması meslek etiği kavramının sindirilip uygulanmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu bakımdan eğitim kurumlarında ve daha sonrasında profesyonel yaşamda meslek etiği bilgilerinin paylaşılıp paylaşılmaması önemli bir problemdir. Buna bağlı olarak meslekte etik kurallara dikkat edilmiyorsa dikkat edilmemesinin nedenlerinin de ortaya çıkartılması gerekmektedir.

1.2. Amaç

Grafik ürünler her ne kadar bir tasarımcının elinden çıksa da birçok farklı filtreden geçmektedir. Müşterinin müdahalesi, sanat yönetmeninin yönlendirmesi, matbaacının talepleri, hedef kitlenin istekleri gibi katmanlar sıralanabilir. Bir tarafta toplumsal ve çevresel sorumluluklar, izleyicilerin (kullanıcıların) çıkarları diğer tarafta ise çalışılan firma veya markanın çıkarları bulunmaktadır. Bir grafik tasarımcı kendisini konumlandırırken hangi tarafa ağırlık vermelidir? Tarafsız kalmak mümkün müdür? Kendisi bu iki taraf arasında ayrıca bir konumda yer alabilir mi? Şüphesiz bir grafik tasarımcı mesleği icra ederken kendi kendisinin eleştirmeni ve müfettişi konumundadır. Bu tek taraflı hakemlik sürecinde kendisine rehber olacak referansları nereden sağlayabilir? Grafik tasarım mesleğinin etik değerleri, kodları belirli midir? Sözlü veya yazılı olarak nereden kimlerden temin edilmektedir? Grafik tasarım eğitimi altında meslek etiği dersleri ne kadar bulunmaktadır? Peki tüm bu soruların cevapları belirsizken daha da önemlisi tam olarak tartışılmaya bile açılmıyorken, grafik tasarım içerisinde meslek etiğinden söz edilebilir mi?

Bu çalışmanın amacı grafik tasarım bağlamında meslek etiği kavramı içerisindeki iş ahlakı, örgütsel kültürün incelenmesi ve sosyal sorumluluk alanındaki karmaşık sorunların irdelenmesidir. Bu doğrultuda üst kısımda bahsi geçen sorulara ve daha fazlasına cevaplar aranmıştır. Bu süreçte taraflara; izleyici, işveren, ağırlıklı olarak tasarımcılar ve tasarım eğitimcilerine yol göstermek ve tasarımda etik perspektifinden alana katkı sağlamaktır. Ayrıca grafik tasarım ve etik ilişkisi konusunda yapılan

Çalışmaların sayısı da oldukça sınırlıdır. Çalışma bu alandaki eksikliğin kısmen de olsa giderilmesini ve üzerine daha fazla odaklamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda nitel ve nicel araştırmalar yapılarak grafik tasarım alanında meslek etiğinin güncel durumu ortaya konulmuştur. Grafik ürün olaraksa tez araştırması ile örnek bir “Tasarımda Etik Manifesto” ve “Tasarımda Etiğe Giriş” isimli kılavuz kitapçık tasarlanarak paylaşılmıştır.

1.3. Önem

Türk grafik tasarım tarihinin yeni araştırılmaya başlandığı ölkemizde, geleceğe doğru ve etik bir meslek yapısı bırakabilmek çok geçmeden bu alanda üzerine düşünölüp sorgulamaların yapılmasıyla mümkündür. Grafik tasarım mesleğinde etik konusunda var olan durumun ortaya konması, eksikliklerinin anlaşılması ve sonrasında geliştirmeler yapılabilmesi üzerine yönelmeyi ve araştırma yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Tez araştırması kapsamında yapılan bu çalışma keşfedici tanımlayıcı bir yapıya sahiptir. Meslekte, güvenilir ve dayanıklı bir gelişim için önce etik üzerine var olan durumun keşfedilmesi, tanımlaması arkasından sorgulamalar yapılması gerekmektedir. Bu süreçte mesleki ortak kodların belirlenmeye çalışılması, var olan kodların gerekliyse güncellenmesi ve pratiğe uyarlanmaya çalışılması önem arz etmektedir.

Doğru, sağlam ve sürdürülebilir bir meslek sisteminin oluşturulabilmesi, öncesinde uygun atmosferin oluşturulmasında yatmaktadır. Bugün gelişmiş, sürdürülebilir ve doğru diye tanımladığımız birçok sistemin geçmişte defalarca sorgulanıp farklı pratik evrelerden geçmesiyle nihai ve güncel şekline ulaştığı unutulmamalıdır. Bu alışma etik perspektifinden grafik tasarım alanını sorgulamaya açarak meslek etiğinin güncel durumunu, eksikliklerini, problemlerini ortaya koyarak önerilerde bulunmasıyla alana önemli bir katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Ayrıca tasarım sürecine dahil olan paydaşların bilinçlenmesine ve bu alanda daha fazla üretim yapılmasına teşvik edeceği düşünülmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Etik, bir diğer ismiyle ahlak felsefesi kendi başına geniş ve derin bir alandır. Grafik tasarımda meslek etiği; etik kavramı veya etik değerler siyah ve beyaz gibi keskin uçları ifade etmeyen, çoğunluğu gri alanlar içinde bulunan kavramlardır. Araştırmacılar için, bu alanların kendi getirdiği doğal zorlukların yanında üzerine o alanların araştırma zorluklarının da eklenmesiyle grafik tasarım ve etik konusu pek

incelenmemiş ve sorgulanmamış bakir alanlardan birisidir. Bu bakımdan asıl konunun öncesinde ahlak, etik, meslek etiği vb. gibi temel kavramlar açıklanacaktır: Etiğin ve meslek etiğinin grafik tasarım alanında veya herhangi bir alanda anlaşılabilmesi öncesinde bu temel kavramların sindirilmesiyle mümkündür. Bu aşamadan sonra grafik tasarım mesleği ile ilişkisi, konumu, önemi aktarılıp devamında araştırma ve bulgular sonucu ortaya çıkan veriler paylaşılmaya çalışılacaktır.

Araştırma ve incelemeden elde edilecek veriler Türkiye'yi kapsamakta olup burada da mesleğin icra edildiği yoğunlaşmış bölgelerden dolayı homojen bir dağılımdan söz edilmesi çok sağlıklı olmayacaktır. Anket verilerinin toplanması konusunda tasarım sektörünün yoğun olduğu İstanbul, İzmir gibi büyükşehirlere ağırlık verilmiştir. Ayrıca GMK'da anket formunu üyeleriyle paylaşmıştır. Yine bu araştırma, araştırmanın yapıldığı 2020–2021 süre zarfını kapsamakta olduğu unutulmamalıdır. Fakat mesleğin nitelikleri, yoğun olduğu bölgeler, dönemi ve nedenleri dikkate alınarak genel değerlendirmeler yapılmıştır.

21. yüzyılda grafik tasarımın giderek daha fazla alt dallara ayrıldığı bilinmektedir. Bu çalışma kapsamında bu alt dallar tek tek ele alınmayıp grafik tasarım başlığı altında incelenecektir. Burada yapılan, ulaşılan ve elde edilen bazı veriler (anket, tartışma ve yorumlar) araştırma yapılan 2020–2021 yıllarını kapsamakta olup bazı bilgilerin genellemesi (daha sonraki zamanlara) doğru olmayacaktır. Ayrıca araştırmanın yapıldığı zamanda koronavirüs (covid-19) hastalığı gibi olağanüstü gelişmelerin olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Sınırlılıklarla ilgili bir başka konuda etiğin tasarım altında da çok geniş bir kavram olmasıdır: Grafik tasarım eğitiminde etik, serbest çalışan (freelancer) tasarımcılar için etik, normal çalışanlar için etik, ajans perspektifinden etik, etik derslerinin müfredat bilgilerinin incelenmesi, tasarımda etik dışı davranışlar, sosyal tasarım, tasarımda sürdürülebilirlik gibi sıralanabilir.

Son olarak daha doğru verilere ulaşabilmek için aynı anda üç farklı alan üzerinden araştırma yapılması (ön lisans ve lisans düzeyinde etik derslerinin araştırılması, tasarımcılara anket çalışmasının yapılması ve önde gelen tasarımcılar ile yarı yapılandırılmış meslekte etik hakkında görüşme yapılması), araştırmanın uzamasına ve bazı bölümlerin kendi içerisinde daha detaylı olarak incelenmesinin önüne geçmektedir. Fakat burada genel, bütüncül ve daha doğru verilere ulaşabilmek için bu çeşitliliğe gidildiği unutulmamalıdır. Görüşmelerin ayarlanması sürecinde tasarımcılarla ortak

zamanın belirlenmesi, korona virüs salgınının olumsuz etkileri, bazı tasarımcıların görüşme taleplerini ısrarlara rağmen yanıtsız bırakmaları veya reddetmeleri yaşanan zorluk ve sınırlılıklara eklenebilir.

1.5. Yöntem

Araştırmada birden fazla araştırma yöntemi kullanılmıştır; nitel ve nicel yöntemler harmanlanmaya çalışılmıştır: Öncelikle var olan kaynaklar incelenerek veriler toplanmış ve doküman incelemesi yapılmıştır.

İlk olarak grafik tasarım bölümlerinde meslek etiği dersinin bulunma bilgisi araştırılmıştır: Türkiye’de grafik tasarım eğitimi verilen yüksek öğretim kurumları incelenmiş ve güncel olarak ön lisans, lisans programlarında etik dersinin sayısı belirlenmiştir. Ön lisans düzeyinde grafik tasarım programlarının hangi üniversitelerde bulunduğu bilgisine doğrudan Yökatlas üzerinden ulaşılmıştır. Güzel sanatlar fakülteleri öğrenci alımlarını merkezi sınav yerine kendi yetenek sınavlarıyla belirleyip seçtiklerinden bu fakültelerin bölüm bilgilerine tek tek ulaşmaya çalışılmıştır. Daha sonrasında bu grafik tasarımı programları ve bölümleri arasından meslek etiği olan kurumlar belirlenmiştir. Çıkan bulgular doğrultusunda bu konuda genel değerlendirmeler yapılmıştır. Bulgular istatistiksel bir şekilde paylaşılmıştır.

Türkiye’de çalışan grafik tasarımcıların grafik tasarım mesleği bağlamında etik düşünceleri ve davranışlarını ortaya çıkaracak bir anket çalışması geliştirilerek, sonuçların yapılan zaman dilimi özelinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Mesleğin sınırlarının belirlenememesi ve kayıtlı çalışan bilgisinin olmamasından dolayı evren büyüklüğü tam olarak bilinmemektedir. Bu bakımdan tasarımcıları temsil eden profesyonel grafik tasarımcılar, grafik tasarım eğitmenleri ve sektörde üretim yapan son sınıf öğrencileri örneklem olarak belirlenmiştir. Profesyonel grafik tasarımcılara ulaşım konusunda GMK katkı sağlamıştır.

Hazırlanan anket çalışması belli bir savı savunmaktan ziyade keşfedici, durum tanımlayıcı bir amaç gütmektedir. Anket verilerinin güvenilirliği için ana kütle üzerinde araştırma yapmadan önce bir grup ile ön test aşaması tamamlanmıştır. Ara aşamalar tamamlandıktan sonra etik kuruldan gerekli izinler alınmıştır. Verilerin incelenmesi aşamasında IBM SPSS 24 MacOS program versiyonundan yararlanılmıştır. Elde edilen veriler gruplandırılarak istatistiksel bir şekilde paylaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın son kısmında grafik tasarım alanda üretim yapan önde gelen tasarımcı ve akademisyenlerle tasarımda etik üst başlığı ile ilgili görüşmeler yapılmıştır. Bu konuda yaptıkları görsel ve yazınsal çalışmalar ışığında öngörülerini alınmaya çalışılmıştır. Grafik tasarımda etik kodların oluşmasında ve bu devinim halindeki süreçte tasarımcıların rolünün sorgulanması, bu görüşmelerle uzmanlar ile mesleki etiğin ilerleyişi hakkında fikirlerine yer verilmiştir. Yine bu bilgilerin elde edilmesinde ses kayıt araçları kullanılarak metine aktarılmış ve tasarımcıların izinleri alınarak *tam metin* olarak ekler bölümünde paylaşılmıştır. Elde edilen veriler kapsamında, bu dokümanlar incelenerek ulaşılan toplam çıkarımlar paylaşılmıştır.

Görüşme formu yarı yapılandırılmış bir formatta hazırlanarak katılımcının fikirlerini özgürce ifade edebilmesi için röportajın ilerlemesine bağlı olarak ek sorular sorulması planlanmıştır. Yine bu yarı yapılandırılmış görüşme formu titizlikle hazırlanarak (alternatif sorunların hazırlanması, etik kurul onayının alınması vb.), tüm veriler ekler bölümünde paylaşılmıştır. Toplamda kadın erkek dağılımına dikkat edilerek otuz tasarımcıya ulaşılmaya çalışılmıştır. On yedi tasarımcı ile görüşme yapılmış, on altı görüşme değerlendirilmeye alınmıştır.

2. TEMEL TANIMLAR VE ARKA PLAN

2.1. Ahlak ve Etik

Ülkemizde her iki kavramın birbiri yerine sık kullanılıyor olması aslında bu kavramlara ne kadar mesafeli olduğumuzun somut bir göstergesidir. Günlük hayatta birbiri yerine kullanılmasına karşın farklı anlamlara gelen bu kavramları bilmek bize bu alanda daha doğru düşünmemizi ve tavır takınmamızı sağlar. Ayrıca yine ahlak ve etiği oluşturan arka planı bilmek, üzerine çalışılan alanda daha doğru değerlendirmeler yapabilmeyi sağlar. Ahlak ve etik kavramları temel düzeyde de olsa bu bölümde açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1.1. Ahlak kavramı

Etik konusunda ilerleme sağlamak için ahlak konusunun bilinmesi gerekmektedir. Etik, temelde ahlaki değerler üzerine yükselen ve bilimsel bir bakış açısı ile ahlakın ele alınmasını sağlayarak belli çıkarımlar doğrultusunda ideal-yönlendirici olan hakkında ortak genel yargıları oluşturmaktadır. Ahlak bireylerin ortak alanda yaşamasıyla birlikte gruptaki, toplumdaki çoğunluğun zamanla geliştirdiği yol gösterici iyi-kötü, doğru-yanlış gibi adlandırılan niteliklerdir. Toplumun töre ve davranışlarıyla doğrudan ilişkilidir. Toplumlar kendi içerisinde farklı ahlaki yapılar oluşturarak yazılı olmayan kuralları geliştirirler. Bunlar ahlaki yargılar, ahlaki değer yargıları, töreler, adetler şekilde adlandırılabilir.

Ahlak ve etik Yunancada gelenek ve alışkanlığı ifade eden *ethos* kelimesinden türemiştir. *Ethics* kelimesine yakın anlam taşıyan “moral” ise, gelenek, alışkanlık ve karakteri ifade eden Latincedeki *mos, mores* kelimesinden gelmektedir (Özgener, 2004, s. 05). Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğüne göre ise ahlak, “bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları, sağıtöre ve huylar” olarak açıklanmıştır (http-1). Ahlak kelimesine daha detaylı bakılırsa Arapça *h-l-k* kökünden geldiği bilinmekte ve *takdir* anlamını taşımaktadır. Yine ahlak bireye, insan tekine özgü niteliklere karşılık gelmektedir (Koca, 2016, s. 132).

Ahlak insanlar arasındaki ilişkilerin ilerlemesini sağlayan değer yargısıdır fakat bu yargılar toplumu oluşturan bireylerin yaşayış şekline beslendiği için toplulukların değer yargıları arasında farklılıklar bulunabilir. Ahlakın oluşumunda din, dil, coğrafya, iklim vb. gibi özelliklerin etkisi bulunmaktadır ve yine bu özelliklere göre toplumdan

topluma çok farklı şekilde ahlak gelişimi görülmektedir. Ahlak bölgeye göre şekillenmektedir ve yerel ilkeler üzerinden yükselmektedir.

Farklı şekillerde düşünebilen (eleştirel, benmerkezci, sorgulayıcı) bir hayvan olan insan, varoluşu gereği ahlaklı değildir. Ahlaki yargıları, çevresinden, yetiştiği ortamdan doğrudan veya dolaylı bir şekilde öğrenir. İnsanın eğitime ve ahlaki disiplininin geliştirilmesine ihtiyacı vardır. Bu geliştirme süreci insanın kişiliğinin gelişim sürecine tekabül etmektedir ve burada da tek bir yol yoktur: Bilindiği üzere Freud'un Psikoseksüel Gelişim Kuramı, Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı, Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı, Kohut'un Kendilik Psikolojisi Kuramı gibi örnekler sıralanabilir. Bunun yanında insanın temelde iyi olduğunu ve hayat boyu öğrenmekte olduğunu, kendisini sürekli geliştirme arzusu içinde olduğunu düşünen Abraham Maslow gibi düşünürler de bulunmaktadır (Özdemir, Özdemir, Kadak, Nasıroğlu, 2012, s. 570). Fakat insanın grup içinde uyumlu ve iyi bir şekilde hareket edebilmesi ahlaklı olarak eğitilebilmesi, yetiştirilme şekliyle doğrudan ilişkilidir.

Toplumda ahlakın gelişmesi temelde aile kavramıyla başlar. Halkalar halinde düşünülecek olursa aile, yakın çevre, okul, iş, sosyal çevre, bölgedeki topluluklar vb. şekilde sıralanabilir. Fakat ahlakın aktarılması konusunda ailenin, dolayısıyla bireyin ahlak gelişimi için ilk yılların önemi büyüktür.

Ahlak kavramı ile toplumlar iyi ve kötü davranışları devrim içerisinde belirleyerek ve sürekli güncelleyerek yazılı olmayan yönlendirici değerler ortaya koyarlar. Bu devrim genellikle bilinçsiz, farkında olunan bir durum değildir. Toplum gözünde her ahlak yargısı sanılanın aksine uzak geçmişe dayanmaz. Kültür ile sürekli etkileşim içerisinde olan ahlak kavramında doğal olarak organik bir yapıdadır. Sürekli değişim içerisinde.

2.1.2. Ahlakın gelişimi

Ahlak öğrenimi toplumun en küçük yapı taşı olan ailede başlamaktadır. İnsan psikolojisi ile doğrudan bağlantılıdır. İd, ego ve süperego kavramları ahlakın oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. İd, ego ve süperego kavramlarını kısaca hatırlamak gerekirse id, insanın ilkel dürtülerini temsil eden kısımdır. Saldırganlık, koruma, hırs, seks gibi içgüdüsel dürtüler örnek gösterilebilir. Süperego toplum tarafından oluşturulmuş kuralları temsil etmektedir. Sonradan öğrenilen davranışların, kuralların içselleştirilmesidir. Örf, adet, emir ve bazı yasalar bu kavram altına alınabilecek

örneklerdendir. Ego ise ilkel benliğimiz ile topluluğun oluşturmuş olduğu kurallar arasındaki dengeyi sağlayan kavram olarak ifade edilmektedir. Ego kısaca gerçekliğe göre hareket etme durumudur denilebilir. Bu kavramlar bir davranışın yapılmasındaki alt metnin açıklanmasında işe yaramaktadır. Freud, bu üç kavramın birbirinden bağımsız olmadığını sadece hangisi ağır basıyorsa onun ağırlığı altında hareket edildiğini ifade etmektedir (Geçtan, 1998, s. 44). Kısaca “Psikanalitik görüşe göre psikolojik yönden sağlıklı bir kişi id, ego ve süperego dengesini sağlayabilen kişidir” (Tuzcuoğlu, 1995, s. 276). Freud çocukluk çağlarında ahlaki gelişimin tamamlandığını ileri sürmüştür. Ahlak gelişiminin oluşması ile ilgili farklı görüşlerin olduğu da bilinmektedir. Örneğin yine başka bir düşünür olan Kohlberg’e göre, ahlak gelişimi (oluşması) sadece çocukluk çağları ile sınırlı değildir. Kohlberg ahlak gelişimini kademeli olarak ele alarak her bir kademenin sindirildikten sonra bir üst basamağa geçilebileceğini ifade etmiştir. Üç ana basamaktan oluşan bu katmanlar her biri kendi altında iki alt kademeyi barındırmaktadır. Alt kademelere değinmeden kısaca basamaklar şu şekilde özetlenebilir: İlk basamak gelenek öncesi düzeydir. Burada kişi ödül-ceza ilişkisi ekseninde hareket eder. Negatif durumlardan mümkün olduğunca kaçınma ve kendi çıkarlarını korumaya yönelik davranır. Burada bulunan bir kişinin doğruyu yapma nedeni kişisel çıkarlarının giderilmesidir. Ahlaki bir sorgulama yapmaktan ziyade çıkar sonucuna göre hareket eder. Kohlberg’e göre dokuz yaşından küçükler, birçok ergen ve yetişkin suçlular bu düzeyde yer almaktadır (Bahar, 2014, s. 11).

İkinci basamak geleneksel düzeydir. Kişi toplumsal ödevler, sorumluluklar ve yükümlülükleri anlayarak bunların altında hareket eder. Birey olarak kendisinin bunların yanında pek önemi yoktur. Toplumda belirlenen kurallara sorgulamadan ve kendi değerinin ötesinde bir özdeşleşmişlik vardır. Sistem için hareket eder ve kendisini sistemin veya kuralların altında, onun varlığı için kullanır. Bu aşamada bulunan birey toplumsal kuralları ve düzeni takip eder fakat gerekçelerini ve neden öyle oldukları ile ilgilenmez. Toplumdaki birçok kişi bu basamakta yer alır. Freud’dun yaklaşımının karşılığını belirtmek gerekirse süperego kavramına karşılık gelebilir (Bahar, 2014, s. 12).

Son basamak ise gelenek sonrası düzeydir. Burada kişi evrensel ilkeleri benimseyerek kendisini bu ilkeler etrafında uyumlu bir şekilde hareket etmeye başlar. Sistem ve kuralları kendisinin üstünde tutmaz aksine bu kurallar bireyler için vardır ve bunlara kendi (bireylerin) özgürlüğü için olduğunu bilerek bu yönde hareket eder. Gerekğinde bu sistem ve yasaların sorgulamasını yaparak evrensel ilkeleri bunların

önünde tutar. Evrensel ilkeler, insan hakları, insan ve doğaya saygı çerçevesinde kişisel bir otorite oluşturmuştur. Ne yazık ki bu düzeye herkes ulaşamamaktadır. (Bahar, 2014, s. 13, Çiftçi, 2003, s. 64-66).

Bireyde ahlakın gelişimi üzerine birçok farklı teori ortaya atılmıştır. Yukarıda da değinilen iki teoriyle birlikte birçok teori ahlaki gelişim kuramlarını oluşturmaktadır. Ahlaki gelişim kuramları dört ana başlıkta toplanmaktadır: Psikanalitik Kuram, davranışçı kuram, sosyal öğrenme kuramı ve bilişsel öğrenme kuramıdır (Sökmen, Tarakçıoğlu, 2013, s. 05). Daha önce açıklanan Sigmund Freud'un ahlak ve kişisel gelişim teorisi psikanalitik kuram başlığı altında incelenmektedir. Bunun yanında Lawrence Kohlberg'in teorisi ise bilişsel öğrenme kuramı altında incelenmektedir. Burada en fazla karşılaşılan ve bilinen teorilere yer verilmiştir, aksi taktirde her bir teorisinin kendisi felsefede geniş bir alan olduğu akıldan çıkartılmamalıdır.

Verilen bilgilerin dışında kalan bir başka ahlaki kurallar oluşumu ise Hartland-Swann'a ait olan toplumdaki adetlerin önem derecesidir. Hartland-Swann'a göre:

“Bir toplumda en önemli adetleri yöneten kuralların, sonunda o toplumun yasaları haline geldiğini savunur. Bu kurallar manzumesi o toplumun yurttaşlarının yasal yükümlülüklerini ifade eder. Orta derecede toplumsal önemi haiz adetleri yöneten kurallar ise o toplumun ahlak kuralları haline gelir. Bu kurallar manzumesi o halkın ahlak kurallarını ifade eder. Son olarak, en az toplumsal öneme haiz adetleri yöneten kurallar ise o toplumun nezaket kuralları olur” (Feldman, 2012, s. 16-17).

Ahlakın oluşması ve gelişmesi, onu oluşturan adetlerin toplumun bireyleri tarafından orta derecede kabul edilmesi ile meydana gelmektedir. Yine bu yüzdendir ki adetlerin toplumdan topluma farklılık göstermesi, farklı ahlak gelişimlerinin yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu gelişim ile ortaya çıkan ahlaki kurallar, toplumlarda birbiri arasında uyumsuz olabilmektedir.

Etik kavramına geçmeden önce toplum içinde iyi-kötü davranışın sorgulanması (ve buna benzer yargılar), var oluşun amacı, insan neden yaşar, adalet nedir, erdemli yaşamak ne demektir, erdemler nelerdir vb. gibi sürekli sorular sorarak belli kurallar içerisinde cevaplar arayan felsefe kavramından da kısaca bahsetmek gerekir. Şüphe ve merak, felsefenin ana sütunlarıdır ve insan aklının gelişmesini sağlar. Felsefe Yunanca *sevmek, peşinden koşmak, aramak* anlamına gelen *phileo* ve *bilgi bilgelik* anlamına gelen *sophia* sözcüklerinden türemiştir. Antik Yunanlılara göre bilgi sever, hikmet peşinde koşan kişi anlamına gelir. Felsefesin konusu temelde “nihai ve en yüksek şeylerin arayış biçimi, analitik, tutarlı ve sorgulayıcı düşünerek bu çerçevede sorular sorma ve cevaplar

arama” olarak ifade edilebilir. Bugün, tüm bilimlerin anasıdır ve her birisinin içerisinde barınan felsefe belli kurallar çerçevesinde sorular sorarak cevaplar arama sanatıdır. Antik Yunandan günümüze erdemli olma ve erdemin gerektirdiği özellikler üzerine cevaplar aranmıştır. Felsefe entelektüel bir düşünce faaliyetidir (Cevizci, 1999, s. 333-334).

Felsefe, insan hayatının değerini, amaçlarını, çevresiyle olan ilişkilerini sorgulayarak açıklamalar getirmektedir. Fakat nihai bir sona varmaktan ziyade bu sorgulamalar her yüzyılda tekrar edilerek yeni cevaplar ve yeni soru formları doğurmaktadır. Kavramlar üzerine mantıksal akıl yürütme işlevidir. Bugün önemsiz olarak görülebilen veya çeşitli nedenlerle girilemeyen konulara bile girerek mantıksal argümanlar ileri sürmesi ve analiz ile cevaplar üretmesi örnek gösterilebilir. Kısaca felsefe, insanın anlama isteğinin sorucudur.

Felsefe aracılığıyla pratik ve kavramsal konulara eğilmek düşünce sistemimizi geliştirerek zihin bahçemizin gelişmesine vesile olur. Bugün artı değer üretimler yapmanın bir başka ifade ile çağın gerektirdiği ve ilerisinde faaliyetlerde bulunmanın bir ön koşuludur. Yine doğru akıl yürütmeler yaparak daha doğru yargılara varmamızı sağlar. Bu noktada yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, analitik düşünme vb. akıl yürütmeleri çok önemli bir noktadadır.

Felsefenin önemli kavramlarından olan değer ve erdem kelimeleri ideali arama yolunda önemli sorulara ve cevaplara sahiptir. Bir şeyin değeri üzerine düşünmek o şeyi kapsamlı bir şekilde ele almayı gerektirmektedir. Üzerine ince sorgulamalar yaparak ederini veya onun karşılığını oluşturan şeyler üzerine fikirler yürütmemizi sağlar. Daha basit bir ifade ile söylemek gerekirse öznenin belli niteliklere göre nesneye yüklediği anlam diyebiliriz. Değeri belirleyen şeyler 3 ana başlıkta toplanmaktadır: İlk başlık değer kavramıdır. Değer, tanımlanamaz bir şeydir: Bir sanat eserinin değeri örnek gösterilebilir. Siz onun neden değerli olduğunu gerekçeleri ile karşı tarafa sunabilirsiniz ama muhatabınız sizin gördüğünüz güzelliği gör(e)meyecektir. Aynı örnek ahlaki bir davranış içinde söylenebilir. Siz bir davranışı, değerli (iyi, doğru) olarak görmeyen birisine onu gerekçeleri ile anlatsanız dahi karşıda ki kişi sizin gibi onun değerini göremeyecektir (Arslan, 2018, s. 122-123).

Değeri olan, haz vericidir: Değerli olan şeylerin haz verici olması durumudur. Burada belki kısa süreli haz verici durumlar kafa karışıklığı yaratabilir. Fakat daha uzun perspektiften bakıldığında kısa süreli haz verici şeylerin uzun süreli hazzardan mahrum bırakması sonucu yine aynı haz ilkesi üzerinden bu kısa süreli hazzardan vazgeçerek uzun

sürekli hazzın seçilmesi olarak ele alınabilir. Bir örnekle açıklamak gerekirse: Sigara ve alkol kullanımının kişiye kısa vadede haz vermesi onda bir değer yaratmaktadır. Fakat kişi uzun soluklu baktığında ve bu kullanılan maddelerin daha sonraları hayatında olumsuz etkiler yaratarak genel hazzın düşmesine yol açmasından ötürü bu alışkanlığı, daha az değerli bularak vazgeçmektedir. Çünkü asıl uzun süreli hazzın daha değerli olduğunu kavrayarak ve yaşam kalitesine önemli derecede etki ettiğini anlayarak tercihini yine haz üzerinden fakat daha geniş bir perspektiften ele almış olması gösterilebilir (Arslan, 2018, s. 123-125).

Son başlık arzu veya tercih olarak değerlidir: Değerli olan şeyin seçilmesi ve arzu edilmesi olarak ifade edilir. İnsanın bir şeyi arzu etmesi onu değerli kılmaktadır (Arslan, 2018, s. 125). Bu başlık daha çok göreceliliğe işaret etmektedir. Bu başlıkta kendi içerisinde kaşıt görüşlerini barındırmaktadır fakat son nihayetinde arzu edilir olanın bir değeri olduğu üzerine görüş ifade edilebilir.

Bu üç kavramında kendi içerisinde yanlışları bulunmasına rağmen değerın sınırlarını belirlemektedir. Değerin neden kaynaklandığını bilmek, değerın yapısını anlamak, değerlerin çıkış noktasını anlamamıza yardımcı olmaktadır ve ahlaki değerlerin arkasındaki gerekçeleri aydınlatmaktadır.

Değer kavramını kısaca bahsettikten sonra erdem kavramı daha rahat anlaşılacaktır. Çünkü erdemli olmak her daim değer ile ilişkilidir. Erdem, bir kimsenin her zaman iyi ve doğru olana doğru yönelmesini ifade etmektedir. Erdemli kişi ahlaki olarak iyi ve doğru olanı hem teoride hem pratikte hayata geçirmeye çalışan kimsedir. Cevizci'nin Felsefe Sözlüğü'nde kavram şu şekilde açıklanır: "İnsan varlığına en zengin, en gerekli ve en dolgun anlamını veren ahlaki niteliklerin toplamı. İnsan iradesinin gerektiği taktirde büyük özverilerde bulunmak, ahlaki iyiliği amaçlama, iyilik uğruna hareket etme gücü" (Cevizci, 1999, s. 331).

Antik Yunan en önemli filozoflarından olan Sokrates erdem üzerine düşünerek kendisinden sonraki öğrencilerinin de bu kavram üzerine yönelmesini sağlamıştır. Ayrıca kendisi de hayatının son nefesine kadar erdemli olmak kavramını pratikte de uygulamıştır. Bu yüzden Platon'un ele aldığı "Sokrates'in Savunması" adlı eseri yalnızca Sokrates'in değil, tüm insanlığın savunması olarak nitelendirilir. Her daim bilginin peşinden gitme, dogmatik olmama, sorgulama, iyi ve doğru olana ulaşma gibi örnek hareketleri hayatında uygulayarak bize hatırlatır.

2.1.3. Etik kavramı

Toplumumuzda çoğu zaman ahlak ile etik aynı şeymiş gibi algılansa da ahlak etiğin konusudur. Ahlakın içerisinde yer alan, mevcut değerlerin sorgulanması aşamasında etik yani ahlak felsefesi devreye girer. Etik kavramına bakacak olursak insanların, toplumların ahlaksal ilişkilerini iyi-kötü, doğru-yanlış, sorumluluk-sorumsuzluk vb. gibi kriterlerle davranış ve tutumların irdeleyerek kavramsal olarak açıklamaktadır. Ayrıca etik, felsefenin en önemli dallarından birisidir. Kökeni daha önce de ifade edildiği gibi *ethos* sözcüğüne dayanmakta ve karakter, huy, alışkanlığı ifade etmektedir.

Antik çağ düşünürlerinden itibaren ideal olanın sürekli sorgulanması etiğin gelişmesini sağlamıştır. Daha öncede ifade edildiği gibi en önemli düşünürlerden olan Sokrates, hayatın sorgulanması ve kendini bilmedeki ısrarı insanın önce kendisini tanıyarak toplumla birlikte iyi, güzel, doğru, yanlış vb. değer yargılarının fark edilerek değerlerin uyuşumunu irdelemesi ve bunun hayatının bir parçası haline getirmesini öğütler. Yine düşünürün en önemli sözlerinden olan “Sorgulanmamış bir yaşam yaşanmaya değmez.” veya “Sorgulanmamış hayat yaşanmaya değmez.” sözü bu durumu özetler niteliktedir. Etik, temelde insan pratiğinin idealde ne olabileceğinin sorgulanması ve ortaya çıkarılmasıdır.

Etik, kişi ve belli gruplar için rehberlik niteliğindeki yazılı veya sözlü normlardır. “Etik, iki manaya gelebilir. Biri ahlaktan daha ileriye giden ve temellendiren bir değerler felsefesidir; diğeri de meslek ahlakıdır” (İAÜ Tarmer, 2017, s. 117).

Etik kuralları olmayan bir toplum zamanla kuralsız ve ilkelleşmeye doğru savrulur. Belirlenen ortak kurallar, kişi ve kurumların toplum içerisinde sağlıklı bir şekilde ayakta kalabilmesinin ve karşılıklı uzlaşma ile sağduyulu bir şekilde ilerlemesinin önünü açar. Toplumlar uygarlık basamaklarını tırmandıkça karşılıklı, uzlaşmacı, rahat bir yaşam sürmek için ortak kurallara o denli ihtiyaç duyarlar. Aksi takdirde herkesin kendince taraflı fikirleri ile toplumun ya da mesleğin getirdiği bazı özellikler kişisel çıkarlar uğruna kullanılabilir. Etik ilkeler veya kodlar mesleklerin güvenilir ve sağlam bir şekilde örgüt kültürünün oluşması sağlar. Bu bakımdan etik kavramı, ahlak kavramına göre daha kurumsal bir yapıdadır. Ahlaki değerler, toplumun davranışlarından beslenir.

“Etik meselesi kurumsal bir meseledir. İnsanın etik davranışı olmaz. İnsan ancak bir kurumun içinde olursa olur. Eğer ben bir öğretim üyesiysem, üniversitenin etik kodları vardır ve ben bu etik kodlara uymak zorundayımdır. Fakat Ali Saydam’ın etik kodları olmaz, ahlaki değerleri olur” (İAÜ Tarmer, 2017, s. 33).

Etik, ahlak anlayışının sorgulanması aşamasıyla ilgilidir. Toplumsal düzeyde göreceli olan ahlak anlayışının nedenlerini irdelleyerek bir mantık ve tutarlılık çerçevesinde sorgulanması sürecidir. Yine bu bakımdan bu süreç sadece uzmanlara özgü olmayıp günlük hayatta her aydın ve ergin birey bu sorgulamaları bir aşamaya kadar kendisi sürdürmektedir.

Etik, bir sistemli ve tutarlı sorgulamalar mekanizması ise sonucunda belirlenen yargılara uymak kişiyi ahlaklı yapmaz. Etik ortaya çıkan yargıların incelenme sürecini ifade ederek ahlak anlayışı üzerinden ilerler. Etiğe analogi üzerinden bir örnek vermek gerekirse: Bir sanat eleştirmeni mutlaka iyi bir sanatçı olmak zorunda değildir. Sanat ilke ve kuramlarını bilir, sanatçı ve eserin olduğu ortamları çözümleyebilir. İzleyicilerin veya katılımcıların perspektifinden olayları analiz edebilir. Sanat eleştirmeninin sanat eseri ve diğer bağlantıları ile olan mesafesi onun konumunu belirler. Bu bakımdan sanat eleştirmeni olmakla sanatçı olmak arasında belli farklılıklar bulunmaktadır (Pieper, 2012, s. 34). Ahlaklı bir birey olmakla etik kodlara uyan bir birey olmak aynı şeyi ifade edemeyebilir. “Hiç kimse teoloji sayesinde dindar olamayacağı gibi etikle de ahlaklı olunmaz” (Pieper, 2012, s. 20).

Etik, sadece toplumun sosyo-kültürel sorgulamalarıyla sınırlı kalmayıp birçok farklı alanda ahlaki ve pratik davranışların sorgulanmasıyla iyileştirilmesine vesile olmaktadır. Etik bu bakımdan uygulamalı alanlarda da rehber niteliğinde görev almaktadır. Örnek vermek gerekirse: Tıbbi etik, biyoetik, iktisat etiği, bilim etiği, sosyal etik, ekoloji etiği ve barış etiği gösterilebilir (Pieper, 2012, s. 85-95).

Etik, ahlaklı veya iyi ahlaklı davranmanın yolunu gösterir. Etik, olması gerekene ve ideal olana işaret eder fakat bu durum kişiyi sorunsuz bir şekilde nasıl uygun şekilde davranacağını gösteremeyebilir. Annemarie Pieper’in bu konudaki örneği durumu iyi özetlemektedir: Pusula kullanan bir izci kuzeyin nerede olduğunu bilir fakat kendi konumunu ve çevresindeki koşulları tanıyamıyorsa nasıl hareket edeceğini bilemez ve pusula etkisiz bir araca bile dönüşebilir. Bir aracın olması, onu kullanılabilir ve pratikte fayda sağlanacağı anlamına gelmez. Örnekte kullanılan pusula kişiye doğru yolu bulmasını sağlayan sadece bir araçtır. Ayrıca bu araç bu yolu izlemeye de zorlamaz. Yol gösterici bir konumdadır fakat pusulayı kullanan kişi bunu kullanmayı redde edebilir. Bu tamamen kişinin kendi özgür iradesine kalmış bir durumdur. Yine insan olmanın gerekliliklerinden olan özgür olmanın sorumlulukları vardır ve ideal olanın tersini seçmesi de belli yükümlülükleri beraberinde getirir (Pieper, 2012, s. 96-97). Bu bakımdan

etik kuralların belirlenmiş olması bile istenilen hedefe kesin olarak ulaşılabacağından ziyade bu kuralların gerekçelerinin sindirilerek hareket edilmesi etik kuralların daha doğru çalışmasını sağlayacaktır.

Öneminden dolayı bir kez daha hatırlamak gerekirse etik sorgulamalar sadece bir kişiye ya da meslek grubuna ait olmayıp herkes etik sorgulamaları yapabilir. Etik sorgulama becerisi kazanmak ahlaki olan davranışın sorgulanmasını ve alt nedenlerinin açıklanmasını sağlayarak geçmişte neden bu şekilde yapıldığını ve gelecekte ne yapılması gerektiği üzerine düşünmeyi sağlar. Bunun üzerine düşünme sürecinde ezberlerden sıyrılarak, ahlaki davranışın veya ahlaki olmayan davranışın altında yatan gerçek nedenlere ulaşarak, daha sonraki davranışlar için yeni bir patika geliştirebilir. Bu bakımdan İoanna Kuçuradi'nin de ifade ettiği gibi etik problemlerin günlük hayatın bir parçası olduğu unutulmamalıdır. Fakat burada etik değer ve ahlaksal normları bilerek hareket edilmesi gerekmektedir (Kuçuradi, 2003, s. 7-9).

Etik oluşturucu parçaları sıralamak gerekirse: Birey, iyi, kötü, özgürlük, erdem (fazilet), sorumluluk, vicdan, ahlak yasası, ahlaki karar ve ahlaki eylemdir (Keskin, 2014, s. 11-12). Burada erdem kavramına tekrar değinmekte fayda vardır. Erdem, insanın hal ve hareketlerinde iyi olanı sergilemesi ve bunu istemesi durumudur. İdeal olan her zaman erdemle bir tutulmuştur ve ideale ulaşmaya çalışan bir kişinin tutumu erdemli olarak tasvir edilmektedir. Erdemli kişi, iyi bir yaşam arayışı içerisinde olarak kendisine uygun ve yakışanı sergilemesidir. Bunun içinde sorgulamalar yaparak erdemli olan şeyleri kendisinde bulmaya, keşfetmeye ve yaratmaya çabalamalıdır. Bu noktada etik ile erdem kavramının yolları kesişerek yapılan bir davranışın sorgulanması ve bunun sonucunda bir yargıya varılması söz konusudur.

2.1.3.1. Etik değerler ve karakter özellikleri

Bir kişinin erdemli davranması o kişinin dışarıdan bir güdülenmeden ziyade kendi farkındalığı ile etik değerleri sorgulayarak çıkarımda bulunmasıdır. Yani erdemli bir davranışı yaparken sadece kural olmasından ziyade, o davranışı kural olmasa da yerine getirecek bir yapıda olmasını ifade eder. Burada etik değerlerin bilinmesi ve bu referansların hayata geçirilmesi söz konusudur. Josephson Etik Değerler Enstitüsü etik değerleri oluşturan altı karakter özelliğini; güvenilirlik, saygılı olma, sorumluluk sahibi olma (sorumluluk), adil olma (adalet), şefkatli olma, vatandaşlık şeklinde sıralamıştır (http-2). Her bir karakter özelliğini sık sık duyuyor olmamıza rağmen pratikteki

yansımalarına baktığımızda içeriklerinin ne kadar anlaşıldığı şüphelidir. Ayrıca farklı kaynaklarda farklı karakter özelliklerinin de olduğu unutulmamalıdır: Bu başlıklara örnek vermek gerekirse: Doğruluk, adalet, bağımsızlık, tarafsızlık, açıklık, sorumluluk, yeterlilik, güvenilirlik, saygı, mesleğe bağlılık olarak sıralanabilir. Bu ilkelerden bazıları: Her bir ilkenin birbiri ile çok sıkı bir ilişkisi olduğu için bazı kaynaklar birbiri içerisinde eritirken, bazı kaynaklar da bu karakter özelliklerini ayrı ayrı belirtmişlerdir.

Söz konusu etik olduğunda ahlakın sorgulanması sonucunda bazı genel kurallardan bahsedilebilir. Bu kurallar, ahlakın bazı kuralları ile de paralellik göstermektedir. Genel olarak güvenilirlik (dürüstlük-doğruluk), adalet, özgürlük, sorumluluk, sadakat (bağlılık), saygı göstermek ve yardım etmek olarak ifade edilebilir. Bu ilkeler, bir etik değer yaslandığı temellerdir. Güncel bir değerler sınıflamasına örnek vermek gerekirse M. Cüneyt Birkök'ün yaptığı ve diğer değerlerin bunların bir çıkarımının olduğunu gösterdiği özgürlük, adalet, eşitlik, bilim ve sanat olmak üzere beş ana evrensel değerden bahsedilebilir (Birkök, 2019, s. 493). Bu evrensel değerler etrafında diğer bahsi geçen değerlerin oluştuğu ve çeşitlendiği görülmüştür.

2.1.3.2. Erdemi oluşturan karakter özellikleri

Evrensel değerlerin yaslandığı temellerin sindirilmesi etik ikilemde kalınması durumunda ve bazı etik ilkelerin güncellenmesi (örneğin mesleki ilke ve kodlar) sırasında yararlanır. Sürekli gelişen ve değişen dünyamızda değerlerin neye göre oluşturulması ve evrimleştirilmesi gerektiğinin kaynağıdır. Kimi zaman değer-erdem kimi zaman da karakter özelliği-ortak evrensel ilkeler olarak ifade edilen bu özellikleri bilmek ahlakın dolayısıyla meslek ahlakının incelenmesi aşamasında çok önemlidir. Erdemli kişiyi oluşturan bu karakter özellikleri kısaca şöyle açıklanabilir: Adalet veya adil olma karşı tarafa tarafsız, eşit, önyargılı olmama ve açık olmayı gerektirir. Sanılanın aksine eşitlik ile aynı anlama gelmeyip durum ve koşullara göre adil kararlar almayı gerektirir. Herkesin eşit şartlara ve koşullara sahip olmadığı bir yerde herkesten eşit derecede karşılık beklemek çeşitli problemlere sebep olabilir. Bu bakımdan adalet ve eşitlik aynı şey değildir: Adalet, şartları herkesin eşit şekilde yararlanabileceği yani eşitsizliklerin giderilmesini ifade etmektedir.

Özgür olmak veya özgürlük ilkesi, birey, toplum ve yapıların hiçbir baskı unsuru altında kalmadan karar verebilme ve hareket edebilme durumudur. Özgürlük en önemli ve diğer değerlerle doğrudan bağlantılı olan bir kavramdır: “Örneğin özgürlüğün

olmadığı durumlarda eşitlik, adalet, bilim ve sanattan herhangi birinin var olabilmesi mümkün değildir” (Birkök, 2019, s. 496).

Dürüst olmak veya dürüstlük ilkesi, samimi olan karşısındakini ve kendisini aldatıcı teşebbüslerde bulunmayan, ailesine, arkadaşlarına ve çevresine sadık olan sözü bir kimseyi temsil etmektedir. Dürüst olmak: Güvenirlilik, doğruluk, sözünün eri olma ve tutarlılık ile ilişkilidir. Güvenilirliği sağlamak inşası uzun ve vakit alan fakat parçalaması ise çok kolay olan bir kavramdır. Tek bir sefere mahsus olmayıp bir tutumu gerektirmektedir ve kendi içerisinde sürdürülebilir bir yapısı vardır. Aksi takdirde güvenilirlik ortadan kalkarak karşı tarafın her sözüne kuşku ile bakılmasına sebep olur. Söz ile eylemin paralellik göstermesi dürüstlük ve güvenirlilik için önemli bir işarettir.

Eşit davranma veya eşitlik ilkesi, yasa, hukuk ve toplumsal fırsatlar karşısında muhatapların arasında ayırım gözetilmemesi durumudur. Eşitlik gündelik, siyasi, hukuk vb. gibi farklı alanlara göre farklı şekilde tanımlandığı bilinmektedir fakat genel anlamı ile temel özelliklerden dolayı ayırım gözetilmemesi durumudur. Hukuk alanından eşitlik ilkesine örnek vermek gerekirse Türkiye Anayasası’nın 10. Maddesi eşitlik kavramını açıklar niteliktedir (Ayhan, 2009, s. 45).

“Herkes kişinin dil, din, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür... Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde... kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadır” (http-3).

Sorumluluk, güveni oluşturan önemli bir karakter özelliğidir. Sorumluluk sahibi olan kişi ve kurumlar, söylediği sözlerden yaptığı hareketlere, etki alanlarından faaliyetlerine kadar yaptığı durumların ve seçimlerin mesuliyetini alabilirler. Bunların yasalar önünde hesabını verebilirler. Fakat sorumluluk sahibi kişi ya da kurumlar, davranışı gerçekleştirirken bir yasa olmasından ziyade bir gereklilik, kendine-çevresine karşı sorumlu olma ihtiyacından hareket eder. Sorumluluk sahibi bir kişi hal, hareket ve sözlerinin ağırlığını tartarak kendisi özgürlüğünü ve kararlarını elinde barındırır. Sorumlulukları dahilinde hesap verebilir, kendine güvenlidir, proaktif ve çalışkandır. Verdiği kararların sonuçlarının ağırlığını bilir ve buna göre davranır. Kişi ve kurumlar sanılanın aksine sadece yine kişi ve kurumlara karşı sorumlu değildir; aksine yaşanılan çevreden tutunda, ayak izini bıraktığı ve gelecekte kredilerini kullandığı yeni nesillere kadar sorumludur.

Saygılı olma eylemi, karşısındaki kişi veya şeyin değerinin farkında olarak önyargısız bir biçimde ölçülü davranma durumudur. Daha çok olumlu bir duygu olarak karşı tarafa gösterilen hürmettir. TDK, saygı kavramını “değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram” şeklinde açıklar (http-1). Saygı sadece insana yapılan bir tutum olmaktan ziyade hayvanlara, doğaya, kurumlara vb. gibi insan dışı durumlara karşı da sergilenen bir tavidir. Yine ülkemizde sevgi, hoşgörü, kibarlık ve görgülü gibi kelimelerle bir tutulsa da bunlardan farklı bir kavramdır. Saygılı olmak bir davranıştan, hareketten çok uzun vadeli bir durumu çağırıştırır. Yine kültürlere göre saygı kavramı da değişebilir. Fakat saygılı olmak karşı tarafı önyargısız bir şekilde ölçülü yaklaşmayı gerektirir.

Şefkatli olma eylemi, karşılıksız beslenen ve oluşan iyi istekler ve sevmeye hali olarak özetlenebilir. Şefkat denildiğinde ilk aklımıza gelen bir annenin çocuğuna gösterdiği tutumdur. Şefkat her şeye gösterilebilir fakat insan hayatına olan etkisi çok büyüktür. Özellikle çocukluk yaşlarında insan hayatı üzerinde önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir. Şefkatli olmakta saygı gibi bir anlık olaydan çok bir tavır, tutumu işaret eder. Şefkatli olmaya daha dikkatli baktığımızda koruma, kollama, kabullenme, iyi niyetle bulunup bu yolda hareket etme vb. gibi özellikler olduğu görülmektedir.

Bağımsız olma (tarafsızlık), hiçbir yönlendirici unsurun, tesirin altında kalmadan karar verme ve hareket edebilme durumudur. Genellikle tarafsız olma ile eş tutulur fakat iki kavramın ayırım noktalarının bulunduğu unutulmamalıdır. “Tarafsızlık ya da nesnellik, insanın bireyleri ya da nesneleri oldukları gibi görebilmesi ve bu görüntüyü kendi istek ve korkuları ile oluşturduğu görüntüden ayırabilmesidir” (Aydın, 2015). Bu noktada taraflı veya tarafsız olmak her zaman bağımsız hareket etmek anlamına gelmeyebilir: Taraflı bulunan bir gazeteci bağımsız kararlar alarak haber yapabilir. Tarafsız olduğunu iddia eden bir çalışanda çeşitli sebeplerle bağımsız kararlar alamayabilir. Fakat bir kişinin veya kurumun uzun vadeli başarılı olmasında etkili olan en önemli sütunlardan birisi bağımsız olması veya bağımsız hareket edebilmesidir.

Vatandaşlık, yurttaşlık olarak da bilinmektedir. Yasalar gereği bir politik kurumun parçası olmak demektir. Yurttaş olmak demek ait olunan çevrenin korunmasının ve gelişmesinin sorumluluğunu üstlenmek demektir. Yasal düzenlemelerden, çevresel sorumluluklara, gönüllü hareket etmekten, iş birliği yaparak yardımlaşmaya kadar geniş bir yelpazesi bulunmaktadır.

Etik değerleri oluşturan bu karakter özelliklerini anlamak ve altında yatan gerekçeleri içselleştirmek etik ikilemde kalınması veya zamanla etik kodların geliştirilmesi sırasında doğru hareket edilmesini sağlayacaktır. Bir rnek vermek gerekirse tenazi kararı alan bir hastaya doktorun yaklaşımı nasıl olmalıdır sorusu etik ikilem barındırmaktadır. Çoğu etik ikilemin doğru ve yanlış cevabı bulunmamaktadır. Bu nedenle bu kararın verilmesi sırasında geri planın iyi bir şekilde analiz edilerek durum ve koşullara göre en doğru olan tercih yapılmaya çalışılmaktadır. Burada etik değerlerin altından yatan nedenlerin anlaşılması önemli bir rol oynamaktadır.

Etik değerlerin iyi bir şekilde sindirilmesi ahlaki yargılarla hareket edilmesinin de önüne geçecektir aksi halde nedeni sorgulanmadan oturmuş ahlaki yargılar veya halk arasında etik yargılar (bu iyidir, bu kötüdür vb. gibi) nedeni sorgulanmadan uygulanarak kötü sonuçlara neden olabilir. Yine etik değerleri oluşturan evrensel ilkeleri bilmek, mesleki etik kodların oluşturulması aşamasında ahlaki yargıları referans almak gibi bir yanlışın önüne geçmemizi sağlar. Daha açık ifade etmek gerekirse evrensel değerler ile ahlak yargılarını karıştırmamak gereklidir.

2.1.4. Ahlak ve etiğin ayrımı

Ahlak ve etik için şöyle söylenebilir: Kişi ve kurumun sahip olduğu değer yargılarını oluşturan tasarlanmış ve yönlendirici sistemlerdir. Bu sistemlerin evrensel olarak dayanıklı, güvenilir ve sağlam bir şekilde işleyebilmesi ahlak ve etik kavramlarının ayrımının bilinmesi ve uygulanmasıyla mümkündür. Ahlak ve etiğin kesiştiği değerler bulunmaktadır ve ahlaki kaygıları düşük olan bireylerin iş etiği kaygıları da o derece az olduğu gözlenmektedir.

Ahlak, etik için bir önkoşul oluşturmaktadır. Etik, ahlak kavramını sorgulayarak ilke ve kurallar oluşturmaya çalışmaktadır. Ayrıca etik, ahlaki yargıların ne anlama geldiğinin çıkarımını yapmaktadır (Mahmutoğlu, 2009, s. 244).

Ahlak, etiğe göre göreceli bir kavram olduğu için etik gibi geneli kucaklayıcı değildir. Bu nedenle bazı toplumların ahlak kuralları ile etik kuralları örtüşmemektedir. Etik, ahlakın sorgulanması ile ideal olanın genel veya örgüt için kurgulanması ve paylaşılmasıdır. “Etik daha çok kurallara dayalı davranışları ifade ederken, ahlak kavramı ise duygusal boyutu içermektedir” (Mahmutoğlu, 2009, s. 244).

Sökmen’e göre ahlak ve etik arasındaki farklar şöyle özetlenebilir (2015, s. 23):

- Ahlak etiğin altında olan bir kavramdır. Ahlak iyi ve kötü davranışları ayırt ederken etik daha kapsamlı bir şekilde analiz edip kökenini, nedenini, özünde yatanı irdeler.

- Ahlak doğru ve yanlış konusunda yazılı olmayan kuralları ifade ederken etik daha kapsamlı araştırarak belli grupların yazılı ilkelerine dönüşmeye çalışır. Başka bir ifade ile ahlak kuralları yazılı olarak oluşmazken etik çalışmaları ağırlıklı olarak yazınsal ilerlemektedir.

- Ahlakın beslendiği alanlar daha geniş olduğu için topluma göre şekillenirken etik kavramı ahlakın özündeki fikirlerin tartışılması ve bunların daha yaygın bir şekilde kabul gören bir nevi evrensel ilkeler oluşturmakla ilgilenir. Etik, ahlakın irdelenerek akıl ve mantık süzgecinden geçirilmesi ve kültürlerin ortak noktada bulunduğu kurallara evrilmektedir. Bunun yanı sıra ahlak ise kültürlerin farklılıklarını tek bir çatı altında birleştirmekle ilgilenmez. Ahlak ile etiğin çatıştığı noktalar olabilir. Ahlaki olarak yanlış olan bir şey evrensel kriterler oluşturularak kabul edilen etik değerler altında doğru olabilir (Sökmen, 2016, s. 23).

Ahlak, toplumun oluşturduğu kurallar bütünüdür. Sorgulanmadan pasif bir şekilde aldığı veya uyduğu normlar bütünüdür. Bunun yanında etik ise ahlaki normların sorgulanmasını, ahlaki değerlerin gerçekte ne ifade ettiğinin araştırılmasını ve ahlak üzerine tartışmalar yaratmasını ifade etmektedir (Bodur, 2017, s. 175-177).

Ülkemizde bu iki kavram çok sık birbirinin yerine kullanılıyor olsa da aralarında belirgin derecede farklar vardır. Bu bakımdan kavramların kullanıldığı yerlere bile dikkat etmek bu konuda atılması gereken en temel adımlardan birisi olabilir. Buna şöyle örnek verilebilir: Bilindiği üzere dil yaşayan, organik bir yapıdadır ve hayatımızda somut ve soyut her ne kadar kavram var ise bunun dilde de bir tezahürü bulunmaktadır. Bu tezahür, ne kadar belirgin, açık ve net bir şekilde karşılığını ifade ediyorsa iletişimde o kadar doğru ilerlemektedir. Dil bu yönelim ile hem zenginleşmekte hem de gelişmekte, derinleşmektedir. Aksi durumda ise zamanla kavramlar kısırlaşarak yeni fikirlerin oluşması zorlaşır. Bu bakımdan kavramları yerinde kullanmak daha uygun olacaktır.

2.1.5. Meslek kavramı

İnsanların hayatlarını idame etmek için sergiledikleri uğraş, iş olarak tanımlanır. Bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı insanlara faydalı hizmet vermek, mal üretmek için belli bir bedel karşılığında hayatı sürdürmek için yapılan iş

olarak tanımlanmaktadır. Bu iş belli kurallar ile sınırlı ve gerektiğinde yaptırımlara tabidir (Kolçak, 2013, s. 67). Bir çalışmanın meslek olarak atfedilebilmesi için zaman içinde belirlenmiş bazı kuralları bulunmaktadır:

“Mesleğin tanımı, mesleğin görev alanları, meslekte kullanılan araç-gereçler, mesleğin gerektirdiği özellikler, çalışma ortamı ve koşulları, çalışma alanları ve iş bulma imkanları, meslek eğitiminin verildiği yerler, meslek eğitime giriş koşulları, eğitimin süresi ve içeriği, meslekte ilerleyebilme ve yeni meslekleri seçebilme imkanları, o meslekleri destekleyici diğer meslek kuruluşları” (Kolçak, 2013, s. 68).

İş veya meslek, insan yaşamında önemli bir konumdadır. İş ile olan ilişkimiz yaşamımıza doğrudan etki etmektedir. Kaba bir hesaplama insanlar yaşamlarının en az 25 yılını günde yine en az 8 saat çalışarak geçirirler. Bu bakımdan iş yaşamında olan olaylar doğrudan özel yaşamımıza da etki etmektedir. Genel olarak iş arkadaşlarımızı, müşteri ve işverenleri özel hayatımızdaki kişilerden daha fazla görmekteyiz. Böyle bakıldığında profesyonel hayatta sadece başarılı olmak için değil aynı zamanda uzun vadeli başarı ve mutluluk için bazı kural ve düzenlemeler gereklidir. Ayrıca doğru bir meslek seçimi mutlu bir yaşam üzerinde doğrudan etkilidir.

2.1.6. Meslek etiği

Meslek etiği (mesleki etik), belirli bir meslek grubunun, mesleğe ilişkin olarak oluşturup koruduğu, meslek üyelerine emreden, onları belli bir şekilde davranmaya zorlayan, kişisel eğilimlerini sınırlayan, yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan, meslek içi rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı amaçlayan mesleki ilkeler bütünüdür (Pehlivan, 2002).

Meslek etiği, kişileri örgütün ideal olarak belirlediği kodlara uymaya ve ilkeleri yerine getirmeye zorlamaktadır. Zamanla iyi ve doğru bir örgüt yapısının oluşmasını sağlamaktadır. Aksi durumda ise var olan mevcut yapının zamanla ilkesizleşmesi ve dejenere olarak bozulmasına neden olur: Meslek içinde haksızlıkların yaşanması, adaletsiz bir gelişimin sürmesi, işveren ve müşteriler arasında sürekli huzursuzlukların yaşanmasına ve sürdürülebilir olmayan bir yapının oluşarak sürekli çevresine zarar veren bir yapıya doğru evrilmesine neden olur.

İyi bir sistem, örgütsel üyelerin ahlaki niyetlerini güçlendirir. Aksine açık olmayan şekilde karakterize edilen bir sistem veya örgüt, kestirme yoldan iş yapma baskısı yaratacaktır. Bu nedenle, yönetim ahlaki tercihleri ve davranışları motive eden bir örgütsel kültür yaratmak için işletmelerdeki ilişkilerde tek standart, bireye saygı ve

sistematik dürüstlüğe önem vermelidir (Özgener, 2004, s. 09). Meslek içerisinde olumsuz davranışlar uyarılıp cezalandırılmasının yanında olumlu davranışların da teşvik edici bir hale getirilmesi sistemdeki ahlaki oluşumun daha hızlı kavranmasını sağlar.

Meslek etiği oluşması için ayrıca mesleğin kendi içerisinde otokontrol mekanizmasını sağlayacak yapıların olması gerekmektedir. Bu bazen birliktelikler olabileceği gibi bazen gruplar ve örgütler de olabilir. Fakat unutulmaması gereken meslek etiği ilkelerinin oluşturulması için meslek üyelerinin evrensel ilkeler veya referansları kullanarak bunları meslek ile nasıl harmanlanacağını sorgulamalarının yapılmasıdır. Daha sonra da pratik sahadaki hareketlerin nasıl olması gerektiği, denetlenmesi gibi kararların verilerek uygulanmasının sağlanmasıdır.

“Meslek etiğinin oluşması içinde mesleki etik ilkelerini oluşturacak ve bu ilkelerin yürütülerek denetlenmesini ve devamını sağlayacak aynı meslekten bireylerin birleşerek oluşturduğu mesleki gruplar ya da örgütlü meslek gruplarına ihtiyaç bulunmaktadır” (Kolçak, 2013, s. 71).

Meslek etiğinin olması fakat pratiğe yansımaması mesleğe daha büyük zararlar da verebilir. Belli kuralların belirlenmesi fakat bunlara uyulmaması, o örgütün veya mesleğin itibarını ve algısını yeniden düşündürecektir. Sağlıklı bir işleyişin olmadığı bir meslek (cemiyet, örgüt veya yapı), her zaman erozyona uğramaya mahkûm olacaktır.

2.1.6.1. Meslek etiğinin önemi

Günümüz dünyasında aşırı rekabet beraberinde kişi ve kurumları daha fazla kişiye ulaşma, daha hızlı büyüme, yükselme, kâr payını daha fazla arttırma vb. gibi isteklere zorlamaktadır. Bu istekler kimi zaman tarafları uygunsuz davranışlara itebilmektedir. Etik kodlar veya ilkeler mesleğin icra edenlerin uygunsuz davranışlar yapmasını engelleyecek rehberdir.

Ticari açıdan bakıldığında kurumun etik ilkeleri yerine getirmemesi güvensiz, sorunlu, zamanla deformasyona açık hale gelen bir yapının oluşumuna sebep olur.

Meslek etiği kavramı pratikte bir topluluğun ürünüdür. Topluluğu oluşturan bireylerin bu ilkeleri bilmesi kendi aralarında bu ilkelere uyması ve denetlemesi ile hayatta var olmaktadır. Aksi halde sadece teoride kalan bir ilkeler dizisine dönüşür. Bu pratiğe uygulama aşaması meslekte yani o topluluğa ait bireylerin bilgi, istek ve farkındalık düzeyleriyle ilişkilidir. Mesleki etik kurallar topluluk içerisinde yer alan her bir bireyin ve topluluğun hem kendi içinde hem de toplum dışı genel hareket yönünü ve

davranış biçimlerini ortaya koymaktadır. Meslek etiğinin temel fonksiyonları Kolçak’a göre şu şekilde sıralanmıştır: “Yetersiz ve ilkesiz üyeleri ayırmak. Hizmet ideallerini korumak. Meslek içi rekabeti düzenlemek” (Kolçak, 2013, s. 73).

Meslek etiğinin öneminin anlaşılması pratikte işe yaramasının yanında kavramsal olarak sindirilmesi gereken bir meseledir. Aksi taktirde kuralların her zaman değiştirilebileceği ve meslek üye ve taraflarına farkında olarak ya da olmayarak zararlı bir hal alabileceği ihtimali de unutulmamalıdır. Bir benzetme üzerinden örnek vermek gerekirse: Günümüzde demokrasi kavramının çok önemli olduğu ve toplumların özgürce ilerlemesi için gerekli olduğu çoğu ülke tarafından kabul edilip uygulanmaktadır. Fakat bu uygulamalara karşılık demokrasi kavramının ne kadar iyi sindirilmesine bağlı olarak pratikteki yansımaları da aynı derecede sonuçlar vermektedir. Hatta demokrasi kavramını sindiremeyen ülkelerde tam tersine iç karartıcı manzaralarla da karşılaşmak mümkündür. Bu bakımdan mesleki değerlerin öğrenilmesi, uygulaması ve geliştirilmesi aşamasında bu değerlerin öneminin benimsenmesi çok elzemdir.

Meslek etiğine uygun hareket edebilmek için doğru değerlendirmeler yapmak gereklidir. Aksi halde meslekte zamanla çürümeler boy gösterecektir. Etik kurallar çerçevesinde doğru değerlendirmeler yapmak meslektaşları etik dışı yollarda kaybolmalarını engelleyecektir.

2.1.6.2. Meslek etiği ilkeleri

Her mesleğin içerisinde barındırdığı bazı temel ilkeler bulunmaktadır: Meslek ilkeleri icra edilen mesleğin özelliklerine göre farklılık gösterebilmektedir; fakat şüphesiz kimi ilkeler her meslek için aşağı yukarı aynı özellikleri yansıtmaktadır. Bunlar doğruluk, yasallık, yeterlik, güvenilirlik ve mesleğe bağlılık olarak geçmektedir (Bahar, 2014, s. 70-72). Bunun yanında daha önce açıklanan erdemli bireyi oluşturan bazı evrensel ilkeler yine meslek etiğini oluşturan temel ilkeler arasında gösterilmektedir: Adalet, özgürlük, dürüstlük, eşitlik, tarafsızlık, sorumluluk ve saygı örnek verilebilir. Ayrıca hoşgörü, iyi niyet, insan hakları, hümanizm, bağlılık, sevgi, emeğin hakkını verme, tutumluluk, hizmet standartlarının yükseltilmesi ve yasa dışı emirlere karşı direnme de etik ilkeler içinde sıralanmaktadır (Aydın, 2015). Şu ana kadar açıklanmayan kimi temel etik ilkeler kısaca şu şekilde açıklanabilir: Doğruluk ilkesi hayatın her aşamasında çok önemlidir ve daha sonraki adımların teminatı şeklindedir. Bir kişi veya çalışan ne zaman doğruluktan ödün vermeye başlarsa problemler arkasından yavaş yavaş görünmeye başlar. Çalışma

hayatında doğruluktan ayrılmanın en önemli nedenleri arasında korku ve güvensizlik yatmaktadır: Bu güvensizlik ve korkunun sonucu çalışan yalana başvurmakta ve doğal olarak dürüstlük, adil davranma, tarafsız olma, eşitlik gibi temel etik ilkelere uzaklaşmaktadır (Bahar, 2014, s. 70). Dürüstlük ve doğruluk güvenilirliğin teminatı gibidir. Bir örnek vermek gerekirse sözünde duran ve doğruluktan taviz vermeyen bir şirket çoğu zaman güvenilirliği yüksek ve vadettiği sözleri yerine getireceği bilindiği için kendisine istenen yardımı veya krediyi daha rahat bir şekilde temin edebilir. Fakat belli bir zenginliği olan ama güvenilirlik konusunda şüpheler barındıran şirketler aynı rahatlıkta istekleri karşılanmaz. Meslekte etik davranış dürüst, doğru ve belli bir seviyede samimi olmayı gerektirir, böylece iş ve iş akış süreci karşılıklı güven ortamında daha sağlıklı ilerler.

Yasallık ilkesi kapsamında her meslek, icra edilmesi aşamasında yasalara tabidir. Bu yasa ve emirlere uymak ve uygulanmasına yönelik hareket etmek meslek etiğinin demirbaş ilkelerinden biridir. Hukukun suç olarak gördüğü davranışlardan kaçınmak ve çalışma ortamını yasanın gerektirdiği gibi donatmak çalışanların ve özellikle yönetimlerin sorumluluğundadır. Yasalar, her bir bireyin ona uygun hareket etmesi halinde anlamlıdır, aksi taktirde keyfilikle hareket edilmesi hem kişiye hem de mesleğe zarar verebilir. Bu noktada özellikle yönetim sorumluluğu taşıyanların kurallara uyma ve uyulması konusunda hassas davranmaları ve örnek olmaları çok önemlidir. Hukukun üstünlüğü ilkesi her zaman hatırlanmalıdır (Gönülaçar, 2019, s. 18)

Yeterlik ilkesi, bir işi toplum içinde gerektiği gibi yapabilmek için belli başlı koşul ve şartların bulunması durumudur. Örneğin bir mesleği icra edebilmek için kazanılan sertifika, belge veya diploma buna işaret eder. Böylece kişi o alanda söz ve hak sahibi olarak toplum içinde uzman veya yeterli kişi kimliği kazanır (Bahar, 2014, s. 71). Fakat özellikle hızla gelişen ve evrilen günümüz dünyasında bu özelliklerin güncellenmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Yine bazı mesleklerde diploma gibi resmi olarak bir karşılığı olmasa da işin gerektirdiği şartları dışarıdan sağlamak, ilgili eğitimleri almak, o işin sorumluluğunu anlayarak inisiyatif sahibi olmak yetkili, uzman ve yeterli kişi olmamızı sağlayabilir. Mesleki yeterlilik sürekli kendini alanıyla ilgili gelişime açık tutmak demektir. Yeterlik ilkesi doğrudan mesleğe bağlılık ile ilişkilidir. Mesleğini iyi bir şekilde yerine getirmek isteyen kişi kendisini alanıyla ilgili her zaman donatmalı ve mesleki gelişmeleri takip ederek uyum sağlamaya çalışmalıdır (Bahar, 2014, s. 71).

Güvenirlilik, çalışma hayatında hangi meslek olursa olsun en önemli meslek etiği ilkelerinin başında gelir. Bu ilke, doğruluk ve dürüstlük ile yakından ilişkilidir. Meslek özelinde biraz daha açmak gerekirse güven ortamının oluştuğu bir çalışma ortamında daha en başından doğabilecek birçok problem engellenmiş olur. Güvenirlilik işveren, çalışan ve müşteri döngüsünde sürekliliği sağlayan en önemli zincirlerdendir: Meslek içerisinde güvenirlilik uygun bir çalışma ortamının yaratılmasını sağladığı için üretkenlik ve memnun olma olasılıklarını arttırır. Müşteriler tarafından sağlanan güvenirlilik karşılıklı saygıyı geliştirerek marka değerine katkı sağlar.

Mesleğe bağlılık: Çalışan kişinin mesleğini sevmesini, önemsemesini, meslekte kalmak istemesini ve işini en iyi şekilde yapamaya çalışmasını ifade eder. Sadece kendisiyle de sınırlı kalmayıp mesleğini daha iyi bir konuma getirmek için elinden geleni yapan ve meslektaşlarını da bu yönde güdüleyen kişidir. Çalışan kişinin meslek hayatı içerisinde sürekli kendini güncellemesi, çeşitli mesleki eğitim ve organizasyonlara katılması, mesleki etkinliklerde yer alması mesleğine gösterdiği bağlılığa işaret eder. Mesleğe olan bağlılık çalışan kişinin işini sevmesine, kendisini sürekli o alanda geliştirmesine ve işini yaparken mutlu ve huzurlu olmasına katkı sağlar. Ayrıca bu durum mesleki örgüt kültürünün gelişmesini de sağlar. Mesleğe olan bağlılık çalışan kişinin iş performansına olumlu bir etkisi olarak iş kalitesini, verimliliğini ve üretkenliğini de arttırır (Bahar, 2014, s. 72).

2.1.6.3. Meslek etiğine aykırı davranışlar

Meslek etiğine aykırı davranışlar temelde kişilerin istenilen ve ideal olarak belirlenen davranış, tutumların dışında hareket ve tavırlar sergilemesidir. Bu hareket ve tavırlar meslekte çalışan kişilere, kuruma ve çevreye zarar vererek uygun olmayan bir çalışma ortamının oluşmasına ve topluluğun kültür yapısının zayıflamasına, çevrenin bozulmasına neden olabilir. Bunun sonucunda birçok kişi ve taraf zarar görebilir. Çalışanların performans, bağlılık ve motivasyonuna etki edebilir. Kurum dışı ilişkileri zedeleyerek hem ekonomik hem de sosyal ilişkilerin bozulmasına neden olabilir. Kurumların sorumluluklarından olan sosyal ve çevresel dengenin bozulmasına neden olabilir. Ekosistemin zarar görerek biyoçeşitliliği tehdit edebilir.

Meslek etiğine aykırı davranışlar kişisel durumlardan kaynaklanabileceği gibi sadece kişisel durumlarla da sınırlı değildir. Bunun yanında işletmenin veya üyesi olunan kuruluşun tutum, tavır ve izledikleri yollarda kişileri etik dışı davranışlara sürükleyebilir:

Çalışanların dışında isteksizce oluşabilecek durumlarda etik ilkelerin dışına çıkılması, dış kaynaklı etmenler olup sonucu yine hem çalışanı hem de kurumu olumsuz anlamda etkilemektedir.

Genel olarak düşünülürse aşırı macılık (intihal), ayrımcılık, kayırma, lisansız ürün kullanma, rüşvet, ihmal, yolsuzluk, zimmet, hırsızlık, sorumsuzluk, mobbing, bencillik, yaranma, dedikodu, dogmatik davranışlar (yobazlık, bağnazlık), meslek etiğine aykırı davranışlar olarak sıralanabilir.

Meslek etiğinde en sık görülen ihlallerin başında kendini haklı gösterme yani akla ve mantığa uygun kılma durumu gelmektedir. Bir çalışanın firmasına rüşvet karşılığında daha fazla iş hacmi yaratması veya çalışan kişinin kesinlikle kendi çıkarının olmaması ve bu yüzden bazı ilke ve kuralları esnetmesi buna verilebilecek örneklerdendir. Kişiler bu durumda akla ve mantığa aykırı davranmadıkları illüzyonuna kapılarak etik kodları ve kuralları esnetmekte veya ihmal etmektedir. Bu tür akıl ve mantığa dayanıyormuş gibi yapılan tehlikeli oyunlar özellikle kişilerin kendilerine karşı çok dikkatli olmasını gerektirir.

Yukarıda bahsi geçen örnek olaydaki senaryodan kurtulmak için alman düşünür Immanuel Kant “Kurumda herkes böyle davransaydı ne olurdu?” sorusunu kendisine yöneltmesi ve buna açık, tarafsız bir şekilde cevaplamasının etikte oluşturulan patikaya tekrar yönelmeye yardımcı olacağını belirtmiştir (Lamberton, Minor, 1995, s. 330).

Etik dışı davranışların oluşmasında Kolçak’a göre (2013, s. 93) en çok karşılaşılan yaklaşımlar şöyle sıralanabilir:

- Toplumun çıkarlarını öne sürerek işleri daha kısa sürede bitirmek için bazı ilke ve prosedürleri atlamak, kişinin daha üstün bir şeye hizmet ediyormuş illüzyonu yaratması.
- Kişisel çıkarın olmadığını iddia ederek, yapılacak işin tamamlanması yönünde bazı kuralları (ilke-kodları) esnetmek ve uygulamak, yine başka şeyleri iddia ederek kuralları askıya almak.
- Yalnızca iyi niyetinin olduğunu belirterek bir arkadaşına yardım etme ve bazı prosedürleri atlama düşüncesi, bu nedenle yine bir kez daha kendi çıkarı olmadığını ileri sürerek işleri haksız olarak hızlandırma, kolaylaştırma çabasına girme.
- Üst-ast ilişkilerinde değerinin anlaşılmadığını düşünerek kişilerin kendi çıkarlarını mesleğin önüne koyma düşüncesi, işin giderek savsaklanması.

- İşyerinde bir kişi yanlış bir davranış yaptıysa cezalandırılması gerekir ama benden bulmasın düşüncesi, her ne olacaksa başkasından bulsun davranışı örnek gösterilebilir (Kolçak, 2013, s. 93).

Mesleklerin yozlaşması sadece bunlarla da sınırlı değildir. Mesleğin yozlaşmasındaki önemli nedenler Ekinci'ye göre şunlardır:

“Aşırı hırs, bencil ve açgözlü davranma,
Yeterli hassasiyetin gösterilememesi,
Eksik değerlendirme,
Plansızlık,
İyi niyetle arkadaşlarını koruma güdüsü,
Yasaların, kuralların (kodların) ve yöntemlerin bilinmemesi,
İş yaşamında teknolojik ve sosyal gelişmelere paralel yasal düzenlemelerin gecikmesi,
Kendini koruma güdüsü,
Maddi ve manevi tatminsizlik, servet açlığı,
İdeolojik ya da siyasi ayrımcılık.” (Ekinci, 2013, s. 60-61)

Meslek etiğine aykırı davranışların sergilenme nedenleri arasında gösterilen konu hakkında bilgi sahibi olunmaması (kural, kod, yasa, değer ve ilkelerin bilinmemesi) kişi ve kuruluşların önce bu konular hakkında bilgi sahibi olmalarını gerektirmektedir. Bu bakımdan meslek etiğine aykırı olan davranışların neden mesleğe zarar verdiğinin bilinmesi büyük önem arz etmektedir.

Etik dışı davranışları biraz daha ayrıntılı sıralamak gerekirse şu şekilde olacaktır: Ayrımcılık, kayırma, rüşvet, ihmal, bencil davranış, yolsuzluk, sahte ve yanıltıcı belge düzenleme, zimmet, sömürü (istismar), hakaret ve küfür, taciz ve türevleri, dogmatik davranma, bezdiri (mobbing) ve korkutma, yaranma ve dalkavukluk, kötü alışkanlıklar... Daha öncede ifade edildiği gibi bazı temel meslek etiğine aykırı olan davranışların açıklamasında fayda vardır.

Ayrımcılık, kişi ve kurumların önyargılı bir bakış açısına sahip olarak bunu eylemlerine yansıtmasıdır. Ayrımcılık adaletli davranmaya ters düşerek kişi ve kurumların itibarını zamanla yıpratır. En sık rastlanan örneklerden biri olan kadına karşı yapılan ayrımcılık, kadının iş hayatında yer almasının önüne geçmektedir.

Kayırma, aile, arkadaşlık, akrabalık, eş, dost, tanıdık, vb. gibi gerekçelerle işin içeriğine bakılmaksızın bazı kişi ve kurumlara birtakım ayrıcalıklar sergilenmesidir. Kayırmanın olduğu çalışma ortamlarında yeni fırsatların yaratılması, adaletli bir dağılımın yapılması, sağlıklı ve sürdürülebilir bir iş yaşam ortamının oluşmasına ket vurulur. Kayırma, torpil ve iltimas kelimeleri birbiri yerine kullanılmaktadır. Ayrıca

Nepotizm (akraba kayırmacılığı), kronizm (eş dost kayırmacılığı), partizanlık (siyasi kayırmacılık), hizmet kayırmacılığı, logrolling (oy ticareti kayırmacılığı), lobicilik ve rant kollamada kayırma altında incelenmektedir (Gönülaçar, 2019, s. 28).

Mesleki yetersizlik, çalışma hayatında hangi pozisyonda olunursa olunsun mesleğin gerektirdiği yeterliliklerin sergilenmemesidir. Çalışanlar, yeterlilikleri ve deneyimleri arttığı taktirde alanında ilerleme şansına sahip olurlar. Mesleki anlamda kendisini güncellemeyen ve yetersiz olan çalışanlar işin gerektirdiği performansı gösteremezler. Bu durum ilerleyen zamanlarda kişide mesleğinden haz almama, soğuma ve isteksizlik uyandırabileceği gibi kendi içinde yetersiz olmanın baskısı ile çalışan etik dışı davranışlara yönelebilir.

İhmal, meslek hayatında bulunan bireyin görevi geçerli sebepler olmaksızın savsaklaması, geciktirme ve işini gereğince yerine getirmemesi olarak ifade edilebilir.

Bencil davranış meslekte istenmeyen davranışlardan biridir. Meslekte yer alan her bir birey çalışma hayatında ortak hareket etmenin temel unsuru olan birbirine saygı göstermek ve başkalarına karşı adaletli olmayı gerektirir. Fakat çalışan veya yöneten başkalarının ihtiyaçlarını yeteri kadar dikkate almaz ve koşulları kendi menfaati için kullanmaya başladığında bencillik ortaya çıkacaktır. Bencillik, ortak bir çalışma geleneğinin hâkim olduğu kurumların tam tersi bir tutum sergilenmesine neden olur. Durum ve koşulları sadece kendi menfaati için kullanan, başkalarını bu yolda sadece bir araç olarak gören kişi yine diğer meslektaşlarının ve kurumların isteklerini, gerekliliklerini ve değerlerine saygı göstermez (Bahar, 2014, s. 82).

Sömürü veya istismar, kaynakların adaletsiz kullanılarak çıkar sağlamaya yönelik uygunsuz hareket edilmesidir. Sömürü, bencillik ile yakından ilişkilidir: Temelde haksız kazanç sağlama ve kâr elde etmeye dayanır. Çalışma hayatı içerisinde çeşitli sebeplerle sömürü ortaya çıkmakta ve taraflar bazen zorlayarak bazen de sömürülen kişi de dahil çıkar sağlamak için sömürü eylemini devam ettirebilmektedir (Bahar, 2014, s. 81). Kısa süreli küçük hesaplar yaparak yapılan bu hareketler kişiye ve kuruma ilerleyen süreçte ağır şekilde zarar verir.

2.2. Grafik Tasarım ve Meslek Etiği

Grafik tasarım içinde etik denildiğinde ilk akla gelen fikirlerden biri, bir imgenin izinsiz bir şekilde kopyalanarak kullanılmasıdır. Fakat sanılanın aksine etik sadece intihal ile sınırlı değildir. İkinci bölümün başında da değinildiği üzere etik, ahlakın evrensel

değerler çerçevesinde detaylı olarak sorgulayan bir bilimdir. Grafik tasarımda meslek etiği grafik ürünün yaratım sürecinden doğuşuna, müşteriler ile ilişkiden topluma ve çevreye karşı sorumluluklara, mesleğe ve meslektaşlarına olan mesuliyetine daha birçok alanı kapsamaktadır. Tasarımcı-işveren ilişkisi ve sorumlulukları, tasarımcı-tasarımcı (meslektaşlar arası) ilişkisi ve sorumlulukları, tasarımcı-müşteri ilişkisi ve sorumlulukları, tasarımcı-toplum ilişkisi ve sorumlulukları, tasarımcı-ekosistem ilişkisi ve sorumlulukları, tasarımcı-şirket ilişkisi ve sorumlulukları, grafik ürünün yaratımında halk sağlığı, toplum güvenliği, çevrenin korunması gibi birçok önde gelen başlık bulunmaktadır. Yani meslek etiği çoğu kişinin zannettiğinin aksine çok geniş ve temel alanları kapsamaktadır.

Grafik tasarım alanında uzmanlaşan kişilere tasarım alanında etik sorunlar nedir diye sorulduğunda karşımıza uzun bir liste sıralanmaktadır. Korsanlık, telif hakları, intihal, sosyal sorumluluklar, fikri mülkiyet hakları, kayırma, yasal sözleşmeler, sürdürülebilirlik, font lisanslama, kendine mal etme, müşteri sorumlulukları, ast-üst ilişkileri, program lisanslama ve her bir maddenin birbiri ile kesişimi olarak sıralanabilir (MacAvery Kane, 2010, s. V).

Grafik ürünün ortaya çıkması sürecinde arada birçok katman bulunmaktadır. Tasarımcı, grafik ürünün yaratım sürecinde söz hakkı olan tarafların sadece biridir. Bir fikrin görselleştirilmesi sürecinde müşterinin istekleri ve doğruları, ajansın kendi doğruları, matbaanın istekleri, sürece dahil olan diğer yaratıcıların doğruları şeklinde liste uzamaktadır. Bu yaratıcı süreçte elbette meslek etiği kodlarının belirlenmemiş olması veya belirlense de uygulanmıyor olması, bu çok etkileşimli üretim sürecinde sorunların daha da katlanmasına sebep olmaktadır. Sadece etik ilke ve kodların belirlenmesi de yeterli değildir. Bu ilkelerin paydaşlar tarafından sindirilmiş ve oturtulmuş olması gerekmektedir. Bir başka ifade ile vicdanlarda yer etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde kuralların ve kodların sadece yazılı olarak belirlendiği, görünürde kurumsallaştığı bir illüzyonda yaratabilir. Bu tehlikenin de farkında olunması gerekmektedir fakat bu bağlamda grafik tasarım mesleğinin genel olarak tüm meslektaşları kapsayan ve benimsenen bir mesleki kod ve kuralları bulunmamaktadır.

Türkiye’de grafik tasarım özelinde ortak olarak oluşturulup geliştirilen ve benimsenen mesleki kod ve ilkeler bulunmamaktadır. Bunun yerine ICoD (Uluslararası Grafik Tasarım Dernekleri Konseyi, eski adıyla Icograda), AIGA (Amerikan Grafik Sanatlar Enstitüsü / Profesyonel Tasarım Derneği), SEGD (Deneyimsel Grafik Tasarım

Derneği) gibi toplumsal örgütlerin yayınladıkları ilke ve kılavuzlar benimsenmeye çalışılmaktadır fakat burada bu yararlanmanın azınlıkta kaldığı unutulmamalıdır.

Türkiye’de 1978 yılında kurulan Grafik Tasarımcılar Meslek Kuruluşu (GMK) grafik tasarımın bilinmesi, gelişmesi ve özgürleşmesi adına faaliyet gösteren mesleki bir örgüttür. Mesleği ileriye taşıyacak birçok amacı bulunmaktadır. Bu amaçlara bakılırsa özellikle üyelerine yol gösterici bir pozisyonudur (http-4). GMK üyelerine taban fiyat listesi, çalışma yönetmeliği ve ICoD ilkelerini dağıtmıştır fakat 2014 yılından sonra bu liste ve öneriler derneğin dışında gelişen kanuni yaptırımlardan dolayı yayınlanamaz olmuştur (Ek-05, Ek-06, Ek-09). Ayrıca GMK’nin 2017 yılının kasım ayında gerçekleştirmiş olduğu “Grafik Tasarımda Hukuksal Sorunlar” başlıklı seminerinden hareketle kolay anlaşılır yardımcı kaynağı bulunmaktadır. Kitapta da belirtildiği gibi 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa dayanan önemli hukuki bilgiler içermektedir (Grafik Tasarımcılar Meslek Kuruluşu [GMK], 2018, s. 01). Fakat bu hukuki sorunların neden sadece 5846 ile sınırlı kaldığı ve 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu’ndan hiç bahsedilmediği de ayrı bir tartışma konusudur (http-5, http-6).

GMK eski yönetim kurulu üyesi olan Ömer Durmaz derneğin odalaşması yolunda gerekli araştırmaları yaparak kurula ilk adım olarak esnaf ve sanatkârlar odası olarak başlanması teklifinde bulunmuş ve daha sonra odalaşma adımlarının daha kolay bir şekilde geleceği bilgisini paylaşmıştır. Fakat bu görüş o zamanlar GMK kurulu tarafından yeterince ilgi görmediği için hayata geçememiştir (Ek-09). Bu geçen 42 yıllık süreçte, mesleki ilerlemenin ne kadar kaydedildiği tartışmaya açık bir konu olmakla birlikte 20. yüzyılın ikinci yarısında oluşum gösteren bazı derneklerin odalaştığı veya mesleki örgütlenmesini daha da ileriye taşıdığı gözden kaçırılmamalıdır. Bu bakımdan tasarımcıların geneli kapsayacak şekilde bir örgüt oluşturamadıkları düşündürücüdür.

Türkiye’de reklamın ilgili taraflarını tüketici, reklam veren, reklam ajansını etik çerçevede bilinçlendirmeye, evrensel kurallara göre sağlıklı bir şekilde gelişmesini ve bilinçlendirmesini misyon edinmiş Reklam Özdenetim Kurulu bulunmaktadır. Bu etik hizmet platformu da bu alanda Avrupa Reklam Standartları Birliği’nin bir üyesi ve aynı misyonu ilke edinmiş kurumlardan biridir (Serttaş Ertike, 2009, s. 182-183). Yine aynı şekilde sonuçları itibarıyla bakıldığında RÖK’ün etki alanı ve tesir gücünün sektör içerisinde sınırlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Reklam Yaratıcıları Derneği de (RYD) yine RÖK’ün belirlediği esasları takip ederek, üyelerine bu ilkelere uymayı şart koşturmaktadır (http-7). İletişim Tasarımcıları Meslek Kuruluşu da (İTMK) mesleki etik

kurulları oluşturmak ve mesleki standartların yukarıya taşınması konusunda faaliyetlerde bulunmaktadır (http-8).

Türkiye’de grafik tasarım mesleğinde bazı temel etik ilkelerin kanunlar tarafından düzenlenerek denetlendiği bilinmektedir. Fakat bu denetleme mekanizmasının hantal, yavaş ve kusurlu olarak çalıştığı da gözlemlenmektedir. İlk olarak fikri mülkiyet ve orijinal işleri koruyan 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundan söz edilebilir (http-5). Fakat burada isminden de anlaşılacağı gibi eserin korunması yönünde tedbirlerdir. Grafik ürünün doğuşunda, yaratım ve ilişkiler konusunda yol gösterici bir nitelikte değildir. Bir başka önemli kanun ise 6769 Sınai Mülkiyet Kanunu’dur. Bu kanun kapsamında tasarım ürünlerinin haklarının korunması ve ihlali durumunda hukuki ve cezai yaptırımları kapsar (http-6). Anlaşılacağı gibi intihalin engellenmesi üzerine olumlu bir adım olan bu kanun 2016 yılında 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu (SMK) adıyla 199 madde olarak yasalaşmış ve 10.01.2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Suluk, 2018, s. 93).

Türkiye’de grafik tasarım ve etik konusunda bazı tasarımcı ve akademisyenler konuyu fark ederek durumu bilimsel çerçevede ele alıp incelemişlerdir. Bu incelemelere örnek olarak Mustafa Kınık’ın 2015 yılında yayımladığı “Grafik Tasarımda İntihal ve Etik”, Murat Ertürk’ün 2017 yılında yayımladığı “Sorumluluk Kavramı Üzerinden Görsel İletişim Tasarımında Etik ve Eğitimi”, Öznur Işır tarafından 2020 yılında yayımlanan “İnternet Çağında Görsel İletişim Tasarım Etiği” gibi çalışmalar gösterilebilir. Yine bazı tasarım eğitimcileri doğrudan meslek etiği dersi olmamasına rağmen bu konulara hassasiyetle yaklaşp farklı ders isimleri altında bu konuları işledikleri gözlemlenmektedir: Örnek vermek gerekirse tipografi dersinde font kullanımında telif haklarına dikkat edilmesi, ambalaj tasarımı dersinde sürdürülebilirlik konusunun işlenmesi ve görsel iletişim tasarım dersinde tasarım için kullanılan araç, gereç ve yazılımların doğru bir şekilde kullanımı paylaşılabilir.

Ayrıca lisans üstü düzeyde bu alanla ilgili çalışmalarında az da olsa olduğu bilinmektedir. Yine örnek paylaşmak gerekirse Ömer Erdem’in 2017 yılında yayımlanan yüksek lisans tezi “Grafik Tasarımcı Adaylarının Grafik Tasarımın Etik İlkelerine Yönelik Farkındalıklarının İncelenmesi” ve Asya Fatma Bağcı’nın 2018 yılında yayımlanan yüksek lisans tezi “Sosyal Tasarım: Tasarımcının Vicdanına ve Yeni Sosyal Sosyal Rolüne Yönelik Nitel Bir İnceleme” örnek gösterilebilir.

Türkiye’de grafik tasarım mesleğinde meslek etiği eğitime baktığımızda birçok lisans bölümünde bu dersin olmadığı göze çarpmaktadır. Belki de bunun bir yansıması olarak Ertürk’ün de araştırmasında ifade ettiği gibi yükseköğretim programlarının temel alan yeterlilikleri ön lisans alana özgü yetkinlik bölümünde “Sanatsal, kültürel ve etik değerlere sahiptir” ibaresi bulunurken lisans ve lisansüstü bölümünde olmaması örnek gösterilebilir (Ertürk, 2017, s. 737). Daha sonra yapılan incelemelerde lisans ve lisansüstü alana özgü yeterlilikler bölümüne bu ve buna benzer ibarelerin eklendiği gözlemlenmiştir:

“Alanı ile ilgili verilerin toplanması, yorumlanması, uygulanması ve sonuçlarının duyurulması aşamalarında toplumsal, bilimsel, kültürel ve etik değerlere uygun hareket etme. Sosyal hakların evrenselliği, sosyal adalet, kalite kültürü ve kültürel değerlerin korunması ile çevre koruma, iş sağlığı ve güvenliği konularında yeterli bilince sahip olma.” (http-9)

Türkiye’de tasarımda etik konusu daha çok tasarımcıların bireysel tutumlarına bırakılmış bir şekildedir. Tasarım araştırmacıları, aktif üretim yapan tasarımcılar ve tasarım eğitimcilerinin kişisel bilgi ve ilgileri doğrultusunda ilerlemektedir. Yine örnekler paylaşmak gerekirse Bülent Erkmen’in Bir Neo-Modernist Manifestosu tasarımcılara etik konusunda doğrudan olmasa da yönlendirici bir konumdadır (Ek-07). Tasarımcılarla gerçekleştirilen: İyi tasarım nedir? Sürdürülebilir tasarım nasıl olmalı? Tasarımda hukuksal sorunlar nedir? vb. gibi soruları barındıran çeşitli söyleşiler yine bu kapsamda değerlendirilebilir.

Bireysel tutumlara verilebilecek bir başka örnek ise Işır’ın ortaya koyduğu tasarımda etik dışı davranışların sebepleri şu şekildedir:

“Yapılan çalışma sonucunda etik dışı davranışların sebepleri başta ekonomik unsurlar ve etik eğitimindeki eksiklikler olmak üzere, yapılan davranışın bir zararının olduğunun düşünülmemesi, etik dışı davranışlara karşı sessiz kalınması, uygulanan yaptırımların caydırıcı olmaması, etiğin özellikle öğrenciler ve genç tasarımcılar için ulaşılmaz, anlaşılabilir ve kısıtlayıcı gözükmemesi, internet çağının getirileri, tasarımcıların özensiz çalışmaları ve rekabet piyasasında körüklenen yükselme hırsı gibi kişisel özellikler sayılabilir. Etik dışı davranışların sebeplerin belirlenebilmesi alınacak önlemler ve olası çözüm önerilerinin geliştirilebilmesi açısından önemlidir.” (Işır, 2021, s. 181)

Grafik tasarım mesleği fark edilmese de toplumla doğrudan ilişkili ve yönlendirici bir pozisyonundadır. Bu bakımdan önce değerlerin bilinmesi ardından meslek etiği ilkelerine uygun hareket etmek hem mesleğin geleceği hem de toplumun geleceği açısından çok önemlidir. Burada meslek etiğine uygun hareket etmek için önce ilkelerin

ortak bir şekilde belirlenmesi ve bilinmesi gerekmektedir. Daha sonra etik ikilemlerde daha doğru kararlar alabilmek için birinci bölümde bahsedilen temel değerlerin sindirilmesi gerekmektedir. Yine bu değerler, ilkelerin belirlenmesi aşamasında en önemli referanslardır.

2.2.1. Grafik tasarım kavramı

Grafik tasarım modern yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. O olmadan sokakta kaybolabilir, istediğimiz ürünü rafta göremeyebilir, çok sevdiğimiz uygulamayı kullanamayabilir ya da aradığımız mağazayı bulamayabiliriz. Bu gibi örnekler daha da arttırılabilir. Şu an okumakta olduğunuz metinde kullanılan fontun tasarımına kadar birçok şey grafik tasarım ürünüdür. Bu noktada grafik tasarımın hem bu kadar çok hayatın içinde olması hem de hiç fark etmiyor olmamız onun kusursuz bir şekilde çalıştığına işaret edebilir. Grafik tasarımın giderek genişleyen bu yelpazesi, her geçen çeyrek yüzyılda sürekli tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bugün grafik tasarım ne olduğu sorusuna verilmiş birçok tanım bulunmaktadır ve teknolojinin gelişmesine bağlı olarak bu soruya daha da farklı yanıtlar verilmeye devam edilmektedir.

Grafik tasarımın, temel sanat öge ve ilkelerinden yararlanması, estetiği kullanması, kimin zaman eşsiz işler yapması sanat olduğu yorumlarını yaptırmaktadır ve bazı grafik ürünlerin de sanat olduğu şüphesiz bir gerçektir. Fakat bu; belli bir mesajı, belli bir çerçevede iletme kaygısı olan çıkış noktasını ortadan kaldırmamaktadır. Grafik tasarımcı belli yönlendirmeler çerçevesinde grafik ürünleri ortaya koymaktadır. Bu yönlendirmeler müşteri, ajans veya bireysel de olabilir.

Grafik tasarımcı, sanatı müşterinin isteklerini izleyicisiyle buluşturmak için mesajını iletecek ve onu ikna edecek bir iletişim olarak ele almaktadır. Dolayısıyla sanat, bilgisayar destekli tasarım programlarıyla birçok farklı forma sokularak müşterinin talep ettiği şekle sokulmak suretiyle tasarım boyutuna evrilmiştir. Bu noktadan bakıldığında sanat tasarımın her noktasında mevcut olmasına rağmen, tasarımın salt bir sanat olduğundan söz edilemez. Çünkü ortaya çıkan ürün bir sipariş ve bilgilendirme süreci sonucu, talep edilen isteğe karşılık olarak üretilmektedir (Uncu, Çalışır, 2017, s. 336).

Grafik tasarımcı temelde bir mesajı yaratıcı bir şekilde tasarım öge ve ilkelerini kullanarak hedef kitleye iletme işini üstlenen kişidir, bir iletişim ustasıdır. Bu bakımdan yaptığı iş üzerinden gidilirse görsel iletişim tasarımcısı, grafik tasarımcı daha genel tanımıyla tasarımcı olarak ifade edilebilir. Belki de bu noktada ICoD'un tanımına bakmakta fayda vardır:

“Tasarım, sürekli gelişen ve dinamik bir disiplindir. Profesyonel olarak eğitilmiş tasarımcı, tasarım teorisi ve pratiğine disiplinler arası ve hibrit yaklaşımlar kullanarak, deneyimsel olanın bilincinde olarak görsel, materyal, mekânsal ve dijital ortamı yaratma niyetiyle uygular. Tasarımcılar, çabalarının kültürel, etik, sosyal, ekonomik ve ekolojik etkilerini ve hem ticari hem de ticari olmayan alanlarda insanlara ve gezegene karşı nihai sorumluluklarını anlar. Bir tasarımcı, tasarım mesleğinin etiğine saygı duyar.” (http-10)

Günümüzde AIGA örneğinde olduğu gibi *grafik tasarım* ismi ile başlayıp zamanla, birçok dernek ve yapı ismini daha genel, kapsayıcı olan *tasarım*, *tasarımcılar* gibi sıfatlarla değiştirmektedir. Buna verilebilecek son örnek ise Litvanya Tasarım derneğidir: Daha önce Litvanya Grafik Tasarımcılar Derneği olarak bilinen kuruluş 2020 yılının sonunda ismini daha geniş bir alanı temsil edebilmek için *grafik* kelimesini düşürerek Litvanya Tasarımcılar Derneği olarak güncellemiştir (http-11).

Grafik tasarım bu mesajı iletme serüveninde estetik düzenlemeler yaparken sadece göze hitap etmemektedir. Ayrıca tasarlanan grafik ürün yaratıcı ve çarpıcı fikirlerle entelektüel ve kavramsal olarak da izleyicisine veya kullanıcıya haz vermektedir. Bu yaratıcılık oyunu göze hitap ettiği kadar düşünce dünyamıza da hitap etmektedir.

Bu bahsedilen gelişmelerin, grafik tasarım kavramının sorgulanması ne olduğunun ve nasıl isimlendirilmesi gerektiği konusundaki çeşitlilik, Türkiye’de grafik tasarımı eğitime de yansımaktadır. Bugün grafik tasarımı eğitimi veren bölümlere baktığımızda birbirinden farklı bölüm isimleriyle adlandırıldığı görülmektedir. Bu bölüm araştırmanın bir kısmını oluşturan Türkiye’de grafik tasarımı ön lisans ve lisans eğitimi meslek etiğinin müfredat dağılımı bölümünde örneklerle açıklanmıştır.

Grafik tasarımı kavramının derinleşerek illüstrasyon, hareketli grafik tasarım, arayüz tasarımı, çevresel grafik tasarım, sergileme tasarımı gibi alt dallara ayrılması ile grafik tasarımı genel içeriği ile aynı bilgilerin paylaşılıp grafik, grafik tasarım, grafik tasarımı, grafik sanatlar vb. gibi farklı isimlerde çağırılması birbirine karıştırılmamalıdır.

2.2.2. Grafik tasarımda etiğin konuşlanması

Bir mesleğin etik kodlarının bulunması temelde o mesleğin kurallarının çizilmesi demektir ve bu sayede neyin doğru neyin yanlış olduğu daha kesin olarak bilinebilmektedir. Sınırları belli olmayan, açık şekilde ilkelere sahip olmayan veya bu ilkelere uyulmayan meslekler her zaman çeşitli temel örgütsel problemlerle karşılaşmakta ve örgüt kültürü zayıf olmaktadır.

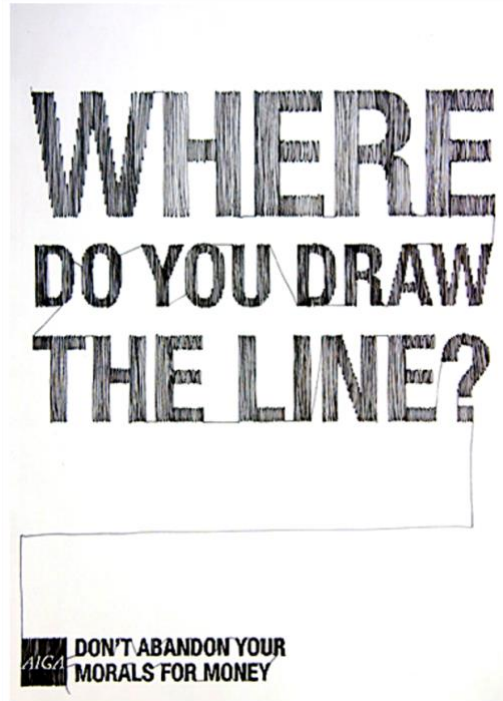
Tasarımda etik başlığı doğrudan olmasa da etik konuları zaman zaman işlenmektedir. Buna verilebilecek en güzel örneklerin başında manifestolar gelmektedir. “First Things First” manifestosu etik sorgulamalar yaparak önerilerde bulunan bildirilerden biridir. Ken Garland 1964 yılında etik sorgulamalar yaparak mesleğin öncelikleri, sorumlulukları, önerileri gibi başlıkları bir manifesto altında toplayıp yayımlamıştır. Bu manifestoya ilk olarak yirmi tasarımcı imza atmış ve belli sene aralıklarında güncellenerek daha fazla tasarımcının ulaşması sağlanmıştır. Bu sorgulamaları yapan birçok tasarımcı güncel metne imzasını atmaktadır.

“...Bir yerde hepimiz indirgeyici ve zararlı bir kamusal söylemin kodlarını oluşturuyoruz. Uğruna problem çözme yeteneğimizi kullanabileceğimiz daha değerli amaçlar var. Eşi görülmemiş çevresel, sosyal ve kültürel sorunlar ilgimizi bekliyor... Önerimiz, iletişimin, daha yararlı, kalıcı ve demokratik biçimleri lehine önceliklerimizi yeniden sıralamak; ürün pazarlamanın ötesinde bir zihniyet geliştirmek, yeni bir anlam keşfetmek ve üretmek. Tartışma alanı giderek daralıyor; genişletilmeli. Tüketim aldı başını gidiyor; görsel dillerin ve tasarımın kendi kaynakları aracılığıyla bu eğilime karşı durmaları gerekiyor... (GMK, 2002).

Ten Principles For Good Design manifestosu da tasarımcılara üretim sürecinde etik sorgulamalar yaptırarak yol gösteren bir bildiridir. “İyi tasarım dürüsttür. İyi tasarım dayanıklıdır. İyi tasarım çevre dostudur” gibi maddeleri olan bir manifestodur (Rams, tarihsiz). Mike Monteiro’nun “Design Is A Job” kitabında belirttiği gibi tasarımcı yarattığı şeylerden sorumludur ve daha iyi şeyler bırakabilmek için tasarımcı olarak seçici olması gerekmektedir. Sınırlı kaynakları dikkatli ve bilinçli kullanarak yaptığı işlerin arkasında durabilecek anlamlı işlerin peşinden gitmelidir. Tasarımcılar düşündüklerinden daha fazla güce sahiptir (Monteiro, 2012, s. 9).

Etik konusunda tasarımcılara rehber olabilecek yasallık, doğruluk ve ahlak başlıkları altında kayırmacılıktan, sürdürülebilirliğe, font lisanslamadan aşırıya daha birçok başlığa kısaca değinen ve tartışmaya açan “Ethics A Graphic Designer’s Field Guide” kitabı da etik konusunda önemli kaynaklardan birisidir: Eileen MacAvery Kane’nin kitabında dile getirdiği gibi grafik tasarım ahlaki ve etik düşüncelerin dağıtımı konusunda önemli bir rol oynamıştır: Kimi zaman propaganda aracı kimi zamanda ölüm döşeğinde olanların paralarını kiliseye bırakmaları için teşvik konusunda kullanılmıştır. Etik, bu noktada kişi tarafından yapılacak ahlaki seçimlerin genel doğasını incelemeye çalışır (MacAvery Kane, 2010, s V).

ICod etik altında işlenen konulara değinmekte ve çeşitli makalelerle aktif olarak bilgiler paylaşmaktadır: “Profesyonel Tasarımın Tanımlanması”, “İyi Tasarım”, “Montreal Tasarım Bildirgesi”, “Tasarım, Topluma Karşı Mesleki Sorumluluk” gibi yazılar örnek olarak gösterilebilir (http-12). AIGA’da etik konusunu geçmişten günümüze işlemektedir. Örnek vermek gerekirse 2003 yılında AIGA “Design Business and Ethics” serisi, tasarım eğitimcileri için eğitim materyalleri paylaşp nasıl olması gerektiği konusunda ekolojik ve etik okuryazarlığa değinmek gibi detaylı olarak bilgilendirmektedir. Yine “Design For Good For Education” yazısı bir başka örnek olarak paylaşılabilir (http-13). SEG D derneğinin “Profesyonel Standartlar” ismiyle yayımlamış olduğu ve içerisinde meslektaşların, üreticilerin ayrıntılı olarak sorumluluklarının yer aldığı önemli ve pratik bir kaynaktır. Tasarımcıların tasarımcılara, tasarımcıların müşterilere, tasarımcıların topluma ve çevreye sorumlulukları gibi başlıklarda ayrıntılı olarak yönlendirmelerde bulunmaktadır (http-0). Bunun dışında etik konularına biraz daha detaylı eğilen ve bireysel çabalarda bulunan tasarımcıların olduğu da unutulmamalıdır. Bu kapsamda Steve Haslip’in Milton Glaser’in danışmanlığında üretmiş olduğu bir afiş çalışması bir grafik ürün olarak paylaşılabilir. Afişte para için iş ahlakının terk edilmemesi üzerine farkındalık uyandıracak güçlü bir sloganı olan görsel bir tasarım yapılmıştır (Görüntü 2.1).

Görsel 2.1. Çizgiyi nereye çekiyorsun? Para için ahlakını terk etme isimli afiş çalışması. Steve Haslip 2009 (Mietkiewicz, 2016, s. 08)

Milton Glaser'in tasarımıda etik sorgulamalara örnek olarak verilebilecek *Cehenneme Giden Yol* testi bulunmaktadır. Bu testte Bir ambalaj tasarımının raflarda büyük görünmesi için tasarlanmasının, sıkıcı bir filmin fragmanlarla komedi gibi görünmesini sağlamanın, yeni bir şarap firmasını; eskiymiş gibi görünmesi için arma tasarlamasının, çocuklara yönelik besin değeri düşük tahıl gevrekleri için ambalaj tasarımı yapmanın, çocuk işçi çalıştıran bir firma için t-shirt tasarlamasının, faydası olmayan bir diyet ürünü için tasarım yapmanın, inanmadığınız ve politikalarının zarar vereceği bir siyasi için kampanya tasarımları yapmanın gibi sorular yer almaktadır (Glaser, 2004).

Etik ile doğrudan ilişkili olan bir başka konu ise sosyal tasarımıdır. Sosyal tasarım toplumsal fayda ekseninde hareket etmektedir. Kamunun faydasını, yaşam kalitesini arttırmayı (sağlık, eğitim vb.), çevresel ve sosyo-ekonomik açıdan sürdürülebilir bir tasarım yapısını hedef almaktadır (Cooper, 2013, s. 20). Sosyal tasarım için şu sözü söylemek yanlış olmayacaktır: Sosyal tasarım için bir ön koşul olan etik değerlerin sindirilmesi sonucu kişi birçok toplumsal, kültürel, çevresel, ekonomik vb. meselelerin farkında olarak onlara tasarım aracılığıyla cevaplar bulmaya çalışmaktadır. Etik tasarıma dolayısıyla sosyal tasarıma örnek olarak "ind.ie" isimli İsveç merkezli çıkar amacı gütmeyen küçük bir grup tarafından oluşturulmuş "Etik Tasarım Manifestosu" paylaşılabilir (Görüntü 2.2). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine benzeyen "Etik Tasarım Manifestosu" etik bir tasarım sürecinin yürütülmesine katkı sağlamak için üretilmiştir. İlk basamakta insan haklarına saygılı, merkezi olmayan, eşler arası, ücretsiz ve açık kaynak, sürdürülebilir, sivil özgürlüklere saygı duyan, demokrasiye yarar sağlayan gibi geniş bir perspektiften ele almaktadır. İkinci basamakta insan emeğine ve zamanına saygı duyan işlevsel, kullanışlı ve güvenilirlik etrafında ilerler. En üst basamağın temelinde ise insan deneyimine saygı bulunmaktadır. Yaratılan tasarımlar arka planda çalışır, size neşe katar, yüzünüzü gülümsetir. Bu manifesto doğrultusunda üretim yapılması ve müşteriler ile iletişime geçilmesi planlanmıştır.

Ethical Design

Respect

Görsel 2.2. *Ind.ie grubu tarafından yayınlanan Etik Tasarım Manifestosu (<http://15>)*

Sosyal tasarım altında gerçekleşen bir başka önemli gelişme ise 2017 yılında Kanada'da gerçekleşen ve birçok uluslararası dernek, üniversite ve kuruluşun imza atıp paylaştığı Montreal Tasarım Bildirgesidir. Türkiye'den de Anadolu Üniversitesi ve GMK'nin da yer aldığı bu uluslararası kuruluşlar tasarımda kültürel, çevresel, ekonomik, sosyal vb. gibi alanlarda başa çıkmak için ortak yönerge imzalayıp yayınlamışlardır (Bağcı, 2018, s. 19). Montreal Tasarım Bildirgesine biraz daha yakından bakacak olursak tasarımın değeri, tasarımın standartlarının geliştirilmesi, tasarım eğitiminin geliştirilmesi, sorumlu tasarım, sorumlu tasarımın sınırları, tasarımcıların rolünün sorgulanması, sürdürülebilir tasarım anlayışı, tasarımın müreffeh toplumlar oluşturma konusundaki konumu, uluslararası iş birliklerinin sağlanması vb. konular yer almaktadır. Yine bu

kapsamda proje önerileri sunulmakta ve gelecek toplantılarda gündeme taşınıp paylaşılması planlanmaktadır (http-16). Bu bildirge etiğin tasarım alanında güncel sorgulamaların yapıldığına işaret ederek gelecekte de bu kapsamda tasarımda etik üzerine üretimlerin daha da yapılacağına işaret etmektedir.

Tasarımda etik konusunun bilinmesi, tasarımcıların bu konularda hassasiyet kazanması tasarımın kötüye giden durumuna yine tasarımcılar tarafından panzehir uygulanarak iyileştirilmesidir. Tasarımın sosyal ve ekolojik sorumluluklarını savunan tasarımcı Victor Papanek'in de dile getirdiği gibi görsel, fiziksel, kimyasal olarak batırdığımız dünyamızı tasarım yapmayı durdurmak yerine olumlu bir yaklaşımla neler yaptığımızı bilerek gelecek kuşaklarla değiştirmeye çalışmak yapılması gerektirir (Papanek, 1973, s. 18-19).

Tibor Kalman'ın "Kötü olmak için buradayız" yazısı da etik sorgulamalar çerçevesinde tasarımcılara yeni bir patika sunmaktadır. Tasarımın istatistik veriler ile değil yerel ve sokağın kültüründen beslenerek yine yerel tasarımcılar ile çözümlenmesini, tasarımın seçkin global bir zümrenin hizmetine değil bunun dışına taşması gerektiği, tasarım okullarının profesyonellerin taklitlerinden ziyade öğrencilerin kendi eğilimlerini keşfetmelerini sağlamasına, iyi tasarımın tanımının yeniden yapılmasına yönlendirmesi gibi daha birçok etik sorgulamaya yer vermektedir (Kalman, 1990). Etik konusunda bilinç ve farkındalık kazanılması tasarım sürecinin kendisini baştan sona yeniden tasarlanmasına itecektir. Çünkü sürdürülen tasarım anlayışı kötü ve kusurlu bir tasarım anlayışıdır.

"Bütün bunların altında tasarım var. Çevremizin benzeri görülmemiş zorluklarla karşılaşılıyor olmasının bir sebebi de kötü tasarım ve yanlış düşünceyi çok uzun süredir kabullenmiş olmamız. Bir tıraş bıçağını, plastik gövdesinin yüzlerce yıl doğada kalacağını düşünmeden sadece birkaç gün kullanıp atıyoruz. Şehirlerimiz de yeterince bisiklet yolu tasarlanmadığı için beş sokak ötedeki mağazaya arabayla gidiyoruz. Çöplerini ortada bırakanları kınıyoruz ama boş arazilerde çöplerimizi "saklayan" ve katı atıkları çürütüp zehirli gazlara çeviren kendi zavallı çöp toplama sistemimiz hakkında hiçbir şey düşünmüyoruz (GMK, 2002)...

Mesleki etik sorgulamalar problemlerin çözümü noktasında izlenmesi gereken en temel adımlardandır. Böylece rehber ilkeler oluşturularak daha doğru kararlar alınması ve süreçlerin yürütülmesi sağlanabilir (Görsel 2.3). Bu kapsamda 2002 yılında GMK'nin yayımlanmış olduğu ve tasarımda ekolojisi konusunda önerilerin yer aldığı makalesi iyi bir örnektir (GMK, 2002).

Hadi yapın:

→ Atığı daha oluşmadan azaltmak için tasarımlarınızda daha az malzeme kullanın. → Tekrar kullanılabilir malzemelerle tasarlayın ve bitmiş tasarımınızı tekrar kullanılabilir yapın. → Uzun süreli pratikliği aklınızda tutarak tasarlayın. → Yeniden değerlendirilmiş malzemeler kullanın ve bitmiş tasarımınızı yeniden değerlendirilebilir yapın. → Tasarımınızın üretilmesi için gereken enerji miktarınızı azaltın. → Tasarımınızdan kaynaklanan zararlı veya toksik maddeleri azaltın.

Yeteneğinizi atıkları artırmak değil azaltmak yolunda kullanmak, çevreye saygılı bir tasarımcı olmak için ilk adımınız.

Çevreye saygılı tasarım, mesajınızı basit ve karmaşaya yol açmayacak şekilde iletmezdır. Bilgiye kalite eklemezdır. Hedeflerinize ulaşmak için çöp yaratmadan ve doğal kaynakları kurutmadan çözümler üretmezdır. Kargaşa ve atık yaratmak yerine değer ve kalıcılık yaratmazdır.

Hareket planı

Bir tasarım çözümü yaratma aşamasında bir dakika için durun ve kendinize işinizle ilgili temel birkaç soru sorun:

→ Tasarım son ürün için uygun mu?
→ Bunu daha az malzeme kullanarak daha iyi tasarlamamızın bir yolu var mı? → Bu mesajı etkin bir şekilde ve çevreye daha az zarar vererek ulaştırmanın başka yolu var mı?
→ Yeniden değerlendirilmiş malzeme kullanılabilir miyiz? → Bu tasarımı üretmek için ne gerektiği? / Ne kadar enerji? / Kirlilik? / Zararlı atık? → Bu ürün bir kez kullanılıp atılacak mı yoksa tekrar kullanılabilir mi?

Görsel 2.3. GMK'nin 2002 yılında yayımladığı “Tasarım Ekolojisi” yazısından bir kesit (<http://17>)

Etik her meslekte olduğu gibi grafik tasarım alanında da çok önemli bir konudur. Belki de günümüzde birçok problemin oluşmasındaki nedenlerin başında etik gelmektedir. Ülkemizde grafik tasarım alanında etiğin ne yazık ki yeri tam olarak bilinmemektedir. Hem tasarım sektöründe hem de eğitim kurumlarında meslek etiği ne yazık ki gerektiği gibi işlenmemektedir. Murat Ertürk, 2017 yılında yaptığı araştırmada Türkiye’de tasarım eğitiminde meslek etiği derslerine gerektiği kadar önemin verilmediği ve bu konuda eksikliğin belirlenerek düzeltilmesi veya iyileştirilmesi konusunda çağrıda bulunmuştur (Ertürk, 20017, s. 741).

Grafik ürünlerin ortaya çıktığı alanların başında gelen reklam ajansları tavır ve tutumları ile etik konusunda iç mekanizmada önemli bir konumdadır. Ajansın belirlediği strateji doğrultusunda hareket eden tasarımcılar nihayetinde hem bireysel olarak hem de etik olarak benimsemedikleri işlere imza atabilmektedirler. Mesleki etik değerlerin sindirilmemesi, uyulmaması, uygulanmaması ve yargı mekanizmalarının hantal, uzun süreli, pahalı ve kimi zaman güncelliğini koruyamaması etik sorunların devam etmesine neden olmaktadır. Bunun yanında denetim mekanizmalarının uygun bir şekilde işlemiyor olması etik dışı yaklaşımların kâr amacı ile tercih edilmesine sebep olmaktadır. Aslan ve Diker’in, “Reklam Ajansı Çalışanlarının Etiğe İlişkin Tutumları Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmasında bazı reklam ajanslarının başarılarını arttırmak adına etik dışı yaklaşımları sergiledikleri iddia edilmiştir (Aslan, Diken, 2011, s. 255). Ayrıca tasarım alanında intihal yeni bir problem değildir, uzun zamandır tasarımda önemli problemlerden biridir (Dinçeli, 2017, s. 611). Sadece yeni yapılan çalışmalar ile bu

problemler daha görünür kılınmakta ve tartışılarak aşılması gereken bir unsur olarak karşımızda durmaktadır.

Etik davranmak, erdemlere uygun hareket etmek karşılıklı oluşan bir davranış ve tutumdur. Grafik tasarım ve reklamcılık sektörüne daha yakından baktığımız zaman tanıtımı yapılacak ürünün doğru olması gerekmektedir. Aksi taktirde zaten aldatıcı ve yanıltıcı olacaktır. Doğru bir ürünün reklamı için tasarımcının da tüketiciyi doğru bir şekilde görsel mesajı iletmesi, tasarım problemini çözmesi beklenir: Aldatıcı, yanıltıcı ve abartılı bir şekilde sunmaması gereklidir (Çorum, Görener, Biçer. Vd., 2015, s. 168).

Grafik tasarım mesleğin etik ilkelerinin veya kodlarının olması mesleği icra ederken yanlış kararlar alınmasının önüne geçebilir. Ayrıca günümüzde olduğu gibi herhangi bir bağlayıcılığı olmayan ve etik kararlar alınması gerektiğinde kişilerin inisiyatifine bırakılmış durumdadır. Fakat burada da kişilerin etik konusunda veya mesleki ilkelere ne kadar hâkim olduğu konusunda soru işaretleri mevcuttur. Bu bakımdan meslekte ortak ve daha az hata ile hareket edilebilmesi için ortak ilkelerin tanımlanarak benimsenmesi, etik değerlerin özümsemişi gerekmektedir. Böylece uygun olmayan bir durum ile karşılaşıldığında daha doğru kararlar vermek mümkün olacaktır. Yine bu kararlar hem bireylerin hem kurum kültürünün gelişmesini sağlayacaktır. Bunun dışında Bowen H. McCoy'un da ifade ettiği gibi gelişmemiş, kurum kültürünün zayıf olduğu, kişisel değerlerin desteklemeyen ve sorgulama özgürlüğünü yüreklendirmeyen yapılarda meydana gelen olaylarda ve etik ikilemlerde bireyler nasıl davranacaklarını bilemezler (McCoy, 2005).

Meslek etiği ilkelerinin belirlenmesi ve duyurulması daha önce bahsedilen özelliklerden dolayı bir zorunluluk ve daha önemlisi içselleştirilmesi gereken bir ihtiyaçtır. Aksi halde günün rüzgarıyla savrulan, dönemin popülist yaklaşımları ile hareket eden bir örgütlenme göze çarpacaktır. M. Tınaz Titiz'in de belirttiği gibi bir meslek örgütü ilk olarak misyonunu belirleyecek ardından da etik ilkelerini oluşturacaktır. Yalnızca örgütlenme meslektaşların toplanması, bülten yayınlanması, konuşmalar düzenlemesi, aidat toplaması, yayın yapması vb. ile sınırlı tutulursa ne kadar örgütlenmiş sayılır (Titiz, 1998, s. 03)? Tekrar vurgulamak gerekirse etik ilkelerin paydaşlar tarafından tartışılıp sorgulanarak belirlenmesi ve bu ilkelere uyulması mesleğin sağlıklı bir şekilde yapılanıp gelişmesi için son derece önemlidir. Bir kez daha hatırlamakta fayda var ki bunun için önce etiği oluşturan evrensel değerlerin bilinip sindirilmesi gerekmektedir.

2.2.3. İyi ve doğru tasarım ile etik ilişkisi

İyi tasarımın ne olduğu sorusu bazı tasarımcıların aklını kurcalayan önemli meselelerden biridir. Nedeni ise iyi, kötü, güzel, çirkin gibi yargı içeren değer kalıplarının öznel olması ve zamanın ruhuna göre değişim göstermesidir. İyi tasarım kimi zaman dekoratif olan tasarım iken kimi zaman da minimal olan tasarım olabilmektedir. Yine iyi tasarım çok sattıran tasarım olabilirken kimi zaman sattırmasa da sergilemeye layık görülen tasarım olabilmektedir. Bu cevapların hiçbirisi günümüzde yeterli olarak iyi tasarım tanımı karşılamamakta, hatta kimi zaman tam tersini bile ifade edebilmektedir.

İyi tasarımın sorgulanması yeni bir şey değildir. İyi tasarıma verilen birçok cevap bulunmaktadır: Dieter Rams'ın "İyi tasarım için 10 prensip" çalışmasından Eliot Noyes'un "işlevi merkeze alan tasarım anlayışına" Don Norman'ın "insan merkezli tasarım anlayışından" Max Bill'e göre "nesnenin biçim ve işlevi arasındaki uyumlu ilişkisine" birçok farklı cevap verilmiştir (Ergüven, 2021, s. 52-55). Türkçe çevirilerden kaynaklı problemlerin yaşanabilmesine rağmen Dorman'ın kullanıcı odaklı tasarımı, insan odaklı tasarım ile beraber anılmaktadır. İnsan ve kullanıcı odaklı olduğu için iyi tasarımın merkezinde kullanıcıyı temel alan yaratıcı, kullanışlı ve ergonomik çözüm önerileri ve ürünler yer almaktadır (Akdemir, 2017, s. 87-88). Eliot Noyes'e göre iyi tasarım "işlevini yerine getirmeli, malzemeye değer vermeli, üretim metoduna uygun olmalı ve bunları yaratıcı bir ifade ile birleştirebilmelidir." şeklindedir (Ergüven, 2021, s. 53).

İyi ve doğru tasarım üzerine spekülasyon yaparsak şöyle açılabilir: Grafik ürün sayesinde markanın değeri yükseliyor, ürün çok satılıyor veya bir parti yükselişe geçiyorsa bu tasarımın amacına ulaştığından dolayı iyi tasarım olduğuna mı işaret eder? Elbette burada bu çalışmalara iyi tasarım demek düşündürücü bir cevap olacaktır: Örneğin, savaş propagandası yapan ve kimi zaman saflarına kan akıtmak için birçok masum vatandaşı katan grafik ürünler başarılı mıdır? Ya da çevreye zarar veren ve geri dönüşümü neredeyse imkânsız olan bir ürünün sürekli çok sattıran grafik ürünlerinin, reklamlarının yapılmasını ne kadar doğrudur?

İyi ve doğru tasarım her zaman sorgulama yaparak problemlere geniş ve derin bir perspektiften çözümler aramaktır. Çözüm önerisine başta etik penceresinden bakmaktadır. İyi ve doğru tasarım çözümünün anlamlı, kolay, orijinal, sürdürülebilir, ulaşılabilirlik gibi kavramları gözeterek çözümlemesidir.

İyi tasarım sürdürülebilirlik. Sürdürülebilirlik çevre ve tasarımlarımızla ne kadar iyi yaşadığımıza bağlıdır. İyi tasarım bir problem çözer ve değişim yaratır. Bu gereksizle önemli olanı, alışılmışla sıra dışı olanı ayırıştırır. İyi tasarım ulaşılabilirlik. Etkisi genişledikçe daha fazla pozitif değişim yaratır (Newson, Eleanor, Sudjic, 2016, s. 80).

Bir başka grafik ürün estetik açıdan mükemmel, oran oranları kusursuz ve görsel açıdan ne bir nokta eklemeye ne de bir nokta çıkartmaya ihtiyaç duymaktadır fakat bu çalışma alıcısı tarafından tam anlaşılmıyor ve istenilen ölçekte bir değişim sağlayamadığında bu tasarım kötü tasarım mıdır? Örneğin ambalaj tasarımında daha az yer kaplayacak ve daha estetik duran tasarımlar yapılmasına karşılık müşterilerin bunu anla(ya)maması, bu çözüm önerisinin kötü bir tasarım olduğuna mı işaret eder? Şüphesiz burada da bu çözüm önerisine doğrudan kötü tasarım demek doğru olmayacak, aksine belki de değeri o zaman için anlaşılamamış denecektir. Yine başka bir somut örnek paylaşmak gerekirse ulusal veya uluslararası afiş tasarım yarışmalarında ödüllere layık görülen ama etki alanı düşünüldüğünde ne yazık ki kitlelere ulaş(a)mayan birçok yarışma ve jüri sergi mevcuttur. Bu tasarımlar iyi tasarım mıdır? İyi tasarım estetik ve görsel açıdan kusursuz tasarlanıp raflara veya depolara kaldırılan bir grafik ürün müdür? Günümüzde iyi tasarım nedir sorusu daha da önemli bir hale gelmiştir.

Yukarıda sıraladığımız birçok sorunun cevabı etik kavramı ile kesişmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi etik, eğer etiğin temel değerleri biliniyorsa bu sorulara mantıklı, tutarlı ve rasyonel argümanlar sıralayarak belli gruplarla seviyeli bir tartışma ortamında cevaplar bulunabilir ve daha sonrasında bu cevaplar gelecekte oluşturulacak tasarımlarda etik kodların temellerini oluşturabilir. Burada etik konusunun bir sonuç değil süreç olarak ele alınması gerektiği unutulmamalıdır. Etik daha iyiyi sorgulama ve yol gösterici bir kavram olduğu hatırlanmalıdır. Bu da uzun vadede etiğin bugün için iyi dediğimiz kavramları yani tasarımları sorgulayarak daha iyisi için nasıl olması gerektiğinin aranması ve izlenmesi gereken bir yol olduğuna işaret eder. Grafik tasarımda iyiye ve doğruya yönlendirme yapmaya çalışan etik ayrıca örgüt kültürünün de gelişmesine yardımcı olur. Burada iyi ve doğru tasarım arayışının etik çerçevede bir sorgulama disiplini, terbiyesi olduğu unutulmamalıdır.

Tasarımda iyi ve doğru sorgulaması yapılırken bunun eğitim kurumlarında da yapılması gerekmektedir. Sadece tasarım öge ve ilkelerinin öğretildiği bir yerde estetik ve etkili grafikler oluşabilir fakat bu iyi ve doğru tasarım oluştuğu anlamına gelmemektedir. Sosyal, çevresel, politik ve ekonomik açıdan bilgilerinde paylaşarak tasarımın hayat bulacağı ortamı daha iyi çözümlemesi ve ona göre çıkarımlarda

bulunulması gerekmektedir. Böylece tasarımcı ve adayları hepimizin içinde yaşadığı dünyanın problemlerini daha doğru analiz ederek daha isabetli ve doğru problemlere tasarımla çözümler geliştirebilirler.

İyi tasarım anlayışı sonsuzdur ve yaşamla iç içedir. Tasarım stratejik bir eylemdir. Bu nedenle tasarım yapmak için her zaman belirli bir plana ve hedefe ihtiyaç vardır. Daha iyi tasarlanmış bir çevrede yaşamak için daha iyi eğitim, daha iyi iş olanakları ve daha iyi yaşam standartları yaratmamız, bunların insanlara ulaşmasını kolaylaştırmamız gerekiyor. Tasarım herkes için olduğu zaman dünya daha iyi bir yer olabilir. Öyle görünüyor ki bunu gerçekleştirmek için “iyi tasarım nedir?” sorusunun cevabını aramaya devam edeceğiz (Ergüven, 2021, s. 168).

İyi tasarım sorumlu ve doğru tasarımıdır. Sorumlu ve doğru olmak istenilen nitelik ve niceliği yerine getirerek o işin sonuçlarını üstlenebilme durumudur. Bu bakımdan tasarımcı sadece güzel, estetik olanı üretmekle kalmayıp o işin dokunduğu ve uzandığı alanları da görerek ona göre hareket etmelidir. İyi tasarım, etikte dahil birçok parametrenin kesişiminden oluşan sürekli bir arayış, sorgulama durumudur.

2.2.4. Grafik tasarımda etik rehber gereksinimi

Grafik tasarıma dair bir etik rehber oluşturulabilmesi için birinci bölümde geçen temel kavramların bilinmesi ve sindirilmesi gerekmektedir. Daha sonra grafik tasarım ile ilişkisi sorgulanarak yardımcı etik kodlar ortaya konabilir ve yine bu ilke ve kodların sindirilmesiyle uygulamaya geçilebilir. Türkiye’de bu etik sorgulamaların ne yazık ki başında olduğumuz rahatlıkla söylenebilir ve bu yüzden rehber niteliğinde bize yardımcı olan kurum, kuruluş ve derneklerin bildirileri yazılı ve kanun bağlayıcılığı kapsamında henüz değildir.

Grafik ürünlerin geneline baktığımızda bir servis işi olduğu, ekonomi ve endüstri ile doğrudan bağlantılı olduğu söylenebilir. Yani ülke ekonomisi ne kadar dinamik, güçlü ve etkileşim içindeyse tasarım ürünlerine olan ihtiyaç o kadar fazla olmaktadır. Bu hızlı üretim-tüketim ekonomisi tasarımcıları kendi girdabına katarak sakince düşünüp etik hareket etmesinin önünde engel olmaktadır. Bu bakımdan etik rehberler sadece tasarım alanında değil her meslek örgütünde önemli ihtiyaçlardan biridir.

Grafik tasarımda etik konusu ya da etik rehber kişinin, tasarımcının görgüsüne ve terbiyesine bırakılmıştır. Bu da etik kararlar alma konusunda tasarımcıların bakış açısına göre şekillenen farklı çıkarımlar barındıran göreceli bir yapıya dönüştürmektedir (Kınık, 2015, s. 307). Yine bu aşamada kişiler etik konusunu farklı şekilde yorumladıkları için

yanlış olan bir davranış etik ilke (kod veya kural) olarak belirlenmediği ve yaptırımları olmadığı için göz ardı edilebilmektedir. Burada etik konusunun ahlak gibi çok öz(n)el ve değişken algılanması bir problemken diğer problem ise bu rehber niteliğinde kanuni bağlayıcılığı ve caydırıcılığı bulunan geniş bir sistemin olmamasıdır. Mustafa Kınık'ın şu sözü durumu iyi ifade etmektedir:

“Grafik tasarımların toplum tarafından ortak yargıyla ‘kötü’ olarak nitelendirdiği ‘çalma, kopyalama, fikir hırsızlığı’ gibi davranışlarla üretilenleri referansı belirsiz, bireysel yorumlar çerçevesinde değerlendirildiği ve ciddi yaptırımlar olmadığından dolayı kullanılmaya devam ettiği görülmektedir” (Kınık, 2015, s. 307-308).

Tasarımda ortak bir şekilde geliştirilen rehber ilkeler hem tasarımcıyı hem ajansı hem müşteriye hem de tasarım yaratım ekosistemini koruyarak geniş bir uzlaşmacı pusula görevi görecektir. Bu sayede ortak kararlar uygulanarak kanuni yaptırımı da olan bir patika sunulmuş olacaktır. Aksi taktirde geçmişte ve günümüzde yaşanan tasarımcının intihal yapmasından, ajansın intihal yapmaya sürüklenmesine kadar çok geniş çerçevede değerlendirilebilecek yanlışlar katlanarak devam edecektir (Kınık, 2015, s. 310). Tasarımcı ve ajansların etik ilkeleri bilip sindirmesi işin bir kısmıdır, ayrıca müşteri, işveren ve kullanıcılarında durumun farkında olması gerekmektedir. Tek taraflı ilerleyen bir süreçte problemler sadece ertelenmiş olur. Fakat bilinç kazanmak adına önce tasarımcılardan başlayarak bir farkındalık gerekmektedir. Böylece tasarımcı daha bilinçli tercihler yaparak müşterilerini doğru ve iyi tasarıma yönlendirebilir. Buna verilebilecek en iyi örneklerden biri Jonathan Barnbrook'un tasarımlarında gösterdiği tavır ve tutumdur (Görüntü 2.3).

Görsel 2.4. *Tasarımcılar, sizden onlar için yalan söylemenizi isteyen şirketlerden uzak durun.*

Söz: Tibor Kalman, Tasarım: Jonathan Barnbrook, 2001 (Mietkiewicz, 2016, s. 50)

Grafik tasarımda oluşturulacak etik rehberin çalışabilmesi de bir başka problemdir. Çünkü bir şeyin yazılı olması onun işler olduğu anlamına gelmeyebilir. Yine ezber şekilde takip etmektense bu ilkelerin benimsenmesi yani vicdanlarda yer etmesi asıl istenen amaçtır. Meslek ahlakının veya etik kodların düzgün işleyebilmesi karşılıklı bir ilişki ile mümkündür. Bu bakımdan grafik ürünün doğuşundan görevini tamamlanma aşamasına kadar her kim sürecin içinde yer alıyorsa bu etik ilkelerin farkında olması beklenmektedir aksi halde sadece tasarımcıların bilinçlendiği ama muhatapların veya kullanıcıların (izleyicilerin vb.) bilinçlenmediği bir yerde etik rehberler yine bir işe yaramayacaktır.

2.2.5. Grafik tasarımcının ötesinde çevreye duyarlı, bilinçli tüketici ve işveren

Çalışmanın bu bölümüne kadar ahlak, etik ve grafik tasarım ile etik kavramlarına değinilmiştir. Grafik tasarımda etik ilkelere uygun hareket edilerek tamamlanan yaratıcı süreç-ürünün tek başına grafik tasarımcı ile çözülebilecek bir olay olmadığı anlaşılmaktadır. Sadece tasarımcının bilinçlendiği, tek taraflı bir çözüm yapısı sürdürülebilir değildir. Grafik tasarım çok katmanlı ve etkileşimli bir alandır: Bu bakımdan sadece grafik tasarımcıya odaklanarak üretilen çözümler kalıcı olmayacaktır. Grafik tasarımcının içinde bulunduğu atmosferin de aynı şekilde iyileştirilmesi ve

bilinçlendirilmesi gerekmektedir. İyi bir iş ahlakı karşılıklı belli kurallar çerçevesinde uzlaşma ile sağlanabilir. Fakat bilinçlenmenin merkezinde tasarımcının olduğu da yadsınamaz.

Bilinçli bir tasarımcı, tüketici, işveren ve çevrenin olduğu tasarım yaratım ve tüketim sürecinde her bir taraf hem denetleyici hem de sorgulanan taraf konumundadır. Böylece hataların yapılmasının önüne geçilir. Spekülasyon yapılacak olunursa bilinçli bir tüketici tasarlanan veya tüketilen grafik ürünün, sürecinin farkında olması dönüt sistemiyle aynı hataların yapılmasını engeller. Yine bu zincirin oluşturulması başlı başına etik dışı süreçleri en başından azaltacaktır. Bilinçli bir işveren, yönetici kâr amacı veya herhangi bir şekilde toplum ve çevre üzerinde zararı olan bir ürünün reklam kampanyasını üstlenmez, doğal olarak çalışanlarına da bu doğrultuda tasarımları konusunda üstü kapalı veya alenen baskıda bulunmaz. Bilinçli bir tüketici daha sorumlu ürünler talep ederek halihazırda etik konusunda sadece tasarımcıya değil tüm sektöre yön göstermiş olur. Bu örnekler taraflar için daha da arttırılabilir.

Tasarımcının bilinçlenmesinin ötesinde tüm tarafların bilinçlenmesi sürecinde eğitimin büyük bir rolü bulunmaktadır. Bahsedilen eğitim sadece resmî okul eğitimi olmayıp aile, toplum, sektör, eğitim kurumları, yerel yönetimler ve politikalar, işletmeler olarak açılabilir. Fakat öncelikle tasarımcıların bilinçlenerek izleyicilere ve kullanıcılara karşı olan sorumluluklarının farkında olup bunu işlerine yansıtmalı ve tarafları mümkün olduğunca açık iletişimle sürecin içerisine dahil etmelidirler. Tasarımcının izleyiciye karşı sorumlulukları arasında izleyici ve kullanıcılar için faydalı iletişim kurmak, kasti yanlışlardan uzak durmak, elde edilen bilgileri kendi menfaatleri için kullanmamak, dezavantajlı grupları daha hassas düşünerek lehine hareket etmek, mesleğin itibarı ve güvenliğini zedeleyici hareketlerden kaçınmak, sağlık konularında daha duyarlı olmak ve yanıltıcı bilgilerden kaçınmak, iyiliğe kasti zarar veren davranışlardan kaçınmak örnek gösterilebilir (Nini, 2014, s. 2).

Grafik tasarım mesleği diğer mesleklerle sürekli etkileşim içinde olan bir meslektir. Bu bakımdan grafik tasarım yaratım sürecinde, üretim çemberinde bulunan her birey önce etik konusunda bilinçlenmeli daha sonrada meslek etiği özelinde derinleşmelidir. Öncelikle tasarımcının bilinçlenmesi ve durumun farkında olması gerekmektedir fakat bu etik süreç için tek başına yeterli değildir. Bu bakımdan yukarıda bahsi geçen her bir tarafın bu konuda gelişim sağlaması gerekmektedir. Örneğin yerel yönetimler ve politikalar meslekte uygun çalışma koşullarının sağlanmasını, rekabetin

belli çerçevede düzenlenmesini, çalışma saatlerinin düzenlenmesini gibi koşulları iyileştirerek mesleklerde etik sürecin iyileşmesinde doğrudan katkı sağlamış olurlar. Aksi halde meslektaşın bilinçli olduğu fakat elinde olmayan imkânlar nedeniyle etik dışı süreçlere itildiği ortamlar ile karşılaşılacaktır. Bir analogi ile desteklemek gerekirse bilinçli bir ev halkı üyesi evde atıklarını ayrıştırıp geri dönüşüm için hazırlamaktadır. Her bir atığı sırasıyla cam, kâğıt, plastik, organik diye sınıflandırmıştır fakat sokağa çıktığında sadece tek bir çöp kutusu veya konteyneri görüyorsa kişi, zamanla bu konudaki duyarlılığını zoraki sebeplerden dolayı askıya almak veya uygulayamamak zorunda kalabilir. Bu bakımdan tasarımcılar için önce yol gösterici etik ilkelerin bilinmesi daha sonrasında bunun tasarımcının ötesindeki kitle ile paylaşılarak etik ilkelerin içselleştirilmesi gerekmektedir.

Aile, eğitim ve değerlerin en etkili şekilde kazanıldığı yerdir bu bakımdan temel ahlaki değerlerin-ilkelerin küçük yaştan itibaren bilinçli olarak aktarılması gelecekte sadece grafik tasarım mesleğini değil daha birçok mesleğin doğru bir şekilde icra edilmesini sağlayacaktır. Ailelerin etik değerler konusunda bilinçlendirilip yeni nesle de uygulamalı bir şekilde örnek olması gerekmektedir. Bu adımın büyük ölçüde başarıya ulaşması toplumun bu konuda farkındalık kazanmasını sağlayacaktır. Bilinçli bir toplumun oluşması, sürekli-gereksiz tüketimin de önüne geçerek tasarımın daha sağlıklı problemler üzerine yönelmesini sağlayacaktır. Bu süreçte eğitim kurumlarının temel değerler ve erdemler üzerine erken yaşlardan itibaren eğitim vermeleri yine gelecekte olabilecek sorunların önüne geçecektir. Erdemlere yetkin olan bireyler profesyonel yaşamda her meslek için kendi meslek şartlarına uygun ilkeler geliştirerek ve eğitimler vererek sektörün de iyileşmesini hızlandıracaktır.

Eğitim kurumlarının etik ve etik altındaki konuları sadece tasarım eğitiminde değil her düzey ve alandaki müfredatlarında işleyerek gelişime katkı sağlaması gerekmektedir. Türkiye ve dünyadaki gelişmelere bakılacak olunursa her iki tarafında bu konuda yeterince iyi performans sergilemediği görülmektedir.

Etik değerler ve altında geçen konuların toplumun her paydaşının bilmesi ve gerekli hassasiyeti göstermesi gerekmektedir aksi halde Sevim Selamet'in sürdürülebilirlik konusunda dile getirdiği “sorunu daha da arttırır” yargısı etik için de geçerlidir: “Her yaştan ve her meslekten insan konu üzerinde aynı hassasiyeti göstermediği sürece, tasarımcının kazandığı donanım, onun işverenle, müşteriyle,

toplumla zaten var olan iletişim sorununu biraz daha büyötmekten öteye gitmez” (Selamet, 2012, s. 145).

Etik bir tasarım sürecinin yürütölmesi için kısaca grafik tasarımcının ötesinde çevreye duyarlı, bilinçli tüketici ve işveren profiline oluşması gerekmektedir. Daha sonra tüm paydaşların işleyen meslek etiğı kodlarının etrafında uzlaştığını görmek mümkün olacaktır.

3. BULGULAR, TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın üç ayağını oluşturan bulgular sırasıyla paylaşılmaya çalışılacaktır. İlk olarak Türkiye’de meslek etiği derslerinin ön lisans ve lisans düzeylerinde 2020–2021 Eğitim ve Öğretim Yılı’nda ne oranda bulunup bulunmadığı doküman incelemesi ile tek tek kontrol edilerek ortaya çıkartılmıştır. Böylece etik ve meslek etiği konusunda resmî olarak ne aşamada olduğumuz ortaya konulmaya çalışılmıştır. Fakat burada meslek etiği veya benzeri bir dersin olmamasına rağmen meslek etiği ile ilgili temel bilgilerin bazı eğitimciler tarafından paylaşıldığı da unutulmamalıdır.

İkinci olarak anket çalışmasından elde edilen veriler istatistiksel olarak paylaşılabilecektir. Burada yer alan bilgiler bir savı desteklemekten ziyade betimleyici-tanımlayıcı olarak var olan durumu göstermeye çalışacaktır. Araştırmaya katılan tasarımcıların etik hakkında düşünceleri, meslektaşlara etik konusundaki bakışları, durum senaryolarına karşı tavırları oransal olarak paylaşılarak çıkarımlarda bulunmaya çalışılacaktır.

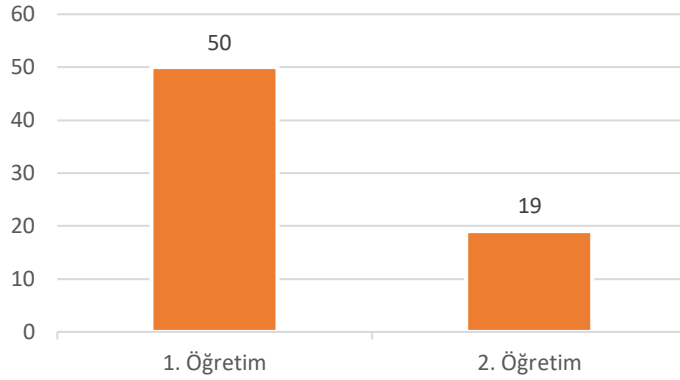
Son olarak bu araştırma kapsamında yapılmış olan odak grup görüşmelerinin bulguları değerlendirilerek bu konuya eğilmiş olan tasarımcıların görüşlerine ve ortak çıkarımlara yer verilecektir.

Tüm bulgu ve yorumlar paylaşıldıktan sonra sonuç ve öneriler kısmında tüm bölümler hakkında kısa, genel ve bütüncül bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

3.1. Doküman Bulguları ve Yorum

Tez çalışmasının ikinci bölümünden itibaren başlanan alan araştırması ve doküman incelemesi kısmı bu bölümde Türkiye’de ön lisans ve lisans düzeyindeki meslek etiği derslerine odaklanarak istatistikler paylaşılmaya ve çıkarımlarda bulunulmaya bırakılmıştır.

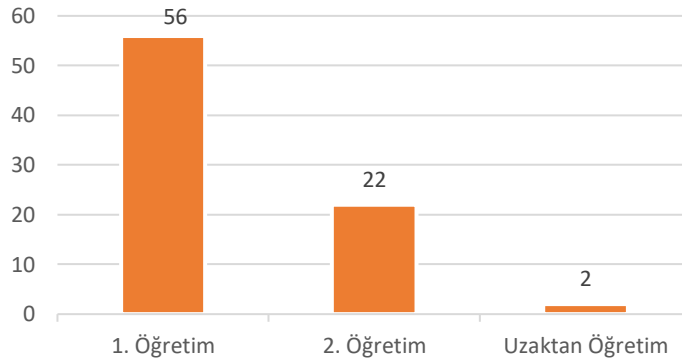
Grafik tasarım programına ilişkin paylaşılan veriler 2020–2021 yılına ait verilerdir. Ön lisans bilgileri incelenecek olunursa 44 tane devlet üniversitesinde grafik tasarımı programı bulunmaktadır. Devlet üniversitelerinde normal öğretim ve ikinci öğretim olmak üzere toplamda 69 grafik tasarımı programı mevcuttur. Devlet üniversitelerinde 50 tane örgün öğretim grafik tasarımı programı bulunmaktadır. Yine devlet üniversitelerinin 19 tanesinde örgün öğretimin yanında ikinci öğretim grafik tasarımı programı yer almaktadır (Görsel 3.1), (http-18).

■ Devlet Üniversitelerinde grafik tasarımı programı dağılımı, toplam: 69

Görsel 3.1. 44 Devlet Üniversitesinde bulunan toplam 69 ön lisans grafik tasarımı programlarının 1. ve 2. öğretim şeklinde dağılımı

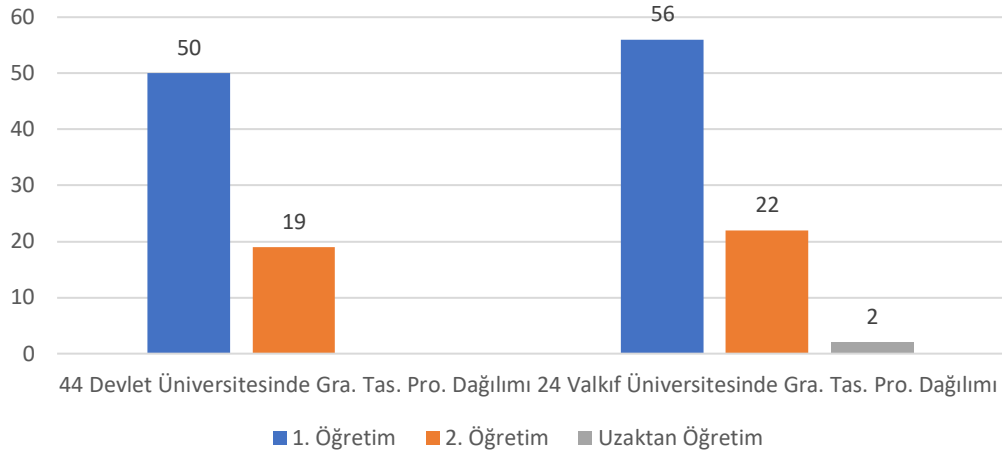
Vakıf üniversitelerinin rakamlarını incelemek gerekirse 24 vakıf üniversitesinde toplamda 80 grafik tasarımı programı bulunmaktadır. Vakıf üniversitelerinde 56 tane örgün öğretim, 22 tane ikinci öğretim ve 2 tane de uzaktan öğretim grafik tasarımı programı öğretimi bulunmaktadır. Ayrıca 2 tanede İngilizce eğitim veren örgün öğretim grafik tasarım programı bulunmaktadır (Görsel 3.2), (<http-18>).

■ Vakıf üniversitelerinde grafik tasarımı programı dağılımı, toplam 80

Görsel 3.2. 24 Vakıf Üniversitesinde bulunan toplam 80 ön lisans grafik tasarımı programlarının 1., 2. ve uzaktan öğretim şeklinde dağılımı

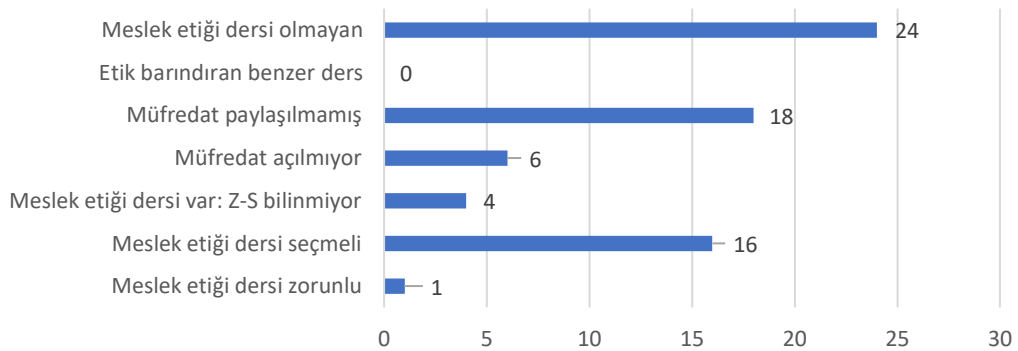
Toplamda ön lisans rakamlarına bakılacak olunursa 68 üniversitede 1. öğretim, 2. öğretim ve uzaktan öğretim toplamda 149 tane grafik tasarımı programı bulunmaktadır (Görsel 3.3), (<http-18>).

Görsel 3.3. Devlet ve Vakıf olmak üzere toplam 68 üniversite 149 ön lisans grafik tasarımı programlarının 1., 2. ve uzaktan öğretim şeklinde dağılımı

Türkiye’de 2020 yılı itibariyle 68 üniversitede toplam 149 ön lisans grafik tasarımı programlarının ders müfredatları meslek etiği dersini kapsayıp kapsamadığı şeklinde incelendiğinde; meslek etiği dersi olmayanlar, etik ismi barındıran, benzer dersi olanlar, müfredat bilgisini paylaşmayanlar, müfredat bilgisi açılmayanlar, meslek etiği dersi var ama zorunlu veya seçmeli bilgisine bilinmiyor, meslek etiği dersini seçmeli tutanlar ve son olarak meslek etiği dersini zorunlu kılanlar şeklinde yedi başlık altında sınıflandırılmıştır (Görsel 3.4).

Aşağıda yer alan ön lisans ders müfredat meslek etiği bilgilerine 18.01.2021 ile 22.01.2021 tarihleri arasında ulaşılarak tüm üniversitelerin ağ sayfaları ziyaret edilerek ulaşılmıştır. Devlet üniversitelerini incelediğimizde meslek etiği dersi ile ilgili karşımıza şu şekilde bir dağılım çıkmaktadır (Görsel 3.4).

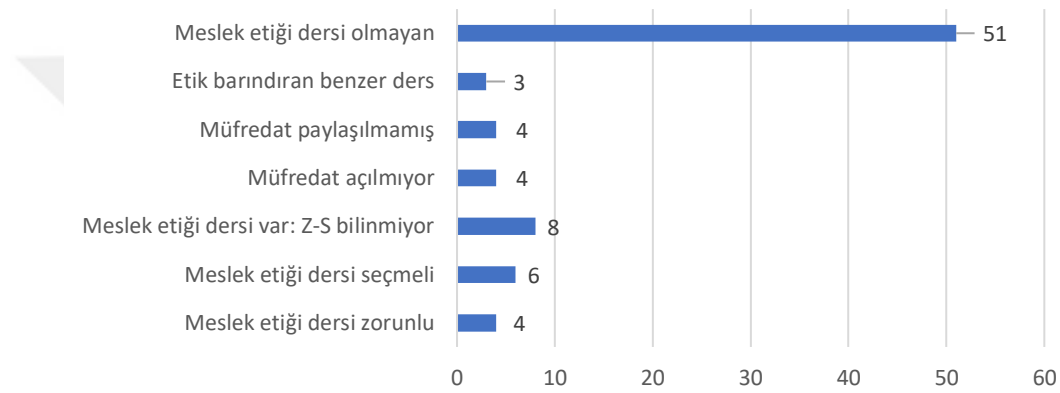

Görsel 3.4. 44 Devlet Üniversitesinde bulunan toplam 69 ön lisans grafik tasarımı programlarının meslek etiği müfredatta yer alma bilgisi dağılımı

Devlet üniversitelerinde ön lisans grafik tasarımı programı meslek etiği dersinin durumuna baktığımızda 69 programın 24’ünde meslek etiği dersi olmadığı

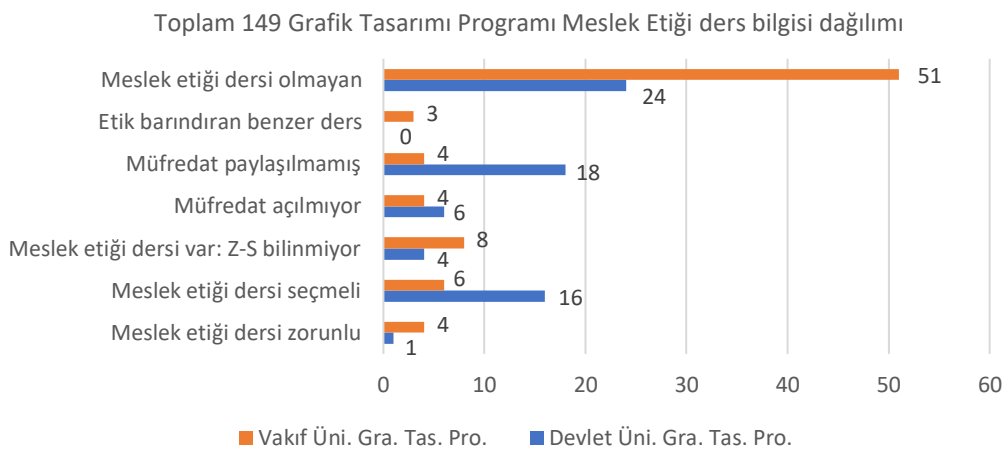
görülmektedir. 16 tanesinde ise seçmeli olarak bulunmakta ve burada da birçok ders arasında ders açılma ihtimali gibi başka parametreler devreye girmektedir. Elde edilen verilerden devlet üniversitelerinde sadece bir programda zorunlu olduğu göze çarpmaktadır. Müfredat bilgileri açılmayan ve paylaşılmayan programlarda eşit olarak dağıtılsa yine meslek etiği dersinin önemsenmediği gözlemlenmektedir.

Vakıf üniversitelerindeki dağılıma baktığımızda benzer hatta daha çarpıcı bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Toplam 24 vakıf üniversitesi 80 ön lisans grafik tasarımı programında meslek etiği dersi müfredat bilgileri, özellikle meslek etiğine hiç yer verilmemesi bakımından düşündürücü bir boyuttadır (Görsel 3.5).

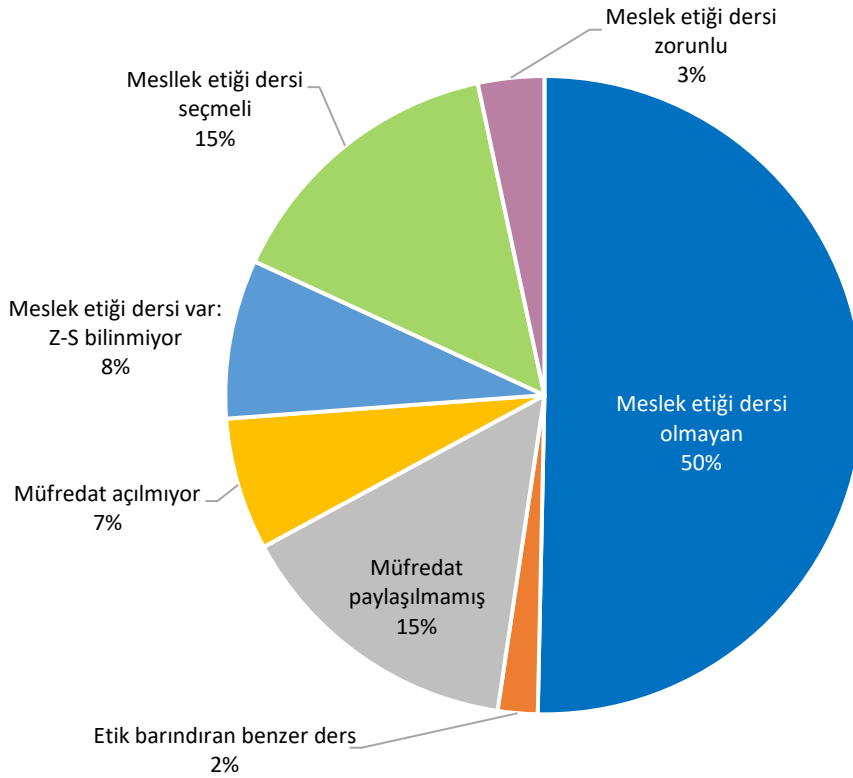

Görsel 3.5. 24 Vakıf Üniversitesinde bulunan toplam 80 ön lisans grafik tasarımı programlarının meslek etiği müfredatta yer alma bilgisi dağılımı

Her iki grafiği aynı anda görmeye çalışırsak devlet ve vakıf üniversiteleri arasındaki grafik tasarımı programı meslek etiği dersine karşı olan seçim ve yönlendirmeler daha rahat karşılaştırılabilir (Görsel 3.6 ve Görsel 3.7).

Görsel 3.6. Devlet ve Vakıf olmak üzere toplam 149 ön lisans grafik tasarımı programlarının meslek etiği müfredatta yer alma bilgisi dağılımı

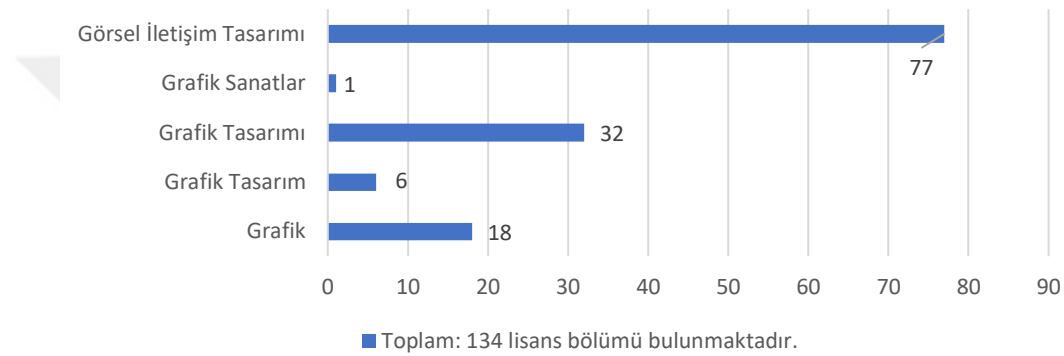

Görsel 3.7. Devlet ve Vakıf olmak üzere toplam 149 ön lisans grafik tasarımı programlarının meslek etiği müfredatta yer alma bilgisi pasta grafiği

Türkiye’de özellikle devlet üniversitelerinin vakıf üniversitelerine göre ön lisans grafik tasarımı programı meslek etiği dersine müfredatlarında daha sık yer verdiği ortaya çıkmaktadır. Fakat şüphesiz devlet üniversitelerinde çıkan bu sonuçlar da memnun edici bir seviyede değildir. Toplamda 149 programın 75 tanesinde (müfredatı bilinmeyenler ve açıklanmayanlar hariç) meslek etiği ve benzeri bir ders bulunmamaktadır. Bu da %50’ye tekabül etmektedir. Yine bu orana müfredatı bilinmeyenler ve açıklanmayanlarda eklenirse oran daha da yüksek çıkacaktır (Görsel 3.7). Devlet ve vakıf üniversitelerinden mezun olan tasarımcı veya tasarımcı adayları nihayetinde tasarım alanında aktif çalışanlar olarak önemli roller üstlenmektedir. Bu noktada doğru bir iş ahlakının, meslek etiği bilgisinin kazandırılması son derece elzemdir.

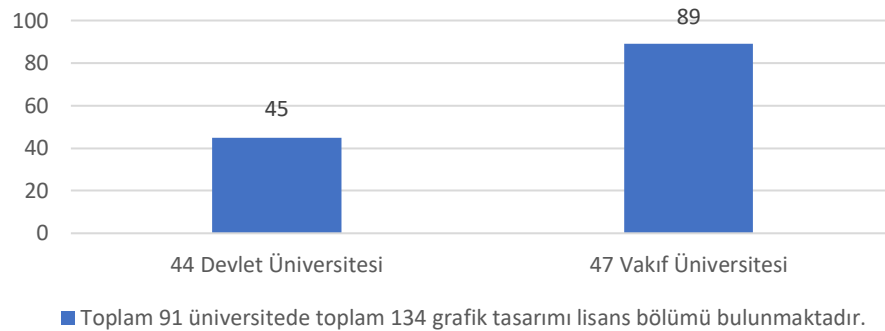
Türkiye’de 2020–2021 yılı lisans grafik tasarım bölümü seviyesinde meslek etiği derslerinin oranlarına geçilirse, öncelikle bölüm isminden başlamakta fayda vardır. Grafik tasarım kavramı çok geniş bir alanı kapsamakta olup lisans ve lisans üstü düzeyde farklı isimlerde çağırılmaktadır. Bu bölümde beş ana başlıkta incelenmiştir. Fakat bu alanın grafik tasarımın ne olduğunun tanımına göre daha da arttırılabileceği unutulmamalıdır. Araştırma lisans seviyesinde meslek etiği derslerine bakmak için şu bölümlerde arama yapılmıştır: Grafik, grafik tasarım, grafik tasarımı, grafik sanatlar ve

görsel iletişim tasarımı olarak incelenmiştir (http-19, http-20, http-21, http-22, http-23, http-24). Bu araştırma 23.01.2021 ile 28.01.2021 tarihleri arasında araştırma kapsamında yukarıda tespit edilen başlıklarda ilgili üniversitelerin ağ sayfaları ziyaret edilerek gerçekleştirilmiştir. Yukarıda bahsi geçen 5 bölümü içeren (Grafik, grafik tasarım, grafik tasarımı, grafik sanatlar ve görsel iletişim tasarımı) toplam 134 lisans bölümü tespit edilmiştir (Görsel 3.8). Bunlar 44 devlet, 47 vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 91 üniversitede yer almaktadır (Görsel 3.9). Bahsi geçen 5 bölümün dağılımında en fazla görsel iletişim tasarımı bölümü bulunmaktadır. Burada görsel iletişim tasarımı bölümünde yetenek sınavı aramıyor olması önemli bir etken olabilir (Görsel 3.8).

Görsel 3.8. Bahsedilen 5 lisans bölümünün toplam sayılarının karşılaştırmalı grafiği

5 bölümün ortak sonuçlarına bakabilmek için bu paragraftan itibaren sadece grafik tasarımı olarak isimlendirilmiştir. Grafik tasarımı lisans bölümlerinin devlet ve vakıf üniversitelerine dağılımına bakılacak olunursa, vakıf üniversitelerinde daha fazla grafik tasarımı bölümünün bulunduğu rahatlıkla söylenebilir (Görsel 3.9).

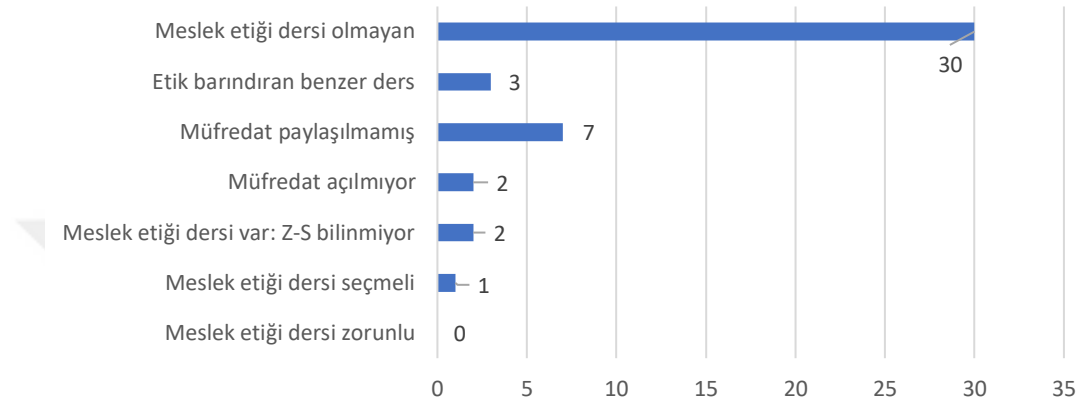

Görsel 3.9. Devlet ve Vakıf Üniversitelerine göre grafik tasarımı lisans bölümünün dağılımı

Türkiye’de grafik tasarımı lisans bölümlerinin meslek etiği dersini kapsayıp kapsamadığı şeklinde incelendiğinde; meslek etiği dersi olmayanlar, etik ismi barındıran, benzer dersi olanlar, müfredat bilgisini paylaşmayanlar, müfredat bilgisi açılmayanlar, meslek etiği dersi var ama zorunlu veya seçmeli bilgisine bilinmiyor, meslek etiği dersini

seçmeli tutanlar ve son olarak meslek etiği dersini zorunlu kılanlar şeklinde yedi başlık altında sınıflandırılmıştır (Görsel 3.10).

Üniversitelerin grafik tasarımı lisans bölümlerinin meslek etiği derslerinin olup olmadığı ile ilgili verileri paylaşmak gerekirse ilk bölümde olduğu gibi devlet üniversiteleri ile başlanacaktır. Devlet üniversitelerinde grafik tasarımı lisans meslek etiği dersinin dağılımı şu şekilde çıkmaktadır (Görsel 3.10).

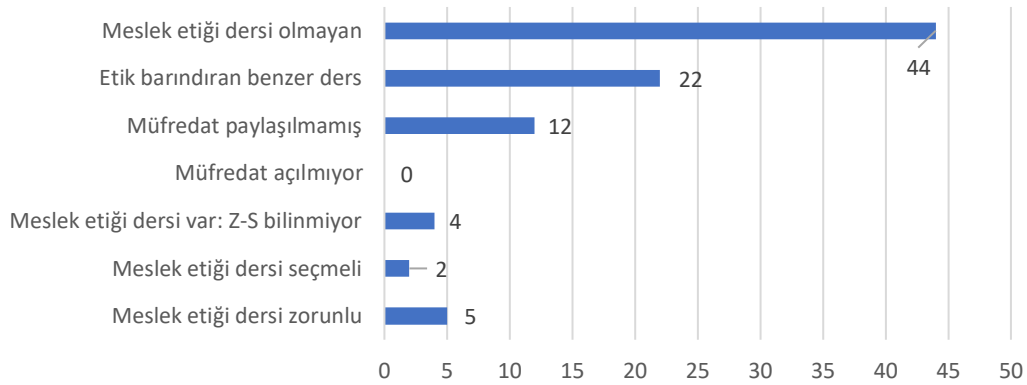
Görsel 3.10. 44 Devlet üniversitelerinde bulunan toplam 45 lisans grafik tasarımı bölümlerinin meslek etiği müfredatta yer alma bilgisi dağılımı

Devlet üniversitelerinde lisans grafik tasarımı bölümü meslek etiği dersinin durumuna baktığımızda 45 programın 30 tanesinde meslek etiği dersi olmadığı görülmektedir. 3 adet benzer nitelikte dersin olduğu göze çarpmaktadır. Benzer nitelikteki derslere birkaç örnek paylaşmak gerekirse “Mesleki Sorumluluk ve Etik”, “Mesleki Mevzuat ve Etik Kurallar”, “Medya Etiği”, “Fıkr-i Mülkiyet Hukuku”, “Temel Hukuk ve Telif Hakları” örnek gösterilebilir. Müfredat bilgileri açılmayan ve paylaşılmayan programlarda eşit olarak dağıtılsa yine meslek etiği dersinin önemsenmediği gözlemlenmektedir. Lisans öğretiminde devlet üniversitelerinde meslek etiği bulunma durumu ön lisans eğitiminden daha olumsuz bir vaziyettedir. (Görsel 3.4 ve Görsel 3.10).

2017 yılında Ömer Erdem’in yapmış olduğu “Grafik Tasarımcı Adaylarının Grafik Tasarım Etik İlkelerine Yönelik Farkındalıklarının İncelenmesi” konulu araştırmasında lisans bölümlerinde grafik tasarımı eğitimi verilen devlet üniversitelerin hiçbirinde etik dersinin bulunmadığını ve sadece birkaç özel üniversitenin programında tasarım etiği konulu derslerin açıldığını dile getirilmiştir (2017, s. 04). Aradan geçen 4 yılda ne yazık ki hâlâ meslek etiği dersleri zorunlu olarak lisans düzeyinde

bulunmamaktadır fakat sevindirici olan etik barındıran benzer derslerin sayısı az da olsa bulunmasıdır (Görsel 3.10).

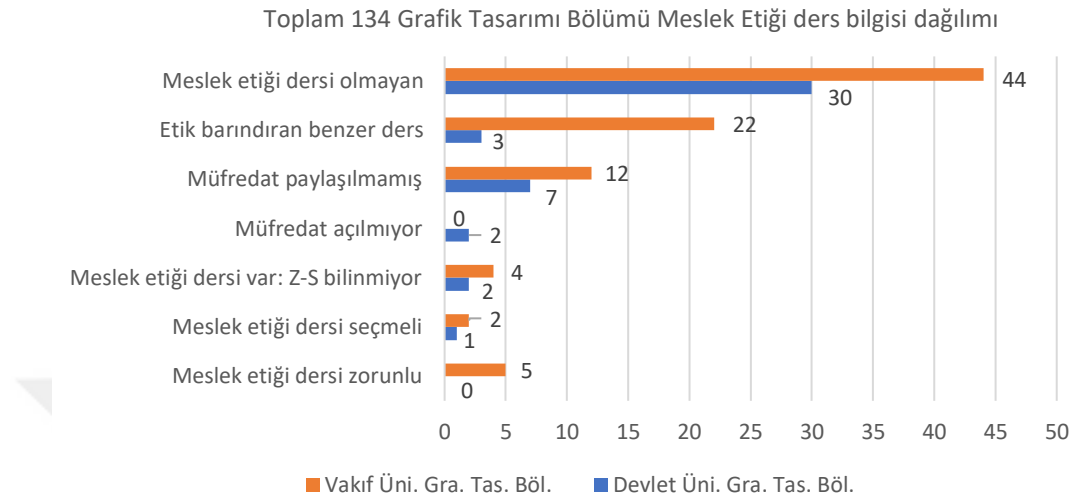
Vakıf üniversitelerindeki dağılıma baktığımızda benzer bir tablo burada da karşımıza çıkmaktadır: Toplam 47 vakıf üniversitesi 89 lisans grafik tasarımı bölümünde meslek etiği dersi müfredat bilgileri Görsel 3.11’de verilmiştir. Vakıf üniversiteleri lisans grafik tasarımı bölümlerinde meslek etiği dersi veya benzer derslerin bulunma oranları devlet üniversitelerine göre daha fazladır fakat yine de bu sonuç genel meslek etiği eksikliğini değiştirir nitelikte değildir. Bir başka ifade ile her iki bölümden birinde meslek etiği dersi bulunmamaktadır. Burada da meslek etiği derslerine yer veren üniversitelerin *zorunlu* tutmadığı ve gerekli şartlar sağlandığı takdirde açıldığı unutulmamalıdır. Ayrıca bazı bölümlerde eğitimcilerin ısrarları üzerine meslek etiği veya etik adı altındaki benzer derslerin *seçmeli ders* görünümünde olmasına rağmen *zorunlu ders* olarak verildiğinde gözlenmektedir.

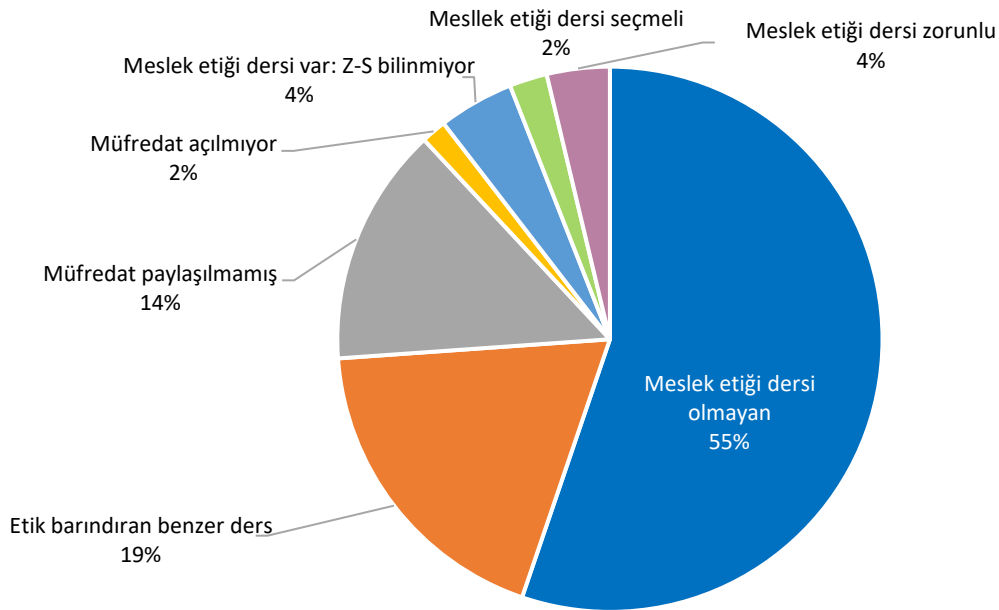
Görsel 3.11. 47 Vakıf Üniversitesinde bulunan toplam 89 lisans grafik tasarımı bölümlerinin meslek etiği müfredatı yer alma bilgisi dağılımı

Her iki grafik aynı anda görmeye çalışılırsa devlet ve vakıf üniversiteleri arasındaki grafik tasarımı bölümleri meslek etiği dersine karşı olan seçim, tutum ve yönlendirmeler daha rahat karşılaştırılabilir (Görsel 3.12). Burada amaç bu iki grubu birbirine karşılaştırmaktan ziyade her iki tarafında meslek etiği derslerine yönelik gereken özeni ne kadar gösterdiğinin sorgulanmasıdır. Bu bakımdan gündelik hayatta karşılaştığımız birçok tasarımda etik probleminin altında yatan nedenlerden birisi, grafiklere bakılarak daha rahat anlaşılmaktadır. Toplamda 134 grafik tasarımı programının 74 tanesinde (müfredatı bilinmeyenler ve açıklanmayanlar hariç) meslek etiği ve benzeri bir ders bulunmamaktadır. Bu da lisans düzeyinde %55’ye tekabül etmektedir. Yine bu orana müfredatı bilinmeyenler ve açıklanmayanlarda eklenirse oran

daha da yüksek çıkacaktır (Görsel 3.13). Burada tekrar hatırlanması gereken şey bazı üniversitelerde özellikle lisans eğitimi düzeyinde meslek etiği bilgilerinin verilmesi eğitimcilerin bilgi ve görgülerine kalmış bir durumdadır.

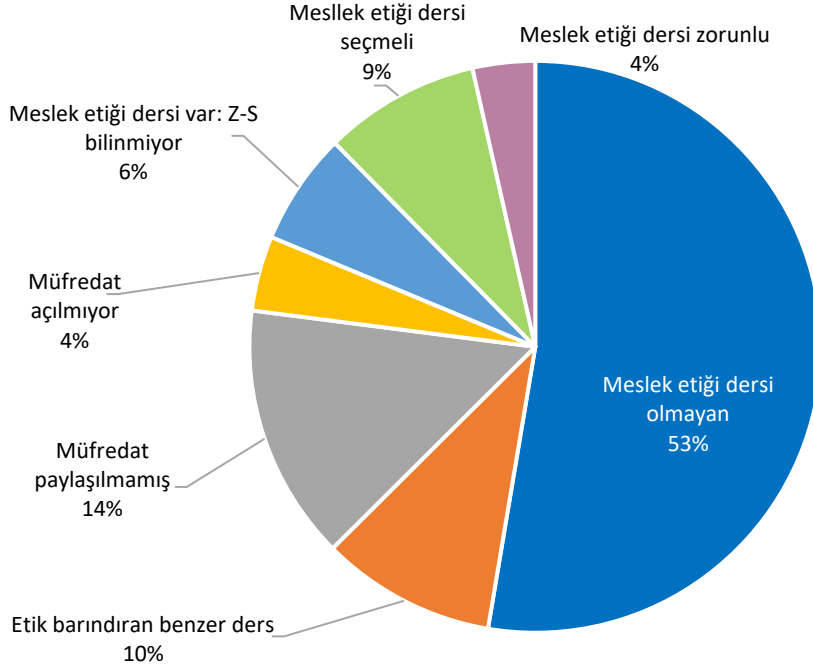
Görsel 3.12. Devlet ve Vakıf olmak üzere toplam 134 lisans grafik tasarımı bölümlerinin meslek etiği müfredatta yer alma bilgisi dağılımı

Görsel 3.13. Devlet ve Vakıf olmak üzere toplam 134 lisans grafik tasarımı bölümlerinin meslek etiği müfredatta yer alma bilgisi pasta grafiği

Türkiye’de üniversite eğitiminde gerek ön lisans gerekse lisans grafik tasarımı bölümlerinde meslek etiği derslerinin yeterince verilmediği somut bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Oran olarak ifade etmek gerekirse %53 ön lisans ve lisans düzeyinde meslek

etiği dersi bulunmamaktadır. Yine bu orana müfredatı bilinmeyenler ve açıklanmayanlarda eklenirse daha yüksek bir oran çıkacaktır. Ayrıca meslek etiği dersi zorunlu veriliyor oranı ise sadece %4'te kalmaktadır (Görüntü 3.14).

Görsel 3.14. Devlet ve Vakıf olmak üzere toplam 283 ön lisans ve lisans grafik tasarımı bölümlerinin meslek etiği müfredatta yer alma bilgisi pasta grafiği

Ortaya çıkan bulgular ışığında açık bir şekilde ön lisans ve lisans düzeyinde meslek etiği veya etik barındıran derslerin eklenmesi gerekmektedir. Araştırmanın ikinci bölümünde de değinildiği üzere önce bilmek, konuya hâkim olmak daha sonra ise içselleştirerek uygulama aşaması gelmektedir fakat bu aşamada mesleki etik bilgisinin ne olduğunun bilinmesi ve öğrenilmesi önemli bir adımdır. Üniversitelerde bu alana yönelik derslerin mutlaka olması ve içeriğinin bu alanda yetkin tasarımcılarla ortak bir şekilde hazırlanması gerekmektedir. Yapılan araştırma ve incelemeler sonucunda meslek etiği ve etik barındıran derslerin çok yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Öncelikle eğitim kurumlarında etik bilgisi ve meslek etiği kazandırılmalıdır. Daha sonra etik bilgisinin örneklerle meslek ile harmanlanarak verilmesi aşamasında tasarım eğitimcilerine büyük rol düşmektedir. Eğitimcilerin bu konuda hem donanımlı hem de pratikte etik değerleri uygulayan olması öğrenimi daha da kolaylaştıracaktır. Gündelik yaşantıda ve grafik tasarımda etik ilişkilerin öğretilmesi veya etik değerlerin aktarılması, Kuçuradi'nin de dile getirdiği gibi, ya tanık olmakla ya da onu yaşantı olanağı olarak gösteren yazın yapıtlarıyla aktarmakla daha mümkün kılınacaktır (Kuçuradi, 2006, s. 178). Yine

bahsedilen etik değerler çerçevesinde bir ilişkinin sürdürülebilmesi için karşılıklı bu değerlerin farkında olan bireylerin olması gerekmektedir. Bu bakımdan hem ön lisans hem de lisans düzeyinde meslek etiği derslerinin bulunması meslekte ve toplumda etik anlayışın yükselmesine katkı sağlayacaktır.

3.2. Anket Bulguları ve Yorum

Araştırmanın ikinci kısmında grafik tasarım alanında üretim yapan tasarımcıların meslek etiği konusundaki genel yaklaşımları ve tutumlarını saptamak için anket çalışması hazırlanmıştır. Hazırlık aşamasında var olan anket çalışmaları incelenerek mümkün olduğunca katılımcıları sıkmadan hızlı bir şekilde farklı başlıklar altında fikirleri alınmaya çalışılmıştır. Anket çalışması demografik bilgiler, grafik tasarımda etik değerler üzerine tasarımcıların öznel bakışı ve fikirleri, deneyimlerinizi göz önünde bulundurarak mesleğiniz hakkında genel yargılarınız, durum senaryoları ve öneriler olmak üzere toplam dört bölümden oluşmaktadır.

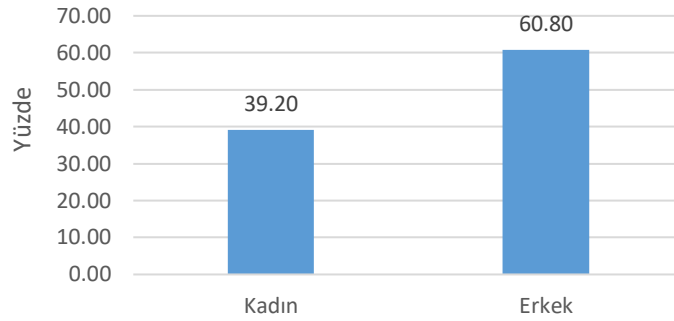
Anket çalışması toplam 45 sorudan oluşmakta ve yaklaşık 8-10 dakika sürmektedir. Anket çalışması ile katılımcıyı bilgilendirmek için “Anket Gönüllü Katılım Formu” hazırlanmıştır. Bunun yanında anket çalışması hazırlandıktan sonra gerekli revizeler yapılarak Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan “olumlu karar belgesi” alınarak saha araştırmasına geçilmiştir (Ek-01, Ek-02, Ek-03).

Araştırmanın bu bölümünde anket çalışmasının verileri istatistiksel olarak paylaşılarak elde edilen bulgular ve rakamlar doğrultusunda çıkarımlarda bulunulmaya çalışılacaktır. Bu bölüm betimleyici, tanımlayıcı bir amaç içermektedir. Bu sayede ankete katılan tasarımcılar, tasarım öğrencileri ve tasarım eğitimcilerinin tasarımda etik ile ilgili fikirleri alınmaya çalışılmıştır. Tasarımcıların etiğe karşı bakışları, durum senaryoları ve önerileri istatistiksel olarak paylaşılıp yorumlanacaktır. Anket verilerinin incelenmesinde IBM SPSS 24 MacOS program versiyonundan yararlanılmıştır.

Grafik tasarımda etik ile ilgili düşünce ve davranışlarını ortaya çıkaracak anket çalışmasına tasarım alanında farklı sektörlerde aktif olarak faaliyet gösteren toplam 162 tasarımcı katılmıştır. SPSS programda inceleme kısmına 153 anket çalışması dahil edilebilmiştir. Katılımcılardan 60 tanesi kadın, 93 tanesini de erkek tasarımcılardan oluşturmaktadır. Oran olarak ifade edildiğinde yanıtlayıcıların %39’u kadınlardan ve %61’i de erkeklerden oluşmaktadır (Görsel 3.15). Katılımcıların cinsiyet dağılımı

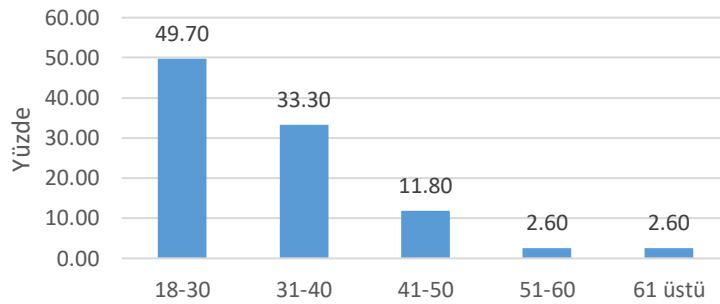
incelendiğinde yaklaşık %82'si 40 yaşının altındadır. Yine cinsiyet dağılımına bakıldığında yaklaşık her 2 kişiden 1 tanesi 30 ve 30 yaşının altındadır. Sadece 8 katılımcının 51 yaş ve üzeri olduğu göze çarpmaktadır. Bu kişilerin de 4 tanesi 61 yaş ve üzeri kişilerden oluşmaktadır (Görsel 3.16).

Cinsiyet		
	Katılımcı Sayısı	Yüzde
Kadın	60	39,20
Erkek	93	60,80
Toplam	153	100,00

Görsel 3.15. Anket katılımcılarının cinsiyet dağılımı

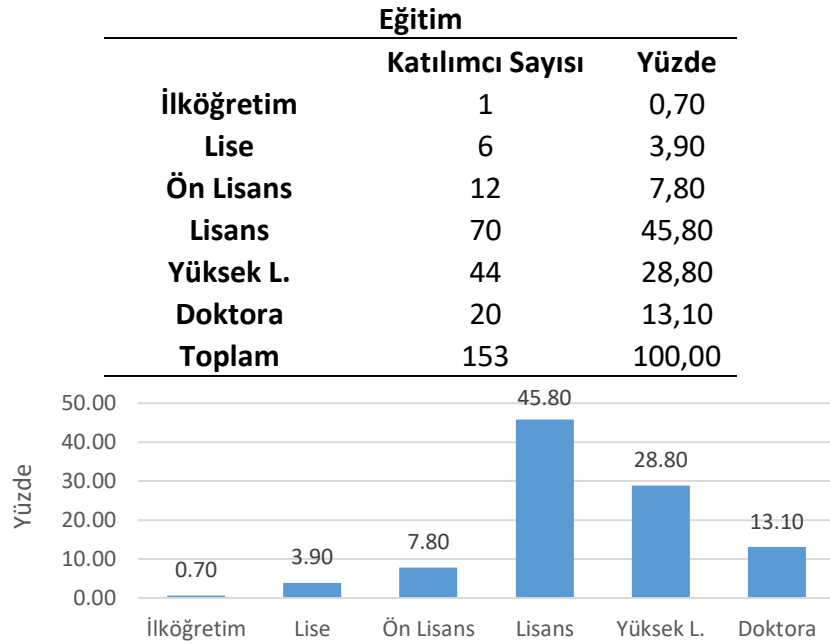
Yaş		
	Katılımcı Sayısı	Yüzde
18-30	76	49,70
31-40	51	33,30
41-50	18	11,80
51-60	4	2,60
61 üstü	4	2,60
Toplam	153	100,00

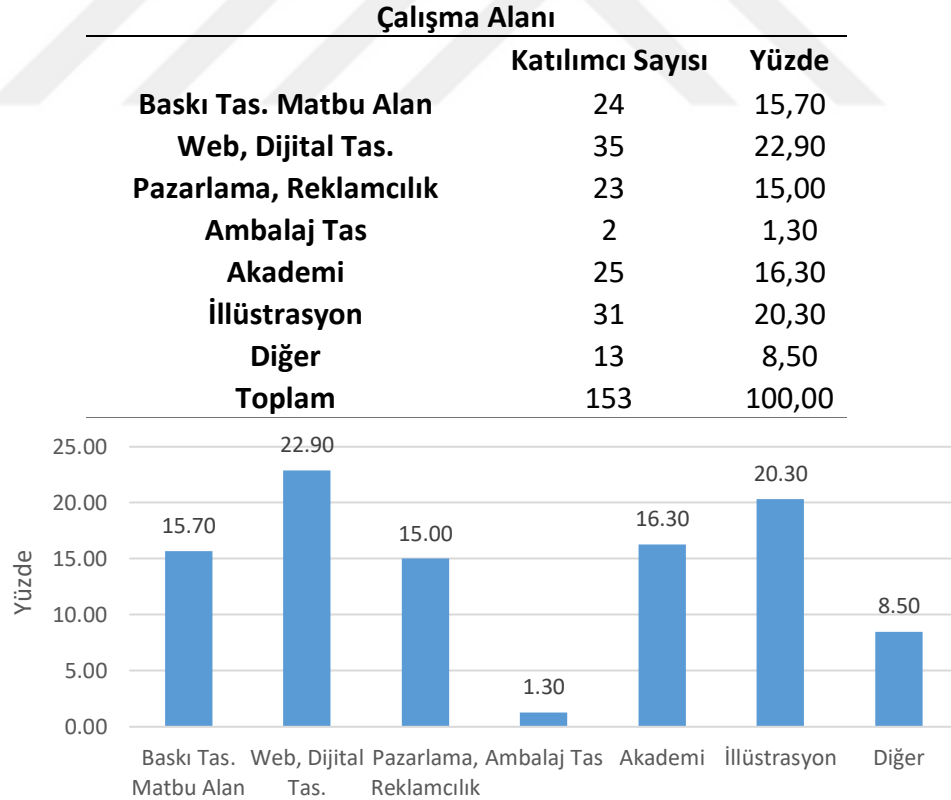
Görsel 3.16. Anket katılımcılarının yaş dağılımı

Anket katılımcılarının eğitim durumu incelendiğinde yaklaşık %46'sının lisans mezunu olduğu göze çarpmaktadır. Katılımcılardan sadece 1 kişi ilköğretim mezunu ve 6 kişide lise mezunudur. Katılımcıların %87'si lisans ve lisansüstü eğitime sahiptir (Görsel 3.17). Katılımcıların grafik tasarım altında çalışma alanı dağılım tablosu incelendiğinde toplam %43 oranla en fazla web ve dijital tasarım ile illüstrasyon tasarımı

altında toplandığı görülmektedir (Görsel 3.18). *Diğer* diye ifade edilen cevaplar incelendiğinde genelde birkaç alanın ortak olarak yapıldığı dile getirilmiştir.

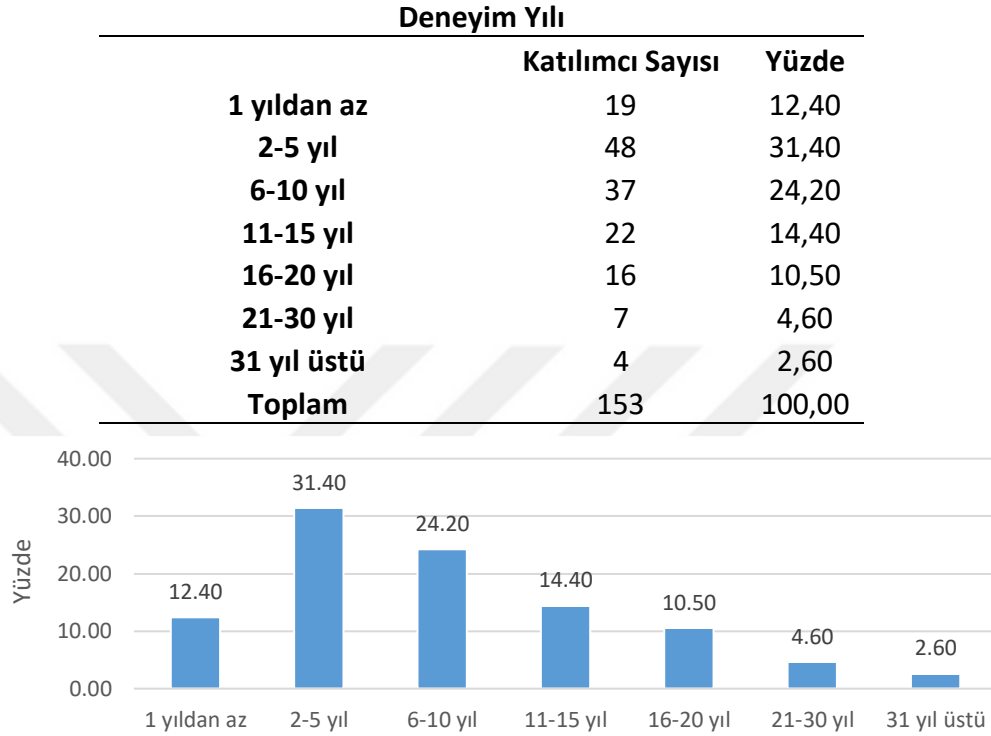
Görsel 3.17. Anket katılımcılarının eğitim durumu

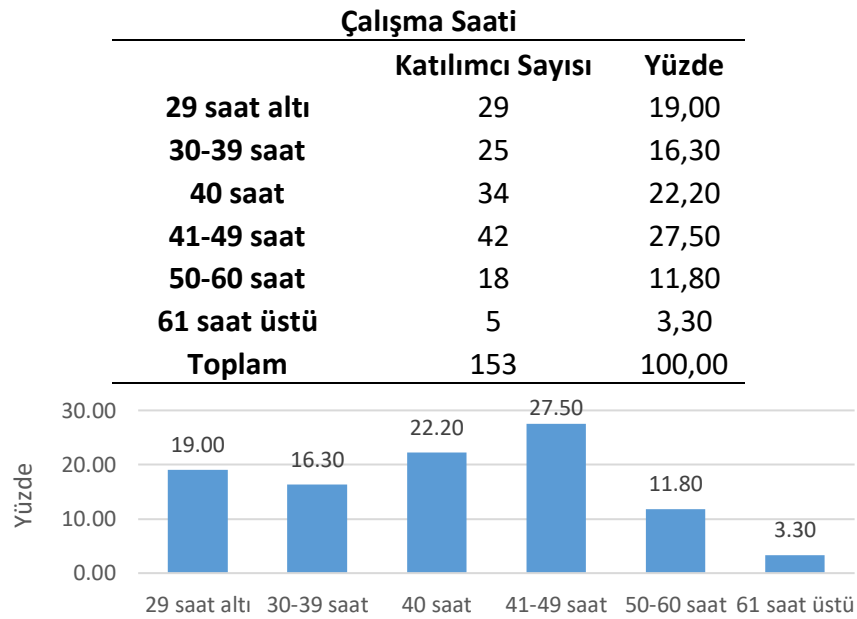
Görsel 3.18. Anket katılımcılarının grafik tasarım altında çalışma alanı dağılımı

Katılımcıların deneyim yılı incelendiğinde %31'lik en fazla oranla 2–5 yıllık deneyim yılına sahip olduğu görülmektedir. 31 yıl ve daha fazla deneyime sahip olan

4 katılımcı bulunmaktadır (Görsel 3.19). Katılımcıların çalışma saatleri incelendiğinde ağırlıklı olarak 40 ile 49 saatleri arasında toplandığı görülmüştür. Katılımcılardan 23 kişi haftada 50 saatten fazla çalışmaktadır. Yine bu gruptan 5 kişi haftada 61 saat ve üzeri çalıştıklarını belirtmiştir (Görsel 3.20).

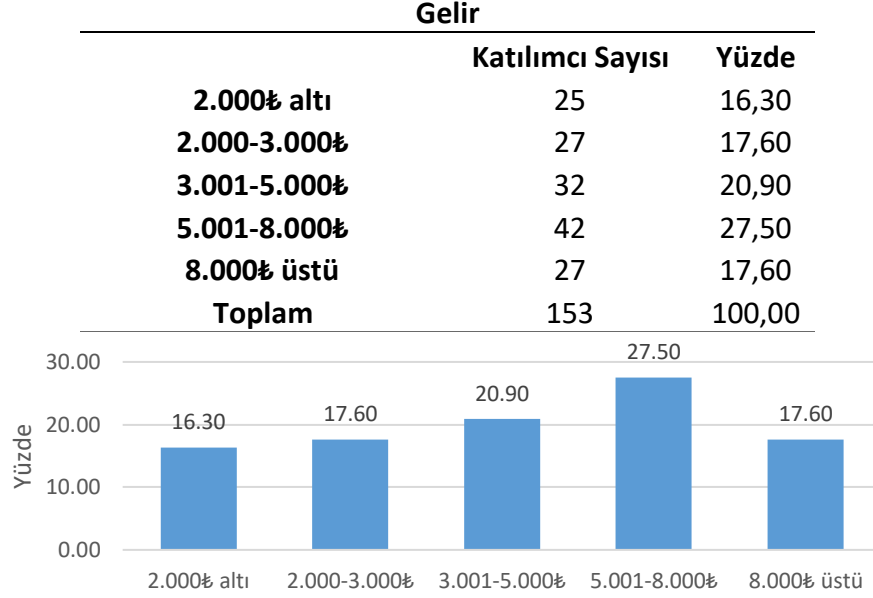
Görsel 3.19. Anket katılımcılarının deneyim yılı dağılımı

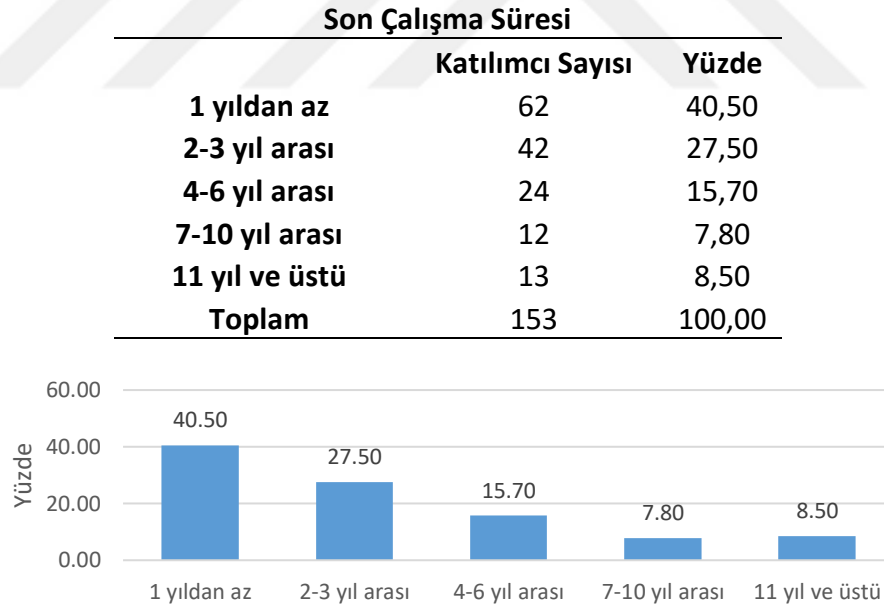
Görsel 3.20. Anket katılımcılarının çalışma saati dağılımı

Anket katılımcılarının gelir dağılımları incelendiğinde %27,5'lik bir oranla en fazla 5.000-8.000₺ arasında yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcıların yaklaşık

%34'ünün gelir düzeyi 3.000₺'nin altındadır (Görsel 3.21). Katılımcıların son çalışma sürelerine bakılırsa %68'nin 3 yıldan az olduğu görülmektedir. %40,5'nin çalışma süresi 1 yıldan daha azdır (Görsel 3.22).

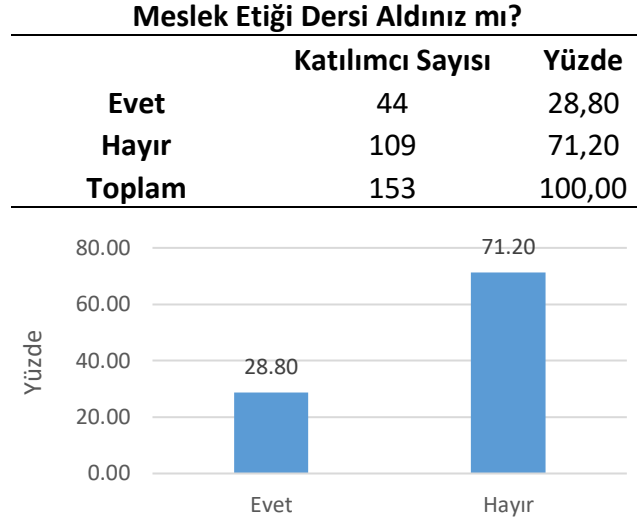

Görsel 3.21. Anket katılımcılarının gelir dağılımı

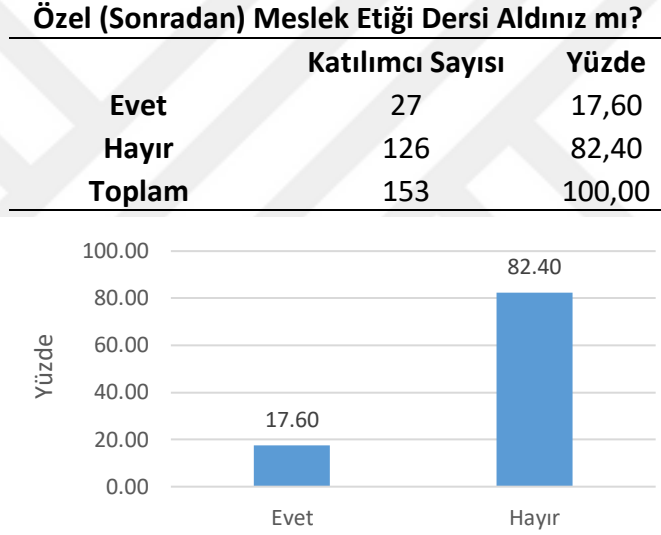

Görsel 3.22. Anket katılımcılarının son çalışma yerlerindeki süre dağılımı

Araştırma grubunda yer alan tasarımcılara “Eğitim-öğretim hayatında meslek etiği dersi aldınız mı?” sorusuna %71,2’nin “Hayır Almadım”, %28,8’nin “Evet Aldım” yanıtı verdikleri görülmüştür (Görsel 3.23). Tasarımcılara “Özel olarak meslek etiği dersi (kurs-sertifika vb.) aldınız mı?” sorusuna ise %82,42’ü “Hayır Almadım”, %17,6’sı “Evet Aldım” cevabını vermişlerdir (Görsel 3.24).

Görsel 3.23. Anket katılımcılarının meslek etiği dersi aldınız mı sorusuna verdiklerin cevapların dağılımı

Görsel 3.24. Anket katılımcılarının özel olarak (sonradan, ekstra) meslek etiği dersi aldınız mı sorusuna verdiklerin cevapların dağılımı

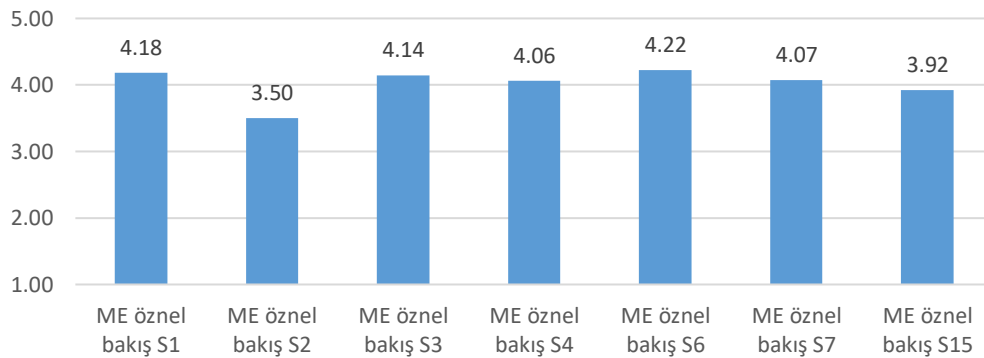
Anket çalışmasına en fazla katılımın İstanbul ilinden olduğu gözlemlenmiştir. İkinci sırayı İzmir daha sonra sırasıyla Muğla, Ankara, Eskişehir, Balıkesir ve Konya şehirleri izlemiştir. Toplamda 27 farklı şehirden katılım gerçekleşmiştir (Görsel 3.25).

Anket çalışmasının 2. ve 3. Bölümü 5 seçenekten oluşan likert ölçeğinde hazırlanmıştır: “1. Kesinlikle katılmıyorum. 2. Katılmıyorum. 3. Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum. 4. Katılıyorum. 5. Kesinlikle Katılıyorum.” şeklinde ifadeler yer almaktadır. Bu bölümden itibaren verilen cevaplara göre bu beş seçenek üzerinden oransal dağılımlar paylaşılacaktır. Bu paylaşımlar sırasında göze çarpan sonuçlar seçilmeye çalışılmıştır.

Görsel 3.25. Anket katılımcılarının yaşadığı yerler dağılımı

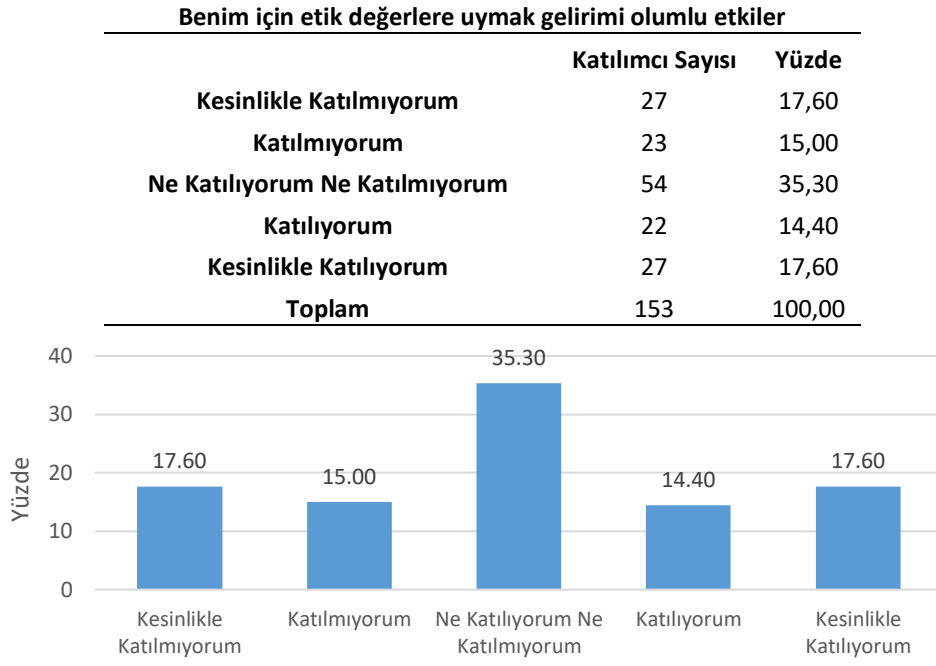
Anket içerisinde 2. Bölümde yer alan 7 sorunun benzer olması sebebiyle ortak çıkarım yapılmaya çalışılmıştır. Bu soruları sırasıyla özetlemek gerekirse: 1. Soru “mesleğimde etik değerler benim için anlamlıdır, 2. Soru “benim için etik değerler objektif-nesnel değerlerdir” 3. Soru “mesleği icra ederken etik değerler gereklidir” 4. Soru “etik değerlere uygun hareket etmek mesleğime olumlu katkı sağlar” 6. Soru “etik değerleri yerine getirmek bana huzur verir” 7. Soru “benim için etik değerler toplumsal sorumlulukları içinde barındırır. 15. Soru “mesleğimi icra ederken meslek etiği konusunda hassas davranırım” yargılarının ortak çıkarımına bakarsak büyük bir farkla “4. Katılıyorum” ve “5. Kesinlikle katılıyorum” ifadeleri yer almaktadır. Bu durumda anket katılımcılarının büyük çoğunluğu etik değerler konusunda ders almasa bile önemini bildiği ve mesleki yaşamlarında hassas davranmaya çalıştıkları söylenebilir (Görsel 3.26).

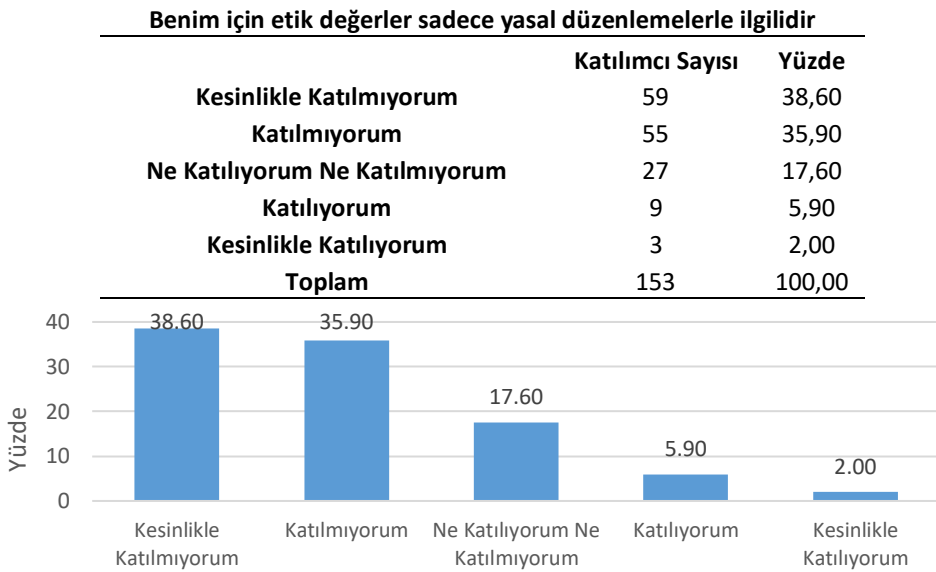
Görsel 3.26. Etik değerler konusundaki farkındalığı gösteren farklı yanıtların toplam grafiği

Katılımcıların “Benim için etik değerlere uymak gelirimi olumlu etkiler” önermesine toplamda kararsız kaldığı ve “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum” şeklinde ki ifadenin en fazla olduğu görülmektedir (Görsel 3.27). Etik davranmanın gelir ile ilişkisinin paralellik göstermesi etik davranmaya daha fazla teşvik edebilir. Bu

yapılamıyorsa bile etik dışı davranışların kesinlikle cezalandırılması meslektaşları etik konusunda daha hassas davranmaya yönlendirecektir. “Benim için etik değerler sadece yasal düzenlemelerle ilgilidir” önermesine çoğunlukla katılmadıkları ortaya çıkmaktadır (Görsel 3.28).

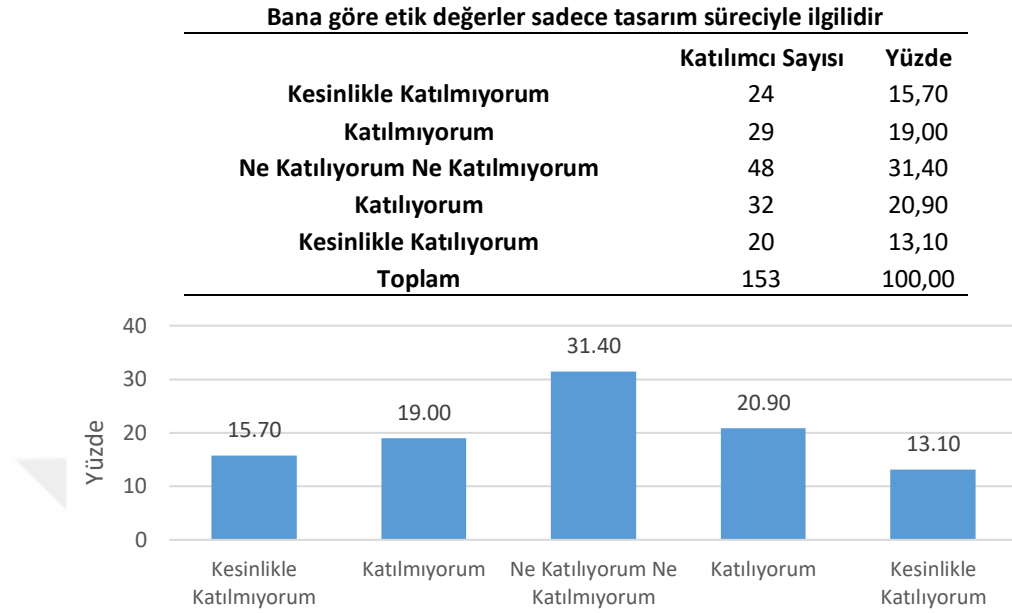

Görsel 3.27. “Benim için etik değerlere uymak gelirim olumlu etkiler” önermesine verilen yanıtların grafiği

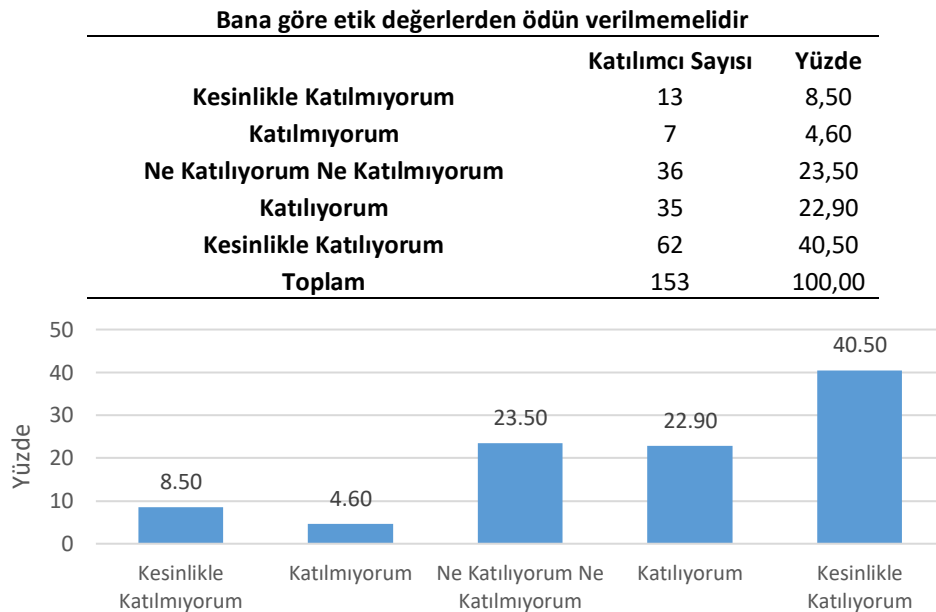
Görsel 3.28. “Benim için etik değerler sadece yasal düzenlemelerle ilgilidir” önermesine verilen yanıtların grafiği

Katılımcılar “Bana göre etik değerler sadece tasarım süreciyle ilgilidir” önermesine katılımcıların kararsız kaldıkları gözlemlenmektedir (Görsel 3.29).

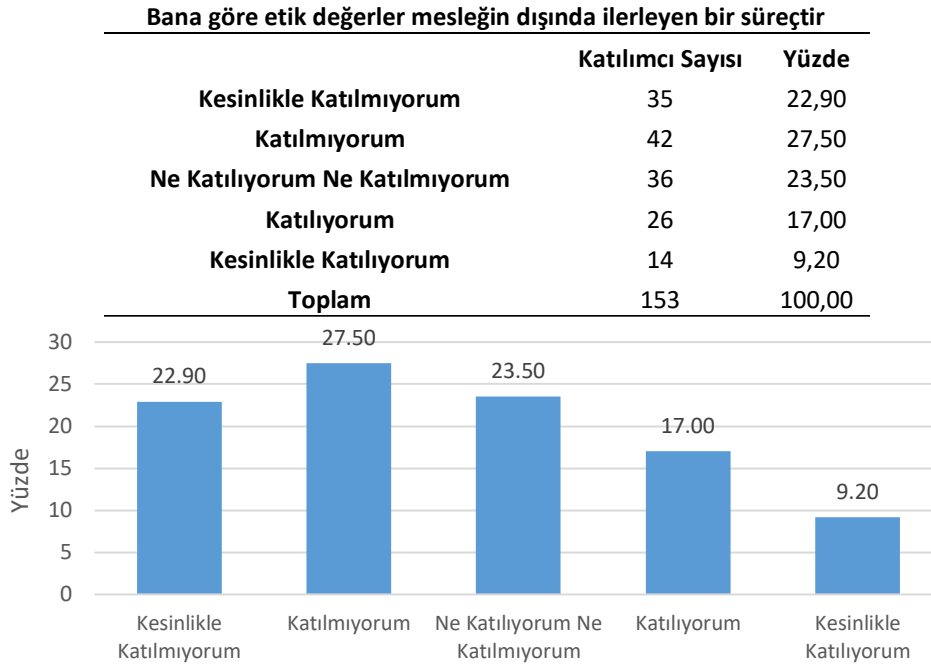

Görsel 3.29. “Bana göre etik değerler sadece tasarım süreciyle ilgilidir” önermesine verilen yanıtların grafiği

“Bana göre etik değerlerden ödün verilmemelidir” önermesine katılımcıların çoğu katıldıklarını dile getiriyorlar fakat sektördeki yansımaları itibariyle bu sonuçlar uyuşmamaktadır (Görsel 3.30). Burada yine daha önce bahsedilen, tasarımcıların ajansın veya tasarım sürecine dahil olan tarafların stratejileri doğrultusunda etik olarak benimsemedikleri işleri yapabildiklerine yorumlanabilir.

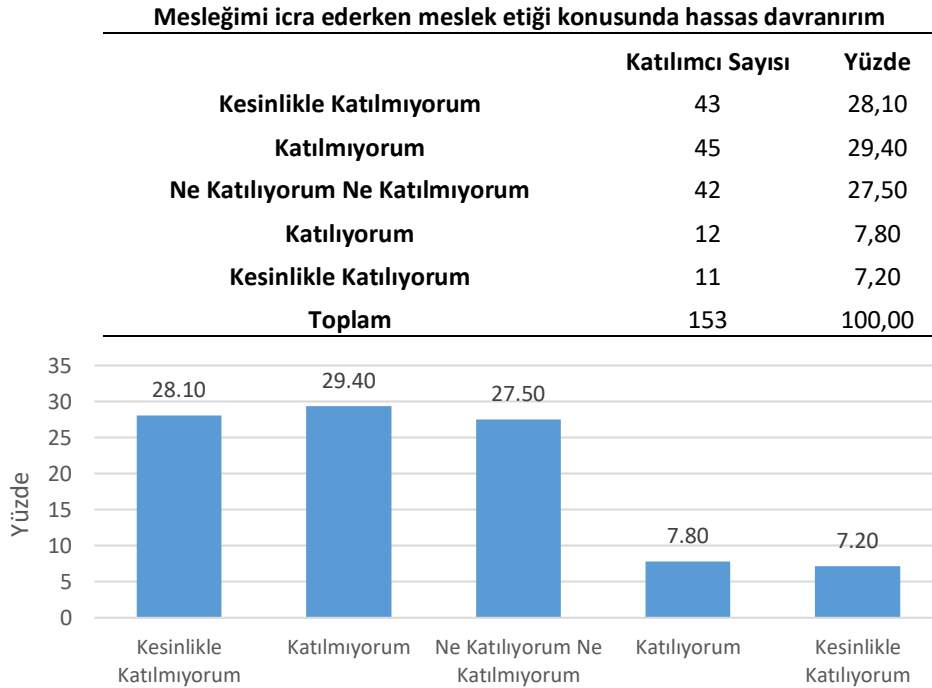

Görsel 3.30. “Bana göre etik değerlerden ödün verilmemelidir” önermesine verilen yanıtların grafiği

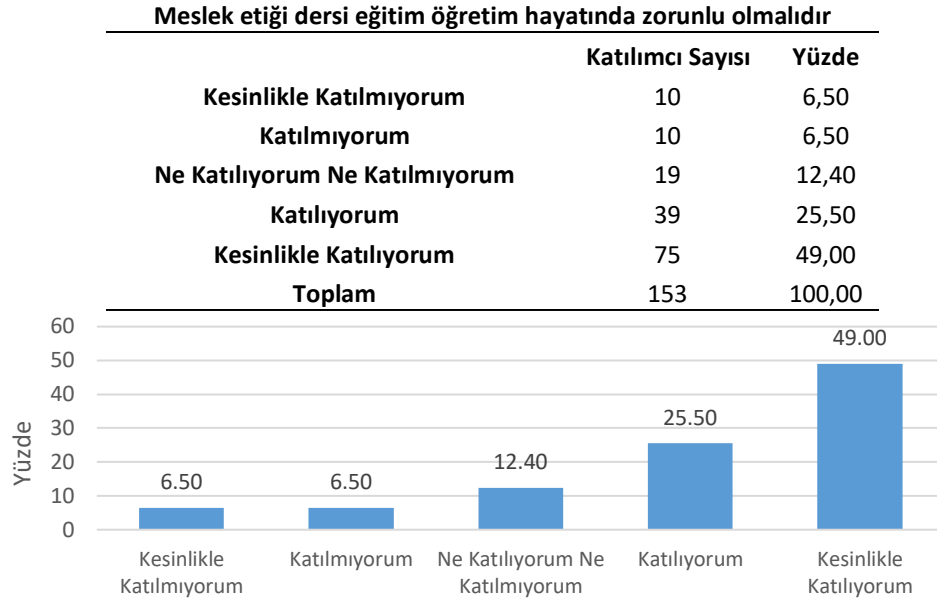

Görsel 3.31. “Bana göre etik değerler mesleğin dışında ilerleyen bir süreçtir” önermesine verilen yanıtları grafiği

“Bana göre etik değerler mesleğin dışında ilerleyen bir süreçtir” önermesine katılımcıların genel olarak katılmadığı ve kararsız kaldıkları görülmektedir (Görsel 3.31). Katılımcılar mesleklerini icra ederken meslek etiği konusunda hassas davrandıklarını dile getirmişlerdir (Görsel 3.32).

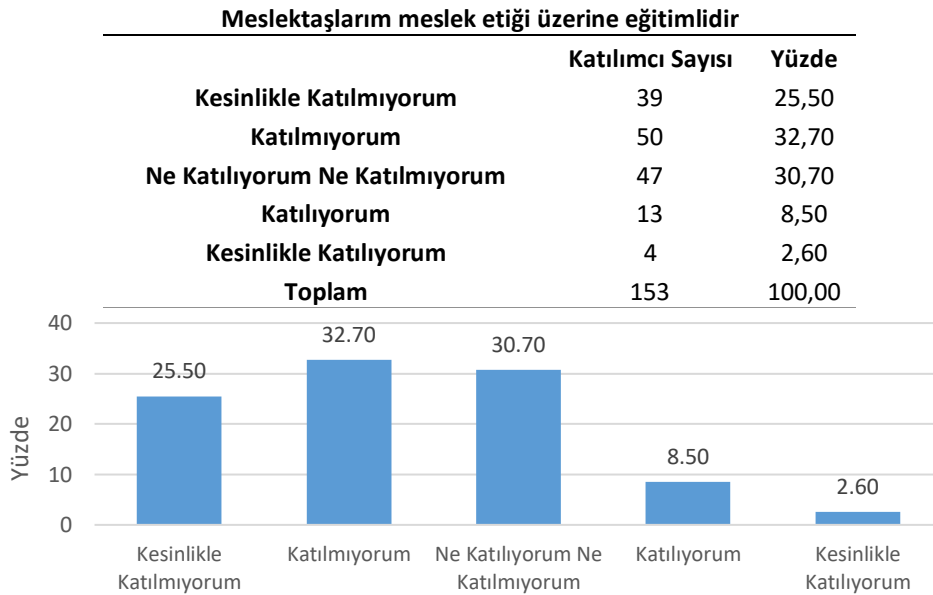
Görsel 3.32. “Mesleğimi icra ederken meslek etiği konusunda hassas davranırım” önermesine verilen yanıtların grafiği

Görsel 3.33. “Meslek etiği dersi eğitim-öğretim hayatında zorunlu olmalıdır” önermesine verilen yanıtların grafiği

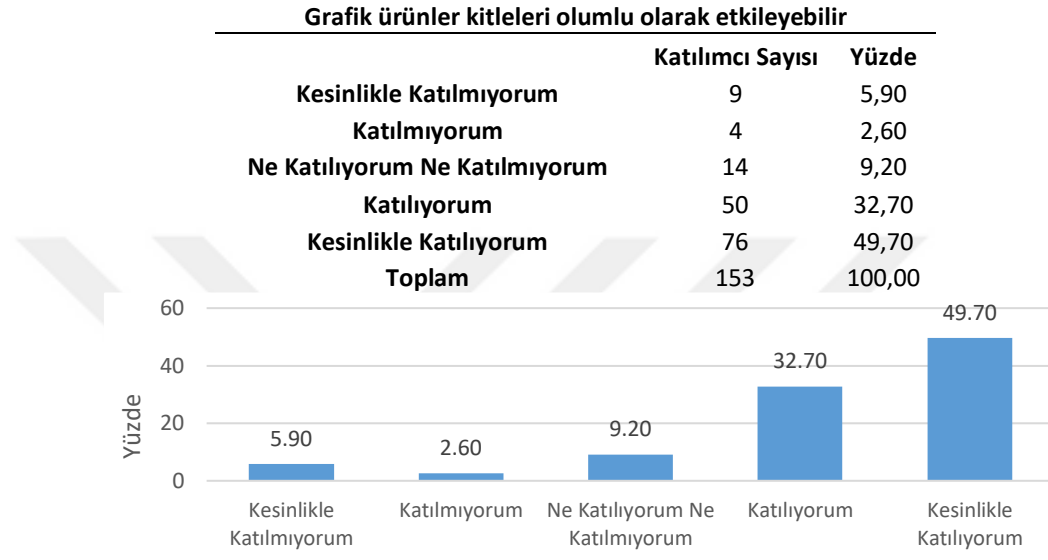
“Meslek etiği dersi eğitim-öğretim hayatında zorunlu olmalıdır” önermesine büyük bir oranla “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneği işaretlenmiştir (Görsel 3.33). Bu grafik bu konuda somut adımların atılması gerektiğinin işareti olarak da yorumlanabilir.

Anketin 3. Bölümü “Tasarımcıların etik konusunda meslekleri hakkındaki izlenimleri” üzerine sonuçlar paylaşılacaktır. “Meslektaşlarım meslek etiği üzerine eğitilidir” yargısına katılımcılar genel olarak katılmadıklarını ifade etmişlerdir (Görsel 3.34). Bu da sektörde etik konusunda bilgilerin paylaşılması gerektiğine işaret etmektedir.

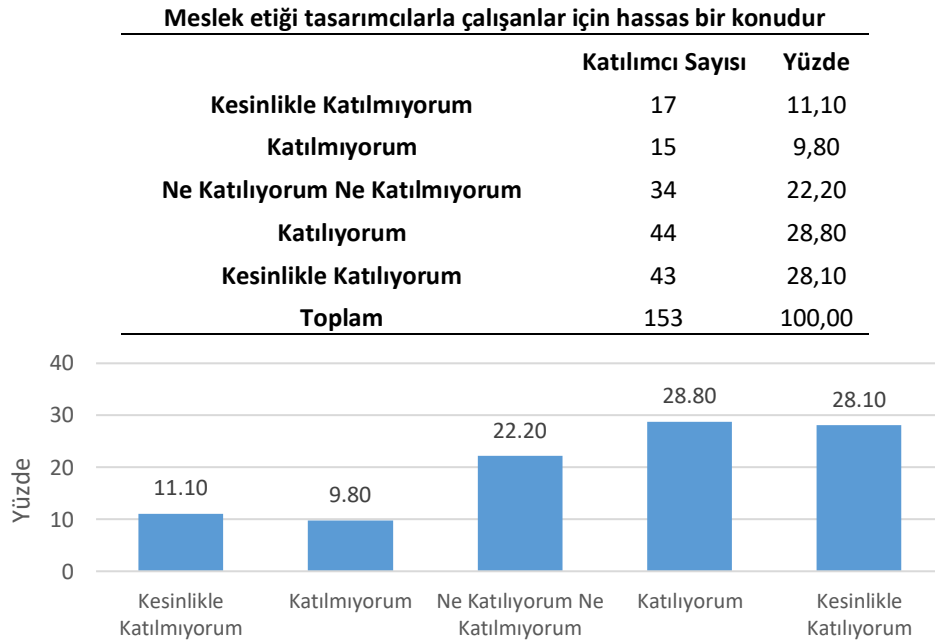

Görsel 3.34. “Meslektaşlarım meslek etiği üzerine eğitilidir” önermesine verilen yanıtların grafiği

“Grafik ürünler kitleleri etkileyebilir” sonucunun yanında “grafik ürünler kitleleri olumlu olarak etkileyebilir” yargısına tasarımcıların büyük çoğunluğu katılmaktadır (Görsel 3.35). Grafik ürünlerin bilinçli bir şekilde tasarlanıp sunulması izleyicilerin ve kullanıcıların daha doğru bir şekilde hareket etmelerini sağlamak, konu hakkında farkındalık yaratmak ve doğrudan veya dolaylı yoldan konu hakkında bilgilendirmek için kullanılabilir.

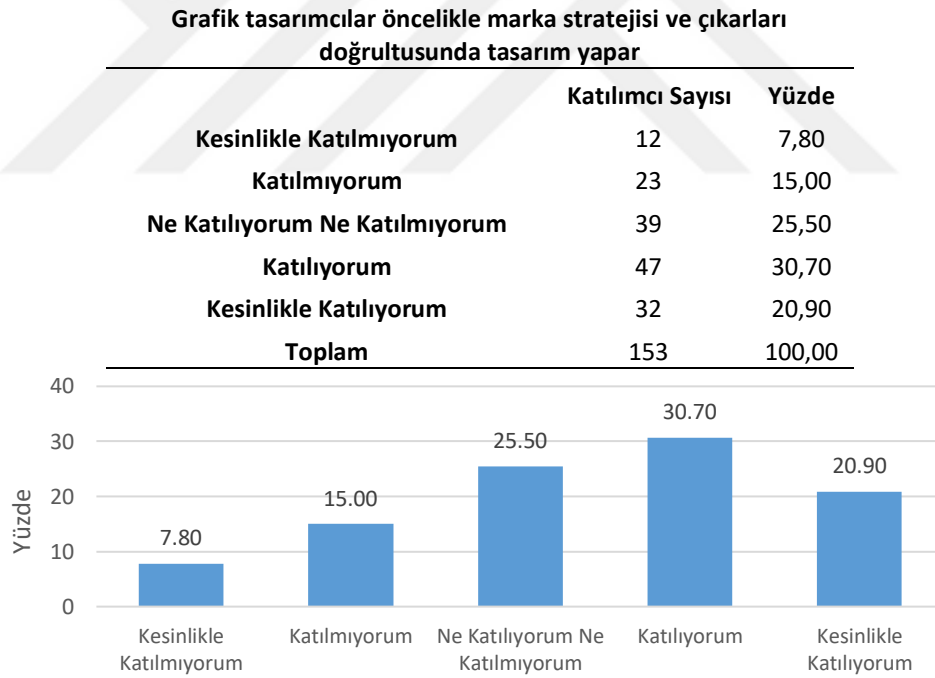
Görsel 3.35. “Grafik ürünler kitleleri olumlu olarak etkileyebilir” önermesine verilen yanıtların grafiği

Görsel 3.36. “Meslek etiği tasarımcılarla çalışanlar için hassas bir konudur” önermesine verilen yanıtların grafiği

Katılımcılar “Meslek etiği tasarımcılarla çalışanlar için hassas bir konudur” yargısına genel olarak katıldıklarını ifade etmişlerdir (Görsel 3.36). Bir kez daha hatırlamak gerekir ki konu üzerine fikir sahibi olmak sonuçlar itibarıyla uygulandığı anlamına gelmemektedir. Bir analogi yapmak gerekirse bugün birçok eğitimci, akademisyen ve siyasetçi eleştirel düşünmenin çok önemli ve gerekli olduğu üzerine övgüler dizerek bilgilerini paylaşmaktadır. Fakat bu onların eleştirel düşünmeyi hayatlarında gerçekten “kullanıyor” oldukları anlamına gelmemektedir. Aksine birçok kişi eleştirel düşünmeyi hayatlarında sadece “kullanıyormuş” gibi yapabilmektedir (Demircioğlu, 2018, s. 5).

“Grafik tasarımcılar öncelikle marka stratejileri ve çıkarları doğrultusunda tasarım yapar” yargısına genelde “Katılıyorum” ifadesi çıkmıştır (Görsel 3.37). Bu durumda akla “Marka etik dışı işler teklif ederse süreç nasıl gelişir?” sorusunu getirmektedir. Ayrıca etik değerlerin marka stratejilerinin bile üstünde olduğu dahası marka stratejilerinin etik perspektifinden oluşturulması gerektiği unutulmamalıdır.

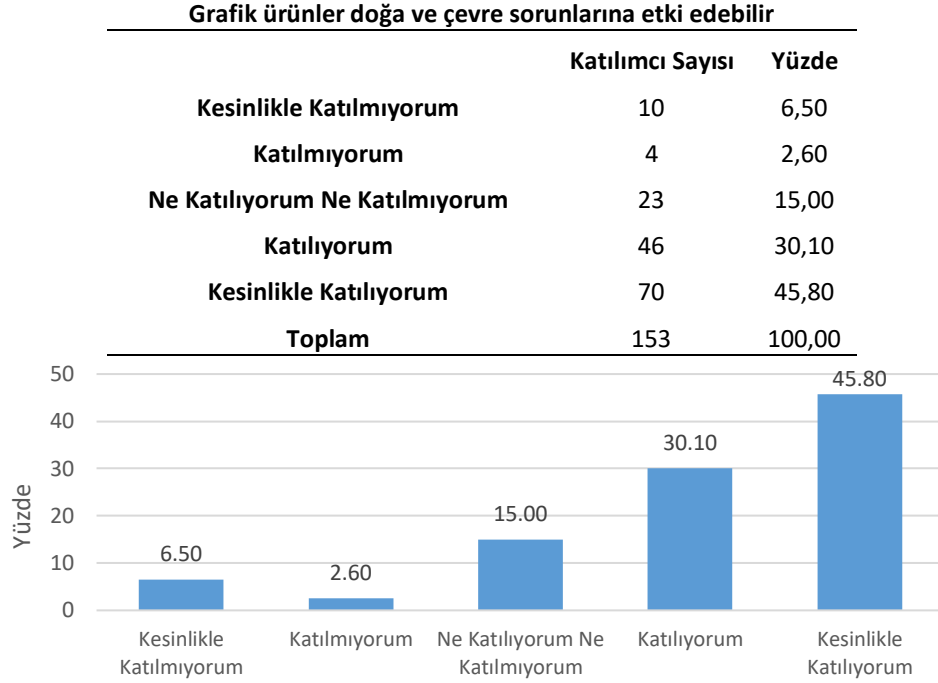

Görsel 3.37. “Grafik tasarımcılar öncelikle marka stratejisi ve çıkarları doğrultusunda tasarım yapar” önermesine verilen yanıtların grafiği

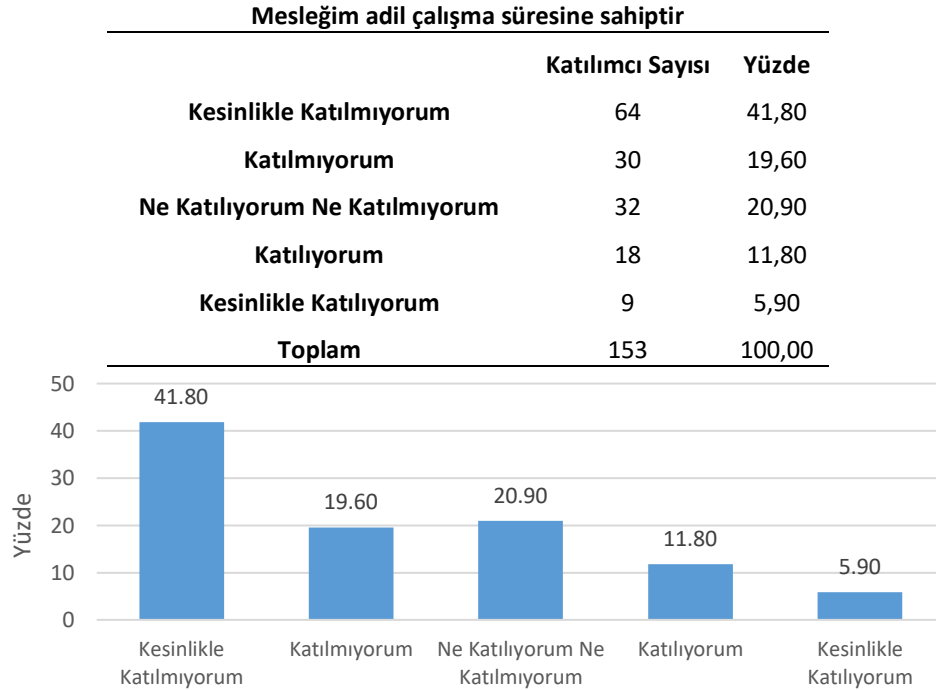
Katılımcılar “Grafik ürünler doğa ve çevre sorunlarına etki edebilir” önermesine çoğunlukla “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneği altında toplanmışlardır (Görsel 3.38). Bu da bilinçli tasarımcıların potansiyel gücünü gösterme konusunda önemli bir işarettir.

Anket katılımcıları “Mesleğim adil çalışma süresine sahiptir” önermesine büyük bir farkla “Kesinlikle Katılmıyorum” şeklinde cevap vermişlerdir (Görsel 3.39). Bu da

tasarım oluşturma sürecinin demografik bilgilerde yer alan yüksek çalışma saatleriyle birleştirilirse çalışma süresi bakımından adaletsiz olduğuna işaret etmektedir. Katılımcıların yaklaşık %42'si haftada 41 saatten fazla çalışmaktadır (Görsel 3.20).

Görsel 3.38. “Grafik ürünler doğa ve çevre sorunlarına etki edebilir” önermesine verilen yanıtların grafiği

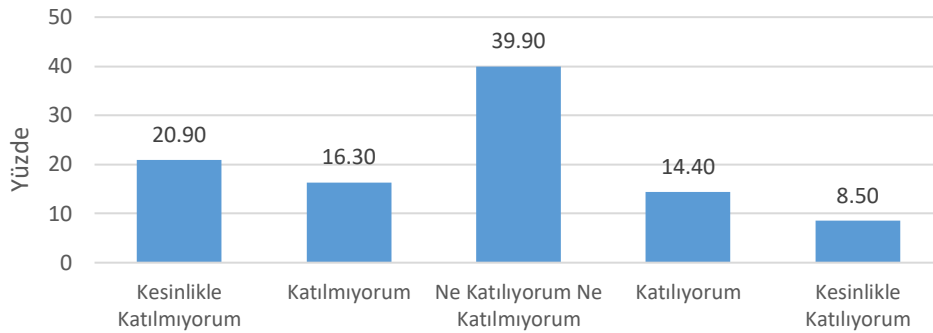

Görsel 3.39. “Mesleğim adil çalışma süresine sahiptir” önermesine verilen yanıtların grafiği

Son olarak “Grafik tasarımcılar insan odaklı ve evrensel değerleri gözeterek tasarımlar yapar” yargısına büyük çoğunluk “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum” diyerek kararsızlığını dile getirmişlerdir (Görsel 3.40).

Grafik tasarımcılar insan odaklı ve evrensel değerleri gözeterek tasarım yapmaktadır

	Katılımcı Sayısı	Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	32	20,90
Katılmıyorum	25	16,30
Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	61	39,90
Katılıyorum	22	14,40
Kesinlikle Katılıyorum	13	8,50
Toplam	153	100,00

Görsel 3.40. “Grafik tasarımcılar insan odaklı ve evrensel değerleri gözeterek tasarım yapmaktadır” önermesine verilen yanıtların grafiği

Anket sonuçlarından da anlaşılacağı üzere katılımcıların etik konusunda belli bir bilinç ve farkındalığı bulunmaktadır fakat bunu aynı seviyede uygulayabildiklerini ifade etmek doğru olmayacaktır.

Anket çalışmasının durum senaryolarına geçilecek olunursa bir tasarımcının başına gelebilecek 4 durum senaryosu hazırlanmıştır. Bu senaryolara verilen cevaplar istatistiksel olarak paylaşmaya çalışılmıştır. Durum senaryo sorularının ilkinde baktığımızda “5 yıldır alanında iyi performans gösteren grafik tasarımcı Suna Hanım yeni bir marka ile iş görüşmesinde kendisinin başarılarını abartarak ve eklemeler yaparak müşteriyi kazanmıştır. Bu yeni marka, kariyeri için önemli bir fırsattır. Tasarımcı Suna Hanım’ın davranışını nasıl değerlendirirsiniz?” şeklindedir. Soruya verilen cevap ağırlıklarına bakıldığında birçok tasarımcı Suna Hanım’ın yaptığı davranışı yanlış bulmasına karşın aynı davranışın yapıldığını dile getirmiştir (Görsel 3.41).

1. 5 yıldır alanında iyi performans gösteren grafik tasarımcı Suna Hanım yeni bir marka ile iş görüşmesinde kendisinin başarılarını abartarak ve eklemeler yaparak müşteriye kazanmıştır. Bu yeni marka, kariyeri için önemli bir fırsattır. Tasarımcı Suna Hanım'ın davranışını nasıl değerlendirirsiniz?

Tasarımcının davranışı tamamen yanlışdır (1)

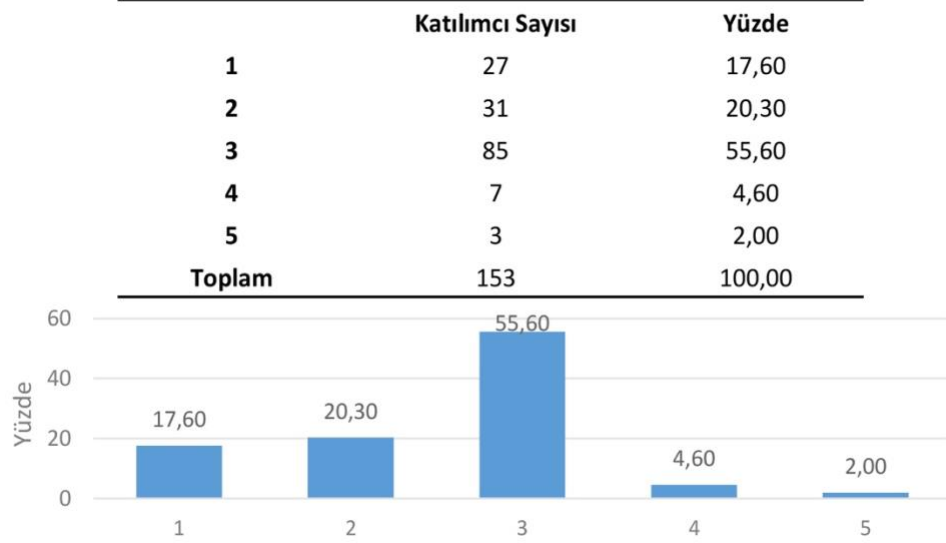
Birçok tasarımcı bunu doğru bulur ve yapar (2)

Birçok tasarımcı yanlış olmasına rağmen aynı şeyi yapar (3)

Ben de tasarımcı Suna hanım gibi davranırım (4)

Tasarımcı Suna hanım meslekten uzaklaştırılmalıdır (5)

Durum Senaryoları 1, verilen yanıtlar

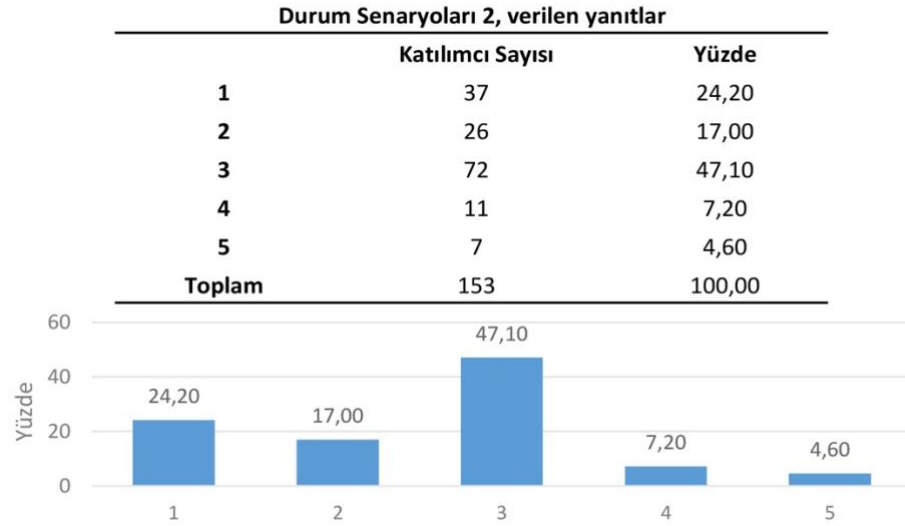

Görsel 3.41. Durum senaryoları 01 verilen yanıtların grafiği

“Alanında başarılı ama tarihinde çevre kazaları yaşamış bir petrol firmasının çevre ve doğa üzerinde olumsuz etki riski barındıran yeni bir çalışmada, bu riskleri en aza indirerek halka yönelik tanıtım-reklam çalışması yapılacaktır. Firma, büyük bir bütçe ayırarak bir tasarımcı ile bu çalışmayı yürütmeye başlar. Büyük bütçeli işi kabul eden grafik tasarımcının davranışını nasıl değerlendirirsiniz?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde %47’lik oranla birçok tasarımcı yanlış olmasına rağmen bu davranışı yaptığı ortaya çıkmaktadır (Görsel 3.42).

2. Alanında başarılı ama tarihinde çevre kazaları yaşamış bir petrol firmasının çevre ve doğa üzerinde olumsuz etki riski barındıran yeni bir çalışmasında, bu riskleri minimize ederek halka yönelik tanıtım-reklam çalışması yapılacaktır. Firma, büyük bir bütçe ayırarak bir tasarımcı ile bu çalışmayı yürütmeye başlar. Büyük bütçeli işi kabul eden grafik tasarımcının davranışını nasıl değerlendirirsiniz?

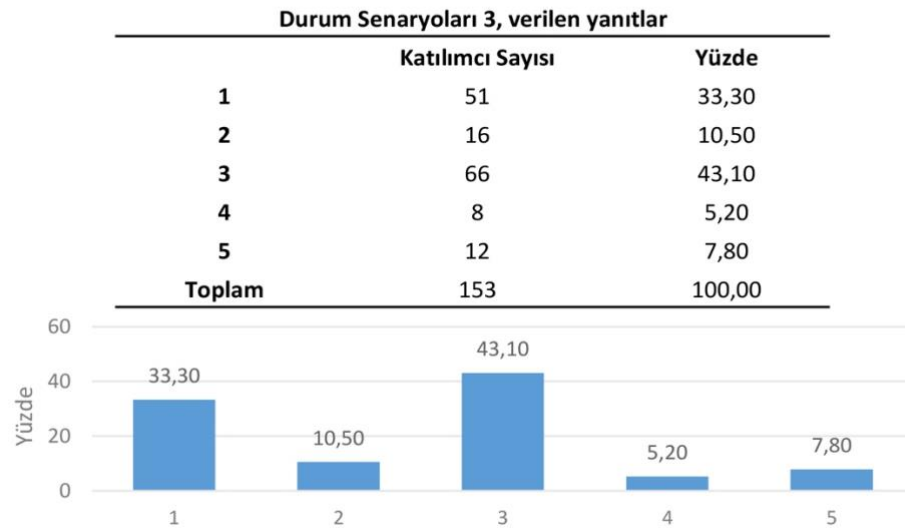
- Tasarımcının davranışı yanlıştır (1)
 Birçok tasarımcı bunu doğru bulur ve yapar (2)
 Birçok tasarımcı yanlış olmasına rağmen aynı şeyi yapar (3)
 Ben de örnekteki tasarımcı gibi davranırım (4)
 Tasarımcı meslekten geçici bir süre uzaklaştırılmalıdır (5)

Görsel 3.42. Durum senaryoları 02 verilen yanıtların grafiği

3. Başarılı bir tasarımcı olan Bülent Bey, yeni tasarımlar oluştururken eskiden yapılan grafik çalışmalar üzerinde küçük değişiklikler yaparak müşterilere tekrar sunmaktadır. İzlediği bu yolla birçok başarıya ulaşan Bülent Beyin davranışını nasıl değerlendirirsiniz?

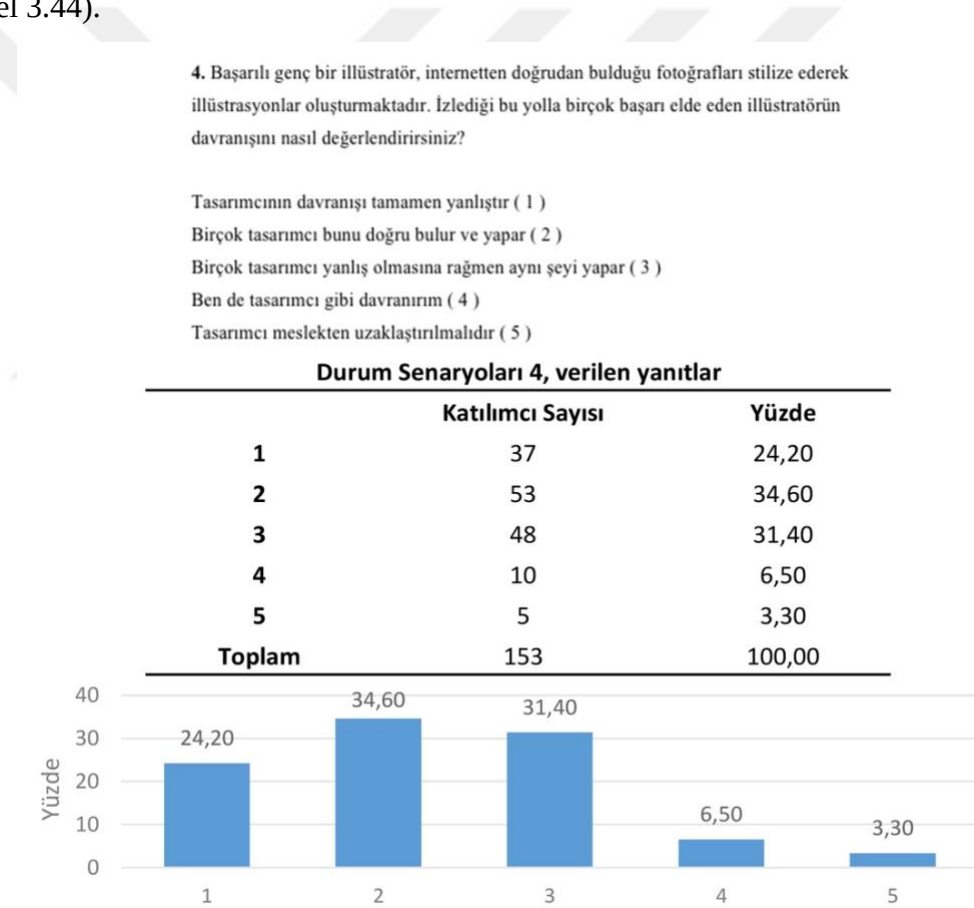
- Tasarımcının davranışı tamamen yanlıştır (1)
 Birçok tasarımcı bunu doğru bulur ve yapar (2)
 Birçok tasarımcı yanlış olmasına rağmen aynı şeyi yapar (3)
 Ben de tasarımcı Bülent Bey gibi davranırım (4)
 Tasarımcı Bülent Bey meslekten uzaklaştırılmalıdır (5)

Görsel 3.43. Durum senaryoları 03 verilen yanıtların grafiği

Bülent Bey'in yeni tasarımlar oluştururken eski tasarımlarda küçük değişiklikler yaparak sunması ve büyük başarılar elde etmesini değerlendiren soruya toplam %84'lük oranla yanlış olduğu dile getirilmiştir. Bu davranışı %7'lik bir kısım meslekten uzaklaştırmak gibi ağır bir şekilde cezalandırılması seçeneğini işaretlemiştir. En azınlıkta kalan oranda Bülent Bey gibi davranacağını dile getirmiştir (Görsel 3.43).

Başarılı genç bir illüstratör internetten bulduğu fotoğrafları stilize ederek birçok başarı elde etmiştir. Bu illüstratörün davranışını nasıl değerlendirirsiniz sorusuna verilen cevaplar şu şekilde yer almaktadır: %34'lük en yüksek oranla tasarımcılar bu davranışı doğru bulmakta ve bu şekilde yapmaktadır fakat 1, 3 ve 5'inci seçeneklerin toplamına bakılacak olunursa, toplam %59'luk oranla tasarımcılar bu davranışı yanlış bulmaktadır (Görsel 3.44).

Görsel 3.44. Durum senaryoları 04 verilen yanıtların grafiği

Katılımcılara son olarak meslekte etik değerlerin geliştirilmesine yönelik neler yapılabileceği ile ilgili seçenekler sunulmuştur. Bu seçeneklerin dışında görüşlerini de bildirebileceği alan bırakılmıştır. Büyük bir çoğunluk öncelikle ders olarak eğitim sistemine entegre edilmesini tercih etmişlerdir. Bunun yanında sırasıyla denetim mekanizmaları arttırılmalı, hizmet içi eğitimler verilmeli, tekrar eden etik dışı davranışlar

cezalandırılmalı ve mesleki kuruluşlar bilgilendirici etkinlikler yapmalıdır seçenekleri gelmektedir (Görsel 3.45).

5. Mesleğinizde etik değerler üzerine gelişim sağlanabilmesi için ne önerirsiniz?

Denetim mekanizmaları arttırılmalıdır. (1)

Çalışma sahasında bulunan ajans, matbaa vb. alanlarda, meslek etiği eğitimi verilmelidir. (2)

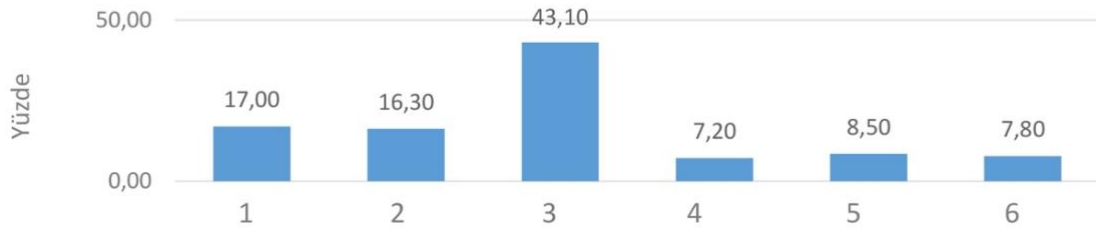
Mesleğin öğretildiği eğitim-öğretim kurumlarında zorunlu eğitim olarak verilmelidir. (3)

Meslek kuruluşları, ilgili sivil toplum örgütleri meslek etiği eğitimleri vermelidir. (4)

Tekrarlanan etik dışı davranışlar ağır şekilde cezalandırılmalıdır. (5)

Diğer:

Öneriler		
	Katılımcı Sayısı	Yüzde
1. Denetim mek. arttırılmalı	26	17,00
2. Ajans matbaa vb. ME dersi verilmeli	25	16,30
3. Eğitimde ME dersi verilmeli	66	43,10
4. Mesleki kur. der. ME eğitimi vermeli	11	7,20
5. Tekrar eden hatalar ağır cezalandırılma	13	8,50
6. Diğer	12	7,80
Toplam	153	100,00

Görsel 3.45. Meslekte etik değerleri geliştirmeye yönelik verilen yanıtların grafiği

Anket katılımcılarından “Diğer” seçeneğini işaretleyerek görüş bildiren tasarımcıların cevapları şu şekilde özetlenerek sıralanabilir:

- Tasarımcılar bir mesleki kuruluşa bağlı olarak çalışmalı ve denetlenmelidir.
- Etiğin doğrudan ders olmasından ziyade felsefe, psikoloji, sosyoloji vb. gibi alanlara önem verilerek dolaylı yoldan bu konuda da bir bilinçlenme sağlanabilir.
- Tasarımcıların mesleki yeterlilikleri kontrol edilerek iş hayatına atılmaları sağlanmalıdır. Liyakate daha çok dikkat edilmelidir.
- Katı yasalar ve cezai yaptırımlar uygulanmalıdır. Denetim mekanizmaları arttırılmalıdır. Bunun yanı sıra eğitim ile tasarım alanında faaliyet gösteren tüm kişilere bilgiler verilmelidir.
- Öğrencilikte özgün olmayan işlerin sınıfta kalma sebebi olması gerekmektedir. Ayrıca sektörde ödül-ceza sistemi yerleştirilerek gelişim sağlanabilir.

- Kişilerin değer yargılarının geliştirilmesi sağlanmalıdır. Bu da ailedeki eğitimin iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve aktarılması ile olabilir.
- İnsanların kendi dışında diğer insanların çıkarlarını adil olarak gözetecek bir seviyede bilinçlendirilmesi gerekmektedir.
- “Black list for designers” başlıklı bir oluşum ile tasarım alanında kötü işler yapan veya yürüten (etik dışı) kesimler bu listeye alınmalıdır.
- Tasarım süreci iyi planlanmalı ve tasarımcıya gerekli süre tanınmalıdır. Adil olmayan kısıtlı süreler tasarımcıyı etik dışı alana sürükleyebilmektedir.
- Etik değerler bilincinin yanında tasarımcıların gelirlerini yukarıya taşıyacak adımlar atılmalıdır.

Anket çalışmasında bazı belli başlı sorular iki değişken arasında ilişki var mı yok mu diye incelenmiştir. Bu değişkenler yaşa, cinsiyete ve eğitim-öğretim hayatında meslek etiği dersi alıp almama durumlarına bağlı olarak bütünü özetler nitelikte seçilen 6 soruya (yargıya) göre bakılmıştır. Seçilen sorular; 1. Bana göre etik değerlerden ödün verilmemelidir. 2. Bana göre etik değerlerden önce marka stratejisi gelir. 3. Meslektaşlarım meslek etiği değerlerini (kod ve ilkelerini) çalışmalarında gözetir. 4. Grafik tasarımcılar seri üretim sonucu oluşan atıklardan sorumludur. 5. Mesleğim adil çalışma süresine sahiptir. 6. Alanında başarılı ama tarihinde çevre kazaları yaşamış bir petrol firmasının çevre ve doğa üzerinde olumsuz etki riski barındıran yeni bir çalışmada, bu riskleri en aza indirerek halka yönelik tanıtım-reklam çalışması yapılacaktır. Firma, büyük bir bütçe ayırarak bir tasarımcı ile bu çalışmayı yürütmeye başlar. Büyük bütçeli işi kabul eden grafik tasarımcının davranışını nasıl değerlendirirsiniz? şeklindedir. Ki-kare testi için aşağıdaki önerme tüm değişkenler için oluşturulmuştur. Daha sonra analiz sonuçları kısaca yorumlanmıştır.

H_0 : İki değişken (cinsiyet ile soru 1) arasında bir ilişki yok. Soru 1’e verilen yanıtlardan erkek veya kadın olmak etkili değildir.

H_1 : İki değişken (cinsiyet ile soru 1) arasında bir ilişki var. Soru 1’e verilen yanıtlardan erkek veya kadın olmak etkilidir.

Yapılan analizler sonucunda tüm değişkenlerde çıkan minimum p değeri 0.079 olup $p = 0.079 > \alpha = 0.05$ olduğu için tüm önermelerde H_0 kabul edilmiştir (http-25). Bunun sonucunda paylaşılan tüm değişkenler arasında yaşa, cinsiyete ve eğitim-öğretim hayatında etik dersi alıp almamasına bağlı olarak önermeler arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Biraz daha açmak gerekirse sorulara verilen yanıtlarda kadın erkek

olmak, yaş durumu ve meslek etiği dersi alıp almamak cevaplar üzerinde bir ilişkisi bulunmamıştır: Bu önermelere verilen yanıtlar bu üç değişkene göre etkili olmamıştır.

3.3. Görüşme Bulguları ve Yorum

Görüşmenin ana amacı bu alanda üretim yapan tasarımcı ve eğitmenlerin konu ile ilgili uzman görüşlerinin saptanmasıdır. Grafik tasarımda meslek etiği konusundaki olumlu ve olumsuz durumların odak grubundaki uzmanlarca ortaya çıkartılmasıdır. Bu kapsamda yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Bu görüşme formunda her bir sorunun daha rahat anlaşılabilmesi için alternatif sorular da hazırlanarak sunulmuştur. Görüşmede 9 adet açık uçlu soru sorulmuştur fakat bu tasarlanan sorular, yarı yapılandırılmış bir vaziyette olup sohbet akışına göre yeni sorulara zemin hazırlayıcı bir niteliktedir. Böylece alanla ilgili yeni ve orijinal sorular eklenerek konu daha da aydınlatılmaya ve derinleştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca görüşme formu hazırlandıktan sonra gerekli revizeler yapılarak Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan “olumlu karar belgesi” alınarak saha araştırmasına geçilmiştir (Ek-01, Ek-04). Görüşmeler görüşmecilerin uygun olduğu zamanlar belirlenerek elektronik ortamda yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşme süreleri yaklaşık 35-40 dakika ortalamaya sahiptir.

Araştırmanın bu bölümünde eşit dağılım gösterecek şekilde toplam 30 tasarımcı ile iletişime geçilmiştir. 16 görüşme başarılı bir şekilde görüşme metnine aktarılıp doğrudan ekler bölümünde tasarımcıların izinleri alınarak paylaşılmıştır. Bu kapsamda Ceren Bulut Yumrukaya, Çiğdem Demir, Dilek Evirgen, Enis Timuçin Tan, İlhan Bilge, Murat Ertürk, Mustafa Kınık, Orhan Sevindik, Ömer Genç, Özner Işır, Pelin Öztürk Göçmen, Tevfik Fikret Uçar, Tuğba Bayıslan, Yasin Avcı, Zeynep Pehlivan Baskın ile görüşülmüştür. Tasarımcı Rauf Kösemen ile görüşme yapılmasına karşın sonuçlar başarılı bir şekilde yazılı hale dönüştürülemedi fakat tasarımcının konu ile ilgili ufuk açıcı destekleri ve yönlendirmeleri araştırmaya katkı sağlamıştır.

Uzmanlarla yapılan bu görüşmeler elbette tüm sektör hakkında kapsamlı bir sonuç ortaya koymayabilir fakat tasarımcıların bu alandaki üretimleri, yetkinlikleri, deneyimleri ve faaliyetleri ile meslek etiğinin tasarım alanında durumu ve değerlendirmesine ilişkin çok önemli veriler ortaya koymaktadır. Sırasıyla tüm cevaplar incelenerek o sorunun toplam bulguları aşağıda paylaşılmaya çalışılmıştır.

“Türkiye’de etiğin, meslek etiğinin ne olduğunu biliyor muyuz?” Sorusuna tasarımcılar genel olarak etiğin bilinmediğini, bilinse de içselleştirilemediği için durum ve koşullara göre etik dışı davranışların sergilenebildiğini dile getirmişlerdir. Yine ortaya çıkan başka bir konu etiğin çok sübjektif olarak algılanması problemidir (Ek-05, Görüşme Metni 02, 05. 09). Meslek hayatında da etiğin yazılı kurallara dönüşerek bir yaptırıma tabi tutulması etik dışı süreçlerin önüne geçerek etiğin bireysel tercihlere bırakılmasının da önüne geçebilir (Ek-05, Görüşme Metni 06). Fakat etik ahlakın aksine evrensel değerlere yaslandığı için çok sübjektif bir kavram değildir. Birey ve kurum bazında etik ikilem yaşanmadığı takdirde öznel bir tutum sergilenmesine yani kişilerin kendi keyfiliklerine göre esnetebilecekleri bir kavram değildir. Ülkemizde ilişkilerin etik perspektifinden değil de ikili ilişkiler ve ahabap çavuş ilişkisi üzerinden yürümesi yine kişileri etik dışı sürece yönlendirmektedir (Ek-05, Görüşme Metni 03, 11). Bu ikili ilişki trafiğinin diğer tüm meslek ve kuruluşlarda da karşımıza çıktığı görülmektedir. Yine etik konusunda bilhassa daha hassas olunması gereken resmi ve özellikle eğitim kurumlarında etik ilkelerin önemsenmediği, sürecin zaman zaman etik dışı bir şekilde ilerlediği görülmektedir (Ek-05, Görüşme Metni 04). Eğitim kurumlarında bile olan bazı davranışlar etiğin eğitim kurumlarında ne kadar uygulandığı konusunu düşündürmektedir (Ek-05, Görüşme Metni 01, 04). Türkiye’de etiğin yeterince bilinmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca bu konunun sadece mesleğimize özgü olmayıp genel bir problem olduğu da birçok tasarımcı tarafından belirtilmiştir. Yine etiğe ilgi duyan ve etik davranışlar sergilemeye çalışan kişi ve kurumların azınlıkta kalması da etik dışı sürecin hızlanıp yayılmasını kolaylaştırmaktadır. Etik alanında hassasiyetle yaklaşan kişi ve kurumların bu alana ilgi duymaması da başka bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim kurumlarında etiğe ilişkin derslerin ne yazık ki yeterince verilmediği, verilse bile zamanlamanın yanlış planlandığı dile getirilmiştir (Ek-05, Görüşme Metni 11, 15). Örneğin üniversitede meslek hayatına başlayacak olan tasarımcı adaylarının dördüncü yılın son döneminde bu dersi görmesi öğrenip içselleştirmesi için ne kadar yeterlidir (Ek-05, Görüşme Metni 4)? Etik derslerinin daha erken süreçlerde verilerek öğrendiğini pratik yapması daha doğru olmaz mı? Ayrıca Türkiye’de grafik tasarım bölümlerindeki meslek etiği dersi verilme oranları da çok düşük seviyededir (Görsel 3.6, Görsel 3.12). Yine meleklerde etik kavramı sadece akademinin sorumluluğunda olmamalıdır: Okulda etik konusunda kazanılan bilgilerin sektörde sürdürülmesi gerekmekte ve buna yönelik çalışmalar yapılmalıdır (Ek-05, Görüşme Metni 09, 15).

Meslek etiğinin doğru bir şekilde yerine getirilebilmesi için elbette bireysel olarak etiğın, ahlakın bilinip sindirilerek hayatta uygulanıyor olması gerekmektedir. Daha sonra bunun bir yansıması olarak mesleklerde de etik süreç sağlıklı bir şekilde ilerlemesini beklemek doğru olur (Ek-05, Görüşme Metni 09, 13, 15). Yine görüşmeler sonucu ortaya çıkan başka bir konu ahlakın, etiğın tam olarak bilinmemesi bunun sonucu meslek özelinde etik ilkelerin meslektaşlar tarafından görüşülememesidir. Doğal olarak hem bireysel hem mesleki anlamda etik ile ilgili sağlıklı bir şekilde çalışan hiçbir mekanizma bulunamamaktadır.

“Türkiye’de meslek etiğı ilkelerine dikkat ediliyor mu, edilmiyor mu? Ediliyorsa veya edilmiyorsa bu kişilerden (tasarımcıdan) kaynaklı mı yoksa dışarıdan kaynaklı sebepler mi var?” sorusuna tasarımcılar genel olarak dikkat edilmediğini dile getirmişlerdir. Etik ilkelere dikkat edilmemesi hem bireysel sebeplerden hem de dışarıdan, kişilerin dışında gelişen sebeplerden dolayı kaynaklanmaktadır. Fakat yine bir önceki soruyla bağlantılı olarak etik ilkelerin ne olduğunun bilinmemesi, bilinse dahil sindirilememiş olunması sonucunda etik ilkelere dikkat edilmesini beklemek absürt olacaktır. Etik ilkeler biliniyor olsa dahil etik dışı hareketleri görmek mümkündür: Dışarıdan gelişen sebeplere örnek vermek gerekirse ajans altında çalışan bir tasarımcı ajansın kabul ettiğı büyük bütçeli ama çevreye zararları olan bir markanın işlerini kabul ettiğinde bireysel olarak karşı çıkma şansı neredeyse yok gibidir. Tasarımcı gerekli sorgulamaları yapabilir fakat günün sonunda sorumluluklarını, bulunduğu konumu, ekonomik durumu vb. gibi durumları göz önüne koyduğunda işi yapmaktan başka şansı olmayabilir (Ek-05, Görüşme Metni 03, 12, 15). Yine özellikle ajans altında hız ve kâr odaklı iş yapılırken daha iyisini yapmak için gayrette bulunmak pek istenen, arzulanan bir davranış olmamaktadır (Ek-05, Görüşme Metni 07, 09, 14). “Bireysel çıkarlara uygun ancak topluma zarar verebilecek üretim ve davranışların etik olmadığı, ahlaki çöküntü içersinde üretilen tasarımların veya kasıtlı intihalin iktidar diğeri bir deyişle güçle ilgili olduğı görölmektedir” (Dursun, 2021, 1214).

Etik ilkelere dikkat edilmemesinin bir başka sebebi ise tasarım ürünlerinin sonuçları itibarıyla doğrudan insan hayatına etki etmemesi olarak dile getirilmektedir. Buna en güzel örnek doktor etik dışı işler yapmaya başladığında hastanın canı söz konusu olurken tasarımda doğrudan böyle bir şey olmuyormuş illüzyonudur. Keza bir şeyin etik olabilmesi için illa bir fayda sağlaması gerekmemektedir (Ek-05, Görüşme Metni 14).

Meslekte etik ilkelere dikkat edilmemesi bireysel olarak kişinin bu bilgilerden yoksun ve farkında olmamasından da kaynaklanmaktadır. Bu konuda ne kadar aydınlatıcı ve yönlendirici olursak kişisel ahlakın ve etiğin gelişmesinin bir sonucu olarak mesleklerde de olumlu bir şekilde yansması görülecektir (Ek-05, Görüşme Metni 13). Yine bu farkındalığı, bilinçlenmeyi arttırmaya yönelik derslerin konulması yapılabilecek adımlardan bir tanesidir (Ek-05, Görüşme Metni 02, 15). Bireysel olarak etik dışına iten faktörlerin bir diğer maddesi ise ekonomik sebeplerdir. Ekonomisi güvence altında olan tasarımcılar etik dışı projeleri geri çevirebilme özgürlüğüne sahiptirler (Bağcı, 2018, s. 84). Fakat ekonomik düzey özellikle günümüz sisteminde doğrudan etik kararlar alma ile doğrudan ilişkilidir. Örneğin ülkemizde lisanssız ürünler kullanmak ekonomik gelirimizle paralellik göstermektedir. Bazı kurumlar bile lisanslı ürünler sağlayamazken salgın zamanı bunları karşı taraftan beklemek etik dışına iten faktörlerden biridir. Yine ekonomik geliri zayıf olan tasarımcılar bireysel üretim, yakın çevre ile etkileşim ve müşteriyi yönlendirme gibi farklı savunma mekanizmaları geliştirmişlerdir (Bağcı, 2018, s. 69). Etik dışı davranışların artmasına sebep olan bir başka neden ise hem bireysel hem de kurumsal bazda etik dışı davranışlara sessiz kalınmasıdır. Etkin bir denetim mekanizmasının bulunmuyor ve işlemiyor olmasıdır. Hatta daha da vahimi etik dışı davranışların ödüllendiriliyor olmasıdır (Ek-05, Görüşme Metni 04, 06, 13). Geçmişte yapılan araştırmalarda reklam ajanslarının zaman zaman etik dışı faaliyetler yaparak mesleği icra ettikleri dile getirilmiştir (Hoştut, 2011, s. 3708).

Çoklu, karmaşık ilişkiler ağı içinde yaşanıyor olunması hız, rekabet ve kâr kavramlarıyla birlikte etik ilkelerin sindirilememesiyle hem kişileri hem de kurumları etik dışı süreçlere itmektedir. Çünkü günün sonunda vahşi yapının ya da sistemin içerisinde belli bir kazanç elde etme zorunluluğu bulunmaktadır (Ek-05, Görüşme Metni 01, 03, 04, 08). Bu yapı içerisinde ki her tarafın etik ilkeleri benimseyip uyguluyor olması zaten problemlerin baştan oluşumunu engelleyip en aza indirecektir. Bu noktada karşımıza çıkan en önemli sebeplerden biri de tüm tarafları bağlayan ortak bir etik kodlar, kurallar veya yasanın bulunmuyor olmasıdır (Ek-05, Görüşme Metni 03, 05, 09). Geçmişte GMK böyle bir altyapı ile kurulmuştur fakat çeşitli sebeplerden dolayı bu vizyonunu terk etmek zorunda kalmıştır. Daha sonra tasarımcı ve ajanslara rehber olacak taban fiyat listesi gibi olumlu çalışmalar yapmış olsa da çeşitli baskılarla bu hizmetlerini sürdürememiştir. Ayrıca geçmişte Faruk Çağla önderliğinde tasarımcıları ve mesleği hukuki zeminde

buluşturmaya, haklarını yasal olarak korumaya yönelik oluşum kurulmaya çalışılmıştır fakat bu girişim de ne yazık ki başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Ek-05, Görüşme Metni 05).

Bireysel olarak etik ilkeler dışına iten en önemli sebeplerden biri de internet çağında her şeyin kolay ve hızlı bir şekilde ulaşılabilmesi onların sanki ücretsizmiş gibi algılanıyor yanılması yaratmasıdır. Özellikle genç neslin bu konuda bilinçsiz olması farkında olmadan sürekli intihal gibi hatalar yapması bu konunun üzerine dikkatle değinilmesini zorunlu kılmaktadır (Ek-05, Görüşme Metni 01, 02, 15). Öğrencilerin bu durumu ayrıca yaratıcılıklarına da ket vurmaktadır: Fotoğraf çekmek, kolaj ya da illüstrasyon yapmak, süreç içerisinde deneyimle yeni yaratıcı teknikler geliştirmek yerine hazır sunulmuş tasarım şablonlarına yönelmektedir (Işır, 2020, s. 231-232).

Durum ve koşullara göre değişse de çoğunlukla etik ilkelere hem bireysel olarak hem de kurumsal olarak dikkat edilmediği sonucu net bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

“Etik ilkeleri önemsemeyen başarılar elde eden birisi mesleğe zarar veriyor mudur? Veriyorsa neler olabilir?” Sorusuna verilen ortak cevaplar şu şekilde sıralanabilir. Genel olarak büyük zararlar vermektedir: Mesleğin itibarı zedelenmektedir, yeni yetişen tasarımcılara kötü örnek olmaktadır, fiyatlar aşağıya çekilmektedir, güven duygusu zarar görmektedir, meslektaşlara zarar vermektedir, topluma ve çevreye zarar vermektedir, manevi değerler zarar görmektedir, vb. gibi olumsuz etkileri bulunmaktadır. Özellikle iş hayatında ve mesleğimizde güven duygusu çok önemlidir. İnsanlara güvenilmeyen toplumlarda kimse iş yapmak istemez, ilişkilerini yürütmez veya zoraki sürdürür. İşler yürürse bile etik dışı davranışların sonucu olarak uzun vade de işler daha pahalıya gider ve kalitesiz olarak yürür (Ek-05, Görüşme Metni 05, 11). Sürekli tekrarlanan etik dışı davranışlarda meslekten men gibi bazı yaptırımlar söz konusu olsa durum daha iyi olabilir (Ek-05, Görüşme Metni 02, 03, 06, 15). Etik dışı davranışlarla belli bir mevkie veya pozisyona ulaşmış kişi geriden gelenlere açık bir şekilde kötü örnek olmaktadır. Başkalarının fikrini kopyalayarak belli bir statüye ulaşıyor ve bunun bir cezası olmayıp üzerine daha da kademe atlıyorsa veya ödüller alıyorsa bunun bir kazanım olduğu yanılması sonraki kuşaklara aktarılmaktadır (Ek-05, Görüşme Metni 07, 08). Yapılan etik dışı davranışların artmasıyla ne yazık ki kanıksama durumu da söz konusu olabilir. Yanlışlar zamanla doğruların yerini alarak etik dışı davranışlar doğru gibi algılanmaktadır ve daha fazla yozlaşmaya neden olmaktadır bu da mesleğin ve toplumun daha hızlı bir şekilde bozulmasına neden olmaktadır (Ek-05, Görüşme Metni 14).

Başarının nasıl tanımlandığı ve elde edildiği tek başına yeterli değildir. Önemli olan bu sürecin de etik bir şekilde sorgulanarak yapılmasıdır. Aksi halde önemli olan sadece ne yaparsan mubahtır anlayışı ile kazanılan başarılı olma illüzyonudur (Ek-05, Görüşme Metni 10).

“Mesleğimizde hukuki bağlayıcılığı olan bir yapıya ihtiyaç yok mudur? Varsa neden şu ana kadar böyle bir yapı oluşmadı? Herkes temel sorunlardan bahsediyor ama çözümüne yönelik örgütsel bir hareket yapılmadı mı? Alternatif çözümler uygulanıyor mu?” sorusu için yapılan cevaplar şöyle sıralanabilir. Bazı meslekler imza yetkisi gibi özellikleri olduğu için oda altında temel yeterlilikleri sağlayarak meslek hayatına başlamaktadır. Kurumsallaşmış, mesleki örgütlenmesini yazılı ve hukuki boyuta taşımış mesleklerde etik kurallar daha iyi bir şekilde işlemektedir. Grafik tasarım mesleğinde bu eksiklik fark edilmektedir fakat bir türlü yasal bağlayıcılığı olan bir yapıya dönüşme yolunda örgütlenememiştir (Ek-05, Görüşme Metni 09, 14). GMK’nin kuruluşunda hukuki bağlayıcılığı da olan bir odalaşma niyeti ile hareket edilmiştir fakat daha öncede belirtildiği gibi bu niyet gerçekleşmemiştir. Çeşitli girişimlerde bulunulmuştur fakat bunlarda başarılı olamamıştır (Ek-05, Görüşme Metni 01, 09, 16).

Hukuki bağlamda örgütlenememenin en önemli argümanlarından biri de insan sağlığını doğrudan etki etmemesidir (Ek-05, Görüşme Metni 01, 14). Bu durum ister istemez grafik tasarım mesleğinin sağlıklı bir şekilde yapılaşmasını veya kurumsallaşmasını geciktirmektedir. Fakat hukuki bağlayıcılığı olan bir yapıya dönüşebilmek için insan sağlığı faktörü temel unsur değildir. Aksi halde etik ve hukuki yapılanmalar sadece sağlık sektörüyle sınırlı kalırdı.

Kimi tasarımcılara göre her şey aşama aşama geliyor ve günümüze kadar olan süreç mesleğimizde etğin tartışılması için bir ön koşul gibi algılanmaktadır. Yeni gelen ve bu alan üzerine kafa yoran tasarımcılar ile önümüzdeki süreçte bu hukuki bağlayıcılığı olan mesleki örgütlenmede daha fazla hız kazanacaktır (Ek-05, Görüşme Metni 02). Yine ülkemizde genel olarak sivil toplum kuruluşları ve sendikalaşma kültürünün az ve gelişmemiş olması sonucu tasarım alanında da böyle bir yapı yoktur (Ek-05, Görüşme Metni 03). Günümüzde tasarımcıların oluşturduğu ve belli bir düzeyde örgütlenmesini sağlamış olan geneli kapsayıcı bir yapı bulunmamaktadır. Eğer öyle olsa otokontrol, denetim, yargı ve yaptırım aşamaları sağlıklı bir şekilde çalışıyor olurdu (Ek-05, Görüşme Metni 06). Ayrıca tasarım eğitiminin her bölümde farklı yürütülüyor olması ve meslektaşların birbiriyle bağlantısının zayıf olması örgütlenme konusunda ket vuran

etmenlerden olabilir. Eğitim camiasının piyasaya yol göstermesi gerekirken piyasada yapılan yanlışların kanıksanarak eğitime olumsuz olarak yansması karşılaşılan başka bir problemdir (Ek-05, Görüşme Metni 06). Bu da ilerleyen süreçte etik dışı davranışlara yönlendirerek meslektaşlar arasındaki ilişkinin zayıflamasına ve mesleki örgütlenmenin önüne geçmektedir. Oysaki okulda kazanılan bilgilerin sektörde sağlıklı bir şekilde uygulanması gerekmektedir (Ek-05, Görüşme Metni 09).

Mesleğin gelişmesi adına yapılan önemli çalışmalardan biri de ikinci bölüm’de bahsedildiği üzere 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri ve 6769 sayılı Sınai Mülkiyet kanunudur. Ülkemizde etik altında bazı sanat tasarım ürünlerinin korunmasına yönelik yasal çalışmalar yapılmış ve uygulanmaya çalışılmaktadır. Fakat etik konusunu sadece sanat tasarım ürünlerinin korunmasıyla sınırlı görmek etik adına bir yanılsama yaratacaktır. Kısaca söylemek gerekirse etik sadece intihalle sınırlandırılmamalıdır.

Türkiye’de genel olarak örgüt kültürü gelişmediği için bunun bir yansıması olarak sadece tasarım mesleğinde değil birçok meslekte örgütlü bir yapı olamama, olsa dahi bir örgüt kültürü, ahlakı oluşturmama problemi bulunmaktadır. Var olan örgütlenmelerde ise mesleğin genel problemlerinden çok ideolojik çatışmalar, sen ben kavgaları, belli bir grubun etrafından ilerlemeler görülmektedir (Ek-05, Görüşme Metni 02, 08). Meslekleri sektörlerinden ve çevrelerinden bağımsız düşünmek doğru değildir bu bakımdan “mesleğin çevresi de ne kadar etik, meslek ahlakına ne kadar dikkat ediyor?” sorusu doğrudan meslek etiği ile bağlantılıdır. Karşılıklı ilerleyen bir süreçtir. Müşterinin, hedef kitlenin, sektörün etik dışı davranışlar talep etmesi veya çalışanları buraya sürüklemesi ister istemez olumsuz etkilemektedir (Ek-05, Görüşme Metni 04). Bu şartlarda tasarım camiasından etik sorgulamaları kaç kişi yapıp uyguluyor çok düşündürücüdür.

“Günümüzde etik ilkelere uyan bir tasarımcı kazancı üzerinde negatif etkilenecek tasarım süreci uzar mı?” sorusuna genel olarak kısa vade de olumsuz etki edeceği bildirilmiştir. Bir örnek vermek gerekirse işini etik süreçlere göre ilerletmek isteyen bir tasarımcı ister istemez daha fazla zamana ihtiyaç duyabilir: Orijinal bir fikrin oluşması, yaratıcı süreç kendi içinde bir demlenme süresi gerektirir fakat bu sistem içerisinde buna ne kadar müsemma ediliyor düşündürücüdür (Ek-05, Görüşme Metni 08, 12, 14). Ayrıca kişisel etik ile ajansın benimsediği kurallar çakışabiliyor ve bu durumda da çaresiz kalınabiliyor (Ek-05, Görüşme Metni 12, 15). Günümüzde normal olması gereken etik bir durum, etik dışı süreçlerin kanıksanması durumundan dolayı anormal bir durummuş gibi algılanmaktadır. Oysaki ne hız ne baskı ne de daha fazla kâr anlayışı etik ilkelerin

önüne geçmemelidir. Fakat etiğin karşılıklı işlediği bir sistemde tüm taraflar için standartları yukarıya çeken etmen olduğuna da değinilmiştir. Örneğin meslektaşların ortak taban fiyat belirleyerek meslek hayatlarında bu kapsamda hareket etmeleri ve bu kuralların dışına çıkmamaları hem meslektaşları hem de mesleği yukarıya taşıyacaktır (Ek-05, Görüşme Metni 02). Günlük düşünülerek kısa vade de yapılan kurnazca hareketler kişileri ve meslekleri daha da aşağıya çekmektedir.

Günümüzde kurulan sistem içerisinde bazı zamanlarda bir kimsenin etik davranarak hayatını idame ettirmesi oldukça zor görünmektedir. Çünkü kişinin geçindirmesi gereken bir evi, bakması ve okutması gereken çocukları, ödemesi gereken bir borcu vb. gibi sorumlulukları bulunmaktadır. Temel ihtiyaçların karşılanmadığı, açlıkla sınanılan bir ortamda etik davranışlar beklemek abes kaçabilir. Aksine öncelikle temel ihtiyaçların karşılandığı uygun bir altyapını oluşturularak daha sonrasında ahlaki ve etik sorgulamaların yapılması daha sağlıklı işlemlerini sağlayabilir. Kısaca kişinin önce temel ihtiyaçlarının sağlanması ve geleceğe güvenle bakması gerekmektedir akabinde eğitim ile temel değerler kazandırılarak daha ahlaklı ve etik bir gelecek yaratılabilir (Ek-05, Görüşme Metni 03, 05, 10). İlhan Bilge'nin bir sözü ile durumu özetlemek gerekirse "Hem fakir hem çaresiz hem de ahlaklı olunmaz" (Ek-05, Görüşme Metni 05).

Etik davranmak kişilerden bir şey götürmez keza aksine kişinin ahlaki standartlarını yukarıya taşır ve hem kısa vade de olsun hem uzun vade de her zaman kazandırır (Ek-05, Görüşme Metni 07, 11, 16). Mesleklerde etik dışı davranışların önüne geçerek mesleklerinde standartlarını yükseltir. Etik davranarak etik dışı bir şekilde başarılar elde eden birisi kadar haksız kazanç elde edilmez fakat erdemli ve onurlu bir şekilde insan olmanın gerektirdiği yaşam sürülür. Günümüz dünyasında Enis Timuçin Tan'ın şu sözü durumu en iyi şekilde özetlemektedir: "Dürüst olan hiç kimse aç kalmaz fakat dürüst olan hiç kimse zenginde olmaz" (Ek-05, Görüşme Metni 04). Ayrıca etik dışı davranan kişinin kendisine olan saygısını da yitirmesi ve vicdanen rahatsız olması en büyük zararlardandır (Ek-05, Görüşme Metni 13).

Etik ilkelerden ödün vermeyen tasarımcıların arkasında duracak bir yapı olmaması da ne yazık ki etik dışı davranışların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Örnek vermek gerekirse ajans altında etik davranışlar sergileyen bir tasarımcı kimi zaman baskı görebiliyor hatta işinden bile olabilmektedir (Ek-05, Görüşme Metni 15).

"Herkesin etik ilkelere uyduğu bir ortamda biz tasarımcıları nasıl bir gelecek bekler? Etik dışı süreçleri ne yazık ki acı bir şekilde deneyimliyoruz, tersi nasıl olur?"

sorusuna ortak cevaplar şu şekilde sıralanabilir. Etik ilkelere uyuldukça gelişmişlik seviyesi de o oranda artmaktadır ve işlerin kavramsal boyutuna daha fazla değinilmektedir. Hedef kitle, müşteri, işveren kısaca sürece dahil olan tüm tarafların eğitimi, entelektüel seviyesi, görsel terbiyesi daha fazla olacağı için ideal olması gerektiği gibi olacaktır (Ek-05, Görüşme Metni 01, 05, 14). Ayrıca zaten hali hazırda bu seviyede düzen oluşturmuş toplumlar bulunmaktadır ve biz Türkiye olarak bunu idrak etmeliyiz (Ek-05, Görüşme Metni 01). Etik bir ortamda insanlar birbirlerine güven duyarlar, dürüst olurlar böylece sadece mesleki anlamda değil her türlü ilişkiler daha sağlıklı bir şekilde ilerler (Ek-05, Görüşme Metni 03, 07). Etik ilkelere uyularak yürütülen süreçte tasarımlar daha özgün olacaktır çünkü kişi işini severek yapıp, karşılığını alması, işinden doyum sağlaması özellikle Türkiye’de orijinal işlerin çıkmasını sağlayacaktır (Ek-05, Görüşme Metni 08). Karşılıklı etik kurallara uyulan bir ortamda iş akış süresi olması gerektiği gibi olur ve şu an abes karşılanan ve karşı tarafı etik süreçlere ikna etmeye çalışılarak geçirilen süre yaratıcılığa ayrılabilir. Bunun yanında sürdürülebilirlik ve sosyal projelere daha fazla zaman ayrılabilir. Böylece mesleğin itibarı yükselerek saygın bir konumda yer alır (Ek-05, Görüşme Metni 08, 11, 12, 14, 16).

“Etik ilkelerin kavranmasına, meslek etiğinin gelişmesine yönelik neler yapılabilir?” Sorusuna ortak yanıtlar şu şekilde sıralanabilir. Öncelikle yüksekokul ve fakültelerde meslek etiği konusunda derslerin verilmesi gerekmektedir (Ek-05, Görüşme Metni 01, 05, 06, 07, 10, 12, 16). Fakat burada sadece ders olarak verilmesinden ziyade içselleştirilmesine yardımcı olunmalıdır. Meslek etiği derslerinin yanında daha erken yaşlarda ahlak ve etik konusunda dersler verilerek bir altyapı oluşturulmalıdır (Ek-05, Görüşme Metni 01, 02, 12, 15, 16). Ayrıca üniversite düzeyindeki eğitimlerde meslek etiği ve benzeri dersler son sınıftan ziyade daha erken dönemlerde verilerek içselleştirilmesine yardımcı olunmalıdır. Yine bunun yanında sadece meslek etiği dersiyle sınırlandırmayıp tüm derslerde meslek etiğine yönelik dolaylı yoldan aktarımlarda bulunulmalıdır. Eğitimin içeriği iyileştirilerek kişinin ayakta kalmasını sağlayacak mesleki birikim, donanım ve anlayış kazandırmalıdır. Böylece etik de dahil birçok alanda kendiliğinden iyileşmeler olacaktır (Ek-05, Görüşme Metni 05, 09, 11, 12). Günümüzde Türkiye’de özellikle eğitim hayatında meslek etiği bilgilerinin verilmesi eğitimcilerin bilgi ve görgülerine kalmış bir durumdadır.

Yalnızca meslek etiği derslerinin verilmesi de tek başına yeterli değildir. Bunun yanında kişinin entelektüel derinliğinin oluşması, kendi varlığı dışındaki her şeye saygılı

olması, sorumluluk sahibi olması, uygarlık tarihinden dersler çıkarması ve en önemlisi öğrenmenin ve gelişmenin süreklilik gerektiren bir şey olduğunu fark etmesini sağlayacak bilişsel becerilerin kazandırılması gerekmektedir. Aksi halde her meslek için ezbere dayalı iyi bir uygulamacı olunabilir fakat bu kişinin iyi, doğru ve erdemlere uyarak hareket eden bir kişi olduğu anlamına gelmemektedir (Ek-05, Görüşme Metni 04).

Sanat tasarım gibi alanların ekonomik olarak güçlendirilmesi gerekmektedir. Refah seviyesi belli bir düzeyin üzerinde olduğu zaman daha yaratıcı, sorgulayıcı ve özgün işler ortaya çıkmaktadır (Ek-05, Görüşme Metni 03, 14). Eğitimde ve sektörde kurumsal birliğin oluşturularak, etik ilkelerin öncelikle hukuki yaptırımları bulunması gerekmektedir. Çünkü kültürümüze doğrudan alışık olmadığımız bir şeylerin yerleşebilmesi ne yazık ki zorunluluklarla olmaktadır: İlerleyen yıllarda zaten hukuki olarak belirlenin uygulanan kurallar kültürün bir parçası haline gelecektir (Ek-05, Görüşme Metni 03).

Eğitim ve öğretimde mesleki standartlaştırmaya yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir (Ek-05, Görüşme Metni 06, 15). Şu hali ile hangi okulun hangi dersleri nasıl verdiği ve hangi okullarda meslek etiğinin olduğu muğlak bir konudur. Eğitimde kurumsallaşma gerçekleştirdikten sonra sektörde de kurumsallaşma ve odalaşma olmalıdır. Ayrıca meslek etiğinin yanında yine tasarım etiği ve hukuksal bilgilerin yer aldığı ayrı bir ders olabilir (Ek-05, Görüşme Metni 06). Özellikle 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun ve 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanununun insanlara öğretilmesi gerekmektedir. Yine akademi ve sektörde çalışan tasarımcılara yönelik ahlak ve etik, meslek etiği ve hukuki konularda hizmet içi eğitim verilmelidir (Ek-05, Görüşme Metni 07, 10, 12). Etik ve meslek etiği konusunun sadece tasarımcılar değil tasarım sürecine dahil olan tüm paydaşlarla açık açık konuşulup tartışılabilir bir atmosfere gelmesi gerekmektedir (Ek-05, Görüşme Metni 13).

Meslek etiğinin gelişmesi toplumdan ayrı düşünülemez. Hele ki grafik tasarım mesleği gibi disiplinler arası çalışan ve toplumla iç içe olan bir meslekte hiç düşünülemez (Ek-05, Görüşme Metni 08, 10). Meslekte kalıcı ve sağlıklı bir iyileşme için her alanda belli bir seviyede iyileşme olması gerekmektedir. Ayrıca etik konusu bizim dışımızda çok soyut olan bir kavram değildir. Doğrudan vicdan, ahlak ve erdemli olma ile alakalıdır. Bu bakımdan bu alanlara eğilmek aynı zamanda etik konusunun gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Etik dışı süreçleri yürütenlere karşı ciddi yaptırımlar uygulanmalıdır. Bunun yanında eğitim sektöründe kullanılan yazılım programları öğrenciler için daha uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Böylece daha baştan tasarımcı adaylar etik dışı süreçlerden korunmuş olacak ve daha doğru bir etik anlayışın yeşertilmesi sağlanacaktır (Ek-05, Görüşme Metni 11, 16). Etiğe uygun davranış ve süreçler teşvik edici bir şekilde desteklenmesi gerekmektedir (Ek-05, Görüşme Metni 12). Örneğin bu kapsamda en iyi etik süreçleri yürüten kurum ve ajanslar ödüllendirilebilir. Ahlak ve etiği iyileştirmenin en önemli yollarından biri de toplum mühendisliğidir: Toplumun kurumlarını adalet gibi etik ilkeler çerçevesinde örnek rol modeller ile oluşturulursa zaten hem ailede hem sokakta hem de meslekte topyekûn bir iyileşme olacaktır (Ek-05, Görüşme Metni 04, 13).

Görüşmelerin ortaya koyduğu genel tabloda sektörde ve eğitim hayatında bulunan tasarımcıların ve tasarım sürecine dahil olan kişi, kurum ve yapıların etiğin ne olduğunun, etik sürecin, sorumlu tarafların ahlak ve etik gibi konularda yeterince farkında olmadığı, olanlarında çeşitli sebeplerle çoğu zaman etkisiz kaldığı ortaya çıkmaktadır. Geçmişte yapılan araştırmalarda da “toplumsal değerlere uygun davranma ve ahlaki değerlere uygun hareket etmek” gibi yargılara varıldığı buna verilebilecek başka bir somut örnektir (Erdem, 2017, s. 97). Oysaki rehber olarak izlenmesi gereken konunun etik olduğu ve dolayısıyla evrensel ilkelere göre hareket etmek olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Ahlak bireylerin yaşayışından beslendiği için daha öznel değerlere götürerek günün sonunda kişisel veya bir grubun kuralları olarak kalacaktır.

Görüşmelerin sunduğu bir başka genel tablo ise meslek etiği ile ilgili planlı ve kapsamlı bir çalışmanın yapılmadığı bilgisidir. Fakat birçok tasarımcı buna acil olarak ihtiyaç duyulduğu önemle belirtilmiş ve bireysel olarak bir şeyler yapmaya çalışmaktadır.

Günümüzde grafik tasarım altında yapılan işleri farklı isimlerde tanımlıyor olsak da mesleğin bir çatı altında birleşerek ifade edilmesi, örgütlenmesi aşamasında şüphesiz mesleğe kolaylık sağlayacaktır. Bu bakımdan yine Türkiye’de başka bir tartışma konusu olan “Grafik tasarım nedir?” konusunun sağlıklı bir şekilde tartışılabilmesi mesleki örgütlenme noktasında ket vuruyor olabilir (Ek-05, Görüşme Metni 09). Mesleki kuralların belirlenip sınırlarının çizilebilmesi için öncelikle mesleğin ortak bir tanımının yapılarak mesleki sorumluluklarının, yeterliliklerinin, yetkilerinin vb. gibi özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Daha sonra hem mesleki etik kod ve ilkelerin belirlenmesi hem de hukuki boyutlarının oluşturulması daha kolay olacaktır.

4. UYGULAMA PROJESİ

4.1. Uygulama Projesinin Amacı

Uygulama projesi tez konusunun araştırılması ve ilerleyen süreçte tespit edilen problemlere çözüm önerisi olarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda elde edilen bilgiler ve tasarımcılarla görüşmeler sonucunda bir adet manifesto ve tasarımda etik konusunda kılavuz hazırlanmıştır. Daha sonra bu içeriğe uygun olarak sade, basit, minimal ve kolay anlaşılır bir tasarım diliyle manifesto afişi ve kılavuz kitapçık tasarımı yapılmıştır. Bu yayınların amacı tasarım süreci ve çözümüne dahil olan her bir birey, kuruluş ve tarafın kendisini bu bilgiler çerçevesinde sorgulayarak daha doğru ve etik kararlar almasını sağlamaktır. Kısaca bilgilendirmek, doğru yönlendirmek ve bu alanda sorgulama yapılmasını sağlamaktadır.

4.2. Uygulama Projesinin Yöntemi

Yapılan araştırma doğrultusunda meslek etiği konusunda eksikliklerin belirlenerek çözüm önerileri ile daha fazla kişiye ulaşabilmek adına bir manifesto ve kılavuz yapılması uygun görülmüştür. Tasarım süreci ve çözümüne dahil olan grafik tasarımcılar, tasarım ajansları, tasarım eğitiminin verildiği MEB ve yükseköğretim kurumları, matbaalar, tasarım bölümü barındıran resmî ve özel kuruluşlar ve tasarıma ilgi duyan kişiler dahil tüm paydaşların bu “Tasarımda Etik Manifesto” sayesinde tasarım sürecini sorgulayarak daha doğru kararlar almasının sağlanması hedeflenmektedir. Bunun yanında “Tasarımda Etiğe Giriş” kılavuz ile ahlak, etik, meslek etiği, iyi ve doğru tasarım ilişkisi, tasarımda etik, tasarımda etik manifesto ve daha fazla bilgiye buradan ulaşabileceklerdir. Dijital olarak paylaşılacak olan bu dokümanların kolay bir şekilde tasarım sürecinde yer alan tüm paydaşlara dağıtımı sağlanacaktır. Tasarımda etik manifesto A3 ölçüsü sayesinde ofis ortamlarında kolay bir şekilde yazdırılıp duvarlara asılabilecektir. Bu adımlar etik ve meslek etiği kültürünün gelişmesi ile doğrudan bağlantılıdır ve bu bir anda olacak bir şey değildir. Fakat değişimin ve gelişimin olabilmesi için bu adımların bir an önce atılması ve bilinçlenmenin hızlanması gerekmektedir.

Rehber kılavuzun hazırlanması aşamasında, öncelikle yapılan araştırmalar sonucunda ahlak ve etiğin tam olarak bilinmemesi, evrensel değerleri oluşturulan ilkelerin bilinmemesi, meslek etiği kavramının öneminin anlaşılmaması, tasarım ve etiğin

ilişkisi, etik dışı davranışların neler olduğu, tasarımda etik manifestonun anlamı, etik konusunda yardımcı kaynakların ne olduğu gibi önemli eksiklikler belirlenmiştir. Daha sonra bu eksikliklere göre içerik araştırması ve tasarımcılarla istişarelerle hem manifesto hem de kılavuz kitapçık yazılmaya başlanmıştır. Benzer çalışmalar incelenmiş, görüşme yapılan tasarımcıların bilgi ve deneyimlerinden yararlanılmaya çalışılmıştır. Yine bu yazım aşamasında defalarca değiştirilen ve geliştirilen içeriklerde basit, kolay anlaşılır ve kısa olmasına özen gösterilmiştir. Mümkün olduğunca sade ve yalın bir dil kullanılmaya çalışılmıştır. Dönütler sayesinde tam olarak anlaşılmayan kısımlar genişletilmiş gereğinden fazla uzun olan kısımlarda yalınlaştırılmıştır. Böylece içeriği oluşturulan bu manifesto ve kılavuz kitapçığın tasarım aşamasına geçilmiştir. Burada hedef kitlenin tasarım sürecine dahil olan tüm bireyler olduğu için tasarımlar yapılırken mümkün olduğu kadar minimal, zamansız ve kolay anlaşılabilir olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Bu kapsamda yapılan çalışmalar tipografik olarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Üretilen tasarımlar danışman ve tasarımcılar olmak üzere karşılıklı istişarelerle son haline getirilmeye çalışılmıştır. Tasarım aşamasında farklı grafik çözümler denemiş ve nihayetinde son aşamasına karar kılınmıştır. Örneğin manifesto çalışması ilk tasarlarda oyunlaştırma, evet-hayır cevapları üzerinden ilerlemiş fakat tasarım sürecine dahil olan farklı alanlardan her paydaşın daha rahat algılayabilmesi için maddeler halinde verilmesine evrilmiştir. Yine içerik ve tasarım oluşturma kısmı tamamlandıktan sonra tasarımın farklı disiplinlerinden kişilerle paylaşarak işlevselliği ve okunabilirliği hakkında yorumlar alınmaya çalışılmıştır. Kısaca uygulama çıktısı oluşturulurken mümkün olduğunca farklı kaynaklardan ve tasarımcıların bilgi, görgü ve deneyimlerinden en üst düzeyde yararlanılmaya çalışılmıştır.

4.3. Uygulama Projesinin İçeriği

Uygulama projesi olarak *Tasarımda Etik Manifesto* ve *Tasarımda Etiğe Giriş* kılavuzu hazırlanmıştır. Çalışmaların giriş bölümünde kısaca içerik hakkında bilgi verildikten sonra detaylara geçilmiştir.

4.3.1. Tasarımda etik manifesto

Etik, toplumda süregelen pratiklerin evrensel değerler çerçevesinde sorgulanması ve ideale ulaşma çabasıdır. Bu bakımdan etik kod ve ilkeler uygulamalı alanların pusulasıdır. Tasarımda etik manifestonun amacı tasarım süreci ve çözümüne dahil olan

her bir birey, kuruluş ve tarafın kendisini bu sorular çerçevesinde sorgulayarak daha doğru ve etik kararlar almasını sağlamaktır. Bu bakımdan kişi, kuruluş ve tarafları daha doğru hareket etmeye yönlendiren yargı cümleleri bulunmaktadır: Bu yargı cümlelerine aykırı bir durum söz konusu ise ilgili maddelerin üzerinde düşünmekte ve daha fazla bilgi sahibi olmakta fayda vardır. Bu konuda da tasarlanan “Tasarımda Etiğe Giriş” başlıklı rehber kılavuz yön gösterecektir. Manifestoda yer alan maddeler şu şekildedir:

1. Tasarım süreci ve çözümü maddi veya manevi bir değer katmalıdır. İş yapış ve akış süreci evrensel değerler çerçevesinde ederi gözetilerek ortaya maddi veya manevi bir değer katmalıdır: Öne sürülen maddi veya manevi değer tarafları zan altında bırakıp mağdur etmemelidir. Süreci yapıcı bir şekilde geliştirmelidir.

2. Tasarım süreci ve çözümü başkalarının haklarını ihlal etmemelidir. Kişi, çalışanların çalışma şartlarını, ücretlerini vb. kurum ve şirketlerin yazılımlarını, program, eklentilerini vb. kullanılan font, fotoğraf, ses heykel, illüstrasyon, video vb. zaman içerisinde yer alan çalışma süresi, ücretin aktarımı, iletişim süresi vb. hayvan ve doğa gibi tüm tarafların haklarını ihlal ve tahrip etmemelidir.

3. Tasarım süreci ve çözümü iyi tasarım perspektifinden problemi çözmelidir. Tasarım süreci ve çözümü yenilikçi, kullanışlı, dayanıklı, işlevsel, ekonomik, estetik gibi özellikleri bilinçli bir şekilde gözeterek problemi çözmelidir.

4. Tasarım süreci ve çözümü ekolojiyi tehdit ve tahrip etmemelidir. Biyoçeşitliliği, canlı ve cansız ekosistemin doğal dengesini bozmayan, harap etmeyen bir tasarım süreci ve anlayışı yürütülmelidir.

5. Tasarım süreci ve çözümü topluma ve cemiyete değer katmalı veya zararsız (nötr) olmalıdır. Tasarım süreci ve çözümü toplumun gelişmesine, problemlerin çözümüne katkı sağlamalı eğer bunları yapamıyorsa mevcut halini korumalı ya da aksi yönde bir etki etmemelidir.

6. Tasarım süreci ve çözümü yeni, karmaşık ve daha büyük problemlere neden olmamalıdır. Ortaya konulan süreç ve çözüm önerisi, sisteme dahil olan taraflara yapıcı bir çözüm sunmalı daha sofistike sorunlara neden olmamalıdır.

7. Tasarım süreci ve çözümü sürdürülebilir olmalıdır. Tasarım süreci ve çözümünde rol alan taraflar, girdi olarak harcanan kaynakların daimî kalmasına katkı sağlamalı ve bu kaynakları bilinçli olarak kullanmalıdır.

8. Tasarım süreci ve çözümü meslektaşları veya mesleği değersizleştirmemelidir. Tasarım sürecine dahil olan her bir tarafın mesleğin gerekliliklerini hatırlayarak meslek

ve meslektaşların onurunu küçültücü, aşağılayıcı, aldatıcı vb. şekillerde hareket etmemelidir.

4.3.2. Tasarımda etiğe giriş kitapçığı

Tasarımda Etiğe Giriş Kitapçığının içeriği konu hakkında temel bilgilerin hızlı bir şekilde verilmesi üzerine kurgulanmıştır. Böylece tasarım sürecine dahil olan birey konu hakkında aydınlanıp neler yapması gerektiği konusunda fikir sahibi olacaktır. Ayrıca konu hakkında dilerse daha fazla bilgiye de ulaşabilmesi için gerekli yönlendirmeler bulunmaktadır. İçerik olarak şu sorulara cevap aramaktadır: Ahlak nedir? Etik nedir? Etik değerleri oluşturan karakter özellikleri ve evrensel değerler nelerdir? Meslek etiği nedir? Meslek etiği neden önemlidir? Meslek etiğine aykırı davranışlar nelerdir? Tasarım ve etiğin ilişkisi nedir? İyi tasarımın ortaya çıkması nedir? Tasarımcı olmayanlar için bilinçli tüketici, işveren ve çevre farkındalığı nasıl olmalıdır? Tasarımda etik manifesto, yardımcı kaynaklar ve faydalı linklerden oluşmaktadır.

4.4. Uygulama Projesinin Yapım Süreci ve Çıktısı

Uygulama projesi olarak sunulan manifesto ve rehber kılavuzun içeriği tez araştırması ve görüşmeler sürecinde şekillenmeye başlamıştır. İlk olarak içeriği oluşturulan manifestonun tasarımcılarla yapılan fikir alışverişleri ile maddeleri kesinleştirilmiştir. Daha sonra maddeleri daha anlaşılır olabilmesi için sadeleştirilmelere gidilmiştir ve yine farklı tasarımcılarla paylaşılarak dönütler toplanmıştır. Dönütler doğrultusunda maddeler alt açıklamalar ile genişletilmiş ve tasarım alanında yer alan her paydaşın rahatlıkla anlayacağı bir hale dönüştürülmüştür. Hem danışman hem de tasarımcıların son kontrolleri ile manifesto içeriği sonlandırılarak tasarım aşamasına geçilmiştir. Çeşitli denemeler sonucunda nihai afişin A3 boyutunda olması kararlaştırılmıştır. Herkesin rahat bir şekilde kullanabilmesi için A3 formatında tasarlanmış ve ofis ortamında bile rahatlıkla basılacak boyut tercih edilmiştir (Görsel 4.1), (http-26).

“Tasarımda Etik Manifesto” afişinin yanı sıra “Tasarımda Etik Rehber” isimli kılavuz kitapçık hazırlanmıştır. Kitapçık içeriği yine yapılan araştırma ve görüşmeler sonucu ahlak, etik ve tasarım etiği alanındaki eksiklikleri kapatmak üzere oluşturulmuş kaynak kitapçıktır. Manifesto içeriği ile geliştirilmiş ve daha sonrasında gerekli son kontroller için GMK ile paylaşılmıştır. Gerekli dönütlerin tamamlanmasıyla sade, yalın

ve öz bir tasarım anlayışı ile farklı kitapçık tasarımları denenmiştir. Seçilen eskiz çalışmaları üzerinden rahat bir şekilde okunabilen tasarım seçilerek final aşamasına taşınmıştır (Görsel 4.2 ile Görsel 4.14 arası), (http-27). Son olarak kitapçığın kapak tasarımı üzerinde durulmuştur. Uzun ve farklı denemeler sonucunda yine kitap içerisinde yaratılan sade ve minimal dil kapak tasarımına yansıtılmaya çalışılmıştır (Görsel 4.2).

Uygulama projesini araştırma, içeriğini oluşturma ve tasarım aşaması etik sorgulamaların yapılması adına iyi bir fırsat olmuş ve iletişime geçilen tüm tarafların bu durumdan memnun kaldıkları gözlemlenmiştir.

Tasarımda etik manifestosu ve rehber kılavuz hem dijital ortamda hem de fiziksel olarak belli sayıda basılarak dağıtımı yapılabilir. Tez çalışması kapsamında dijital ortamda dağıtımı şu şekilde gerçekleşmesi öngörülmektedir (http-26, http-27):

- Tez araştırması kapsamında anket ve görüşmeler için iletişime geçilen tasarımcılarla, yine aynı iletişim kanalları üzerinden tasarlanmış olan manifesto ve rehber kılavuzun dağıtımı yapılacaktır.

- Üniversitelerin ön lisans, lisans ve lisansüstü bölümlerine GSE tarafından resmi yazı haline getirilerek dağıtım yapılabilir. MEB içinde bu süreç ilgili kurumlarla iletişime geçirilerek yapılabilir. Örneğin güzel sanatlar liseleri ve meslek liselerine dağıtılabilir.

- E-posta yoluyla iletişime geçilen dernek ve kuruluşlara yine aynı kanallardan dağıtımı yapılacaktır: GMK (Grafik Tasarımcılar Meslek Kuruluşu), RV (Reklamcılık Vakfı), İTMK (İletişim Tasarımcıları Meslek Kuruluşu Derneği), TGDD (Tüm Grafikerler Dayanışma Derneği), İMO (İzmir Matbaacılar Odası).

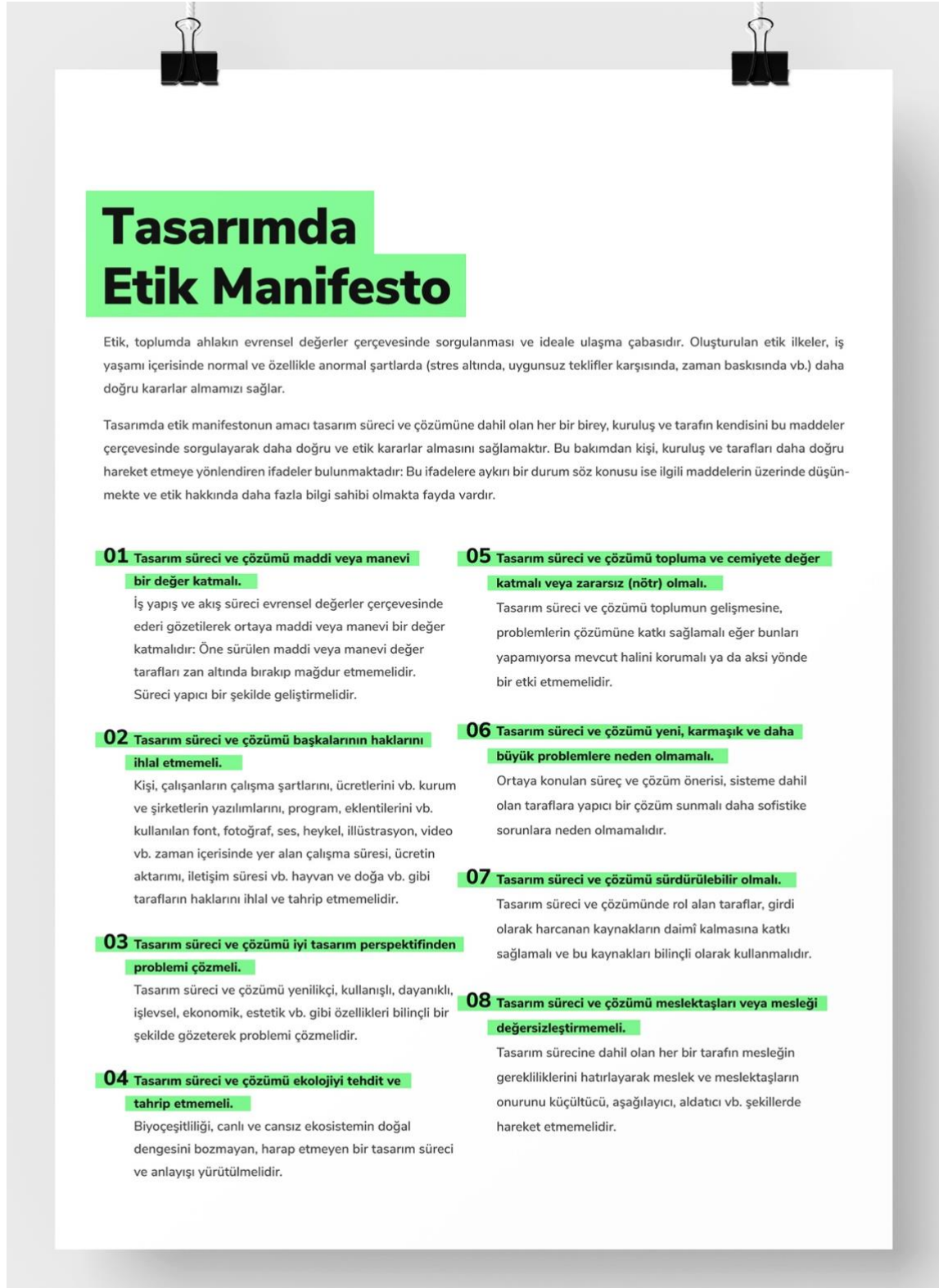
- GMK aracılığıyla tasarımcılara dijital olarak ulaştırılmaya çalışılmıştır (http-27). Ayrıca derneğin resmi site ve Instagram sayfasında kitapçık çalışması doğrudan paylaşılmıştır (Görsel 4.15).

- Manifesto ve rehber kitapçık ile yaratılan bilgilerin her zaman ulaşılabilir olması için Medium benzeri platformlar ile çevrimiçi olarak erişilebilir kılınacaktır (http-26, http-27).

- Sosyal medya kampanyası oluşturularak etiketleme çalışması yapılabilir. Bununla bağlantılı olarak Instagram ve Facebook üzerinden tasarımların dağıtımı yapılacaktır.

- Son olarak bu bağlamda üniversitelerin ilgili bölümlerinde sergiler açılarak bu bilgilerin daha fazla kişiye ulaşması sağlanacaktır. Bu kapsamda ilk sergi çalışması Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Sanatlar Sergi alanında yapılmıştır

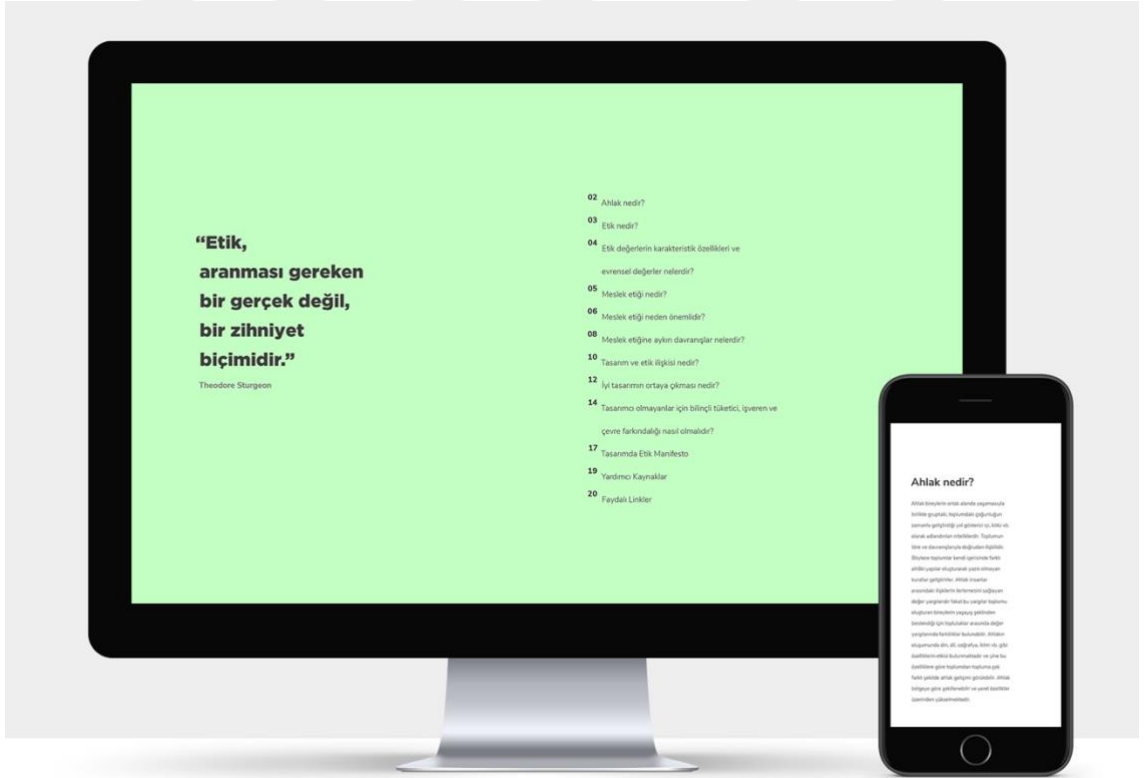
(Görsel 4.16, Görsel 4.17 ve Görsel 4.18). Ayrıca yayımların indirilebileceği QR kod bulunan tasarım çalışması da üretilmiştir (Görsel 4.19).

Görsel 4.1. Tasarımda Etik Manifesto afişi, 29,7x42 cm

Görsel 4.2. *Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu*’nun ön ve arka kapak sayfaları

Görsel 4.3. *Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu*’nun farklı cihazlarda görünümü

“Etik, aranması gereken bir gerçek değil, bir zihniyet biçimidir.” Theodore Sturgeon	02 Ahlak nedir? 03 Etik nedir? 04 Etik değerlerin karakteristik özellikleri ve evrensel değerler nelerdir? 05 Meslek etiği nedir? 06 Meslek etiği neden önemlidir? 08 Meslek etiğine aykırı davranışlar nelerdir? 10 Tasarım ve etik ilişkisi nedir? 12 İyi tasarımın ortaya çıkması nedir? 14 Tasarımcı olmayanlar için bilinçli tüketici, işveren ve çevre farkındalığı nasıl olmalıdır? 17 Tasarımda Etik Manifesto 19 Yardımcı Kaynaklar 20 Faydalı Linkler
--	--

Görsel 4.4. *Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu’nun giriş ve içindekiler sayfası*

02 Ahlak nedir? Ahlak bireylerin ortak alanda yaşamasıyla birlikte gruptaki, toplumdaki çoğunluğun zamanla geliştirdiği yol gösterici iyi, kötü vb. olarak adlandırılan niteliklerdir. Toplumun töre ve davranışlarıyla doğrudan ilişkilidir. Böylece toplumlar kendi içerisinde farklı ahlaki yapılar oluşturarak yazılı olmayan kuralları geliştirirler. Ahlak insanlar arasındaki ilişkilerin ilerlemesini sağlayan değer yargılarıdır fakat bu yargılar toplumu oluşturan bireylerin yaşayış şekline göre beslendiği için toplumlar arasında değer yargılarında farklılıklar bulunabilir. Ahlakın oluşumunda din, dil, coğrafya, iklim vb. gibi özelliklerin etkisi bulunmaktadır ve yine bu özelliklere göre toplumdan topluma çok farklı şekilde ahlak gelişimi görülebilir. Ahlak bölgeye göre şekillenebilir ve yerel özellikler üzerinden yükselmektedir.	03 Etik nedir? Toplumumuzda çoğu zaman ahlak ile etik aynı şeymiş gibi algılsa da ahlak etiğin araştırma konusudur. Ahlakın içerisinde yer alan mevcut değerlerin sorgulanması aşamasında etik yani ahlak felsefesi devreye girer. Etik, toplumda ahlakın evrensel değerler çerçevesinde sorgulanması ve ideale ulaşma çabasıdır. Etik, toplumdaki pratiklerin sorgulanmasıyla ilgilidir. Toplumsal düzeyde göreceli olan ahlak anlayışının nedenlerinin irdelenip bir mantık ve tutarlılık çerçevesinde sorgulanması sürecidir. Etik, ahlaki veya iyi ahlaki davranmanın yolunu gösterir. Etik, olması gerekene ve ideal olana işaret eder fakat bu durum her zaman kişiye nasıl uygun davranacağını göstermeyebilir. Etik ikilemler buna örnek gösterilebilir. Burada etiği oluşturan değerlerin bilinmesi daha doğru hareket edilmesini sağlayacaktır. Etik, ahlaki irdeleyerek onu bilim süzgecinden geçirilmesi ve kültürlerin ortak noktada bulunduğu evrensel ilke ve kodlara çevirmektedir.
---	---

Görsel 4.5. *Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu’nun 2. ve 3. sayfası*

04 Etik değerlerin karakteristik özellikleri ve evrensel değerler nelerdir? Bir kişinin erdemli davranması, o kişinin dışarıdan bir güdülenmeden ziyade kendi bilinç durumu ve farkındalığı ile etik değerleri sorgulayarak çıkarımlarda bulunmasıdır. Yani erdemli bir davranışta bulunurken sadece kural olmasından ziyade o davranışı kural olmasa da yerine getirecek bir yapıda olmasını ifade eder. Bunu yapabilmek etik değerlerin karakteristik özelliklerinin, erdem vasıflarının ve evrensel değerlerin bilinip sindirilmesiyle mümkündür. Bu özellikler şöyle sıralanabilir: Doğruluk, adalet, bağımsızlık, saygı, özgürlük, eşitlik, tarafsızlık, açıklık, sorumluluk, yeterlilik, bağlılık, güvenilirlik, empati, şüpheli olmak, açık fikirli olmak, tutarlılık, vatandaşlık vb.	05 Meslek etiği nedir? Bir meslek grubunun mesleğe ilişkin evrensel değerler çerçevesinde oluşturdukları mesleki ilkelerdir. Bu ilkeler meslektaşları evrensel değerler çerçevesinde belirli bir şekilde davranmaya iten, etik dışı davranışta bulunanları meslekten uzaklaştıran, mesleğin ve meslektaşların ideal koşullarda hareket etmesini sağlayan, ilişkili ve rekabeti düzenleyen kodlardır. Meslek etiği, kişileri örgütün ideal olarak belirlediği kodlara uymaya ve ilkeleri yerine getirmeye zorlamaktadır. Zamanla iyi ve doğru bir örgüt yapısının oluşmasını sağlamaktadır. Aksi durumda ise var olan mevcut yapının zamanla ilkesizleşmesi ve bozulmasına neden olur. Meslek içinde haksızlıkların yaşanması, adaletsiz bir gelişimin sürmesi, işveren ve müşteriler arasında sürekli huzursuzlukların yaşanmasına, sürdürülebilir olmayan ve sürekli çevresine zarar veren bir yapının oluşmasına neden olur. Halbuki iyi düzenlenmiş bir örgüt sistemi mesleki bağları güçlendirir, meslektaşları yakınlaştırır ve mesleği sürdürülebilir bir şekilde geleceğe taşır.
--	--

Görsel 4.6. Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu'nun 4. ve 5. sayfası

06 Meslek etiği neden önemlidir? Günümüz dünyasında aşırı rekabet daha fazla insana ulaşma, daha hızlı büyüme, yükselme, kâr payını daha fazla arttırma vb. gibi istekleri de beraberinde getirmektedir. Bu istekler kimi zaman tarafları uygunsuz davranışlara itebilmektedir. Etik ilkeler veya kodlar mesleği icra edenlerin uygunsuz davranışlar sergilemesini engelleyecek rehberlerdir. Meslek etiğinin öneminin anlaşılması pratikte işe yaramasının yanında kavramsal olarak sindirilmesi gereken bir meseledir. Aksi takdirde kuralların her zaman değiştirilebileceği ve meslek üye ve taraflarına farkında olarak ya da olmayarak zararlı bir hal alabileceği ihtimali de unutulmamalıdır. Özellikle etik ikilemlerde etik ilkelerin sindirilmesiyle daha doğru	07 olacaktır. Bu bakımdan önce ilkelerin oluşturulup benimsenmesi ardından otokontrol mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. haraket edilerek yine daha doğru kararlar verilebilir. Meslek etiğine uygun hareket edebilmek için doğru değerlendirmeler yapmak gereklidir. Aksi halde meslekte zamanla çürümeler baş gösterecektir. Meslek etiği ilkelerinin olması çok önemlidir fakat pratiğe yansımaması mesleğe daha büyük zarar verebilir. Bir örnek vermek gerekirse, belli kuralların belirlenmesi fakat bunlara uyulmaması o örgütü veya mesleği itibarsızlaştıracaktır. Daha önemlisi aynı sorunların devam etmesine, hatta daha da dallanıp budaklanmasına yol açacaktır. Sağlıklı bir yürütmenin olmadığı bir meslek (cemiyet, örgüt, dernek veya yapı), her zaman erozyona uğramaya mahkûm
---	---

Görsel 4.7. Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu'nun 6. ve 7. sayfası

08 Meslek etiğine aykırı davranışlar nelerdir? Meslek etiğine aykırı davranışlar temelde kişilerin istenilen ve ideal olarak belirlenen davranış, tutumlarının dışında hareket ve tavırlar sergilemesidir. Bu hareket ve tavırlar meslekte çalışan kişilere, kuruma ve çevreye zarar vererek uygun olmayan bir çalışma ortamının oluşmasına ve topluluğun kültür yapısının zayıflamasına, çevrenin bozulmasına neden olabilir. Bunun sonucunda birçok kişi, kurum ve taraf zarar görebilir. Çalışanların performans, bağlılık ve motivasyonuna etki edebilir. Kurum dışı ilişkileri zedeleyerek hem ekonomik hem de sosyal ilişkilerin bozulmasına neden olabilir. Kurumların sorumluluklarından olan sosyal, toplumsal ve çevresel dengenin bozulmasına neden olabilir. Ekosistemin zarar görerek biyoçeşitliliği tehdit ve tahrip edebilir. Dahası geri dönüşü olmayan sorunlara neden olabilir. Meslek etiğine aykırı davranışlar kişisel durumlardan kaynaklanabileceği gibi sadece kişisel durumlarla da sınırlı değildir. Bunun yanında işletmenin veya üyesi olunan kuruluşun-örgütün tutum, tavır ve izledikleri yollarda kişileri etik dışı davranışlara sürükleyebilir. Çalışanların dışında isteksizce oluşabilecek durumlarda etik ilkelerin dışına çıkılması, dış kaynaklı etmenler olup sonucu yine hem çalışanı hem de kurumu olumsuz anlamda etkilemektedir. Genel olarak düşünüldüğünde meslek etiğine aykırı davranışlar şu şekilde sıralanabilir: Ağırmacılık (intihal), ayrımcılık, kayırma, rüşvet, ihmal, yolsuzluk, zimmet, hırsızlık, sorumsuzluk (mesleğe, topluma çevreye karşı), mobbing (bezdirme, yıldırma), bencillik, savsaklama, yaranma, dedikodu,	09 dogmatik davranışlar (yobazlık, bağnazlık), vb. davranışlar gösterilebilir. Yine bir başka büyük etik ihlali, kendini haklı gösterme yani aklı ve mantığa uygun kıma durumudur. Etik ihalleri, grafik tasarım özelinde daraltacak olursak şöyle sıralanabilir: Ağıрма-korsanlık, telif hakları, intihal, sosyal sorumluluklar, fikri mülkiyet hakları, kayırma, yasal sözleşmeler, sürdürülebilirlik, font lisanslama, lisansız ürün kullanma, kendine mal etme, müşteri sorumlulukları, topluma ve çevreye karşı sorumluluklar, üst-üst ilişkileri, program lisanslama ve her bir maddenin birbiriyle kesişimi örnek gösterilebilir.
---	---

Görsel 4.8. Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu'nun 8. ve 9. sayfası

10 Tasarım ve etik ilişkisi nedir? Bir mesleğin etik kodlarının bulunması temelde o mesleğin kurallarının çizilmesi demektir ve bu sayede neyin doğru neyin yanlış olduğu daha kesin olarak bilinebilmektedir. Sınırları belli, ilkeleri açık ve net olmayan veya bu ilkelere uyulmayan meslekler her zaman çeşitli temel örgütsel problemlerle karşılaşmaktadır. İlerleyen süreçlerinde problemlere daha açık bir hale gelmektedir. Bu işleyişler, mesleğin itibarsızlaşmasına ve çarpıklaşmasına neden olmaktadır. Etik ile doğrudan ilişkili olan bir başka konu ise sosyal tasarımdır. Sosyal tasarım toplumsal fayda ekseninde hareket etmektedir. Kamunun faydasını, yaşam kalitesini arttırmayı (sağlık, eğitim vb.), çevresel ve sosyo-ekonomik açıdan sürdürülebilir bir tasarım yapısını hedef almaktadır.¹ Sosyal tasarım için bir ön koşul olan etik değerlerin sındırılması sonucu kişi birçok toplumsal, kültürel, çevresel, ekonomik vb. meselelerin farkında olarak onlara tasarım aracılığıyla cevaplar bulmaya çalışmaktadır. Tasarımda etik konusunun bilinmesi, tasarımcıların bu konularda hassasiyet kazanması tasarımın kötüye giden durumuna yine tasarımcılar tarafından panzehir uygulanarak iyileştirilmesidir. Görsel ve kimyasal açıdan mahvolmuş bir çevrede, tasarımcıların insanlık adına yapabileceği en iyi ve en temel çözüm çalışmayı tümüyle 1. Cooper, H. (2013). The Social Impact Design Summit and Design and Social Impact: a cross-sectoral agenda for design education, research and practice. Smithsonian Institution Cooper-Hewitt, National Design Museum, in conjunction with the National Endowment for the Arts and The Lemelson Foundation. S. 20	11 durdurmak olabilir. Çünkü mevcut kirlilikte tasarımcıların da payı vardır. Ancak bu soruna bu kadar radikal bir çözümün dışında bir yolla da yaklaşmak mümkündür: Bu da çalışmayı tümüyle durdurmak yerine, toplum adına yapıcı bir yöne çekmek olacaktır. Tasarım, Victor Papanek'in de ifade ettiği gibi, genç insanların, toplumu değiştirmek için kullanacakları bir araç haline gelebilir.² Bir kez daha hatırlamak gerekir ki etik her meslekte olduğu gibi grafik tasarım alanında da çok önemli bir konudur: Belki de günümüzde birçok problemin oluşmasındaki nedenlerin başında etik gelyordur. Ülkemizde grafik tasarım alanında etiğin ne yazık ki yeri tam olarak bilinmemektedir. Hem tasarım sektöründe hem de eğitim kurumlarında meslek etiği ne yazık ki gerektiği gibi işlenmemektedir. Grafik ürünlerin ortaya çıktığı alanların başında gelen reklam ajansları tavır ve tutumları ile etik konusunda iç mekanizmada önemli bir konumdadır. Ajansın belirlediği strateji doğrultusunda hareket eden tasarımcılar günün sonunda hem bireysel olarak hem de etik olarak benimsedikleri işlere imza atabilmektedir. Mesleki etik 2. Papanek, V. (1973). Design for The Real World: Human Ecology and Social Change. New York: Bantam Books Inc. Ss.18-19 değerlerin sındırılmemesi, uyulmaması, uygulanmaması ve yargı mekanizmalarının çalışmıyor olması hatta kimi zaman etik dışı yaklaşımların kâr amacı ile tercih edilmesine bile sebep olabilyor. Etik davranmak, erdemlere uygun hareket etmek karşılıklı oluşan bir davranış ve tutumdur. Grafik tasarım ve reklamcılık sektöründe tanıtım yapılacak ürünün doğru olması gerekmektedir, aksi takdirde zaten aldatıcı ve yanıltıcı olacaktır. Doğru bir ürün reklamı için tasarımcının da görsel mesajı tüketiciye doğru biçimde iletmesi ve tasarım problemini çözmesi beklenir: Aldatıcı, yanıltıcı ve abartılı bir şekilde sunmaması gerektirir.³ 3. Çorum, A. Gürener, A. Biçer, A. A. Vd., 2015, Güncel Yakaşenler Işığında Etik. İstanbul: Beta Yayınları s. 168
---	--

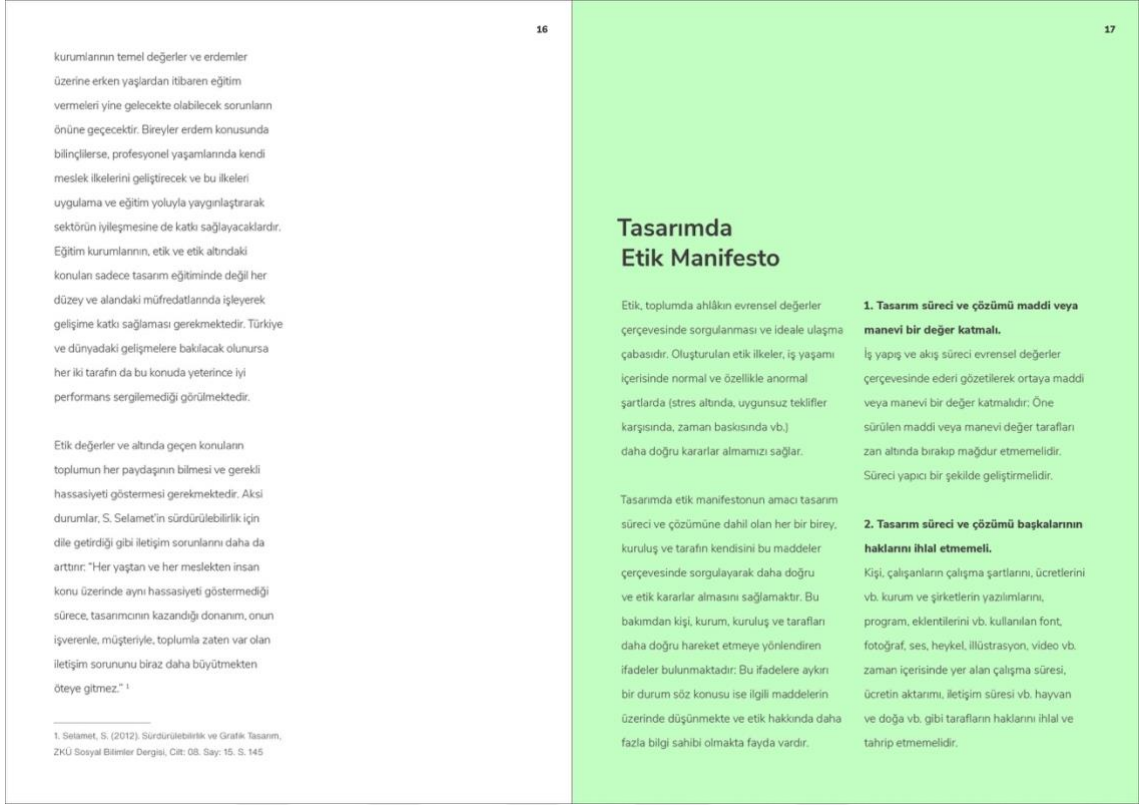
Görsel 4.9. Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu'nun 10. ve 11. sayfası

12 İyi tasarımın ortaya çıkması nedir? Etik altında sorgulanan en önemli sorulardan biri de iyi tasarımdır. İyi tasarımın ne olduğu sorusu bazı tasarımcıların aklını kuralayan önemli meselelerden biridir. Nedeni ise iyi, kötü, güzel, çirkin gibi yargı içeren değer kalıplarının öznel olması ve zamanın ruhuna göre değişim göstermesidir. İyi tasarım kimi zaman dekoratif olan tasarım iken kimi zaman da minimal olan tasarım olabilmektedir. Yine iyi tasarım çok satıran tasarım olabirken kimi zaman sattırmasa da sergilemeye layık görülen tasarım olabilmektedir. Bu cevapların hiçbirisi günümüzde yeterli olarak iyi tasarım tanımını karşılamamakta hatta kimi zaman tam tersini bile ifade edebilmektedir. Yine verilen her cevap kendinden sonraki her dönemde sorguya açık olacaktır. İyi tasarım üzerine spekülasyon yaparsak yukarıda bahsi geçen ifadeler şöyle açılabilir: Grafik ürün sayesinde markanın değeri yükseliyor, ürün çok satılıyor veya bir parti yükselişe geçiyorsa bu tasarımın amacına ulaştığından dolayı iyi tasarım olduğuna mı işaret eder? Elbette burada bu çalışmalara iyi tasarım demek düşündürücü bir cevap olacaktır: Örneğin, çevreye zarar veren ve geri dönüşümü neredeyse imkânsız olan bir ürünün sürekli çok satıran grafik ürünlerinin tasarımlarının veya reklamlarının yapılmasını ne kadar başarılı olarak tanımlayabiliriz. Ya da savaş propagandası yapan ve kimi zamanlarda saflarına birçok masum vatandaşı katan grafik ürünler başarılı mıdır?	13 Bir başka grafik ürün, estetik açıdan mükemmel, oran oranları kusursuz ve görsel açıdan ne bir nokta eklemeye ne de bir nokta çıkartmaya ihtiyaç duymaktadır fakat bu çalışma da alıcısı tarafından tam anlaşılmıyor ve istenilen ölçekte bir değişim sağlamadığında bu tasarım kötü tasarıma mı işaret etti? Örneğin ambalaj tasarımında daha az yer kaplayacak ve daha estetik duran tasarımlar yapılmasına karşılık müşterilerin bunu anlayamaması bu çözüm önerisinin kötü bir tasarım olduğuna mı işaret eder? Şüphesiz burada da bu çözüm önerisine direkt kötü tasarım demek doğru olmayacak, aksine belki de değeri o zaman için anlaşılmamış denecektir. Yine başka bir somut örnek paylaşmak gerekirse uluslararası poster tasarım yarışmalarında ödüllere layık görülen ama etki alanı düşünüldüğünde ne yazık ki kitlelere ulaşamayan birçok yarışma (seçmeli-jüri) sergi mevcuttur. Bu tasarımlar iyi tasarım mıdır? İyi tasarım estetik ve görsel açıdan kusursuz tasarlanıp raflara veya depolara kaldırılan bir grafik ürün müdür ya da sadece belli bir izleyici kitleyle buluşan bir grafik ürün müdür? Yukarıda sıraladığımız birçok sorunun cevabı etik kavramı ile kesişmektedir. Daha öncede ifade edildiği gibi etik, eğer etîğin temel yapıları biliniyorsa bu sorulara mantık, tutarlı ve rasyonel argümanlar sıralayarak belli gruplarla seviyeli bir tartışma ortamında cevaplar bulunabilir ve daha sonrasında bu cevaplar gelecekte oluşturulacak tasarımlarda etik ilkelerin temellerini oluşturabilir. İyi tasarım, doğru ve sorumlu tasarımdır. Sorumlu olmak istenilen nitelik ve niceliği yerine getirerek o işin sonuçlarını üstlenebilme durumudur. Bu bakımdan tasarımcı sadece güzel, estetik olanı üretmekle kalmayıp o işin dokunduğu ve uzandığı alanları da düşünerek ona göre hareket etmelidir.
--	---

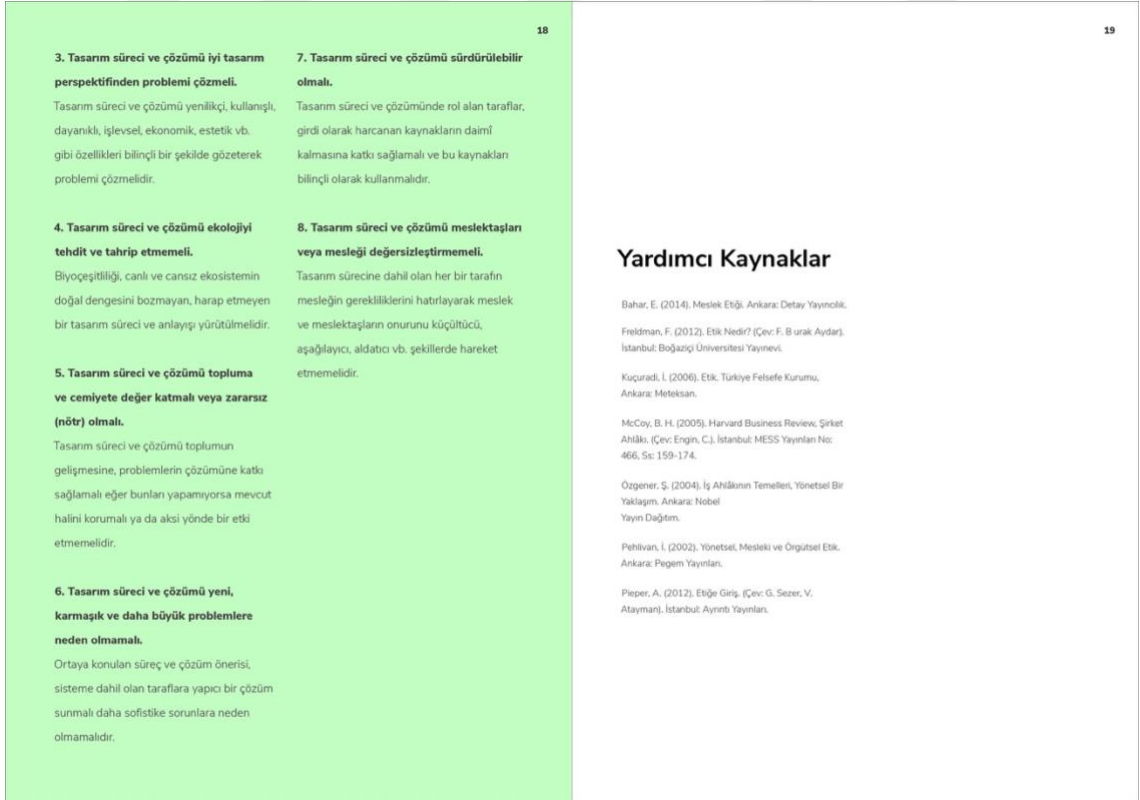
Görsel 4.10. Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu'nun 12. ve 13. sayfası

14 Tasarımcı olmayanlar için bilinçli tüketici, işveren ve çevre farkındalığı nasıl olmalıdır? Çalışmanın bu bölümüne kadar ahlak, etik ve grafik tasarım ile etik kavramlarına değinilmiştir. Grafik tasarımda etik ilkelere uygun hareket edilecek tamamlanan yaratıcı süreç-ürünün tek başına grafik tasarımcı ile çözülebilecek bir olay olmadığı anlaşılmaktadır. Sadece tasarımcının bilinçlendiği, tek tarafı bir çözüm yapısı sürdürülebilir değildir. Grafik tasarım daha öncede değinildiği gibi çok katmanlı ve etkileşimli bir alandır. Bu bakımdan sadece grafik tasarımcıya odaklanarak üretilen çözümler kalıcı olmayacaktır. Grafik tasarımcının içinde bulunduğu atmosferin de aynı şekilde ve aynı hassasiyetle iyileştirilmesi ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir. İyi bir iş ahlakı karşılıklı belli kurallara çerçevesinde yine karşılıklı uzlaşma ile sağlanabilir. Fakat bilinçlenmenin merkezinde tasarımcının olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Bilinçli bir tasarımcı, tüketici, işveren ve çevrenin olduğu tasarım yaratım ve tüketim sürecinde her bir taraf hem denetleyici hem de sorgulanan taraf konumundadır. Böylece hataların yapılmasının önüne geçilir. Spekülasyon yapılacak olursa: Bilinçli bir tüketici tasarlanan veya tüketilen grafik ürünün, sürecinin farkında olması dönüt sistemiyle aynı hataların yapılmasını engeller. Yine bu zincirin oluşturulması etik dışı süreçleri en başından azaltacaktır. Bilinçli bir işveren, yönetici kâr amacı veya herhangi bir şekilde toplum ve çevre üzerinde zarar olan bir ürünün reklam kampanyasını üstlenmez, doğal olarak çalışanlarına da bu doğrultuda tasarımların konusunda üstü kapalı baskıda bulunmaz. Bilinçli bir tüketici daha sorumlu ürünler talep ederek hali hazırda etik konusunda sadece tasarımcıya değil tüm sektöre yön	15 göstermiş olur. Bu örnekler taraflar için daha da artırılabilir. Tasarımcının bilinçlenmesinin ötesinde tüm tarafların bilinçlenmesi sürecinde eğitimin büyük bir rolü bulunmaktadır. Bahsedilen eğitim sadece resmi okul eğitimiyle sınırlı olmayıp, aile, toplum, sektör, eğitim kurumları, yerel yönetimler ve politikalar, işletmeler olarak genişletilebilir. Grafik tasarım mesleği diğer mesleklerle sürekli etkileşim içinde olan bir meslektir. Bu bakımdan grafik tasarım yaratım sürecinde ve çevresinde bulunan her birey önce etik konusunda bilinçlenmeli daha sonra da meslek etiği özeninde derinleşmelidir. Daha önce de ifade edildiği gibi öncelikle tasarımcının bilinçlenmesi ve farkında olması gerekmektedir fakat bu etik süreç için tek başına yeterli değildir. Bu bakımdan yukarıda bahsi geçen her bir tarafın bu konuda gelişim sağlaması gerekmektedir. Örneğin dernekler, yerel yönetimler ve politikalar meslekte uygun çalışma koşullarının sağlanmasını, rekabetin belli çerçevede düzenlenmesini, çalışma saatlerinin düzenlenmesini vb. gibi koşulları iyileştirerek mesleklerde etik sürecin iyileşmesinde doğrudan katkı sağlamış olur. Aksi halde meslektaşın bilinçli olduğu fakat etinde olmayan imkanlar nedeniyle etik dışı süreçlere itildiği ortamlar ile karşılaşılacaktır. Bir analoji ile desteklemek gerekirse bilinçli bir ev halkı üyesi evde atıklarını ayırıp geri dönüşüm için hazırlamaktadır. Her bir atığı sırasıyla cam, kâğıt, plastik, organik vb. diye sınıflandırmıştır, fakat sokağa çıktığında sadece tek bir çöp kutusu veya konteyneri görüyorsa, zamanla bu konudaki duyarlılığı eskitya almak veya uygulamamak durumunda kalabilir. Bu bakımdan tasarımcılar için önce yol gösterici etik ilkelerin bilinmesi, daha sonrasında bunun kitlelerle paylaşarak etik ilkelerin içselleştirilmesi gerekmektedir. Aile, eğitim ve değerlerin etkili şekilde kazanıldığı yerdir, bu bakımdan temel ahlaki değerlerin-ilkelerin küçük yaştan itibaren bilinçli olarak aktarılması gelecekte sadece grafik tasarım mesleğini değil daha birçok mesleğin doğru bir şekilde icra edilmesini sağlayacaktır. Ailelerin etik değerler konusunda bilinçlendirilip yeni nesle de uygulamalı bir şekilde örnek olması gerekmektedir. Bu adının büyük ölçüde başarıya ulaşması toplumun bu konuda farkındalık kazanmasını sağlayacaktır. Bilinçli bir toplumun oluşması, sürekli-gereksiz tüketimin de önüne geçerek tasarımın daha sağlıklı problemler üzerine yönelmesini sağlayacaktır. Bu süreçte eğitim
---	--

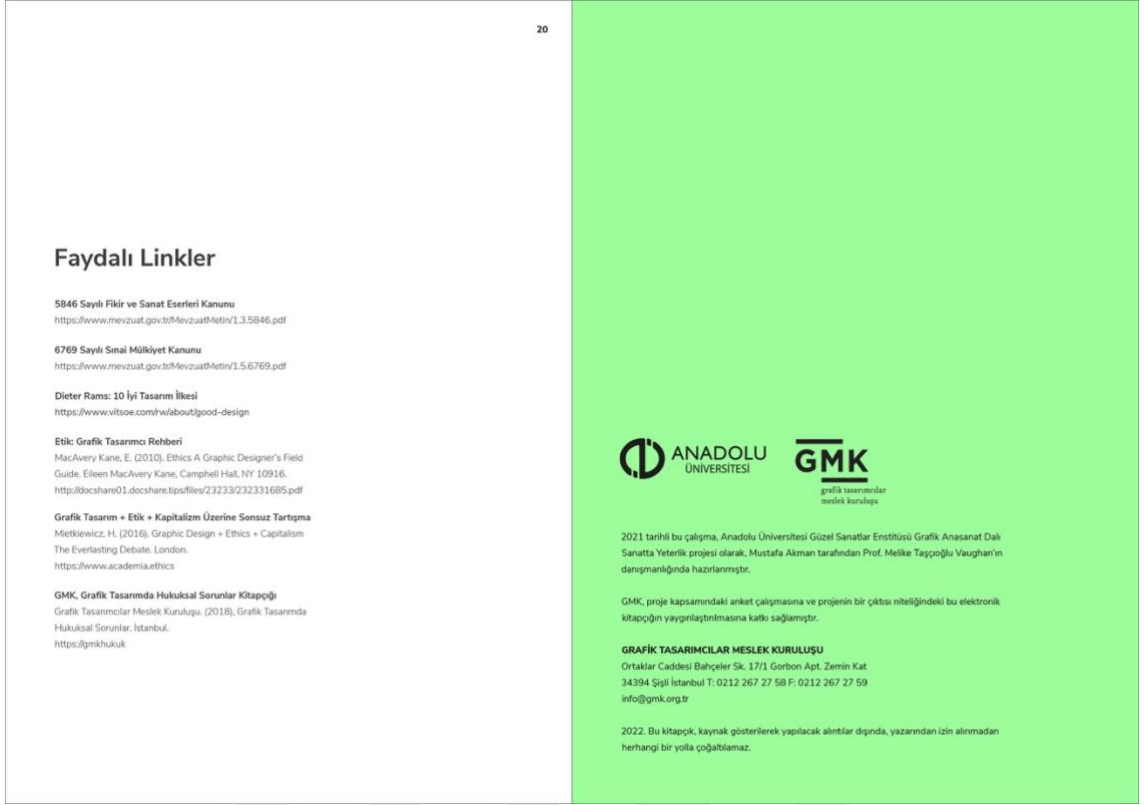
Görsel 4.11. Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu'nun 14. ve 15. sayfası

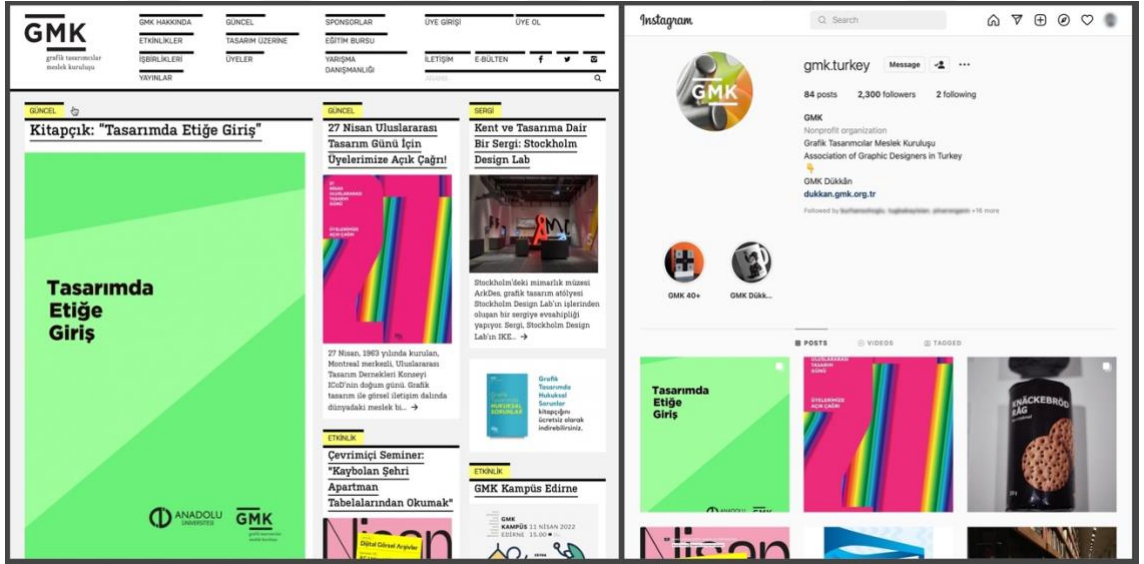
Görsel 4.12. Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu'nun 16. ve 17. sayfası

Görsel 4.13. Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu'nun 18. ve 19. sayfası

Görsel 4.14. Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu'nun 20. ve arka kapak sayfası

Görsel 4.15. GMK sayfalarında yayımlanan Tasarımda Etiğe Giriş Kılavuzu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü

Mustafa Akman Sanatta Yeterlik Tez Sergisi

“TÜRKİYE’DE GRAFİK TASARIM BAĞLAMINDA
MESLEK ETİĞİNİN İNCELENMESİ”

Tasarımda Etik

12-20 Mayıs 2022 Güzel Sanatlar Fakültesi
Grafik Sanatlar Sergi Alanı

Danışman: Melike Taşcıoğlu Vaughan
İkinci Danışman: Zerrin AŞAN GREENACRE

Görsel 4.16. *Tasarımda Etik konulu sanatta yeterlik tez sergisi afişi, 50x70 cm*

Görsel 4.17. *Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Sanatlar Sergi Alanından bir görüntü*

Görsel 4.18. *Tasarımda Etik* sergisinden bir görüntü

Görsel 4.19. *Tasarımda etik* konusunda üretilen yayımları indirmek için tasarlanmış yatay ekran görüntüsü, 96x55 cm

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda Türkiye’de tasarım sürecinde ve eğitiminde etik konusuna yeterince önem verilmediği bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde Türkiye’de ön lisans ve lisans düzeyinde %53 oranında meslek etiği veya etik dersi bulunmadığı saptanmıştır. Bu oran müfredatı bilinmeyenler ve açıklanmayanlarda eklenirse daha yüksek çıkacaktır. Ayrıca meslek etiği dersi zorunlu verilen oranına bakıldığında %4’te kaldığı görülmüştür. Seçmeli ve zorunlu olarak incelendiğinde ise toplamda %23’te kalmıştır. Kabaca 4 tasarım öğrencisinden sadece 1 tanesi “seçmeli ders” altında meslek etiği veya etik benzeri bir ders almaktadır. Ön lisans eğitiminde lisans eğitime oranla daha fazla etik derslerinin verildiği görülmüştür. Fakat buradaki oranların da düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde anket çalışmasında değerlendirmeye alınan toplam 153 veri bulunmaktadır. Tasarımcılar, tasarım eğitimcileri ve tasarım öğrencilerinden elde edilen veriler ayrıntılı olarak incelenmiş ve kısaca şu bulgulara ulaşılmış, grafik tasarımcıların çoğu kabaca şu yargılar altında toplanmıştır:

- Etik konusunun hassas bir konu olduğu,
- Tasarım yaparken marka stratejisi ve çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerini,
- Mesleği icra ederken etik konusunda hassas davrandıklarını,
- Meslektaşlarının meslek etiği konusunda eğitilmiş olmadığını,
- Mesleği icra ederken etik değerlerin gerekli olduğunu,
- Grafik ürünlerin kitleleri olumlu olarak yönlendirebileceklerini,
- Grafik tasarımcıların evrensel değerleri gözeterek tasarım yapmadıklarını,
- Etik davranmanın gelir üzerine olumlu etkisi konusunda kararsız kaldıklarını,
- Etik değerlerin sadece yasal düzenlemelerle sınırlı olmadığını,
- Etik değerlerden ödün verilmemesi gerektiğini,
- Meslek etiği derslerinin zorunlu olması gerektiğini,
- Grafik tasarım mesleğinin adil çalışma saatlerine sahip olmadığını,
- Grafik tasarımcıların yarısından fazlası 40 saat ve üzeri çalıştığı,
- Grafik ürünlerin çevre ve doğa sorunları üzerine etki ettiğini...

Anket katılımcılarının yaklaşık %’34’ünün gelir düzeyinin 3.000₺ ve altında olduğu ve bu rakamında Eylül 2021 yılı açlık sınırının (3.050) bile altında olduğu gözlemlenmiştir. Aynı ayın yoksulluk sınırı ise 9.931₺ olup sadece %17 oranında bir kesim 8.001₺ üstü gelire sahiptir. Anket katılımcılarının %83’ü yoksulluk sınırının

altında yaşamaktadır. Katılımcıların %87'si lisans ve lisans üstü mezundur fakat %83'nün yoksulluk sınırının altında bir gelir seviyesine sahip olması yine sorgulanmayı bekleyen başka bir konudur. Karnı doymayan, geçim derdinde olan veya kendine zaman ayıramayan insan, Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi'nde üst basamaklara çıkamaz, dolayısıyla etiği içselleştirmesi de o kadar güç olur. Ayrıca genel olarak yaratıcı ve özgün tasarımların üretilebilmesi içinde yine temel ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir. Yüksek çalışma saatleri, düşük gelir seviyesi, bilinçsiz işveren ve tüketici kitlesi gibi etmenler etik konusunda bilinçli ve farkındalığı yüksek olan bir tasarımcıyı bile etkisiz kılabilir.

Anket çalışmasında bazı sorulara iki değişken arasında anlamlı bir ilişki var mı diye bakılmaya çalışılmış ve araştırma kapsamında bir ilişki bulunamamıştır. Örneğin:

- Anket katılımcılarının kadın ya da erkek olması “Mesleği icra ederken etik değerlerden ödün verilmemelidir” önermesine anlamlı bir etkisi olmamıştır.
- Katılımcıların yaşının “Mesleğim adil çalışma süresine sahiptir” önermesine anlamlı bir etkisi olmamıştır.
- Katılımcıların meslek etiği dersi almış olması “Etik değerlerden önce marka stratejisi gelir” önermesine anlamlı bir etkisi olmamıştır...

Kısaca ilişkisine bakılan değişkenlerde kadın erkek olmak, yaş durumu ve meslek etiği dersi alıp almamak cevaplar üzerinde anlamlı bir ilişkisi bulunmamıştır.

Anket çalışmasının son bölümünde dört adet hayali durum senaryosu paylaşılmış ve cevaplar incelenmiştir. Bu bölümde de en fazla öne çıkan cevap “Birçok tasarımcı yanlış olmasına rağmen aynı davranışı yapar.” olmuştur. Bu da tasarımcıların etik dışı bir şekilde hareket ettiklerine yorumlanabilir. Burada tasarımcıların yapılan davranışın yanlış olmasına karşın bunu seçmeleri yine zoraki sebeplere işaret edebilir fakat etik konusunda verilen her taviz daha sonra daha büyük problemlere neden olmaktadır. Bu problemler; mesleğin itibarının zedelenmesi, mesleki örgüt kültürünün zayıflaması, meslekte haksız rekabetin artması, meslek standartlarının düşmesi gibi olumsuzluklar olarak sıralanabilir. Burada etiğin karşılıklı çalışan bir mekanizma olduğu tekrar hatırlanmalıdır. Bu bakımdan etik davranmaya çalışan tasarımcılar bile daha önce de açıklandığı gibi çeşitli sebeplerle etik dışı süreçlere girebilmektedir ve bu durumdan büyük bir şekilde rahatsızlık duydukları gözlemlenmektedir. Yine başta bu durumdan rahatsız olan tasarımcılar etiğin gelişmesine yönelik acil adımların atılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Yapılan anket çalışmasında katılanlar tarafından özetle ve sırasıyla şu tavsiyeler yapılmıştır:

- Eğitim öğretimde meslek etiği dersleri verilmeli,
- Denetim mekanizmaları arttırılmalı,
- Ajans, matbaa vb. yerlere meslek etiği hizmet içi eğitimler verilmeli,
- Tekrar eden hatalar ağır şekilde cezalandırılmalı,
- Tasarımcılar bir mesleki kuruluşa bağlı olarak çalışmalı ve denetlenmeli,
- Etik bilgisi doğrudan ders yerine diğer derslerde dolaylı olarak kazandırılmalı,
- Liyakata daha fazla önem verilmeli,
- Katı yasalar ve cezai yaptırımlar uygulanmalı,
- Sektörde ödül-ceza sistemi yerleştirilmeli,
- Tasarımcı ve ajanslar için kara liste oluşturulmalı,
- Etik değerlerin yanında tasarımcıların gelirini yukarıya taşıyacak adımlar atılmalı...

Araştırmanın son bölümü olan tasarımcılarla görüşmelerden elde edilen bulgu ve yorumlar kısaca şu şekilde özetlenebilir: Öncelikle ahlak ve etik konusunun eğitim sistemine entegre edilmesi gerekmektedir. Etik bilgisi doğru bir şekilde kazandırılmalıdır. Bu erken yaşlarda olursa daha sağlıklı bir şekilde çalışabilir. Yükseköğretim aşamasında meslek etiği dersleri zorunlu olarak bulunmalı ve var olanların içeriği iyileştirilmelidir. Burada da etik dersinin ilk yıllardan itibaren verilmesi, içselleştirilmesi konusunda daha etkili olmasını sağlayacaktır. Ayrıca ahlak ve etiğinde doğru bir şekilde öğretilmesi gerekmektedir yoksa ahlakı oluşturan bir grubun-topluluğun kuralları ile evrensel değerlerin ve dolayısıyla evrensel kuralların çatışmasına dönüşebilir. Bu bakımdan öncelikle evrensel değer ve ilkeler doğru bir şekilde öğrencilere kazandırılmalıdır.

Tasarım eğitimi verilen kurumların topluma yön veren lokomotifler olduğu unutulmamalı ve bu doğrultuda okulda kazandırılan bilgilerin sektörde de aynı şekilde sürdürülebilmesi için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu bakımdan sektörün özellikle yeni bilgilerin üretildiği, çağdaş sorgulamaların yapıldığı, deneysel işlerin üretildiği, yenilikçi arayışların benimsendiği eğitim kurumlarını takip etmesi ve karşılıklı iş birliği içinde olunması gerekmektedir. Aksi halde her iki tarafta birbirinden kopuk, ilgisiz ve alakasız bir süreç yürütmüş olacaktır. Bunun sonucunda tasarım eğitimi verilen kurumlar ile tasarımın uygulandığı alanlar arasında çok büyük ayrılıklar olacaktır.

Toplum mimarisinde etiğe öncelik verilmeli, iyi ve doğru rol modeller oluşturulmalıdır. Bunun yanı sıra hem genelde hem de meslekte etik davranışlara teşvik edilirken etik dışı davranışlar kesinlikle cezalandırılmalıdır. Ayrıca tekrarlanan etik dışı davranışların daha ağır yaptırımları olmalıdır.

Meslekte birliğin sağlanması için kurumsallaşma çalışmaları yapılmalıdır. Bu hem eğitim alanında hem de sektörde oluşturulmalıdır. Bu konuda yasal bağlayıcılığı olan adımlar daha fazla atılmalı ve sivil toplum kuruluşları desteklenmelidir.

Grafik tasarım eğitiminde birlik sağlanarak, standart oluşturulmaya çalışılmalıdır. Tasarım sektörünün bu konuda bilinçlenmesine yönelik hizmet içi eğitimlerin verilmesi gerekmektedir. Tasarımcıları ilgilendiren hukuki kanunların kesinlikle tasarıma dahil olan taraflara kazandırılması gerekmektedir. Her şeyden önemlisi meslek etiğini oluşturan evrensel ilkelerin önce öğrenilmesi sonra benimsenerek uygulanmaya çalışılması gerekmektedir. Bu kapsamda hem eğitim alanında hem de sektörel alanda etkinliklerin yapılarak sürekli gündemde tutulması ve pusula görevi görmesi sağlanmalıdır.

Bu çalışma genel bir profil çıkartmak adına grafik tasarım ile uğraşan geniş bir kitleyi kapsamıştır fakat gelecek süreçte araştırma önerisi olarak grafik tasarım altında bazı sınırlamalara gidilebilir. Örnek vermek gerekirse serbest zamanlı (freelance) grafik tasarım çalışanları açısından meslek etiğinin incelenmesi, grafik tasarımı eğitimi veren kurumlar açısından meslek etiğinin incelenmesi, tasarım bölümlerinde yer alan akademisyenler açısından meslek etiğinin incelenmesi, meslek etiği derslerinin öğrenciler üzerindeki etkisi, grafik tasarım alanına özgü meslek etiği müfredatı oluşturma, meslek etiği ve tasarımcıların gelir durumu arasındaki ilişkinin incelenmesi ve grafik tasarımda işverenler açısından meslek etiğinin incelenmesi şeklinde olabilir. Ayrıca geniş bir perspektiften yapılan bu araştırma; anket, görüşme ve var olan verilerin (meslek etiği verilen eğitim kurumlarının grafik tasarım bölümleri) incelenmesi gibi ayrı ayrı farklı zamanlarda tekrarlanabilir. Böylece belli zaman dilimlerinde ve dönemlerinde nasıl bir gelişme gösterildiği paylaşılabilir. Yine bu sayede daha sağlıklı yönlendirmeler yapılarak mesleğin olumlu anlamda gelişmesine katkı sağlanmış olur.

Mesleklerin kurumsallaşıp gelişebilmesi noktasında mesleki örgütlerin ve hukuksal bağlayıcılığı bulunan yapıların oluşması mesleğin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesinde ana etmenlerden biridir. Bu bağlamda bazı tasarımcıların da merak ettiği üzere grafik tasarım mesleğinde neden hukuksal bağlayıcı özellikleri bulunan oda

veya sendika gibi oluşumların olmadığı sorusu da detaylı araştırılmayı bekleyen başka konulardan biridir.

Tüm bu araştırma kapsamında iyi tasarım üretmek ve sağlıklı tasarım süreci için etik ilkelerin bir ön koşul olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda önce etiği, dolayısıyla evrensel ilkeleri, daha sonra ise meslek etiğinin öğrenilmesi ve sindirilmesi tasarımın sağlıklı bir şekilde gelişmesi adına çok önemlidir. Bu çalışma ile bir nebze de olsa bu eksikliğe bir giriş yapılmış, tasarımda etik perspektifinden temellerin oluşturulup paylaşılmasına katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Yine bu doğrultuda sadece problemi ve nedenlerini ortaya koymakla kalınmamış küçük bir adım da olsa bu konuda temel bilgilerin öğrenilmesini sağlayacak yayınlar üretilmiştir.

KAYNAKÇA

KİTAP

- Arslan, A. (2018). Felsefeye Giriş. Ankara: BB101 Yayınları.
- Aslan, Ş. E., Diker, E. (2011). Reklam Ajansı Çalışanlarının Etiğe İlişkin Tutumları Üzerine Bir Araştırma. Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi II. Medya ve Etik Sempozyumu, Medya Kültür İlişkisinde Etik. Tam Bildiriler Kitabı (Ed: Yağbasan, M., Çetindağ Süme, G.). Ss. 247-256.
- Bahar, E. (2014). Meslek Etiği. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Cevizci, A. (1999). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cooper, H. (2013). The Social Impact Design Summit and Design and Social Impact: a cross-sectoral agenda for design education, research and practice. Smithsonian Institution Cooper-Hewitt, National Design Museum, in conjunction with the National Endowment for the Arts and The Lemelson Foundation.
- Çorum, A., Görener, B., Biçer, A. A., Bingöl, D., Arı, E., Çağlak E., Yıldırım, F., Kale, G. Ö., Öztürk, G., Yenigün, H. İ., Tamer, İ., Toker, K., Bulu, M., Yalçıntaş, M., İyigün, N. Ö., Alayoğlu N., Genç N., Aydın. O. Ş., Şahinoğlu, Z. B. (2015). Güncel Yaklaşımlar Işığında Etik. İstanbul: Beta Yayınları
- Demircioğlu, A. (2018). Eleştirel Düşünme Eğitimi. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Ekici, M. K. (2013). Meslek Etiği. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Ergüven, A. (2021). İyi Tasarım Nedir? İstanbul: Hümanist Ajans.
- Frelman, F. (2012). Etik Nedir? (Çev: Burak Aydar, F.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Geçtan, E. (1998). Psikanaliz ve Sonrası. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Gönülaçar, Ş. (2019). Etik İlkeler ve İhlaller. Ankara.
https://www.academia.edu/9326934/Etik_ilkeler_ve_ihlaller (Erişim Tarihi: 29.08.2021)
- GMK. (2018). Grafik Tasarımda Hukuksal Sorunlar. İstanbul.
- İAÜ Tarmer. (2017). Sosyal Medya ve Etik, Çalıştay Kitabı. İstanbul Aydın Üniversitesi. İstanbul.
- Işıl, Ö. (2021). Grafik Tasarımda Etik Dışı Davranışların Nedenleri. 2nd International Ethics Congress, Proceedings Book. Farabi Publishing House. Ankara.

- Keskin, D. A. (2014). Mesleki Etik Kavramlar, İlkeler ve Vakalar. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Kolçak, M. (2013). Meslek Etiği. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Kuçuradi, İ. (2006). Etik. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara: Meteksan.
- Lamberton, L. H., Minor L. (1995). Human Relations: Strategies For Success. Chicago: Irwin Mirror Press.
- MacAvery Kane, E. (2010). Ethics A Graphic Designer's Field Guide. Eileen MacAvery Kane, Camphell Hall, NY 10916.
- McCoy, B. H. (2005). Harvard Business Review, Şirket Ahlakı. (Çev: Engin, C.). İstanbul: MESS Yayınları No: 466, Ss: 159-174.
- Mietkiewicz, H. (2016). Graphic Design + Ethics + Capitalism The Everlasting Debate. London.
- Monteiro, M. (2012). Design Is A Job. New York: A Book Apart.
- Newson, A., Eleanor, S., Sudjic, D. (2016). Designer Maker User. London: Phaidon Press.
- Özgener, Ş. (2004). İş Ahlakının Temelleri, Yönetmel Bir Yaklaşım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Pehlivan, İ. (2002). Yönetmel, Mesleki ve Örgütsel Etik. Ankara: Pegem Yayınları.
- Papanek, V. (1973). Design for The Real World: Human Ecology and Social Change. New York: Bantam Books Inc.
- Pieper, A. (2012). Etiğe Giriş. (Çev: Sezer, G., Atayman, V.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Serttaş Ertike, A. (2009). Reklam Temel kavramlar, Teknik Bilgiler, Örnekler. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Sökmen, A., Tarakçıoğlu, S. (2013). Mesleki Etik, Etik-Yönetmel Etik-Sosyal Sorumluluk. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Sökmen, A. (2016). Meslek Etiği, Örgütsel ve Yönetmel Etik Kurumsal Sosyal Sorumluluk. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uncu, G., Çalışır, G. (2017). Grafik Tasarımın Sanat ve İletişim Boyutu Üzerine Bir Araştırma. II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu (ISMS), Bildiri Kitabı-Sosyal Bilimler (Ed: Temizer, A., Özer, S.). Ankara: Gece Kitaplığı.

MAKALE

- Akdemir, N. (2017). Tasarım Kavramının Geniş Çerçevesi: Tasarım Odaklı Yaklaşımlar Üzerine Bir İnceleme. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 7 (1), Ss. 85-92.
- Aydın, İ. (2015). Kamuda Etik.
https://www.tbmm.gov.tr/etik_komisyonu/belgeler/makale_KamudaEtik-InayetAydin.pdf (Erişim Tarihi: 22.08.2021)
- Ayhan, A., & Avukat, S. (2009). Eşitlik İlkesi ve Tarihçesi. Hukuk Gündemi, Ss. 45-51.
- Birkök, M. C. (2019). Değerler Sınıflandırması. International Journal of Human Sciences. Vol: 16, Issue: 02, Pp. 493-498.
- Bodur, H. (2017). Etiğin Alet Çantasına Bakmak: Ahlak, Etik ve İlintili Temel Kavramlar Üzerine Notlar. Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi. Say: 7, Ss. 155-190.
- Çiftçi, N. (2003). Kohlberg'in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi Eğitimi. Değerler Eğitimi Dergisi. Cilt: 01, Say: 01, Ss. 43-77.
- Diñçeli, D. (2017). Sanat ve Tasarım Etiği. İdil Dergisi. Cilt: 06, Say: 30, Ss. 585-617.
- Dursun, N. (2021). Etik Değerler, Normlar ve Grafik Tasarım Etiği. International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol: 6, Issue: 28; Pp.1208-1216
- Ertürk, M. (2017). Sorumluluk Kavramı Üzerinden Görsel İletişim Tasarımında Etik ve Eğitimi. SDÜ ART-E, Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, Aralık'17, Cilt:10, Say: 20, Ss. 730-742.
- Gerber, A. (2009). Tasarım ve Sürdürülebilirlik. Grafik Tasarımın Rolü ve Sorumlulukları. GMK Yazılar. Sayı: 81.
- Glaser, M. (2004). Ambiguity & Truth.
<https://www.miltonglaser.com/files/Essays-Ambiguity-8192.pdf> Erişim Tarihi: 18.10.2021
- GMK. (2002). İlk Önce Öncelikler. Dedi ki, Say: 2, İstanbul.
<https://gmk.org.tr/uploads/news/file-14466674451023275305.pdf> (Erişim Tarihi: 16.03.2019)
- GMK. (2002). Tasarım Ekolojisi. Dedi ki, Say: 3, İstanbul.
<https://gmk.org.tr/uploads/news/file-14466674082139212261.pdf> (Erişim Tarihi: 16.03.2021)

- Kalman, T. (1990). Kötü Olmak İçin Buradayız. (Çev: Çetin, C., Cangökçe, H.) GMK Yazılar. Sayı: 31.
- Kınık, M. (2015). Grafik Tasarımda İntihal ve Etik. Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi. 1:2, Ss. 304-322.
- Hoştut, S. (2011). Reklamcılık Mesleğine Yönelik Etik Algı ve Tutumlar. Journal of Yaşar University. 22(6). Pp. 3699-3711.
- Işır, Ö. (2020). İnternet Çağında Görsel İletişim Tasarım Etiği, Proceedings of the 17th International Symposium Communication in the Millennium. Pdf file, E-Book. Ss. 225-234.
- Koca, S. (2016). Ahlak Kavramı Üzerine Etimolojik ve Semantik Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 57, Say: 02, Ss. 121-135.
- Kuçuradi, İ. (2003). Etik ve Etikler. Türkiye Mühendislik Haberleri, Say: 423, Ss. 7-9.
- Mahmutoğlu, A. (2009). Etik ve Ahlak; Benzerlikler, Farklılıklar ve İlişkiler. Türk İdare Dergisi, 81 (463-464). Ss. 225-249.
- Nini, P. (2014). Grafik Tasarımda Etik Arayışı. (Çev: Tülü, B). GMK Yazılar, Say: 144, Ss. 1-2.
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T., Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik Gelişimi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. Cilt: 04, Say: 04, Ss. 566-589.
- Rams, D. (tarihsiz). Ten Principles for Good Design. <https://www.vitsoe.com/rw/about/good-design> (Erişim Tarihi: 10.03.2020)
- Selamet, S. (2012). Sürdürülebilirlik ve Grafik Tasarım, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 08. Say: 15. Ss. 125-148.
- Suluk, C. (2018). 6769 Sayılı Mülkiyet Kanununun Getirdiği Yenilikler. Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi, 4 (1), Ss. 91-109.
- Titiz, M. T. (1998). Her Örgütlenme Kendi Etik Kurallarını Oluşturmalıdır. BT Haber, S. 03.
- Tuzcuoğlu, N. (1995). Psikanaliz Kuramı ve Özellikleri. M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Say: 07, Ss. 275-285.

TEZ

- Bağcı, A. F. (2018). Sosyal Tasarım: Tasarımcının Vicdanına ve Yeni Sosyal Rolüne Yönelik Nitel Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Erdem, Ö. (2017). Grafik Tasarımcı Adaylarının Grafik Tasarımın Etik İlkelerine Yönelik Farkındalıklarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.

İNTERNET

- http-1: www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi: 13.10.2019).
- http-2: <https://charactercounts.org/program-overview/six-pillars/> (Erişim Tarihi: 11.12.2019).
- http-3: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 05.10.2020).
- http-4: <http://gmk.org.tr/about/regulations> (Erişim Tarihi: 10.11.2020).
- http-5: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5846.pdf> (Erişim Tarihi: 05.11.2020).
- http-6: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6769.pdf> (Erişim Tarihi: 10.12.2020).
- http-7: <https://www.ryd.org.tr> (Erişim Tarihi: 20.05.2022).
- http-8: <http://www.itmk.org> (Erişim Tarihi: 20.05.2022).
- http-9: <http://tyyc.yok.gov.tr/?pid=33> (Erişim Tarihi: 04.11.2020).
- http-10: <https://www.ico-d.org/about/index#defining-the-profession> (Erişim Tarihi: 11.09.2020).
- http-11: <https://www.behance.net/gallery/108753177/Lithuanian-Design-Association> (Erişim Tarihi: 05.12.2020).
- http-12: <https://www.theicod.org/en> (Erişim Tarihi: 15.12.2021).
- http-13: <https://www.aiga.org> (Erişim Tarihi: 15.12.2021).
- http-14: <https://segd.org/file/2016-12-08segdprofessionalstandardspdf> (Erişim Tarihi: 20.05.2022).
- http-15: <https://ind.ie/ethical-design/downloads/ethical-design.pdf> (Erişim Tarihi: 18.07.2021).
- http-16: <https://bit.ly/3K48XmI> (Erişim Tarihi: 15.12.2021).
- http-17: <https://gmk.org.tr/uploads/news/file-14466674082139212261.pdf> (Erişim Tarihi: 20.05.2022).
- http-18: <https://yokatlas.yok.gov.tr/onlisans-program.php?b=30188> (Erişim Tarihi: 18.01.2021).

- http-19: <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=60304> (Erişim Tarihi: 24.01.2021).
- http-20: <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=97160> (Erişim Tarihi: 24.01.2021).
- http-21: <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=97161> (Erişim Tarihi: 24.01.2021).
- http-22: <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=30006> (Erişim Tarihi: 24.01.2021).
- http-23: <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=10819> (Erişim Tarihi: 24.01.2021).
- http-24: <https://www.arkhesanat.com/guzel-sanatlar-bolumleri-olan-universiteler-bolum-kontenjan-ve-tyt-puanlari-nedir/> (Erişim Tarihi: 26.01.2021).
- http-25: <https://bit.ly/3LCdQ6T> (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- http-26: <https://cutt.ly/gDBZRXt> (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- http-27: <https://gmk.org.tr/news/turkiyeden/tasarimdaetigegirishttps://cutt.ly/sDBXpII> (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

EKLER

Ek-01 Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Karar Belgesi

Ek-02 Türkiye’de Grafik Tasarım Bağlamında Meslek Etiğine İlişkin Anket Gönüllü Katılım Formu

Bu çalışma, “Türkiye’de Grafik Tasarım Bağlamında Meslek Etiğinin İncelenmesi” başlıklı bir araştırma çalışması olup grafik tasarım mesleği ile ilgili çalışan kişilerin fikir ve görüşlerini yansıtması amacını taşımaktadır. Çalışma, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Grafik Anasanat Dalı tarafından yürütülmekte ve sonuçları grafik tasarım alanında üretim yapan tasarımcıların meslek etiği konusundaki genel yaklaşımları ve tutumlarını saptamak için yapılmaktadır.

- Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır.
- Çalışmanın amacı doğrultusunda, anket çalışmasından yararlanılarak sizden veriler toplanacaktır.
- İsminizi yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz: Araştırmada katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- İstemeniz halinde sizden toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.
- Sizden toplanan veriler araştırma bitiminde arşivlenecek veya imha edilecektir.

Veri toplama sürecinde/süreçlerinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınızı Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Grafik Anasanat Dalı araştırmacısı Mustafa Akman’a yöneltebilirsiniz.

Araştırmacı Adı: Mustafa AKMAN

Adres:

Cep Tel:

Mail:

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek ve verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum. Lütfen bu formu doldurup imzaladıktan sonra veri toplayan kişiye veriniz.

Katılımcı Ad ve Soyadı:

İmza:

Tarih:

**Ek-03 Türkiye’de Grafik Tasarım Bağlamında Meslek Etiğine İlişkin
Anket Formu**

Sayın Katılımcı,

Bu anket formundan elde edilecek olan bilgiler Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Grafik Anasanat Dalında yürütülmekte olan bir Sanatta Yeterlik Tez çalışmasında bilimsel amaçla kullanılacaktır. Söz konusu çalışma, “Türkiye’de Grafik Tasarım Bağlamında Meslek Etiğinin İncelenmesi” konulu olup; grafik tasarım alanında üretim yapan tasarımcıların meslek etiği konusundaki genel yaklaşımları ve tutumlarını saptamak için yapılmaktadır. Bu anket çalışması toplam 45 sorudan oluşmaktadır ve yaklaşık 8-10 dakikanızı alacaktır.

Çalışmanın başarısı, her şeyden önce vereceğiniz bilgilerin doğruluğuna ve samimiyetine bağlı olup, elde edilen veriler yalnızca bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Ankete katılım gönüllü usulü olup, katıldığınız takdirde bu alana katkı sağlamış olacaksınız. Her soru için tek cevap işaretlenmelidir. Daha ayrıntılı bilgi almak isterseniz tarafımıza dönüş yapabilirsiniz. İlgi ve yardımlarınız için teşekkür ederiz.

Saygılarımızla,

Araştırmacı

Mustafa AKMAN

Tez Danışmanı

Prof. Melike TAŞÇIOĞLU V. Doç. Dr. Zerrin AŞAN GREENACRE

İkinci Tez Danışmanı

1. BÖLÜM: Demografik Bilgiler

1. Cinsiyetiniz

Kadın ()

Erkek ()

2. Yaşınız

18 – 30 yaş ()

31 – 40 yaş ()

41 – 50 yaş ()

51 – 60 yaş ()

61 yaş üstü ()

3. Eğitim durumunuz

İlköğretim ()

Lise ()

Ön Lisans ()

Lisans ()

Yüksek Lisans ()

Doktora ()

4. Grafik tasarım ile ilgili ağırlıklı olarak çalışma alanınız

Baskı tasarımı / Matbu alan ()

Web ve dijital tasarım ()

Pazarlama ve reklamcılık ()

Ambalaj tasarımı ()

Akademisyen ()

İllüstrasyon ()

Diğer:

5. Mesleki deneyim yılınız

1 yıldan az ()

2 – 5 yıl arası ()

6 – 10 yıl arası ()

11 – 15 yıl arası ()

16 – 20 yıl arası ()

21 – 30 yıl arası ()

31 yıl üstü ()

6. Haftalık çalışma saatiniz:

29 saat altı ()

30 – 39 saat arası ()

40 saat ()

41 – 49 saat arası ()

50 – 60 saat arası ()

61 saat üstü ()

7. Aylık geliriniz

2.000 TL altı ()

2.001 – 3.000 TL arası ()

3.001 – 5.000 TL arası ()

5.001 – 8.000 TL arası ()

8.001 TL ve üstü ()

8. Son çalışma yerinizdeki çalışma süreniz ne kadardır?

1 yıldan az ()

2 – 3 yıl arası ()

4 – 6 yıl arası ()

7 – 10 yıl arası ()

11 yıl ve üstü ()

9. Eğitim-öğretim hayatınızda meslek etiği dersi aldınız mı?

Evet ()

Hayır ()

10. Eğitim-öğretim hayatınız dışında özel meslek etiği eğitimi (kurs-sertifika) aldınız mı?

Evet ()

Hayır ()

11. Yaşadığınız şehir (il-ilçe) neresidir?

.....

II. BÖLÜM: Grafik Tasarımda Etik Değerler üzerine Tasarımcıların öznel Bakışı / Fikirleri

1. Benim için mesleğimde etik değerler anlamlıdır.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

2. Benim için etik değerler objektif (nesnel, göreceli olmayan) bir kavramdır.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

3. Benim için mesleğimi icra ederken etik değerler gereklidir.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

4. Benim için etik değerleri yerine getirmek mesleğime olumlu katkı sağlar.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

5. Benim için etik değerleri yerine getirmek gelirimi olumlu etkiler.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

6. Benim için etik değerleri yerine getirmek bana huzur verir.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

7. Benim için etik değerler toplumsal sorumlulukları içinde barındırır.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

8. Benim için etik değerler yön bilgiden (briften) önce gelir.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

9. Benim için etik değerler sadece yasal düzenlemelerle ilgilidir.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

10. Bana göre etik değerler sadece tasarım süreciyle ilgilidir.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

11. Bana göre etik değerlerden ödün verilmemelidir.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

12. Bana göre meslek etiği dersi eğitim-öğretim hayatında zorunlu olmalıdır.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

13. Bana göre tasarımcının işverenden dolayı üretim yaparken etik değerler üzerine bir söz hakkı yoktur.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

14. Bana göre grafik tasarımda etik değerler mesleğin dışında ilerleyen bir süreçtir.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

15. Ben mesleğimi icra ederken meslek etiği konusunda hassas davranırım.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

16. Bana göre etik değerlerden önce marka stratejisi gelir.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

17. Bana göre etik değerler, ortaya çıkan grafik tasarım ürünüyle ilgilidir.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

III. BÖLÜM: Deneyimlerinizi Göz Önünde Bulundurarak Mesleğiniz Hakkında Genel Yargılarınız

1. Meslektaşlarım meslek etiği üzerine eğitilidir.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

2. Meslektaşlarım meslek etiği değerlerini (kodlarını) çalışmalarında gözetir.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

3. Grafik ürünler kitleleri yönlendirebilir.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

4. Meslek etiği tasarımcılarla çalışanlar için hassas bir konudur.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

5. Grafik ürünler kitleleri olumlu olarak yönlendirebilir.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

6. Grafik tasarımcılar seri üretim sonucu oluşan atıklardan sorumludur.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

7. Grafik ürünler doğa ve çevre sorunlarına etki edebilir.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

8. Grafik ürünlerin toplumsal (sosyolojik) konular üzerine etkisi vardır.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

9. Grafik tasarımcılar öncelikle marka stratejileri ve çıkarları doğrultusunda tasarım yapar.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

10. Mesleğim adil çalışma süresine sahiptir.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum ()
/ 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

11. Grafik tasarımcılar öncelikle insan odaklı, insani değerleri (özgürlük, eşitlik, adalet vb.) göz önünde bulunduran tasarımlar yapar.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum () / 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

12. Mesleğimde etik değerler mesleğin dışında ilerleyen bir süreçtir.

1: Kesinlikle Katılmıyorum () / 2: Katılmıyorum () / 3: Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum () / 4: Katılıyorum () / 5: Kesinlikle Katılıyorum ()

IV. BÖLÜM: Durum Senaryoları ve Öneriler

1. 5 yıldır alanında iyi performans gösteren grafik tasarımcı Suna Hanım yeni bir marka ile iş görüşmesinde kendisinin başarılarını abartarak ve eklemeler yaparak müşteriyi kazanmıştır. Bu yeni marka, kariyeri için önemli bir fırsattır. Tasarımcı Suna Hanım'ın davranışını nasıl değerlendirirsiniz?

Tasarımcının davranışı tamamen yanlıştır ()

Birçok tasarımcı bunu doğru bulur ve yapar ()

Birçok tasarımcı yanlış olmasına rağmen aynı şeyi yapar ()

Ben de tasarımcı Suna hanım gibi davranırım ()

Tasarımcı Suna hanım meslekten uzaklaştırılmalıdır ()

2. Alanında başarılı ama tarihinde çevre kazaları yaşamış bir petrol firmasının çevre ve doğa üzerinde olumsuz etki riski barındıran yeni bir çalışmada, bu riskleri minimize ederek halka yönelik tanıtım-reklam çalışması yapılacaktır. Firma, büyük bir bütçe ayırarak bir tasarımcı ile bu çalışmayı yürütmeye başlar. Büyük bütçeli işi kabul eden grafik tasarımcının davranışını nasıl değerlendirirsiniz?

Tasarımcının davranışı yanlıştır ()

Birçok tasarımcı bunu doğru bulur ve yapar ()

Birçok tasarımcı yanlış olmasına rağmen aynı şeyi yapar ()

Ben de örnekteki tasarımcı gibi davranırım ()

Tasarımcı meslekten geçici bir süre uzaklaştırılmalıdır ()

3. Başarılı bir tasarımcı olan Bülent Bey, yeni tasarımlar oluştururken eskiden yapılan grafik çalışmalar üzerinde küçük değişiklikler yaparak müşterilere tekrar sunmaktadır. İzlediği bu yolla birçok başarıya ulaşan Bülent Beyin davranışını nasıl değerlendirirsiniz?

Tasarımcının davranışı tamamen yanlıştır ()

Birçok tasarımcı bunu doğru bulur ve yapar ()

Birçok tasarımcı yanlış olmasına rağmen aynı şeyi yapar ()

Ben de tasarımcı Bülent Bey gibi davranırım ()

Tasarımcı Bülent Bey meslekten uzaklaştırılmalıdır ()

4. Başarılı genç bir illüstratör, internetten doğrudan bulduğu fotoğrafları stilize ederek illüstrasyonlar oluşturmaktadır. İzlediği bu yolla birçok başarı elde eden illüstratörün davranışını nasıl değerlendirirsiniz?

Tasarımcının davranışı tamamen yanlıştır ()

Birçok tasarımcı bunu doğru bulur ve yapar ()

Birçok tasarımcı yanlış olmasına rağmen aynı şeyi yapar ()

Ben de tasarımcı gibi davranırım ()

Tasarımcı meslekten uzaklaştırılmalıdır ()

5. Mesleğinizde etik değerler üzerine gelişim sağlanabilmesi için ne önerirsiniz?

Denetim mekanizmaları arttırılmalıdır. ()

Çalışma sahasında bulunan ajans, matbaa vb. alanlarda, meslek etiği eğitimi verilmelidir. ()

Mesleğin öğretildiği eğitim-öğretim kurumlarında zorunlu eğitim olarak verilmelidir. ()

Meslek kuruluşları, ilgili sivil toplum örgütleri meslek etiği eğitimleri vermeli. ()

Tekrarlanan etik dışı davranışlar ağır şekilde cezalandırılmalıdır. ()

Diğer:

Katkılarınız için teşekkür ederiz.

Ek-04 Türkiye’de Grafik Tasarım Bağlamında Meslek Etiğine İlişkin Görüşme Formu

Görüşme tarihi:

Görüşme başlama saati:

Görüşme bitiş saati:

Katılımcının ismi:

Giriş

Değerli katılımcı,

Bu görüşme formundan elde edilecek olan bilgiler Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Grafik Anasanat Dalında yürütülmekte olan bir Sanatta Yeterlik Tez çalışmasında bilimsel amaçla kullanılacaktır. Söz konusu çalışma, “Türkiye’de Grafik Tasarım Bağlamında Meslek Etiğinin İncelenmesi” konulu bir araştırmadır.

Bu araştırma çerçevesinde gönüllü katılımınızla sizlerle bir görüşme yapmak istiyorum. Bu görüşme ile elde edilecek bilgiler, bu alanda var olan durumun tespitine, varsa problemlerin saptanmasına ve problemlerin çözümüne katkı sağlayacaktır:

Bu görüşme süresince söyleyeceklerinizin tümü sadece bu çalışma için kullanılacaktır.

Bu görüşme yaklaşık 30-40 dakikanızı alacaktır.

Sizce bir sakıncası yoksa bu görüşme ses dosyası olarak kaydedilecektir.

Başlamadan önce belirtmek istediğiniz bir husus var mıdır?

Görüşme Soruları

1. Görüşülen kişinin: Cinsiyeti, yaşı, mesleki deneyim yılı, eğitim durumu vb.
2. Türkiye’de meslek etiğinin ne olduğunun bilincinde miyiz? Genel olarak biliyor muyuz?

Alternatif: (Türkiye’de meslek etiği kavramının ne olduğunun ne kadar farkındayız? Bu konuda fikirleriniz nelerdir?)

3. Grafik tasarım alanında meslek etiğinin konumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Biliniyor mu? Uygulanıyor mu?

A. (Grafik tasarım ile mesleki ilkeler arasındaki ilişkiyi nasıl görüyorsunuz? Etik ilkeler biliniyor mu? Bilinen ilkeler pratikte uygulanabiliyor mu?)

4. Sizce grafik tasarım alanında meslek etiği ilkelerine dikkat ediliyor mu? Edilmiyorsa tasarımcıdan dolayı mı yoksa tasarımcı dışında gelişen faktörlerden dolayı mı problem oluşuyor?

A. (Türkiye’de grafik tasarım bağlamında meslek etiğinin etkisi nedir? Eğer etkili değil ise bu sorun tasarımcıdan mı kaynaklanıyor yoksa başka etmenler mi yer alıyor?)

5. Etik ilkeleri önemsemeden başarılar elde eden birisi mesleğe ne gibi bir zarar veriyor?

A. (Meslek etiğine aykırı davranışlarla kazanılan başarı mesleğe olan zararı nedir?)

6. Gerçekten meslek etiğine uygun hareket etmek tasarım sürecini uzatıp, kazanç üzerinde negatif bir etkisi olabilir mi? Neden?

A. (Etik ilkelere uymak tasarım sürecini uzatıp, kazancın düşmesine sebep olabileceği iddiaları gerçeği yansıtıyor mu? Neden?)

7. Grafik tasarım alanında meslek etiği kavramına hassasiyetle yaklaşıp, uygulandığı takdirde nasıl bir gelecek öngörüyorsunuz?

A. (Bugünden itibaren mesleki ilkelere sıkıca bağlansak yakın gelecekte meslek adına ne tür gelişmeler olur?)

8. Grafik tasarımda meslek etiğinin gelişmesine yönelik neler yapılabilir?

A. (Grafik tasarım mesleğinin iyileştirilmesine yönelik meslek etiğinde ne gibi adımlar atılabilir?)

9. Sizin bu konuda eklemek istedikleriniz varsa, nelerdir?

Diğer Notlar

Görüşme raporunda görüşme yeri, süresi, görüşmede yaşananlar (dikkat çekici bir durum olması halinde) ayrıca belirtilecektir.

Görüşmecilerin özellikleri: Grafik tasarım ve etik konusunun kesiştiği alanlarda sözlü, yazınsal ve görsel çalışmalar üreten, düşünceler bildiren deneyimli tasarımcılar ile görüşme sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kişilere birkaç örnek vermek gerekirse: İlhan Bilge, Ceren Bulut Yumrukaya, Öznur Işır, Murat Ertürk, T. Fikret Uçar, Ömer Durmaz ve Çiğdem Demir... gösterilebilir.

Görüşmede 9 adet açık uçlu soru bulunmaktadır. Fakat görüşme sırasında akışa uygun yeni sorular ile görüşme zenginleştirilebileceği unutulmamalıdır. Bu görüşme, yarı yapılandırılmış bir görüşmedir.

Araştırmacı

Mustafa AKMAN

Tez Danışmanı

Prof. Melike TAŞÇIOĞLU V. Doç. Dr. Zerrin AŞAN GREENACRE

İkinci Tez Danışmanı

Ek-05 Türkiye’de Grafik Tasarım Bağlamında Meslek Etiğine İlişkin Tasarımcılarla Yapılan Görüşmelerin Metinleri

Görüşme Metni 01: Ceren Bulut Yumrukaya

Görüşme tarihi: 09.04.2021

Görüşme başlama saati: 10.15

Görüşme bitiş saati: 10.50

Araştırmacı: Kendinizi biraz tanıtabilir misiniz? Grafik tasarımıyla ilişkiniz nedir? Kısaca bahsedebilir misiniz?

Ceren Bulut Yumrukaya: Ben grafik tasarımıyla çok genç yaşta tanıştım çünkü benim babam grafik bölümünde hocaydı. O yüzden çocukluğum bunların içinde geçti ve üniversite ortamını çok iyi tanıyarak büyüdüm. Üniversitede kendi tercihimle bu alana yöneldim ama farklı ilgi alanlarım da vardı. Spor yapıyordum, fen bilimleri okuyordum, matematikçiydim, veteriner olmak istiyordum aynı zamanda. Benim için zor bir seçim oldu güzel sanatlar. Sonunda GSF grafik tasarım bölümüne 2. yedekten girdim. Bence grafik tasarım okumak zor bir süreç çünkü sadece hazırlanmak değil, iyi çizmek değil aynı zamanda entelektüel olmak, olmaya çalışmak çok önemli grafik tasarımıda. Alanla ilgi pek çok şeye aşina olduğum için şanslıydım biraz ama yine de zorlu bir süreç oldu, kendimi kanıtlamak için uğraştım. Daha sonra yüksek lisans yapmaya şöyle karar verdim: Bizim 3 staj zorunluluğumuz vardı. Ben toplamda 4 staj yaptım. İlk stajım İzmir’in en iyi ajanslarından birisiydi o zaman. Yine okulumuzun mezunlarından birisinin mezun olduğu ve ortağı olduğu bir ajanstı. Yaz olması sebebiyle tempo çok düşüktü, fazla bir şey kazanamadım desem yeri. Sevgili Sarp Selçuk benim art direktöründü şimdi Yaşar Üniversitesinde hocalık yapıyor. Simge Üngör vardı, illüstrasyon üzerine çalışıyor fakat o dönem çok verimli geçmedi üstüne üstlük orada yapılan işlerin ne kadar müşteri dominasyonu ile yani onların beğenisi ile onların isteklerine çalışıldığını gördükçe ben biraz sorgulamaya başladım. Ben bu işi mi yapmak istiyorum? Reklam sektörü böyle bir şey mi? Dedim ve soru işaretleri oluşmaya başladı kafamda. 2. Stajımı Zülfikar

Fidancı'nın bir ajansı vardı gıda çarşısında, orada yapmayı tercih ettim çünkü alt tarafında matbaa vardı. Ben işin basım teknik kısımlarına çok ilgi duyuyordum ve oradan öğrenirim bu işi, Zülfikar abi öğretir bu işi bana diye oraya gittim. Baya da yol yapıyordum her gün. Zorlu bir dönemdi, Zülfikar abi beni zorladı ve teknik olarak çok şey öğrendim ama bir grafiker gibi. Yani tasarımcı gibi değil işin teknik tarafının ağır bastığı bir staj geçirdim. Orada da inceledim, ne yapıyor bu insanlar? Reklam, ambalaj ağırlıklı işler yapıyor. Hep soru işaretleri vardı. 3. Stajımda bu sefer yurtdışında bir sanat kampına gittim ve o beni çok değiştirdi. Bir kere uluslararası düzeyde akranlarıyla bir araya gelme şansı buldum ve benim artı ve eksilerimi kıyaslama şansım oldu. Çünkü Türkiye'de akranlarınızla öyle bir şansınız olmayabiliyor yani o düzeyde bir karşılaştırma yapamıyorsunuz. Daha kişisel şeyler ortaya çıkıyor. O benim için çok iyi bir zihin açıcı bir şey oldu. Çalışırken paylaşma, iş üzerine konuşma vb. Şeyler beni mest etti. Son stajımda dedim ki ben yine İzmir'de kalmayacağım, bir kere daha staj yapacağım ve İstanbul'a gideceğim dedim. Mert Kunç ve Banu (!) tasarımcı büyüklerimin yanına gittim. Onların butik bir ajansı vardı o zaman ve işin basım kısmıyla değil creative kısmıyla işi yürütüyorlardı. Küçük ve butik bir ajanstı. Orada mesela daha yaratıcı işler yaptık. Müşteriye daha fazla öneri götüren, daha aktif ve İstanbul olmasından dolayı daha fazla iş sirkülasyonunun olduğu bir farklı bir ortamdı. Ama yine de ben orada sorguladım ve bu reklam sektörüne ısınmadım. Sonunda ben akademi tarafında devam edeceğim dedim. Hemen sonrasında yüksek lisansa kabul edildim ve okumaya başladım. Bu arada yurtdışı bağlantılarımı hiç koparmadım ve bir etkinlik olduğunda onları davet ettim, çağırdım. Daha sonra ben neredeyse her sene yurtdışında sergilere katıldım, oradaki arkadaşlarımla bir şeyler yaptım. O ara araştırma görevlisi oldum ve akademide çalışmaya başladım. Bu süreçte lisans eğitiminde derslerde hocalarımıza asistanlık yapmaya başladım. Ağırlıklı olarak baskı derslerine girdim, birazda genetik bir miras gibi orada daha özgür işler üretebiliyordum. Yüksek lisans tezimi grafik tasarımda çok kültürlülük üzerine yaptım. Bu o dönemde yabancı bir terimdi, şu sıralar daha çok kullanılıyor. Sonra sanatta yeterliğe başladım. Yine bu küresel meseleler, tasarım üzerine etkileri, hibrit kültürlerin tasarıma etkilerini araştırmaya başladım sonra fikir değiştirdim çünkü uzmanlaşmak istediğim alanın o olmadığına karar verdim ki yine bu alanlarda çalışma yapmaya devam ediyorum ama uzmanlık alanımın geleneksel baskı yöntemleri üzerine olması gerekir dedim. Neden acaba grafik tasarımcılar bu çağda, dijital çağda tekrardan geleneksel baskı yöntemlerini kullanıyorlar diye bir tez yazdım. Bittikten sonra

yardımcı doçent olarak atandım ve hemen sonrasında YÖK öğretim üyelerine doktora sonrası destek bursuna kabul edildim. Karşılıksız bir burs. 1 seneliğine Londra’da Central Saint Martins School of Arts’a ziyaretçi araştırmacı olarak gittim ve orada tipo baskının grafik tasarımda nasıl kullanıldığını araştırdım. Oradaki Londra ağırlıklı olmak üzere ulaşabildiğim pek çok okullara gittim. Onlarla röportajlar yapıp bu işi nasıl yapıyorlar, nasıl korumuşlar ya da nasıl geri kazanmışlar, ne gibi alanlarda kullanıyorlar, dersler nasıl yürütülüyor vb. Gibi araştırmalar yaptım. Hala daha deşifre edilmemiş metinlerim var. Onları da vakit bulup tekrar bakacağım. Döndükten sonra yoğun bir eğitim sürecine girdim, çok fazla ders yüküm vardı. Haftada 40 saatle başlayıp hala daha 30 küsur saatle devam ediyor. “Hocamız gülüyor.” Bu da akademisyenlikte hocaların üzerine getirdiği başka bir sorun. Çünkü bu da bizim aslında sürekli öğretme faaliyeti içinde olmamızı getiriyor ama araştırma ve uygulama kısmına yeterince vakit ayıramıyorum, ayıramıyoruz maalesef.

Araştırmacı: Anlıyorum, Türkiye’de etik ve meslek etiğinin bilincinde miyiz? Biliyor muyuz? Önce genel bakabilirsiniz daha sonra da tasarım özelinde değerlendirebilir misiniz hocam?

Ceren Bulut Yumrukaya: Sanatta yeterlik ders aşamasında bizim dönemimizde zorunlu ortak ders olarak koydular. 26 kişi her hafta Narlıdere yerleşkesinden Tınaztepe yerleşkesine gidiyorduk. Bir hocaların Narlıdere’ye gelmesinden ziyade 26 kişi oraya gidiyorduk, bu süreç zaten etiği sorguluyor. O dersi de çevre mühendisliği bölümünden bir hocadan almıştık. Çok değerli bir hocaydı fakat çok fazla kendi alanında kalan bir hocaydı. O bize kendi alanımızda etik ile ilgili sunum yapmamızı istemişti, biz o zaman Betül Hoca ile grafik tasarımı baya eleştirmiştik. Aslında pek de etik olmayan alandır diye. Çünkü grafik tasarım aslında görsel iletişim genel olarak, kitle iletişimi için kullanıldığından dolayı hatta resim ve heykeli de buna dahil edebiliriz hep bir güç ilişkisi var. Yani iktidar, gücü elinde bulunduran kişi o kitleli iletişimi yönlendiriyor. Bu Roma döneminde Julius Caesar olabilir, orta çağda da kilise olabilir ve bu hep bu şekilde sürmüştür. İşin içinde bir yönlendirme var ve fazlaca gücün etkisinde kalan bir alan olduğu için etik değerlerinin gelişmesi çok zor bir alan bence. Grafik tasarım alanına ayrıca döneyim ama akademik alanda da biz etiğe ne kadar önem veriyoruz? Ben Dokuz Eylül Üniversitesi’nde oldukça önem verildiğini düşünüyorum, en azından meslektaşlarımın

ders içerisinde bu konuya hassasiyet gösterdiklerini düşünüyorum. Son dönemde özellikle bu online eğitimle beraber ciddi bir açık oluşmaya başladı. Bu yeni jenerasyonun dijital dünyanın içerisine doğmasıyla da alakalı bir şey. Biz her ne kadar her ders bunu hatırlatsak da üzerine konuşsak da öğrenciler bunun... belirli bir örnek vererek devam edeyim: İnternette herhangi bir görüntüyü alıp onu manipüle edip kullanmanın veya direk kullanmanın doğal bir şey olduğunu düşünüyorlar. Bunun yanlış bir şey olduğunu hiç farkında olmadan yapıyorlar. Bunu anlattığınızda da çok şaşıyorlar. Ben sadece burada (Dokuz Eylül Üniversitesi) değil İzmir Ekonomi Üniversitesinde de derse giriyorum orada da aynı problemler yaşanıyor. Bu online süreç ile daha da hat safhaya çıktı. Öğrencilerle sürekli bu konuları konuştuğumuzu fark ediyorum. Eğitim sürecinde bir tasarım öğrencisinin bir tasarımcıdan, bir tasarımdan etkilenmesi çok doğal bir süreç. Hatta bir Grafist etkinliğinde bir tasarımcı sunumda şöyle demişti: Öğrenciyken taklit edin ama kopya çekin demiyorum ama taklit edin, yani o kişinin o tasarımı nasıl yaptığını çözmeye çalışın. Metodolojik olarak, renk kullanımı olarak tipografi seçimi olarak. Bir tasarımcının düşünce şeklini ancak böyle öğrenebilirsiniz. Ama mezun olduktan sonra bunu yapmayın! Diye bir sözü vardı. Evet. Grafik tasarım öğrencileri, görsel iletişim tasarım öğrencileri eğitim süreçlerinde belli tasarımcılara öykünüp onlara gönderme yapan tavırlarda bulunabilirler, bu öğrenme sürecinin parçası da olabilir ama bunu dürüstlikle ortaya koymaları lazım yani o zaman zaten entelektüel düzeyde konuşuyor oluyoruz. Bilmem şu tasarımcının tipografi yaklaşımı şöyleydi dediği zaman biz çok mutlu oluyoruz. Bence bu etik, bunu dürüstçe öğrenme aşamasında yapmak, ona öykündüğünü ve ona ithaf ederek o işi yapmak ayrı bir şey. Ama Behance’i açık beğendiği bir tasarımın aynısını uygulamak hem de çoğu zaman kötü uygulamak o hırsızlık işte. En temel etik problemimiz bu herhalde.

Araştırmacı: Meslek etiği ilkeleri biliniyor mu, bilinmiyor mu? Uyulmuyor, dedik. Bu konuda ne dersiniz?

Ceren Bulut Yumrukaya: Lisans eğitimine bu konuyla ilgili bir ders konuldu. Hatta YÖK’ün önerisi ile. Etik bilgisini içeren tam ismini hatırlayamadığım bir ders yeni eklendi. Lisans üstünde zaten uzunca bir süredir vardı ama o daha çok akademik araştırma sürecinde etik sürecini içeriyor. Grafik tasarım alanında özel olarak biz derslerde bahsetmek dışında bununla ilgili bir girişimimiz olmuyor. Belki kendi alanımıza özel bir

durumu kendimiz yaratmamız gerekiyor eğitim sürecinde. Onun dışında genel olarak görsel iletişim alanı aslında diplomalı mezunlar kadar diplomasız mezunlarla da dolu. Yani bu alanda herhangi bir eğitimin veya diplomanın geçerliliği yok. Yani size sözel olarak sorabilirler, çok kurumsal bir yere girmiyorsanız hiç kimse size diplomanızı sormaz. Nereden mezunsun demez. Hatta mezun olup olmadığın bile umurunda değildir çünkü yaptığın iş umurundadır. Orada gösterdiğin yaratıcılık ya da o alandaki hakimiyetin ön plandadır. Çünkü burada ticari bir kaygı var, iş var o işi sattırarak bir tasarım var ve o iş satılacak ve para gelecek. Sen de ona göre para alacaksın gibi bir durum var. Şimdi bu ticaret etiği aslında genel olarak Türkiye'deki aynı şekilde bu alana da sirayet ediyor. Bu işi etik olarak yapan insanlar yok mu elbette ki var ama piyasanın çoğunluğu böyle değil maalesef. Yani biz çok muğlak, bulanık bir alandayız. Bilinmiyor, bilinse de göz ardı ediliyor çünkü o günü kurtarmak daha önemli oluyor genel olarak, para kazanmak ve insanların pek fazla umurunda değil gibi geliyor.

Araştırmacı: Tasarım alanında meslek etiği ilkelerine dikkat edilmiyorsa bu tasarımcıdan dolayı mı yoksa dışarıdan başka etkiler-faktörler mi var?

Ceren Bulut Yumrukaya: Aslında her ikisi de. Bunlar kişilerin tercihlerine kalıyor aslında. Bir ajansın patronu da etik ilkelere uymak ya da uymamak konusunda teşvik edebilir. Tasarımcının kendisi de bu etik ilkelere uyup uymamak konusunda kendi tercihini yapabilir. Yani bu gözden de kaçabilir, tasarımcı kendisi etik davranmasa da işi sunan ya da patron farkına varmayabilir. Çünkü çok hızlı görsel bir dünyada yaşıyoruz, çok fazla gözden kaçan şey var. Bence tasarımcıların bireysel olarak etik anlayışa sahip olmaları, yöneticilerin de sahip olmaları gerekiyor. Ama tasarımcının etik bilince sahip olması birincil önemde.

Araştırmacı: Etik ilkeleri önemsemeden başarılar elde eden birisi mesleğe zarar veriyor mudur? Varsa, zararı ne gibi oluyordur?

Ceren Bulut Yumrukaya: Bu çok kapalı bir şey. Nasıl anlatayım. Grafik tasarım alanında çalışan birisi kristal elma almış ama aslında bilmem nereden çalmış, çakmaymış o iş dedikodusu düzeyinde kalıyor! O iş yapılmış oluyor, bitmiş oluyor, tasarımı iş yapıyor ve geçiliyor yani. Çok hızlı geçiyor. O yüzden çok da umurunda olmuyor

kimsenin. Zarar veriyor mu? Biz kendi aramızda onun zarar verdiğini düşünüyor olabiliriz. Onun farkına varıyor olabiliriz. Ama toplumun genelinde bu mesleğe bakış açısını değiştirmiyor. Çünkü etik olup olmadığını kimse sorgulamıyor!

Araştırmacı: Bildiğiniz gibi mesleklerde örgütlenmeler oluyor. Bu örgütlenmeler yasal bağlayıcılığı olan bir yapıya dönüşemez miydi? Mesela matbaacılar odası, mimarlar odası vb. Gibi bir oluşum olamaz mıydı? Ya da böyle bir yapılanma gerekli mi ihtiyaç mı? Bu sorulara ne dersiniz?

Ceren Bulut Yumrukaya: Mimarlar odası var ama mimarların bir imza yetkisi var. Çizdikleri bir planı imzalıyorlar ve bir şekilde denetleniyor bu. O yapının uygun şekilde yapıldığı denetleniyor. İyi bir mimar iyi bir mühendis değilseniz yaptığınız şey birisini öldürebilir. Ama baktığımız zaman etrafta çok fazla kötü tasarım var özellikle görsel iletişim alanında. Mesela endüstri tasarımcıları odası da var. Onlarda dernek değil bir kuruluş şekli var ama onlarınkinin de yapısı bizimkine benziyor. Dernek düzeyinde kalan bir şeyleri var. Kötü bir sürahi yaparsanız müşteriler alma ama kimse sürahi kötü diye ölmez. Biz genel olarak kötü tasarımı kabullenmiş bir toplumuz. Bunu değiştirecek altyapı ancak eğitimle mümkün ve temel eğitimle mümkün. Fakat temel eğitimde bu konuda herhangi bir girişim yok. O yüzden genel olarak etrafımızı sarmış kötü tasarım kabul gördüğü için meslek olarak da bunu savunmak ve bir yapıya dönüştürmek çok zor bir şey. Çok fazla girişim oldu. Mesela GMK bir meslek odasına dönüşemediyse herhalde hiçbir girişim dönüşemez. Yıllar önce bir dernek kuralım mı diye bir toplantı yapmıştık İzmir’de ve orada şöyle bir söylem ortaya çıkmıştı. Kara liste yayınlayalım, şu ajanlar kötü diyelim vb. Ben şöyle demiştim bir dernek kuracaksak derneğin şeyi bu olmamalı, dernek adı altında böyle bir kavganın içine girmek istemem...

Araştırmacı: Böyle bir yapı oluşturmak zor bir girişim. Önceden de dediğiniz gibi girişimler olmuş ama sonuca ulaşamamış...

Ceren Bulut Yumrukaya: Bir de işin rekabet kısmı var. Büyük ajanlarda çalışmak isteyen kişilerde ajanslar arası transferler bonservisler filan havada uçuşuyor bir de ajansların kendi arasında rekabet var. Ben GMK’nın fiyat listesi ile iş yapan çok fazla ajans yoktur diye düşünüyorum.

Araştırmacı: Hocam zaten artık yayınlan(a)mıyor, son 2014 yılında yayınlanmış.

Ceren Bulut Yumrukaya: Biz öğrenciliğimizde ne kadarmış diye bakıp “ooo” falan deyip çok abartı rakamlar geliyordu bize. Çünkü toplumdaki genel algıda öyle. Mesela “Hadi bize bir logo yapıver.” Bu durum oldukça çözülecek bir şey değil. Bizim genel olarak karşımızdaki insana zamanına, emeğine saygı göstermek gibi bir durumumuz yok. Ben İngiltere’de yaşarken bir kere hiçbir şey parasız değildi. Ücretsiz seminer filan hiç görmedim. Çünkü oraya gelen insan sizinle bilgisini, emeğini, birikimini ve orada harcadığı zamanı paylaşıyor. Sembolikte olsa bir para veriyorsunuz. Çünkü insanlarda sizden bir şey istediklerinde onun karşılığını size veriyorlar. Yani bu olması gereken toplumsal yapı. Karşılıklı olarak emeğe saygı duyma durumu. Bizde “Yapsın yaa, sen şimdi bizden para alma, bizim paramız yok” bu yaklaşım en ufak yapıdan başlıyor siz öğrenciyken size böyle empoze edilebiliyor. “Yaa, öğrenci işte yaptıralım öğrencilere” İşte bir firma gelir “Stajyer alacağız biz ya da çalıştıracamız ama yeni mezun olsun çok para istemesin”. Bu mantıkta ilerlediğimiz için zaten piyasanın kendi ekonomik dinamikleri açısından “Örgütlü davranalım, hakkımızı alalım, grafik tasarım hak ettiği yeri bulsun” gibi bir yapıya gidemiyoruz. Belli bir düzeyin üzerinde tasarım arayan firmalar zaten ekonomik olarak da belli bir düzeyin üzerinde kazanç elde ediyorlar ve onlar belli ajanslarla çalışıyorlar. Yani Türkiye’nin ekonomik kastının aynı yansımaları tasarım alanına da görüyoruz. Farklı bir durum yok burada. Yani toplumda belli bir alt gelir düzeyi olmadığı için çoğunluk açlık sınırının altında yaşadığı için bu adaletsiz ekonomik düzen sektörel olarak tasarım, görsel iletişim tasarım, grafik tasarım sektöründe de var. Bu durumda da örgütlü bir yapıdan bahsetmek zor. Kamu kesiminde daha fazla örgütlenme, sendikalaşma var. Mavi yakalılarda da var. Son dönemde oyuncular sendikası kuruldu ve kaç tane oyuncu o sendikaya üye oldu? Onlar bile kendi aralarında örgütlenmiş değiller. Ben mesleki örgütlenmeyi bizim alanımızda zor görüyorum. Çok fazla değişken var, belli bir çizginin üzerinde iş üreten kesim yine belli bir çizginin üzerindeki kurumlarla çalışıyor.

Araştırmacı: Etik ilkelere uyan bir tasarımcının kazancı negatif etkilenecek tasarım süreci uzar mı? Bu konuda ne dersiniz?

Ceren Bulut Yumrukaya: Ben tasarım sürecini uzatacağını düşünmüyorum. Yani atıyorum Adobe CC'yi paralı kullanmak. Bu mali kazancınızı düşürebilir. Mesela freelance çalışıyorsanız belki o ücretleri çıkaramayabilirsiniz belki. Kullandığın fontu satın alıyorsan, kullandığın görüntüyü ödüyorsan ya da parasız olanların içinden seçiyorsan kaliteni aşağıya çekebilir, kaliteni düşürür ama parasını vererek kullanıyorsan bu senin maliyet kazancını düşürür yani etik davranmak tasarım sürecini uzatmaz ama mali kazancı ciddi şekilde azaltabilir. Ama etik değerlere sahip bir yerde çalışma şansı bulduysan, senin patronun kullandığı fontun parasını ödüyorsa, makinelerinde crackli program yoksa bu onu ilgilendirir, sen işini düzgün yapmaya çalışırsın.

Araştırmacı: Peki tersinden düşünmeye çalışalım. Herkesin etiğe dikkat ettiği ortamda biz tasarımcıları nasıl bir gelecek bekler? Şu anki durumu biliyoruz tersinden bakacak olursak nasıl olur. Hayal edebiliyor musunuz?

Ceren Bulut Yumrukaya: Yani ben yurtdışı deneyimlerim olduğu için şöyle diyebilirim. Biz burada çok fazla görsel kısma takılıyoruz. Yani görsel tabii ki işimiz. Görsel bir ürün üretiyoruz. Ama ilk yurtdışı çıkışından itibaren alanımdaki insanlarla iletişim kurduğumda aslında işin altındaki kavramsal, entelektüel düşüncenin ne kadar önem kazandığını görüyorum. Biz de daha çok vurucu, çarpıcı, yakalayıcı görsellerin ne kadar ön plana çıktığını görmüştüm. Yani bir işin altındaki kavramsal çerçeveyi zaten izleyici Türkiye’de genel olarak eğitim düzeyimiz çok düşük olduğu için Türkçe okuyup yazamadığımız için, okuduğumuzu anlayamadığımız için zaten o kavramsal çerçeveyi kapasite olarak anlayamıyoruz. Anlayabilecek insanların iletişimdeki grupları sınırlanmış ve belli. Ama o ana grup, iletişimde kullanılan ana grup o çarpıcı görseli bekliyor. Şimdi yurtdışında etik kavramına çok önem veriliyor, bunlar daha çok küçükken insanlara yerleştiriliyor, insanlar zaten bunları düşünerek hareket ediyorlar.

Bir arkadaşım şey demişti, biz hep batı merkezli düşünüyoruz ya bu tür örnekleri verirken. Bu arada bu arkadaş Singapur’da şu anda Japonya’da sanırsam, Asya ülkelerinde büyük reklam ajanslarında çalışmış bir arkadaşımız. “Asya’da olmayı seviyorum çünkü Asya’daki insanlar eğer cahillerse cahilliklerinin farkındalar ve cahil olmayan insanlara saygı duyuyorlar. Türkiye’de bu yok demişti.” Cahiller cahilliklerini kabul edip te bilen eden insanlara saygı duymuyorlar. Yani Asya’da bir etik değer var: “Bu

kişi bu işi biliyor ve bu kişiye bu işi bırakıyorum” diyebiliyor. Bizde, Ortadoğu ülkelerinde diyeyim böyle bir toplum değeri yok.

Yani ideali var, hayal kurmamıza gerek yok. Bunu nasıl yaptıklarını nasıl geliştirdiklerini toplumsal olarak idrak edip genel politikalarla topluma yerleştirebilirsek bu gerçekleşebilecek bir şey! Gerçekleşmeyecek bir şey değil. Yani hiç hayal kurmaya gerek yok. Örnekler var, yapılmış. Tekrar tekrar da keşfetmeye gerek yok bu durumu.

Araştırmacı: Evet, çok doğru hocam. Meslek etiğini geliştirmeye yönelik neler yapabiliriz?

Ceren Bulut Yumrukaya: Ben eğitim sektöründe olduğum için eğitimin içinde olursa bir okul bitirmiş diplomalı kişilerin bu meslek etiğine sahip olabileceğini düşünüyorum. Bunu arttırabilirsek, bütün eğitim kurumları yaygınlaştırabilirse gerçek anlamda ama sadece kâğıt üzerinde değil, müfredata konulmuş bir şey olarak değil genel olarak bu etiği kendi içimizde yaygınlaştırabilirsek, içselleştirebilirsek en azından mezun olan okullu kesimin meslek etiğine sahip olacağını düşünüyorum. Ama sektör çok değişkenli bir yer. Mezun olan kadar olmayan da var. Diğer taraftan ne yapılabilir orasını şu an bilemiyorum.

Araştırmacı: Bu konuyla ilgili eklemek istediğiniz başka bir şey var mı hocam?

Ceren Bulut Yumrukaya: Şunu konuşabiliriz mesela: İngiltere’deyken hayran kaldığım konulardan bir tanesi şuydu etikle de bağlantılı olarak. Bir konuda gerçekten bilgi sahibi olmaya çalışıyorsanız, samimiyseniz oradaki insanlar sizi kabul ediyorlar. Önce ilk sınama var, karşındakinin ne kadar bu iş ile ilgili olduğunu ama eğer ki o eşiği geçtiyseniz insanlar o mesleğin o her ne ise o işin iyi yapılmasını istiyorlar. Çünkü kendilerinin de yaptığı işin kötülenmesini istemiyorlar. O yüzden size yardımcı oluyorlar, bilgilerini paylaşıyorlar, açık oluyorlar. Her zaman konuşuyorlar. Takıldığınız yerlerde size yardımcı oluyorlar. Bunu kendinizi nasıl geliştirebilirsiniz yol gösteriyorlar. Benim özelimde bu tipo baskı alanındaydı. Yani bana şunu diyenler bile oldu. “Sen makine aldığında biz kalkar buradan sana yardım ederiz kurarken” filan gibi şeyler bile söylediler. Çünkü ben bunun iyi yaparsam oraya da atıf yapacağımı ve onların da işini

iyileştireceğini biliyorlar. Bizde maalesef bu yok. Paylaşımçı değiliz. Bilgiyi paylaşmakta çok sıkıntılıyız. Birisine yardım etmekten imtina ediyoruz. Hep bizim hep bizim olsun istiyoruz halbuki paylaştıkça çoğalıyor bazı şeyler, iyileşiyor ve güzelleşiyor. O yüzden bunun yaygınlaştırılmasını, paylaşımın arttırılmasını en azından akademi ortamda bu tür değerleri ön plana çıkarmamız gerektiğini düşünüyorum. Çünkü siz eğer birisinin bir şeyi iyi yapmasına yardımcı olursanız onun iyi yaptığı şey size de katkı sağlayacaktır.

Bir de yeni neslin dijitalin içine doğması ve dünyayı algılayış biçimi farklı ve farklı bir jenerasyon geliyor. Farklı düşünüyorlar, farklı yaklaşıyorlar. Dijitalleşmiş dünyanın içindeki her şeyin evet özgür bu, açık bir alan. Her kaynağa ulaşabiliyorsunuz ve her şekilde ulaşabiliyorsunuz. Her şeyi kopyalayıp çoğaltabiliyorsunuz. Ama birbirinin kopyası bir sürü şey olmaya başlıyor. Bu onları rahatsız etmiyor çünkü bu onların beğendikleri şeyin kendilerine kopyalanmasından hoşlanıyorlar. Ya da bilgiye ulaşma kısmında da bilgi orada var nasıl olsa diye gerçek bir öğrenmede gerçekleşmiyor bizim anladığımız anlamda. Biz de bu konuda geri düşünüyor olabiliriz. Kendi yetiştirdiğimiz değerlerin yok olduğu endişesi ile böyle bir paniğimiz olabilir. Bu ikisinin arasındaki dengeyi kurmak çok önemli. Yeni nesle biz pek hazırlıksız yakalandık. Bu online eğitim ile hepten hazırlıksız yakalandık. Biz de mesela online platformlarda aktif olmaya, görünmeye alışık değiliz. Bu platformlarda bu etik ilkeleri göz önünde bulundurarak daha önemli olmaya başlayacak. Belki onlara örnek olacak. Dijital dünyayı da nasıl kullandığınız çok önemli. Biz teknolojiyi iyi amaçlar için kullanmaya çok alışkın değiliz ama toplumsal düzenin refahı sağlamak için gelişmiş toplumlar teknolojiyi çok iyi kullanıyorlar. Yani insanların hayatlarını kolaylaştıracak şekilde kullanıyorlar. Ve bu yaklaşım dijital dünyada, etik olan diyeyim. Biz daha çok işin arkasından dolanmak için çabukluk için kullanmaya alışkınız. Normal hayattaki tutumumuz sanal dünyaya da sirayet ediyor. Bir örnek paylaşayım: (!) Avrupa birliği sürecinde Bulgaristan ve Romanya'dan gelen göçmenler ağırlıklı olarak trafik sigortalarını yaptırmadıkları için araçlarına hasarlı kazalarda hasarlar ödenemiyormuş. Bir üç beş bakmışlar insanlar bunu yaptırmıyorlar gerçekten bu trafik sigortası plaka tanıma sistemine tanımlanıyor ve siz trafik sigortanız yoksa benzin istasyonuna gittiğinizde benzin alamıyorsunuz. Bu mesela teknolojinin iyi bir kullanımıdır. Bu tür şeyler sizin ve toplumun hayatını düzenlemek için teknolojinin güzel ve iyi kullanımlarıdır. Ama ne olursa olsun boş ver deyip de devam

ediyoruz biz. Halbuki teknolojiyi dijital dünyada etik olarak iyi bir şekilde kullanmak lazım.

Araştırmacı: Paylaştığınız bilgi ve tecrübeleriniz için çok teşekkür ediyorum hocam.

Görüşme Metni 02: Çiğdem Demir

Görüşme tarihi: 04.04.2021

Görüşme başlama saati: 14.20

Görüşme bitiş saati: 14.46

Araştırmacı: Kendinizi biraz tanıtabilir misiniz? Grafik tasarımıyla ilişkiniz nedir? Kısaca bahsedebilir misiniz?

Çiğdem Demir: Grafik tasarım alanından mezun birisiyim. Akademik hayatıma geçmeden öncede çok uzun süre ajanslarda çalıştım: Yurtiçinde ve yurtdışında çalıştım. Bir yandan da yüksek lisans ve sanatta yeterlik yapıyordum. Arkasından da akademik hayat başladı ve hızlı bir şekilde ilerledi. Bir dönem bölüm başkanlığı yaptım. Birkaç yıl önce de profesör oldum ve akademik çalışmalarımı devam ettiriyorum. Onun yanında akademisyenlerin oluşturduğumuz bir platformumuz var wedesigntoo.com diye. Oradan da tasarımla ilgili etkinlikler yapıyoruz.

Araştırmacı: Türkiye’de meslek etiğinin genel olarak ne olduğunun bilincinde miyiz? Yani etik dediğimizde, meslek etiği dediğimizde bu kavramlara hâkim miyiz?

Çiğdem Demir: Ne yazık ki hayır. İnsanlar bunu çok sübjektif olarak biraz biliyorlar ama iş gerçek hayata dönüştüğü zaman insanlar meslek etiğini hiçbir şekilde önemsemiyorlar. Hele ki tasarımcılar yaratıcılıklarını, yaratıcılık katmayı bilmedikleri için duruma göre tüm o etik değerlerden vaz geçebiliyorlar: Popüler bir proje, iyi bir bütçe varsa o an su gibi o kabın şeklini alabiliyorlar ve bu çok yanlış bir şey maalesef. Etiğin değeri bilinmiyor.

Araştırmacı: Sizce tasarım alanında meslek etiği ilkelerine dikkat edilmiyorsa bunun sebebi grafik tasarımcıdan kaynaklı mı yoksa dışarıdan başka etkenler mi var? Bu konuda ne dersiniz.

Çiğdem Demir: Neden kaynaklı? Şimdi meslek etiği bir ders olarak verilmeli! Niye şu an biz tipografiyi, illüstrasyonu önemsiyoruz. Çünkü bunun dersini aldık ve bunu birkaç

arkadaşımızla birlikte aynı anda tecrübe ettiğimiz için, ders ortamı böyle bir şey sağlıyor insana. Beraber tartıştık, yaşadık, bir illüstrasyonun kolay çıkmadığını ve o süreci deneyimlediğimiz için ve yan sıradaki arkadaşlarımızla paylaştığımız için o süreçte illüstrasyonun ne kadar kıymetli bir şey olduğunu öğrendik. Mutfakta onun önemini öğrendik. Ama biz hiç tasarım etiğini konuşmadık! Bunu biliyorduk ama uzay boşluğunda bir gezegen olarak biliyoruz. Mesela Mars gezegenini de biliyoruz ama kaçınıcı sıradaki gezegen olduğunu bilmiyoruz. Sadece Mars var da 3. Sırada mıydı? 5. Sırada mıydı? Sondaki miydi? Ama var! Ama bilmiyoruz! Meslek etiği böyle bir şey. Meslek etiği bir ders olarak verilirse eğer ve içerisinde telif hakları, mesleki hukuksal süreç vb. Alınırsa eğer işte o zaman insanlar mezun oldukları an itibariyle bunu tartışılmış konuşulmuş, zihninde bir yere oturtmuş olarak mezun olur. Bir ajansa girdiği zamanki girmeden önce zaten kendi ilkelerini koyar ve o ilkeler nedir bilir. Mesela bazı ilkeler vardır çok kemikleşmiş olmalıdır. Hiç değişmemelidir. Bunlar tasarımcının kırmızı çizgileridir. Ama bir de bazı ilkelerimiz vardır. Mesela ne örnek verilebilir. Saat 18.00'dan sonra iş almak istemiyorum. 12 gibi de mesaiye başlamayı sevmem, 09.00 dediğimde masamın başındayım. Bu da bir ilkedir mesela ama bu esnetilebilir. Ama diğer kemikleşmesi gereken ilke esnetilemez. Derslerde bunlar tartışılabilir ve o kişi o değerlerle bir ajansa girdiği zaman şunu demeli. Ben kendim de çok yaşadım ve en çok kızdığım şeylerden biridir. 3 sınıf öğrencisiydim. Bir ajansta çalışıyorduk ve bir yarışmaya katıldık. Benim arkamda da başka bir üniversitede 3. sınıf öğrencisi vardı ve benim yaptığım afişin aynısını yaptı ve aynı şeyle yarışmaya katıldı ve biz papaz olduk! Ben o işin peşine düştüm mesela. Bu çocuğa yaptığı şeyin çok yanlış bir şey olduğu, bir de 3. Sınıf öğrencisinden bahsediyoruz, anlatamadım ben. Benim de aklıma o an aynı fikir geldi dedi. Senin aklına aynı fikir gelmedi, senin etik değerlerin olmadığı için sen böyle bir kopyalamanın çok yanlış bir şey olduğunu anlamadın! Bu fikrin orada sana da ait olabileceğini düşündün. Ama bu kişi bunun dersini alsa, bu tür konular dile getirilse, tartışılrsa, hocalar bunun asla yapılamayacak, kırmızı çizgilerimizdendir dese başka olur. Mesela termik santrallerin, çeşitli fabrikaların, şunların bunların hepsinin çatır çatır reklamları yapılıyor! Dronlar ile çekimler yapılıyor. Kimler yapıyor bunları? Sen yapmazsan senin sınıf arkadaşın yapıyor. Onların bütçeleri o kadar büyük ki, çocuk diyor ki: “Ya ben reklamını, tanıtımını yapsam da bu termik santral yapılacak ben yapmasam da yapılacak. Bari ben yapayım da paramı kazanayım.” diyor ama bunun dersini alsa ve içselleştirse diyecek ki: “Ben evet çok para kazanacağım ve 5 yıl boyunca çok rahat

edeceğim ama 50 yıllık dünyaya zarar vereceğim, kendi çocuğumun 5-10 yılını alacağım.” diyebilse işler çok değişir. Ama bunun bu düzeyde dersi olmadığı için, insanların etik fikri olmadığı için bunu meslek sürecinde öğreniyorlar: Mesela 22-23 yaşında işe başlıyor ve 35 yaşına gelince diyor ki “Olmadı, bu yaptığım doğru bir şey değil” diyor. 10 yıl sonra deneyerek, deneyerek yaptığı şeyin yanlış olduğunu tecrübe ede ede artık diyor ki “Ben böyle yapmamalıyım.” Oysa 23 yaşındayken birisi onu karşısına alıp hocası ve bunun dersi var, bu konuda çalışalım, tartışalım. Sen şu makaleleri oku vb. Gibi.

Bir örnek vereyim: 2 akademisyen. Birisi bir diğerinin işini ajans altında revize ediyor ve ikisi mahkemelik oluyorlar. Birisi diyor ki “Sen benim tasarımımı revize edemezsin, sen benim fikrimi çaldın, vb. Gibi.” Ve bu bir tartışma konusu ve bunu yapanlar 45-50 yaşında bu alanla ilgili çalışan hoca, akademisyen. Bir kere bir hocanın etigin ne olduğunu çok iyi bilip, ders olmadan bunu öğrencisine anlatması gerekir!

Başka bir örnek daha vereyim: Bizim yaşadığımız bir problem. Öğrencilerimiz çok fazla intihal yapıyor. İnternette bir görüntüyü alıyor ve kullanıyor. Biz her dönemin başında bir toplantı yapıyoruz son sınıf öğrencileriyle ve diyoruz ki “Mezuniyet projesine gireceksiniz, tamamen özgürsünüz. Tek bir kural var, fikir çalmayacaksınız. Çünkü neden? Ben senin bu çaldığın fikri er ya da geç 3 ay ya da 5 ay sonra ben ya da bir başka kişi gördüğümüz anda sen mezun olduktan sonra bile olsa seni buluruz, sana dava açarız ve diplomanı senden alırız.” diyoruz ve böyle birkaç tane kötü olay yaşadık öğrencilerimizle mezuniyet sonrası tespit ettiğimiz geriye dönük ve geriye dönük cezasını verdik. Ve o kadar üzgünüm ki bunu defalarca anlatmamıza rağmen insanlar buna yelteniyor. Ama sonra diyorum ki bu 22-23 yaşında bir genç hani hata yapabilir: Bu daha çok genç bir insan ve hata yapma olasılığı var. Ama bunu 10 yıllık bir iş deneyimi olan birisi yaptığı zaman onun hiç affı olmuyor. O yüzden bu bir ders olarak yer almalı.

Araştırmacı: Son dediklerinizle bağlantılı olarak etik ilkelere dikkat etmeyen bir tasarımcının mesleğe zararı var mı? Ne dersiniz? Ne yapılmalı?

Çiğdem Demir: Meslekten men edilmeli. Bu tür kişilerin zararı olmaz mı? Şöyle zararı oluyor. O bunu yaptığı için o zaman firmalar diyor ki sen bana bunu daha ucuza yapar

mısın? Hayır diyorsun ben yapamam. Tamam o zaman bunun aplikasyonu var oraya yaptırayım, aplikasyonu bile var diyor. Bak daha ucuza x kişi yapıyor diyor. Ama düşünmüyor ki o x kişi günde 50 tane logo yapıyor ve ne kadar orijinal, hepsi birbirine benziyor. Aynı fikri 50 kişiye satmadığından emin misin? Yani senin yaptığın işin değerini düşürüyor. Mesela GMK'nin önceden yapmaya çalıştığı şey şudur: Bir taban fiyat koyarak mesleki fiyatları yukarıya taşımak. Ama sen bunu aşağıya çekersen yanındaki de kazanamaz sen de uzun vade de kazanamazsın.

Araştırmacı: Dernek konusuna girdiniz. Şu ana kadar yasal bağlayıcılıkları olan bir oluşum neden olmadı, oluşamadı? Bununla ilgili bir fikriniz var mı? Çünkü bu konuda deneyimli kime sorsam herkes intihalden tutunda çalışma saatlerine, ücretlerine kadar etik adı altında birçok şeyden şikayetçi. Tamam da o zaman neden şu ana kadar böyle bir yapı, kurum oluşmadı. Ne dersiniz hocam?

Çiğdem Demir: Siz yapacaksınız: Emin ol onlarda başka şeyler yapmışlardır. Bir derneği kurmak kolay değildir. Bunu bayrak yarışı gibi düşün, onlar yolun bir kısmını koştular ve o sıra başka problemleri çözdüler. Etiğe sıra gelemedi ama yavaş yavaş taşlar yerine oturunca daha başka problemleri görmeye başladık. Bunlardan bir tanesi etik. Ama etiğe gelene kadar yaratıcılığı satmak, mesleğin tanımı, adı, değeri üzerine uğraştılar. Artık meslek biliniyor, tasarım departmanları çok popüler ama bu sefer ne oldu. Puanla öğrenci alıyoruz, yetenek sınavıyla gelmeyen öğrenci ne yapıyor. “Niye yorayım ki kendimi, ben bunun aynısını Google’dan girerim 5 tane bulurum 4 tanesini kopyalarım, ödevimi de yaparım, bir de bunu bir güzel satarım diyor.”

Araştırmacı: Anladım. Şöyle bir şey sormak istiyorum: Bir grafik tasarımcı etik ilkelere dikkat etse tasarım süreci uzayıp, geliri üzerine negatif etkisi olur mu?

Çiğdem Demir: Bu konu şöyle. Etiğe herkes aynı anda dikkat ederse eğer ortak çıkarımıza yarıyor. Ama eğer 9 kişi etmezse ve sen edersen tabii ki para kazanamazsın. Düşünsene 9 kişi senden daha ucuza ve daha hızlı iş yapıyor ve oysa biz biliyoruz bir logonun bir günde çıkmayacağını. Ama sen dürüst bir tasarımcı olarak buna 7 gününü ayırıyorsun, çalışıyorsun, araştırıyorsun, eskiz yapıyorsun. Yatıyorsun sabah tekrar düşünüyorsun. Bir fikri pişiriyorsun zihninde. Kolay bir iş değil. Yeni, orijinal fikir

bulmak dünyanın en zor işlerinden biri. Ama diğer kişi ne yapıyor? “Yaa, diyor, Mustafa Bey hem pahalıya yapar hem de yavaş yapar” diyor. Bak kişinin etik değeri yok. Oysa bu kişinin şunu demesi lazım. Bir dakika Mustafa Bey doğrusunu yapıyor çünkü logo tasarımı 1 haftada anca pişer, olgunlaşır. Bir günde tamamlanan logo mutlaka kopyadır, uyduruktur ya da başka bir şeyi vardır. Ve tabii ki ucuzdur! O durumda şunu demesi lazım “Ne ben ne Mustafa Bey ne yandaki ajans size bunu bir günde yapamayız.” Bu mesela hepimizin çıkarını korur. Mesela terziler öyle, gidiyorsun ben bunu 10 liraya yaparım, yan tarafta en az 10 liraya yapar. Ne yapıyor mesleki dayanışma. Kazan kazan politikası, sen de kazanıyorsun, yan tarafta kazanıyor. O zaman ne oluyor? Müşteri “Ben diyor Mustafa Bey’le çalışmak istiyorum. Onu yakın hissettim kendime çünkü hepsine sordum hepsi en az 10 lira diyor.” Ama 10 kişiden 1 kişi 1 liraya yaparsa 9 tanesi o anda kaybeder.

Araştırmacı: Grafik tasarımda meslek etiğinin gelişmesine yönelik neler yapabiliriz? Gerçi ona da değindiniz biraz, dersler mutlaka olmalı diye.

Çiğdem Demir: Eğitim çok önemli bir şey. Artık 15 kişilik departmanlar 60-70 kişi oldu. Çok fazla öğrenci var. Bir anda bir bölümden 70 kişi mezun oluyor. Sen 70 kişiye daha piyasaya mezun olmadan, dağılmadan “Bir dakika! Etik diye bir şey var... Anladınız mı? Ne anladınız, söyleyiniz? Konuşarak, tartışarak, sınav yaparak bu bilgi çipini ona yükledikten sonra senin daha kuralları yazdık, dernek sayfasına koyduk demene gerek yok ki! Mesela sen GMK’nin sayfasında şöyle bir şey gördün mü? Tipografinin önemi, tipografi çok önemli, onu kullanmalıyız diye. Ya da fotoğraf çok önemli, lütfen herkes fotoğraf kullansın, fotoğraf niye kullanmıyorsun vb. Duydun mu? Sağlıklı olmaz, bu eğitim ile verilir, kazandırılır. Zaten 3. Sınıftayken verirsin. Mesela 3. Sınıf öğrencisi en büyük derdim tipografi diyor. Çok güzel yapamıyor ama biliyor! Biliyor ve onu çözmesi lazım. Etik de öyle olmalı. İnsanlar kantinde kahve içerken etik konuşmalı dersten çıkınca ve bu olabilir. Zaten sen o çocuğa bir şeyin kuralını ezberlettirmene gerek yok ki! O kantinde arkadaşı ile tartıştığı anda öğrenmeye, içselleştirmeye başlıyor zaten. Ertesi gün aynı çocuk olmuyor o. Bir gün önceki çocukla bir gün sonraki çocuk aynı çocuk olmuyor. Bu sefer diyor ki: “Bir dakika benim haklarım var diyor. Ben kopyalamam kimse de benim işimi kopyalamasın” diyor. “Ben diyor, o radyoaktif madde, vb. için çalışamam” diyor. “Benim değerlerim var” diyor. Bu kişiye artık başka bir şey enjekte etmeye gerek yok ki. Herkesin böyle mezun olduğunu düşünsenize, bu değerlerle. Tabii ki hayatta iyiler

kötüler var. Yani 10 kişiden 1 kişide diyecek ki “Bana ne etikten, ben parama bakarım. Böyle kişiler var ne yazık ki.” Mesela etrafımızda görüyoruz. Yaptığı tek bir işle kendisini bitirdi. Herkes onun için olumsuz düşünüyor. “Aman bu da böyle bir kişidir. Şu işi yapmıştı.” Düşünsenize kişi, 50 tane çok güzel iş yapmış, 1 tane etik dışı iş yapmış ve o 1 etik dışı çalışma onun imajını mahvetti, marka değerini bitirdi.

Araştırmacı: 1-2 sorum vardı ama aralarda değindiniz o yüzden tekrar sormuyorum. Son olarak söylemek istediğiniz bir şey var mı?

Çiğdem Demir: Söyleyebileceğim şey şu: Bu yapılan çalışma çok kıymetli, umarım bu sadece tez araştırması olarak kalmaz. Bu konu makale olarak, sempozyumlarda gündeme daha fazla getirilirse sonraki adımı üniversitelerde derse dönüşmesi olur. Bu konu derse dönüştükten sonra çok şey değişir. Bu şöyle düşünülebilir. Su akıyor, sen suyun yönünü değiştirmek istiyorsun, tepeden barajı kesmeye çalışıyorsun, başka şeyler deniyorsun. Onun yerine eğitim ile kenara taşları dizersin su yavaş yavaş sola doğru akmaya başlar. Eğitim budur. Başka bir şey yapmaya gerek yoktur. Onu ekersin toprağa, suyunu da gerektiği zamanda vererek o artık kendi kendine filizlenip gider. Eğitim!

Benim temennim bunun geniş bir şekilde ders olması, lisansta olması. Herkes lisansüstü yapmıyor. Ne zaman alınmalı dersin de? 3. Sınıf uygun olur. Çünkü 3. sınıfta öğrenci artık 1 sınıf ve 2 sınıfta tasarım derdini çözmüştür, daha hakimdir ve şunu demeye başlar “Ben illüstrasyonda iyiyim, ben şunda iyiyim, ben modellemede iyiyim.” Böyle konuşmaya başlar, tam o sıra etik programını vereceksin, o yaşta o öğrenci kantinde, bahçede tartışmaya başlayacak. Etik değer nedir? Diye soracak. Gerisi domino taşı gibi gelir. Bir tane o ilk taşı dikmek lazım. Sonrası akacak.

Araştırmacı: Hocam verdiğiniz kıymetli bilgiler için çok teşekkür ederim.

Görüşme Metni 03: Dilek Evirgen

Görüşme tarihi: 10.04.2021

Görüşme başlama saati: 15.00

Görüşme bitiş saati: 15.20

Araştırmacı: Kendinizi biraz tanıtabilir misiniz? Tasarımla olan ilişkiniz nedir? Kısaca bahsedebilir misiniz?

Dilek Evirgen: İsmim Dilek Evirgen. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde öğretim görevlisiyim. Yaklaşık 6 yıldır bu bölümdeyim. Ankaralıyım. Özel bir liseden mezun oldum. Ankara İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon, Sinema Bölümünü bitirdim. Daha sonra sektörde bir süre çalıştım. Yaklaşık 8 yıl kadar: Haberci olarak çalıştım, program yapım ekibinde çalıştım vb. Gibi ama temelde haberci olarak çalıştım. Oradan ilerlemek istedim. Özel ve devlet televizyonlarında çalıştım: TRT, özel kanallar, yerel bazı kuruluşlarda da çalıştım. O süreçte yüksek lisans ve doktora başlayınca Gazi Üniversitesine geçtim. 15 yıldır da Gazi Üniversitesi elemanı olarak yer alıyorum. Orada rektörlük altında idari görevlerim oldu ama 6 yıldır güzel sanatlar fakültesindeyim. Üniversite bölününce Hacı Bayram Veli Üniversitesinin akademik personeliyim ama resmiyette hala Gazi Üniversitesi elemanıyım, buraya da görevlendirme ile geliyorum. Ben ağırlıklı olarak eğitimimi medya, haber, daha çok iletişim çalışmaları ve biraz daha kuramsal temeller üzerinden ilerledim. Mesela dizi sektörü, dizideki yaratıcı ekipler, bunların sektörel ekonomik durumları, çalışma koşulları, şartları gibi analizler üzerinden ilerleyen bir profilim oldu. Günümüzde yaratıcı sektörler olarak tanımlanan bu yeni alan nedir? Medya bunların içerisinde nerede yer alıyor? Burada aslında insanlar nasıl çalışıyorlar? Nasıl koşullarda çalışıyorlar? Araştırarak ilerledim. Burada da 5-6 yıldır biraz daha iletişim ve teorik ayağını götürüyorum. İletişim sosyolojisi, görsel algı, fotoğraf, siber kültür, göstergebilim gibi aslında yeni medya çalışmaları ve biraz reklam üzerinden dersler yürütüyorum öğrencilerimle. Tabi 6 yıllık deneyim çok şey kazandırdı, bu bölüme başladığım zaman hem hoca ekibimiz hem öğrencilerimiz daha sanat-tasarım odaklı yapıdayız, müfredatımız ve her türlü çalışmamız. İletişimden gelince biraz farklı bir ortamdı ve GSF bünyesi olunca daha sanat temelli bir süreç işliyor. Ben daha

multidisipliner ve iletişim eğitimi aldım: biraz ekonomiden, felsefeden, psikolojiden, sosyolojiden vb. her şeyden beslenir ama sanat biraz uzağında kalır. Buraya geldikten sonra alt yapısının sanat, üstünde tasarım odaklı olduğunu görünce kendimi ekstra revize edip devam ettim sonraki çalışmalarına. Biraz daha yeni medya, marka, tasarım özellikle fotoğraf: görsel kültürün içerisindeyiz. Göstergebilim gibi bunların üzerinden dersler yürütüyoruz... Fotoğraf çekmeyi severim, hayvanları severim, çeşitli hobi ve alışkanlıklarım var...

Araştırmacı: Etik ve meslek etiğinin ne olduğunu bilincinde miyiz? Önce genel bakabilirsiniz daha sonra da tasarım alanı veya meslek özelinde değerlendirebilirsiniz.

Dilek Evirgen: Sektörün içerisinde çalıştım, arkadaşlarım da var çok fazla. Meslek etiği dediğimiz şey genel olarak en azından ülkemiz açısından bakarsak çok uygulanan bir şey değil. Çünkü böyle bir kültürümüz yok maalesef. Ahlak ile etik arasında çok yakın bir temas vardır. Ahlaktan beslenen bir etik kurallar silsilesi kurgulanır, biraz bunların aslında çok doğru bir şekilde yerleşmediğini düşünüyorum. Toplumda ahlak anlayışı uygulanıyor olabilir bir nevi mahalle baskısı gibi ama biz etik olarak, etik davranma konusunda, insani deneyimler konusunda sosyal ve kültürel yapımız gereği çok bunu yapmıyoruz. Mesleki kurallarda da bunun çok fazla olduğunu düşünüyorum. Sonuçta biraz torpil işleri, tanıdık vesilesi vb. liyakatten çok daha ahabap çavuş ilişkisi üstünden yürüdüğü için işler, bir şekilde kolaycılığa kaçmak. Doğru olanı seçmek yerine yan yollara sapma konusunda daha güvenilmez buluyorum. Sadece bizim meslekte değil tüm mesleklerde olduğunu düşünüyorum. Nereye giderseniz gidin her bir meslekte. Tasarım konusunda da bunun devamı olduğunu düşünüyorum. Medya sektörüne farklı şekillerde çalışma şansım oldu, çalışanlarıyla da görüştim, yaratıcı ekiplerle filan ve onların arasında da genel olarak sektörün işleyişi genel olarak bu ahabap çavuş ilişkisi üstünden kurulu olduğu için ve kurumsallaşma olmadığı için yine bu konuda da bir esnek zemin var olduğu için net kurallar olmadığı için yazılı kurallar olmadığı için bunun bir denetimi olmadığı için hem tasarımda olsun hem medyada olsun belli kariyer planları belli sertifikalar belli liyakatler belli yeterlilikler belli beceriler bunları aşmak gibi bir şey söz konusu değil. Bunların denetimi söz konusu değil! Hiçbir şey kurumsal değil, hukuksal değil, dolayısıyla da çok kolay kaymalar var. Bunun üstünden işleyen bir süreç olduğunu

düşünüyorum ben ve çok ciddi de haksızlıkların yaşandığını düşünüyorum. Yani bu etik meselesindeki sorunun biraz toplumsal ve kültürel yapının devamı olarak düşünüyorum.

Araştırmacı: Etik ilkelere dikkat edilmiyorsa kişiden kaynaklı mı yoksa dışarıdan etkenler mi? Ben dediklerinizden şöyle anladım: Biraz toplumsal ve kültürel dediniz. Öyle mi?

Dilek Evirgen: Sektörel ve toplumsal mesele: En büyük ölçekte toplumsal bir mesele. Ama sektöründe kendi içinde boşlukları var. Sektörün oturmamış yapıları var. Yayınlanmış bir meslek ilkeleri, kuralları varsa bile bu kuralların bir yasal karşılığı yok! Yani herhangi bir denetim mekanizması işlemiyor. Sivil toplum örgütleri bu konuda çok dahil değil, etkin değil. Çok sevmiyoruz mesela. Bunlar çok önemlidir. Hukukla denetlemiyorsanız sivil toplum örgütleri bir baskı aracı oluşturur. Ama bunlarda da böyle bir işleyiş yok. Ciddi bir işleyiş yok. Yani kişisel olarak buna yatkın bir döngü devam ediyor. Bence asıl sorun sektörün kendi işleyişinde, kurumsal işleyişinde. Buna sızmış olan gelenekler de asıl sorun. Etiği oluşturan ana sorunlar buradan kaynaklanıyor ama bu dışının içine giren bu sektörün içinde erimek zorunda kalıyor. Yani etik kalmaya çalışsanız bile bununla fazla idealist kalıp mücadele etmek zorunda kalıyorsunuz. Yani bireysel olarak da mecburen orada dağılıyorsunuz, etik kalamayabiliyorsunuz. Çünkü kalabilecek ortam ve koşullar olmayabiliyor.

Araştırmacı: Bununla ilgili şöyle bir şey sorsam. Biliyorsunuz bazı mesleklerde odalaşma, sendikalaşma gibi yapılara gidiliyor. Bizim alanımızda, tasarım alanında neden böyle bir şey olmadı? Dernek düzeyine gelmişiz ama az önce de dediğiniz gibi ilkelerin yasal olarak karşılığı olan (hocamız denetim diyor) yapıya neden dönüşmemişiz? Yani bu ihtiyaç değil mi ya da dönüşmemizin sebebi ne olabilir?

Dilek Evirgen: Yine kültürel ve toplumsal aslında bu mesele. Yani genel olarak tüm Türkiye'nin içine baktığımızda sivil toplum örgütleri ya da sendikalaşma meselesi çok düşük seviyededir. Örgütlülük meselesi çok düşük düzeydedir. Bu hani böyle biraz dışlanmaya doğru giden aslında farklı şekillerde mekanizma çarklarını işleten bir süreç götürür ve sizi ürkütür. Buna birinci olarak insanların bunların içerisinde yer almamasının nedeni olabilir. İkincisi çoğu insanın vakti olmaz Üçüncüsü bu meslek örgütleri çok fazla

yaygınlaşamazlar, kendilerini tanıtamazlar. Ben birçoğunun eski dil kullandıklarını düşünüyorum. Gerçek bir örgütlenme yürütemediklerini, daha egosal bir süreç yürüttüklerini düşünüyorum. Nasıl desem birçok meslek örgütünün çok da mesleğe yönelik değil de kişilerin egolarını beslemeye yönelik çalışmalar yaptıklarını düşünüyorum.

Araştırmacı: Hocam şöyle bir şey desek doğru olabilir mi? Örgütlerin genele değil de belli bir azınlığa hitap eden bir yapısı oluyor desek olur mu?

Dilek Evirgen: Evet, yani mesleğe yönelik değil de belli sınırlar içerisinde mesleğin değişimine yönelik, yenilenmeye yönelik ya da bilinçlendirmeye yönelik bir etkinlik yürüttüklerini düşünüyorum birçoğunun. Bunu sadece tasarım örgütleri için demiyorum, çok da tanıdığımı söyleyemem ama genel olarak yaratıcı sektörlerde ki diğer sendikalardaki işleyişin bildiğim kadarıyla konuşayım çok etkin yürütüldüğünü düşünmüyorum. Çok ideolojik savaşlar, ben sen kavgaları vb. Gibi süreçler çok fazla işliyor. Dediğim gibi mesleğin geneline yönelik bir işleyiş yürümüyor. Bir çoğumuz bence böyle bakıyoruz. Bir çoğumuz belki bu yüzden ciddiye alamıyoruz ve dahil olamıyoruz o sürece. Bir de örgütlülük meselesinden kültürel olarak bir kaçış var toplumsal yapımızda. Bu örgütlülük meselesinden korkuyoruz. Bu yüzden iyi işlemediğini düşünüyorum. Kültürel altyapımızda, bilincimizde yok.

Yani ne olması gerekiyor bence bizim gibi toplumlarda madem alışkanlık olarak geliştiremiyoruz. Evet, bunu hukuksal zeminde yürütmemiz gerekiyor. Belli denetim mekanizmaları olmalı ve bunu hukuk üzerinden yürütmemiz gerekiyor. Herhangi bir etik ihlali belli bir hukuksal yaptırım olması gerektiğini düşünüyorum. Cezai yaptırımlar olabilir, mesleki uzaklaştırmalar olabilir, men edilmeler olabilir, buna kadar varan çeşitli yaptırımların olması gerektiğini düşünüyorum ben. Meslek birlikleriyle çözülebilecek bir mesele olduğunu düşünmüyorum en azından kısa vadede. Çünkü o kültürün gelişmesi zaman alır.

Araştırmacı: Etik ilkeleri önemsemeden başarılar elde eden kişilerin mesleğe zararı var mı? Varsa ne gibi olabilir?

Dilek Evirgen: Var tabii ki. Şöyle mesela medyada çok fazla karşılaşırsınız. Kötü reklam bile olsa reklam kıymetlidir diye bakılır. Tasarım meselesinde de böyle işte, yani siz işinizi kötü bile yapsanız bir reklam yapsanız, farklı şekilde kulislerde, tanındıklarla işte bir şekilde sansasyon ile skandal ile öne çıksanız. Bir iş yaptı para kazanıldı gözü ile bakılıyor. O kazanılan para, arkasındaki emek diğer gerçek emek sahiplerine, gerçek tasarımcılara, gerçek sanatçılara çok ciddi bir haksızlık olarak geri dönüyor aslında. Bu tıpkı sınıfta çok çalışan bir öğrenci ile çok konuşan öğrenci arasındaki fark gibi bir şeydir. Çok konuşan, hocaya yakın durup hiçbir emek vermeden şey yapan birisi ile çok çalışan, her ders derse gelen öğrenci arasındaki farkı gözetmeniz gerekir. Bu böyle bir dengedir. Diğerini bu yüzden ödüllendiremezsin. Tıpkı bunun gibi aslında ödüllendirilmemesi gerekir. Bunun çok ciddi zararlar verdiğini düşünüyorum. Gerçek tasarımın gelişmesine, gerçek tasarımcıların öne çıkabilmesini engelleyen bir durum olduğunu düşünüyorum.

Araştırmacı: Etik ilkelere uymak sektörde kazancımızı olumsuz etkileyip, hatta zaman zaman işimizi yapamamamıza ya da tasarım sürecinin uzamasına sebep olur mu? Bu soruya da biraz girmiştiniz: Sektörde öyle bir dişli var ki içerisinde doğru kalabilmek çok zor demiştiniz.

Dilek Evirgen: Aynen öyle. Yani o kadar çok insan var ki mecbur kalıyor bu şekilde yapmaya. O etik ilkeleri çiğneyerek yapamaya maalesef. Çünkü işini kaybedecek, çocukları var, ev almış. Mesela farklı bir örnek vereyim. Dizi sektöründe bir sürü insan var ve bazen çocuklarını geçindiremiyorlar. Bir dizi ile anlaşıyor 3 bölüm yayınlanıyor ve 4. Hafta bir telefon geliyor ve dizi kaldırıldı. Zaten dönemin ortasına gelinmiş. Tekrar bir iş bulması mümkün değil, bir sene boyunca iş arayacak. O sırada ne yapacak. Uygun olmayan şeylerin yoluna gidebiliyorsunuz. Bu biraz sizi açlıkla sınadıkları zaman, işsizlikle sınadıkları zaman ve sizin çeşitli zorunluluklarınız varsa açıkçası insan etik kuralları dinlemeyebilir ki bu noktada da ben çok haksız göremiyorum. Sizin o koşula, ortama ulaştırmamanız gerekiyor! Bu insanı buna mecbur bırakmamanız gerekiyor! Sektör serbest piyasa ekonomisi ile dönüyor, freelance çalışıyor, iyi olan kazansın gibi bir mantık var gibi görünüyor ama bu kadar da başıboş bir kuralsız bir işleyiş ve sistem anlayışı her şeyi yaratabilir. Bu hiçbir zaman tasarımın iyiye gitmesini değil açıkçası kötüye gitmesine sebep olur. Tamamen çalıntı çarpıntı işlerle tamamen onun hakkını alarak onun işini kaparak ilerlemek uygunsuz. Bu etiksiz bir ortamı iyice güçlendirir. Ve

düzgün işler çıkmaz çünkü bu çalıntı çarpıntı işlerle ne olur, emek verilmeden üretilmiş kötü tasarımlar, kötü uygulamalar bunlarla karşılaşırız.

Araştırmacı: Birde tersinden bakmaya çalışalım hocam. Bugün hepimizin etiğe dikkat ettiği bir ortamda işler nasıl ilerler, ilişkiler nasıl olur, meslek nasıl ilerler? Bunun hayalini kurabilir miyiz?

Dilek Evirgen: Bunun hayalini kurmak zor. Neden? Çünkü öylesine normalleşmiş ki etiksiz gördüğüm ve hep negatif olarak tanımladığım ortam. Dolayısıyla kendini çıkarıp farklı bir şeyin içerisine yerleştirdiğimizde nasıl olabilir? En azından güven meselesi tazelenir. Bu çok önemli bir şey. Çünkü bu ortam (var olan) insanlar arasındaki güvensizliği çok arttıran bir yapıya dönüştürüyor. Bu güven meselesi: Sosyal ve ekonomik güven, insanlar arası güven, işine yönelik güven biraz daha insanların işine bağlılığını ve sevgisini arttıracaklarını düşünüyorum ve bunun da her koşulda olumlu olarak mesleğe yansıyacağını düşünüyorum. Yaratıcılığın temelinde zaten bu güven hissederek çalışmak vardır. Sanatın temeli bir özerklik üstüne kuruludur. Sizin özerk olmanız, kafanızın bağımsız olması, hani yarın eve ekmek götürebilecek miyim telaşının olmaması gerekir ki siz gerçek anlamda bir şeyler üretebilsin. Bunu tasarımcının ya da sanatçının kafasından çıkardığınız zaman o gerçekten toplumun üstüne çıkabilecek, ona önderlik edebilecek bir noktaya o zaman ancak gelebilir. Evet büyük oranda etkileyeceğini düşünüyorum. Ama dediğim gibi sadece etik kuralların oluşması değil, ekonomik olarak da belli bir seviyede olmak şart. Yani birinci olarak ekonomi ikinci olarak etikdir. Aslında birbirini döndürerek karşılayan, bütünleşen şeylerdir. Bağımsız düşünülemez.

Araştırmacı: Etiğin gelişmesine yönelik neler yapabiliriz? Evrensel değerleri geliştirmek için biz ne yapabiliriz.

Dilek Evirgen: Öncelikle ekonomik ve hukuksal olarak düzeltme yapmak gerekiyor. Eğer bir şeyleri düzelteceksek bunları iyi gözetmeliyiz. Yani tasarım işi öyle hafife alınacak kolay bir şey mi gibi bakılıyor bizim ülkemizde. Sanatın ve tasarımın çok ciddiye alınan bir meslek olduğunu düşünmüyorum ülkemizde ne yazık ki. Dolayısıyla meslek demeyelim de bana göre varoluş biçimi bunlar. Bunların ekonomik olarak karşılığını bulacak şekilde prestijlerinin verilmesi, iade edilmesi gerekiyor. Ekonomik olarak onların

desteklenmesi gerekiyor: Bu devlet desteği olur, başka türlü destekler olur. Serbest piyasa ekonomisi içinde yollarını bulmaya çalışan düzensiz dağınmak yerine her birinin bir kuruluşa üye olması, sendikalaşmanın olması, haklarının korunuyor olması, kendilerinin güvenceye alacak bir arka planın olması gerekiyor. Hem hukuksal hem ekonomik olarak bir zemin yaratılması gerekiyor.

Ama bunun yanında eğitimle de düzeltilmesi gerekiyor. Evet, bizlere çok iş düşüyor. İkincisi bireyler arasındaki ilişkilere de çok iş düşüyor. Yani her bir kurumun kuruluşun başındaki her bir ajansın tasarım ofisinin başındaki veya işleyişindeki süreçte de buna çok özen gösterilerek bunun bir uygulama olarak zorunlu tutulması gerekiyor. Açıkçası ancak zorunluluk üzerinden işleyebilecek bir sistemin zaman içinde kültürel alışkanlık olarak devam edeceğini düşünüyorum. Biz biraz böyleyiz, biraz zorlamamız gerekiyor. Maske mesafe kuralında bile gördüğümüz şey bu aslında. Biz çok sallamayan bir kültürüz. Dolayısıyla bizde bu alışkanlıkları değiştirip hemen yerleştirmek mümkün değil. Önce devlet, yetkili organ müdahale etmeli. Müdahale etmeli derken bir üst müdahaleye ihtiyacımız oluyor kuralları yerleştirip geliştirebilmek için.

Açıkçası eğitim. En temeli eğitim. Sonra sektörün kurumsallaşması gerekiyor ve ekonomik altyapısının oturması, netleştirilmesi, kurallarla denetlenmesi gerekiyor. Beraberinde de eğitime çok ciddiye alınarak, kafaların değişerek ilerlemesi gerekiyor. Ama şunu da atlamayayım genel Türkiye toplumunda kültür böyle olduğu sürece bunu yerleştirmek biraz zor (hocamızla acı acı karşılıklı gülüşmeler). Bize düşüyor diyorum ama bizim de yapmamız zor.

Araştırmacı: Soracaklarım bitti hocam. Son olarak eklemek istediğiniz bir şey varsa duymak isterim.

Dilek Evirgen: Biz hocalar olarak şunu çok yaşıyoruz. 4. Sınıfa gelmiş bir öğrenci: “Hocam ne güzel artık bitiyor mezun oluyoruz bu dertlerden kurtuluyoruz zorunluluklar bitiyor” gibi çok mutlulukla mezun oluyor. Hepsine sarılıyoruz öpüyoruz falan sonra bir seneye kalmıyor hepsinin geri gelip: “Master yapmak istiyorum, onu yapmak istiyorum hocam öyle değilmiş aslında burası ne kadar iyiymiş...” gibi bir şeyle geri döndüklerini görüyorum ve bu beni çok üzüyor açıkçası. Yani %80, %85 oranında bir dönüt

görüyorum. Çünkü piyasa dediğim gibi çok esnek zeminde, çok kaygan zeminleri var, yeniyi almakta çok zorlanıyor. Katı kuralları var aslında. Her ne kadar öyle görünmese de ucuz emek gibi baksa da bu yeni mezunlara onların kendilerini oraya kabul ettirmeleri sektöre alana zaman geçmesi gerekiyor ve burada da etik durdukları sürece daha da dışlanıyorlar aslında. Dolayısıyla bence birazcık mezunları oraya nasıl çekebiliriz bunun yollarını bulmalıyız. Çünkü mezun olduğunuzda daha etik davranabiliyorsunuz. Daha etik olmaya meyilli oluyorsunuz, gençsiniz, idealleriniz var. Bu ideal ve doğru kurallarla çıkıyor bu çocuklar. Yani bunları dönüştürecek olan bu çocuklar aslında, onlara biraz müsaade etmemiz gerekiyor ve etik davranmayanları elememiz gerekiyor. Ama önce sektörün kendini baştan yenilemesi gerektiğini düşünüyorum! Genel üst yapıyı, organik siyasi, ideolojik bağlamından çıkması gerekiyor. Ekonomi ile iç içe bir yapı, bu ekonomi yapısında biraz destek alması ve zihniyeti ona göre şekillendirmesi gerekiyor. Tasarım artık dünyada en önemli şeylerden birisi. Dünyanın en büyük ekonomileri en çok geliri tasarım ve yaratıcı sektörlerden alıyorlar ve bunun gelişmesi ve büyümesi gerekiyor Türkiye’de de.

Araştırmacı: Verdiğiniz bilgiler için çok teşekkür ediyorum hocam.

Görüşme Metni 04: Enis Timuçin Tan

Görüşme tarihi: 23.09.2020

Görüşme başlama saati: 10.55

Görüşme bitiş saati: 11.20

Araştırmacı: Kendinizi tanıtabilir misiniz? Grafik tasarım altında daha çok hangi alanda üretimler yapıyorsunuz?

Enis Timuçin Tan: Ben Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar mezunuyum. Yurtdışı bursu ile yüksek lisans ve doktoramı Avustralya’da tamamladım. Mecburi hizmet dolayısıyla Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi’nde 6 sene çalıştım. Daha sonra Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bodrum Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik bölümüne geçtim. Yaklaşık 15 senedir de burada öğretim üyesiyim. Grafik tasarım alanında yoğunlaştığım kısım tipografi ve görsel tasarım kısmı. Özellikle tipografi düzenlemeleri. İstanbul Devlet güzel Sanatlar Akademisi, Dekoratif Sanatlar Bölümünün ünlü hocalarından Prof. Emin Barın’ı hatırlarsanız, Cumhuriyet döneminin yetiştirdiği en dikkate değer hat ve cilt sanatçılarından biriydi. Çok iyi hat istiflemeleri vardır. 1960’larda onun doktora öğrencisi Prof. Halis Biçer doktora tez kapağında bir Latin alfabesi ile düzenleme yapıyor. Emin Barın bunu görünce çok şaşırıyor. Latin alfabesi ile bu olabiliyor mu diyor ve kendisi de Arap abc’si haricinde Latin harfleriyle hat düzenlemeleri üretmeye başlıyor. Birçok eseri önemli kitaplarda, sergi kataloglarında ve internette yer alıyor. Harika Latin alfabesi ile istifleri ve kompozisyonları var. Bunlar benim öğrencilik yıllarımda çok ilgimi çekmişti. Daha sonra ben onları biraz geliştirmeye çalıştım. Özellikle neden istif ya da düzenleme ve tekrar. Bir kere bu özellikle grafik tasarım alanında logotype hazırlamada ciddi anlamda faydalı oluyor. Birçok firmanın logotype ya da isim düzenlemeleri bu şekilde hazırladım. Aynı şekilde benim de hocam olan Halis Biçer’in de bu şekilde çalışmaları vardır fakat ben bunu biraz daha sanatsal ve tasarım alanında genişletmeye çalıştım. Hatta doktora yaparken, Mamoun Sakkal ile yazıştım. Kendisi Suriye asıllı Amerika’da yaşayan, birçok uluslararası hat ödülü sahibi ve aynı zamanda ünlü grafik tasarımcıdır. O şiddetle Arap alfabesinin haricinde Latin alfabesi ile bu tarz istif tasarımlar yapılamayacağını iddia etti. Örnekleri gösterdiğim zaman o’da çok şaşırmıştı. Ben bu işin tasarım-sanat boyutunda bu düzenlemeleri yaptım.

Kufi yazı karakteri, Latin alfabesine en yakın Arap yazı formu olduğundan özellikle kufi düzenlemelerden esinlenilebileceğini gördüm. Bu nedenle bu tipografik düzenlemeler konusunda ayrı özel bir ilgim var ve keyif alıyorum. Onun haricinde bildiğimiz grafik tasarım, çağdaş grafik tasarım alanlarını, gelişmelerini takip etmeye çalışıyorum. Ama belki bundan da çok sosyoloji okumaları benim için önemli. İnsanlık tarihi ve davranış kalıplarını incelemeden vizyon oluşturmak mümkün değil. Bu nedenle sadece mesleki gelişim, iyi bir tasarımcı olmaya maalesef yeterli değil.

Günümüzde bilgisayar tasarım programları birbirleriyle o derece kombine oldular ki aradan insan faktörü de çıkmaya başladı. Programlar, yapay zekâ gibi kullanıcılara yetkin arayüzler oluşturuyorlar zaten. Ve bildiğimiz anlamda grafik tasarımcıya ihtiyaç duymadan da bu işi ufak ufak yapmaya başladılar. Google ve bazı firmalar yapay zekâ konusunda başı çekiyor, artık bırakın tasarımı kişiye ait olmayı ya da onun bir eğitimine gereksinim duymayı sizin siz olmanıza dahi gerek yok. Gerekli verileri yapay zekaya yükledikten sonra sen olmasan dahi senin verdiğin cevapları senmiş gibi yapabiliyor. GPT-3 (Generative Pre-trained Transformer 3) bunun için iyi bir örnek. Yani anlatmaya çalıştığım şey insan faktörü daha ne kadar bu işin içinde kalabilecek? Bizler belki bildiğimiz anlamda bu işin son temsilcileri olacağız. İş çıkırından çıkmış bir şekilde insan elinden kayarak ilerlemeye devam ediyor. “Gülümseyerek gidişata dikkat çekiyor”

Araştırmacı: Ben de önümüzdeki yakın süreci merakla bekliyorum özellikle öğrenebilen makinaların etkisini. Az önce bahsettiğiniz yapay zekâ nasıl bir süreç oynayacak mesleğimizde merak ediyorum?

Enis Timuçin Tan: Mesleklerin %60'ı 20 yıl içinde ortadan kalkacağı öngörüsü var. Bu mesleklerin içerisinde işin sanat-tasarım boyutunu da önemli bir kısmının olacağına inanıyorum. Çünkü şu teknoloji ve gelişen süreç ona imkân veriyor. Ben şöyle bir örnek vermek istiyorum: Bizim meslek dalımızda örneklerini sen de çok görmüşsündür. Özellikle grafik tasarım eğitimi olmayan fakat bilhassa grafik tasarımla ilgili bölümlerde akademisyenlik kadrosu almış olan bazı kişiler grafik tasarımı, bilgisayar programlarının sağlamış olduğu olanaklarla yapılabileceği yanılgısına kapıldıklarından, Photoshop vb. efektlerini tasarım olarak bazı yerlerde mesleki yükselmeler için sunuyorlar. Ürettikleri

bu safsatanın dahi bilincinde değiller. Bu ayrımı yapabilen mesleki eğitimli insanlar, bunlar maalesef akademideki bu yozlaşmayı görüyorlar.

Bir de pandemi döneminin yarattığı online eğitime geçilmesi dayatması var. Bence uygulamalı tasarım eğitimi online verilemez. Ancak teorik anlatı kısmı belki bir nebze olabilir ama orada bile dikkatin odaklanması ancak 15 dakika. Online eğitim isimli zorunluluk her şeyi artık “-mış” gibi yapmamıza neden oldu. Bir cerrahi eğitim online verilemez. Bir seramik şekillendirme, heykel online verilemez. Bu deneyim süreci, tecrübe, bire bir ilişki ile olabilecek şeyler. Evet bunlar online verilebiliyorsa demek ki her şey dijitalleşebilir, o zaman bizim de herhangi bir şey yaratmamıza, yapmamıza ya da kafa yormamıza gerek yok. Bizden bin kat veya milyon kat daha fazla olasılık kurma gücüne sahip dijital teknolojide bunun karşılığını verebilecek demek ki, yakın bir zamanda.

Araştırmacı: Doğru adımlar atmazsak karanlık bir tablo önümüzde duruyor, ne yazık ki. Diğer bir soruya geçeyim bu geri planın üzerine: Türkiye’de biz meslek etiğinin ne olduğunun bilincinde miyiz? Genel olarak meslek etiği dendiğinde dikkat ediyor muyuz? Mesela sizin az önce değindiğiniz bununla birebir bağlantılıydı. Grafik tasarımda sadece programlarla bir şeyler üreten kişi de bunun içerisine giriyor. Yani meslek etiği kavramının farkında mıyız?

Enis Timuçin Tan: Değerli meslektaşım, ne yazık ki bunun böyle olmadığının maalesef hepimiz biliyoruz “Meslek etiği kavramının farkında olunmadığını kastederek”? Türkiye gibi bir kuralın son derece esnekleştirilebildiği hatta uygulanmadığı ülkelerde böyle sonuçlar kaçınılmaz “Hocamız elleri ile de abartarak”. Meslek etiğinin e’sinden söz etmenin imkânı yok. Hatta resmî kurumlarda meslek etiği daha hassas olunması gereken bir konu. Hani özel sektörü bir nebze geçtim. Bir şey yapılır tasarlanır o tasarlanan şey ne kadar özgündür ne kadar kopyadır ne kadar alıntıdır şu aşamada tartışmayı son derece gereksiz buluyorum. Hatta şu aşamada işin asıl etik kısmının daha da özen gösterilmesi gereken yer olan akademi de dahi bunun uygulanamaz olduğu çok bariz.

“Biraz duraksama olduktan sonra devam ediyor...”

Yani şöyle örnek göstereyim: Grafik tasarımı mezunu değil, grafik tasarımı diploması yok, grafik tasarımı eğitimi yok, bu alanda bir fiil deneyim sahibi değil, genel de bu resim mezunlarından ya da başka alanlarından atanan hocalarda ortaya çıkıyor: Üniversiteler veya eğitim kurumları kadrolaşma yaparken kadro oluştururken bulunduğu alanın (bölümün) özelliklerini ve gerekliliklerini dikkate almaksızın kadrolaşmada bulunuyor. Bu sonuçlarla ortaya ciddi anlamda sorunlar çıkıyor ve yani siz azınlıkta kalıyorsunuz ve doğruları söyleyince, karşı taraf sayısal çoğunluğa sahipse sizin söyledikleriniz bu kalabalığın içinde bir yankı dahi bulmadan kaybolup gidiyor. Dolayısıyla bu nasıl düzeltilebilir ne kadar düzeltilir kusura bakmayın ben bilmiyorum. Yani Türkiye’de kaç tane Güzel Sanatlar Fakültesi var, ben en son 56’da kalmışım bundan 6-7 sene önce mutlaka şu an sayı daha da fazla artmıştır. Tartışmasız bu fakültelerin tamamında grafik tasarımı bölümü var: Çok öğrenci talebi olduğundan dolayı. Bugün bu grafik bölümlerinin acaba kaçta kaç yeterli akademik kadroya sahiptir, koskocaman bir soru işareti bile değil, gerçekten bunun karşılığı bile verilebilir. Yani ben size Türkiye’de üniversitelerde 5-6 bölüm haricinde grafik tasarımını eğitiminin layıkıyla yapıldığı, hakkaniyetle, kurallar dahilinde verilebildiği konusunda emin değilim. Böyle çarpıcı bir şeyi iddia ile de ne yazık ki söyleyebiliyorum “Kaygılı bir ifade ile belirtiyor hocamız”.

Araştırmacı: Sıradaki sorunun cevabına biraz değinmiş oldunuz, grafik tasarımda etik kurallara dikkat ediliyor mu edilmiyorsa neden edilmiyor? Bunun sebebi tasarımcıdan kaynaklı mı, yoksa dışsal faktörler mi var?

Enis Timuçin Tan: Sistemden kaynaklanan problemler var. Örneğin siz akademik kadro ilanlarında liyakati gözetmiyorsanız kuralları koymuyorsanız ya da o kuralları oluşturmak için bilenlere danışmıyorsanız kuşkusuz kadrolaşma günümüzdeki gibi olacaktır. Bir de devlet kurumlarında biliyorsunuz memuriyet Katolik evliliği gibidir. Boşanamazsın yani o adam bir kere kadroya girdimi bir daha çıkmaz ya da yeri çok çok zor değiştirilir hatta değiştirilemez. Dolayısıyla bu adamın bilgisi, görgüsü, eğitimi düzeyinde mi yetiştirilecek “Daha önce bahsettiği grafik tasarımla bağlantısı olmayan kişileri kastederek imalı bir şekilde gülüyor hocamız”? Yani bunun en başı sistem!

Araştırmacı: Meslek etiğine dikkat etmeden başarılar elde eden birisi mesleğe ne gibi zararlar veriyor? Az önce bahsettiğiniz örnekteki gibi bir karakter, etik ilkelerin dışında hareket ederek belli bir mevkie gelmiş ve mesleğe ne gibi bir zararı oluyor?

Enis Timuçin Tan: Eğer bunu bilinçli olarak yapıyorsa zaten orada bir suç vardır, bir art niyet vardır. Fakat bunların çoğunluğu farkında olmadığını, bilinçli yaptığını zannetmiyorum. Çünkü bu etik ve değerleri yerine getirmeden bir yerlere gelebiliyor ise kurulu düzen buna olanak sağlıyordur dolayısıyla sistem buna bu imkânı ve yeterliliği veriyse kişi bunu hak ettiğini düşünür. Yani bunu art niyetli bir düşünce ile yapmıyor. Şöyle bir şey vardır: Cahil cesaretinin farkında olsa cahil olmaz! Cahillik zaten farkında olmamaktır. Kişi farkında olmadığı için bu etik kuralları çiğniyor “Hocamız gülümsüyor”.

Araştırmacı: Evet hak veriyorum. Bir de bir önceki soruyu tersinden düşünmeye çalışalım. Gerçekten bugün meslek etiğine uygun bir şekilde hareket edilse ileride mesleğimiz nasıl bir konumda olur? Ya da mümkün müdür? Sadece tasarımcılar ya da akademisyenler meslek etiğine dikkat etse çözüm üretilir mi? Çünkü sizin söylediklerinizde dışarıdan özellikle sistem ve akademi tarafından önemli bir temas vardı.

Enis Timuçin Tan: Bizim mesleğimiz endüstri ile kol kola olan bir meslek. Yani grafik sanatları biraz dışarıda tutarak söylüyorum grafik tasarım sipariş usulüyle yapılan bir üretim, sipariş olması için de bir ekonominin olması gerekiyor. İşleyen bir ekonomik çarkın, güçlü bir ekonominin olması lazım özellikle grafik tasarımın gelişmesiyle bire bir orantıda. Gelişmiş ülkelere baktığınız zaman grafik tasarımda nerde olduğunu görürsünüz fakat bu bir etki tepki meselesidir. Yani, ortada bir talep vardır, arz ona göre şekillenir ve kendisini geliştirir. Şimdi ekonomilerin ufak olduğu ülkelerle, ekonomilerin güçlü olduğu ülkeler arasındaki (grafik tasarım anlamında söylüyorum) reklam, ambalaj sanayi, medya ve akla gelebilecek endüstriyel tasarımla ilgili alanlar önemli bir atılım ve gelişme vardır. Fakat Türkiye’deki ekonomi: Grafik tasarımı talep eden müşteri kitlesinin ne kadar etik ve ne kadar dürüst üretim yapıp ürettiği, bu üretimin ne kadar sağlıklı bir şekilde denetlendiği ile paralellik gösteriyor sağlıklı tasarım, sorumlu tasarım ve doğru tasarımın ortaya çıkması. Yani siz markete gidiyorsunuz ve bir ürün alacaksınız. O ürün ile ilgili

bir bilginiz yok. Raflara bakıyorsunuz 10 marka var ve farklı ambalajları var. En albenili olan hangisi ise ona itimat ediyorsunuz, güveniyorsunuz ve parasal değeri ile kıyaslıyorsunuz. Fakat içindeki ürün ne kadar doğrudur? Ne kadar yanlıştır? O muğlak olabiliyor. Grafik tasarım endüstrisi dünyadaki çöpün büyük bir kısmının üretimine neden olan bir meslek dalıdır. Her şey ambalajlanıyor, her şey fazlası ve fazlasıyla paketleniyor. Dünya kadar atık ortaya çıkıyor. Şimdi bir kere ahlaki yönünü dünyaya olan sorumluluğumuzu, gelecek kuşaklara olan sorumluluğumuzu mesleki olarak sorguluyor muyuz? Onun haricinde ambalajını yaptığımız, tasarladığımız ürünlerin ne kadar etik olduğunu sorguluyor muyuz? Ne yazık ki bunlar sorgulanmıyor. Sadece ortada tek amaç var hedef kitleye en kısa yoldan mesajı ürünü ulaştırmak. Yani bu daha da açılabilir...

Araştırmacı: Bu soru da bunlarla çok bağlantılı olacak: Gerçekten grafik tasarım mesleğinde meslek etiğine uygun olarak hareket etmeye çalışan birisi bu süreçte kazanç elde edebilir mi? Yani bir tasarımcı işleri meslek etiğine harfiyen uygun yapmak istiyor fakat onun kazancı üzerine negatif bir etkisi olur mu bu şartlarda? Bu konuda ne dersiniz Hocam.

Enis Timuçin Tan: Yani dürüst olan hiç kimse aç kalmaz fakat dürüst olan hiç kimse zengin de olmaz “Karşılıklı gülüşmeler yaşanıyor”.

Araştırmacı: Son iki sorum hocam. Grafik tasarımda meslek etiğinin gelişmesine yönelik neler yapılabilir? Gerçi siz aralarda bunu biraz cevapladınız, sistemle ilgili iyileştirmeler... Peki bireysel olarak yapılabilecek bir şey var mıdır?

Enis Timuçin Tan: Bireysel olarak yapılabilecek örneği senin üzerinden vereyim: Senin gibi insanlar yediği, içtiği, giydiği, doğaya bakışı ile yerdeki çöpü kaldırması vb. gibi insan olma sorumluluğunu yerine getirmeye çalışabilir. Bu insanı: Ailesi, yaşadığı deneyimler, çevresi, yetiştiği kurumlar vb. şekillendiriyor. Öğrenme süreklilik arz eden bir süreç, bu insanı tekâmül ettirebildiği oranda, etik değerler edinilebiliyor. Sizin mezun olduğunuz okul sadece sizi şekillendiremez. Sizin kendi getirdikleriniz, sizin şekillenmenize çok büyük etkidir.

Araştırmacı: Hocam, biliyorsunuz bu konu ile ilgili veriler topluyorum. Elde ettiğim verilerin bazıları tam olarak dediklerinizi destekler nitelikte ve sadece bir alan özelinde bakılmaması gerektiği, insani değerlerin iyileşmesi, fark edilmesi neticesinde hayatta ve mesleklerde iyileşme olur sonucu çıkıyor.

“Biraz durduktan sonra araştırmacı son sorusunu yöneltiyor” Son olarak söylemek istediğiniz bir şey veya öneriniz varsa duymak isterim.

Enis Timuçin Tan: Önerim şu olacaktır. Bu bilinçlenmeyi geliştirmek için insan olmanın, birey olmanın sorumluluğunu bir an önce algılayabilmek için sadece mesleki eğitim kesinlikle yeterli değildir. Dolayısıyla mutlaka bir uygarlık tarihi, insanlık tarihi hangi meslek olursa olsun tıp, kimya, güzel sanatlar eğitimi olsun hiç fark etmez üniversitede, lisede hatta orta eğitimde dahi bu insanlık tarihi bilinci ile yetiştirilmesi şarttır. Eğer siz yaşadığınız toplumun geri planını en azından yakın tarihini ve bu tarihsel dönüşüm süreçlerini genel hatlarıyla dahi olsa bilmiyor iseniz gelecek hakkında herhangi bir yorum yapma ve olasılıkları şekillendirme şansını da kaybediyorsunuz. Bireylerin mutlaka en azından minimum ölçekte bir entelektüel altyapı oluşturması gerekiyor. Siz muhteşem bir çizim yeteneğine sahip olabilirsiniz, harika bir dijital enstrüman kullanma becerisine sahip olabilirsiniz fakat bu sizin harika tasarımlar yapacağınız anlamına gelmiyor veya iyi, doğru bir insan olacağınız anlamına da gelmiyor. Eğer o geri planı, entelektüel altyapısı olmaz ise bu sadece küreksiz bir kayığa sahip olmak demektir, hiçbir anlam ifade etmez. Nereye savrulacağınızın bir garantisi yoktur.

Araştırmacı: Hocam söylediklerinize katılmamak mümkün değil. Benim konuyla ilgili soracaklarım bu kadar. Vakit ayırdınız, görüşlerinizi paylaştınız, çok teşekkür ediyorum.

Enis Timuçin Tan: Estağfurullah, seni de yeniden görmek güzeldi...

Görüşme Metni 05: İlhan Bilge

Görüşme tarihi: 11.12.2020

Görüşme başlama saati: 14.30

Görüşme bitiş saati: 15.10

Araştırmacı: Kendinizi biraz tanıtabilir misiniz? Grafik tasarımla ilişkiniz nedir? Kısaca bahsedebilir misiniz?

İlhan Bilge: Adım İlhan Bilge. 1971 İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar grafik bölümü mezunuyum. 1967 yılından bu yana, 53 yıldır tasarımla uğraşıyorum. GMK üyesiyim. Mimar Sinan ve Marmara Üniversitelerinde öğretim görevlisiyim. Bir yandan da serbest işim devam ediyor.

Araştırmacı: Türkiye’de meslek etiğinin ne olduğunun bilincinde miyiz hocam? Meslek etiği dediğimizde bu kavramı biliyor muyuz? Önce genel değerlendirebilirsiniz daha sonra da tasarım özelinde.

İlhan Bilge: Bu, çok geniş bir soru. Bana sorarsanız hiçbir cevap da gerçeği tam ifade etmez. Çünkü herkes kendi açısından bakar. Herkes de “Ben bilincindeyim, başkaları değil” diye düşünür. O yüzden sorulmasa da olabilir.

Herkesin kendine göre etik kuralları var. Birinin doğru dediğine öbürü demeyebiliyor. Ama hiç kimse “Ben etik metik anlamam!” demiyor.

Araştırmacı: Ama bu noktada şunu sormak lazım: Etik böyle ahlak gibi toplumdan topluma, bireyden bireye değişen bir yargılar kümesi değil ki! Eğer öyle algılanıyorsa orada bir problem yok mu?

İlhan Bilge: Problem yazılı ya da herkesin üzerinde anlaştığı kuralların olmaması. Herkesin uyacağı kurallar belli değilse herkes kendi yorumunda haklıdır.

Ben, bu konuda GMK olarak ne yaptığımızı söyleyeyim: 1981 yılında bir ‘grafik tasarımcı çalışma yönetmeliği’ yayımladık. Bir grafik tasarımcının uyması gereken kurallar yazılı olarak fiyat listesiyle birlikte yayımlandı.

Araştırmacı: Bunu da araştırdım ve son zamanlarda dağıtılmıyormuş, neden?

İlhan Bilge: Bu yönetmelik, her yıl yayımlanan fiyat listesinin başında yer alırdı. Rekabetin Korunması Hakkında Kanun fiyat listesine engel oldu. Bu kanuna göre, fiyat belirleyemezsiniz, rekabeti sınırlandıramazsınız. GMK bir süre “Tavsiye edilen fiyat listesi” diye yayımladı. “Onu da yapamazsınız; dernek kapatılır, haberiniz olsun” diye uyarı geldi. Ondan sonra GMK yayımı durdurmak zorunda kaldı. Son yayımlanan liste 2014 listesi olabilir.

Araştırmacı: Üzücü bir durum. Grafik tasarım alanında meslek etiği kurallarına dikkat ediliyor mu diye bir sorum vardı ama siz zaten değindiniz: “Yazılı kurallar olmadığı için herkes kendi tarafına çekebilir.” dediniz. Şöyle eklemek istiyorum bu ilkelere dikkat edilmiyorsa bu tasarımcıdan dolayı mı yoksa dışarıdan etkiler mi var diye soracaktım, buna ne dersiniz?

İlhan Bilge: İki taraf da kendi kurallarını doğru kabul eder. Tasarımcı da müşteri de. Dolayısıyla onların da uyuşması için yine ortak bir yasa maddesi gibi bir şey lazım.

Araştırmacı: Şöyle sorayım o vakit. Neden şu ana kadar kuralları yazılı olan bir oluşum yapılamadı? Siz de az önce söylediniz; o zaman GMK bununla ilgili ya da benzer girişimlerde bulundu, bulunmadı mı?

İlhan Bilge: GMK, grafik tasarımcılar açısından bu kurallar nasıl olmalı, onu yazılı hale getirdi. Bahsettiğim kurallar, GMK sitesinde vardır herhalde. Ondan sonra onu uygulamak tasarımcıların işi. GMK üyelerinin işi. Yani: “Ben bu ilkelere göre çalışıyorum. Bakın bizim manifestomuz bu, öyle olmazsa ben sizinle çalışmam.” demesi lazım. O da gene tasarımcının gücüne bağlı. Müşteri “O zaman ben sizinle çalışmam” derse kabul etmek zorunda kalabilir.

Araştırmacı: Başka mesleklerde odalaşma, sendikalaşma ve yasal olarak da bir bağlayıcılığı olan oluşumlar var. GMK da böyle bir şeye dönüşemez miydi ya da öyle bir kurulum oluşamaz mıydı hocam?

İlhan Bilge: Oda olmak başka bir şey. Oda olmak için bakanlar kurulu kararı lazım. Ben GMK'nın kurucu üyesiyim: Biz ilk tüzüğü hazırlarken odaya dönüşebilmek üzere hazırladık. Diğer meslek odalarının tüzüklerini inceledik. Bir tek isim değişikliği ile oda tüzüğüne dönüşebilecek bir tüzük hazırladık. Ama o tarihte Türkiye'de grafik tasarımcı sayısı 1000'i geçmiyordu. Onların da bir ağırlığı yoktu ki bakanlar kurulunu etkilesin.

Bir de tasarım, insan sağlığı ile ilgili değil. Tabiplerin odası var. Avukatların odası var. Oraya üye olmadan çalışamazsın. Mimarlar odası var. Hatta mali müşavirlerin de odası var. Ama grafik tasarımcılar hata yaparsa kimse ölmüyor, hapse de girmiyor! O yüzden grafik tasarım mesleğinin öyle kritik ağırlığı yoktu.

Biz, grafik diploması olması gerekir şartını koymuştuk tüzüğümüzde. GMK kurulduktan 4-5 yıl sonra o dönemin yönetim kurulu, üye olmak için diplomalı olma şartını kaldırdı. Yani başka bir okuldan mezun olup veya hiçbir okuldan mezun olmayıp grafik tasarımcı olarak bu işi yapıyorsan, işlerini gönder, yönetim kurulu değerlendirip seni üye yapabilir anlamında bir madde konu. Ondan sonra mezun olmayan tasarımcılar da üye olmaya başladı. Bu durum zaten oda olmaya engel çünkü oda olmanız için mesleki eğitim almış insanları üye yapmanız lazım.

GMK'nın oda olmak istese, grafik diploması olmayan üyelerini ihraç etmek durumunda kalır. Bu tüzükle oda olamaz. Bu madde değişmeseydi de oda olabilir miydi, o da şüpheli.

Araştırmacı: Anlattıklarınız doğrultusunda GMK'nın artık oda olma gibi bir durumu yok. Peki matbaacılar odası kurulmuş, hem de farklı şehirlerde ayrı ayrı. Biz neden yeni bir odalaşmaya gidemedik? Birbirimize tasarımcılar olarak çok mu uzağız?

İlhan Bilge: Bilemiyorum, aslında grafik tasarımcılar pek çok mesleğe kıyasla birbirlerine daha yakındır. En eski tasarımcı meslek örgütü biziz. Ayrıca en faal olan meslek örgütlerinden de biriyiz. Endüstri Tasarımcılar Meslek Kuruluşu bizden 10 yıl

sonra kuruldu. Onun dışında moda tasarımcılarının derneği var. Yani çok az dernek var. Bu alanda en eskimiz. 1978’de kurulduk.

Araştırmacı: Anlıyorum. Peki, kanuni bağlayıcılığı olan bir yapıya ihtiyaç var mı? İleride gerekli mi? Siz ne düşünüyorsunuz hocam?

İlhan Bilge: Kanuni bağlayıcılığı derken meslek haklarını koruyan bir yapı kurulma isteği hep var. Üyeler hep bize şunu sorardı: Beni işten attılar veya işimi kopyaladılar; GMK bana destek vermiyor! Biz de diyorduk ki: “Biz grafik tasarım mesleğine destek veren bir kurumuz. Sizi dolaylı olarak destekliyoruz. Ama biz tek tek üyelerin haklarını arayamayız. Bizim hukukçularımız yok, mali müşavirlerimiz yok, öyle bir yapımız yok. Biz meslek için çalışırız. Doğrudan meslektaşlar için değil.”

Öyle kurumlar kuruldu; herhalde 20 yılı geçmiştir. MESAM (Türkiye Musiki Eserleri Sahipleri Meslek Birliği), GESAM (Türkiye Güzel Sanat Eseri Sahipleri Meslek Birliği) vb. diye. Bunların hepsi dernekleşti. Onların haklarını koruyan dernekleri var.

Grafik tasarımcılar için de böyle bir teşebbüs oldu. Faruk Çağla öncülüğünde böyle bir dernek kuruldu ama devam edemedi, yürümedi. Yakınlarda kaybettik, Faruk Çağla’yı.

Dernek çalışmaları çok çaba istiyor. Gönüllü olarak yapılması lazım. Profesyonelce yapılması için herkes zorunlu üye olacak. Zorunlu aidat verecek. O gelirle kadro kuracaksın. Maaş ödeyeceksin. Bir yer kiralayacaksın. Üye sayısının çok olması lazım.

Başladılar ama olmadı. Her yapılamayan iş, ondan sonrakilerin hevesini kırar: “Aaa denendi olmadı. Demek ki sorunlar var, boşuna girmeyelim.” dedirtir. Yani başlayınca da sonuçlandırmanız lazım.

Araştırmacı: Etik ilkeler önemszenmeden başarılar elde etmiş bir kişinin mesleğe zararı var mıdır? Varsa kısa dönem uzun dönem olarak ne olabilir, bu konuda ne dersiniz.

İlhan Bilge: Etik ilkelere önem vermeyen kişinin zararı ile verenin faydası aslında aynı. Sonuçta bu sırf bizim meslek etiği de değil. Toplumun tümünün çalışma etiği.

İş ahlakı geliştirilmeli! İnsanlar birbirine güvenmezse hiçbir iş yürümez.

İnsanların genel olarak birbirlerine güveni ile ilgili bir araştırma paylaşayım: Dünya değerler araştırması, 29 ülkede yapılmıştır; 2005-2014 ortalamasını verir.

“Çoğu insana güvenebilirim.” diyen 100 kişi içinde kaç kişi çıkar? İsveç’te %63, Çin’de %55, Yeni Zelanda’da %52, Almanya’da %39, ABD’de %37, İspanya’da %19... Aşağıya doğru gidiyoruz. Türkiye’de %8. Bizim altımızda sadece Gana ve Peru var. Onlar da %7 oranında güveniyor birbirlerine. İsveç, 8 katımız.

Şimdi İsveç’te, Almanya’da iş yapmakla Türkiye’de iş yapmayı karşılaştırın! Yani size bir sipariş veriyorum. Siz diyorsunuz ki “Bu adam bana iş verdi de parasını düzgün öder mi? Geciktirir mi, geciktirmez mi?” Aklınıza bin bir ihtimal geliyor.

Yani genel olarak insanlara güvenilmeyen ülkede iş yapılmaz. İşler çok yavaş yürür; bir de üstüne üstlük pahalı yürür.

Araştırmacı: Doğru. Sıradaki soru bunun tam tersi. Geleceği hayal edelim diye. Gerçekten bugün herkes (işveren, müşteri, kullanıcı, tasarımcı vb. gibi) meslek etiğine uygun hareket etse nasıl bir gelecek öngörürsünüz?

İlhan Bilge: Aslında aynı cevap. Bir de şunu ekleyeyim: “Türkiye’de insanların %8’i birbirine güveniyor. Grafik tasarımcılar çok dürüst insanlardır, onlara kesin güvenilir, diyemezsiniz. Sonuçta onlar da bu toplumun bir parçası. Yani toplum birbirine güvenmiyorsa grafik tasarımcılara da güvenmez.

Bir tek grafik tasarımcıların etiğe uygun davranması da güven sağlamaya yetmez. Ama herkes etik davranırsa tabii ki herkesin işi daha iyi yürür. Müşteriler ile daha iyi ilişki kurulur. Daha iyi sonuçlar alınır. Daha kazançlı olur iki taraf için de.

Araştırmacı: Bir önceki soru ile bağlı olarak yine herkesin meslek etiğine uyduğu bir yerde mesleğimizde nasıl bir ilerleme olur? Hayal etmeye çalışalım...

İlhan Bilge: Şimdi meslek etiğinden ne kastediyoruz? Yani grafik tasarım bağlamında baktığımızda meslek etiğine uymayan tasarımcı neler yapıyordur? Onları bir ortaya serelim, ona göre cevap çıkaralım. Bu etiğe uymayan tasarımcı ne yapıyor?

Araştırmacı: İntihal sorunları başta geliyor hocam. Çalışma şartlarındaki düzensizlik, mesai problemleri olabilir. Adaletsiz gelir dağılımı veya tasarımcıların çalışmasının karşılığını alamama bunun içerisine eklenebilir. Ajans altında çalışıyorsa kişinin haklı gerekçelerle istemediği iş geldiğinde ne yapması gerektiği konusundaki tutumu söylenebilir. Aklıma hızlıca gelenler bunlar hocam.

İlhan Bilge: Ajanstan başlayalım: Ajans bir işi almışsa ve grafik tasarımcı “Ben yapmam” diyorsa o işten ayrılmayı göze almış demektir. Eğer onu çok seviyorlarsa “Bu işi başkasına verelim” derler ama bunu bir kenara not ederler. Ama ikinci defa bunu yaparsan “Seninle mi uğraşacağız” derler ve atarlar tasarımcıyı (herhalde). Ben bunu geçmişte yaptım. Yani öyle bir örnek iş geldiğinde “Ben yapmam” dedim ama işveren arkadaşım. “İyi; sen yapmıyorsan o zaman ben de yapmam” dedi. Tasarımcı olmayan ortak da bozuldu buna ama kabul etmek zorunda kaldı.

Şimdi ben size başka örnekler söyleyeyim.

Araştırmacı: Buyurun tabii ki hocam.

İlhan Bilge: Müşteriniz başka bir tasarımcının yaptığı eskizi uygulanmak için size getiriyor, ne yaparsınız? Mesela basılı bir iş getiriyor ve diyor ki, şunun bana aynısını yapar mısın? (Bir ambalaj gösteriyor hocamız.) Yeni baskısını yaptıracaksın, diyor. “Bunun tasarımını kim yaptı? Orijinali yok mu?” diye soruyoruz. “Yok onunla görüşmüyoruz, orijinalini alamıyoruz; siz yeniden yapın” diyor.

Bana, başkasına ait bir işin kopyasını mı yaptırıyor? Veya tasarımın parasını vermemiş, orijinalini mi yaptırıyor?.. Bunları bilmiyorum.

O durumda ne yaparsınız?

Bir müşteri, sizinle çalışmak istiyorum, diyor. Siz onun daha önce çalıştığı tasarımcıyı tanıyorsunuz. Ne yaparsınız? Tasarımcıyı arayıp “Senin müşterin beni aradı çalışmak için. Sen onunla çalışmayı bıraktın mı? Bir sorun mu oldu? Ben alabilir miyim bu işi?” diye sorar mısınız? Yok, “İş iştir, adam aramış beni bulmuş; geldi, yaparım mı” dersiniz.

Müşteri, ürününü gerçekte olduğundan daha iyi, daha güzel göstermeye, hatalarını gizlemeye çalışıyor. Buna uyar mısınız, uymaz mısınız?

Buna uymam demek çok zordur. Bu da bir bütün olarak sistem meselesi.

Meslektaşımızın işini kötüler misiniz?

Müşteri eski ambalajını gösteriyor. Böyle tasarım olur mu, berbat bir şey, bunun her tarafı yanlış mı dersiniz, yoksa, bunu bir meslektaşım yapmış, eline sağlık; şimdi ben ne yapabileceğim yapayım mı dersiniz? Bu, Icograda ilkelerinde var. Meslektaşının işini eleştirmemek.

İyi olmadığınız bir işi üstlenir misiniz?

Logo tasarımını, ambalaj tasarımını yapmışsınız; müşteri sizden bir de fuar standı tasarımı istiyor. Siz de bu işi hiç bilmiyorsunuz ama müşteriyi kaçırmamak için peki diyorsunuz. Yalan yanlış bir şey yapıyorsunuz.

Böyle mi yaparsınız, yoksa, ben bu işten anlamam, anlayan biri yapsın mı dersiniz? Bunlar etik soru(n)lardır.

Sizin beklentiniz mi, müşterinin beklentisi mi? Toplumun beklentisi mi? Dünyanın, yeryüzünün, gezegenin beklentisi mi? Buna karar vermeniz lazım!

Önce kendi sorunumu halledeyim sonra diğerlerine sıra gelir, demek önemli bir etik sorundur. Grafik tasarımcı işe, ben çok güzel bir iş yapayım, ödül kazanayım, terfi alayım,

başka şirketlerden teklif alayım, diye bakıyorsa etik davranmıyor demektir. Çünkü o iş ona terfi alsın, ödül alsın diye gelmiyor.

Müşteri, bir şey üretmiş, satmak için geliyor; satamazsa batacak. Önce onun derdi hallolacak sonra senin derdin. Bu sıralamayı değiştirirsen etik davranmamış olursun.

Bütçeyi gereğinden fazla büyütmek:

2 bine mal olacak broşürü 4-5 bine çıkartmak, malzemeyi büyütmek, el işçiliği eklemek, yeni malzemeler eklemek vb. Bu, size daha çok para kazandırır. İş büyüdüğünde sizin alacağınız pay da büyür. Daha gösterişli olduğu için daha çok kişi beğenir.

Ödül kazandırır ama müşteriye de, onun sattığı tüketiciye de zarar verir. Artan maliyet, fiyatına eklenir. Ülkeye, dünyaya zarar verir; kaynakları boşa harcar...

Araştırmacı: Grafik tasarımda meslek etiğinin gelişmesine yönelik veya genel olarak meslek etiğini iyileştirmek için ne yapabiliriz? Siz de bahsediyorsunuz, sorunlar var diyoruz. Bu sorunları çözebilmek için ne yapmamız lazım, ders mi koymalıyız yoksa başka bir şey mi olmalı?

İlhan Bilge: İlk başta dediğim gibi bu, toplumun genel sorunu. Biz, düzeni yerine oturtamamış bir toplumuz şimdilik. Geçmişte oturtma çabaları vardı ama iki yüzyıl boyunca geri kalmış, varlığını sürdürmeye odaklanmış bir devlet, 30-40 yılda kendini kolay kolay toparlayamaz. Olabildiği kadar toparlıyordu, tekrar iç-dış müdahaleler geldi. 1946'dan sonra bütün kurallar yine altüst oldu.

Toplum belli ilkeler üzerinde anlaşmadıkça grafik tasarımcıların yapacağı pek fazla bir şey yok! Onlar kendi meslek örgütlenmelerini tamamlayabilirler, belli bir düzen oturtmaya çalışabilirler, bunu müşterilerine kabul ettirebilirler ama toplumun geneline yaymadıktan sonra bunlar da çok oturmaz.

Reklam sektöründe bazı kurallar oturdu. Bir reklam filmi çekiliyor: Seslendirmeci, oyuncular, müziğini yapan, yönetmen, her biri parasını alıyor. Film kaç yıl kullanmak

istiyorsan, ona göre anlaşma yapıyorsun. Bir sene kullanacaksan daha az, iki sene kullanacaksan daha çok ödüyorsun. Bu sene çekilen filmi gelecek sene göstermek için herkese tekrar ödeme yapıyorsun. Yönetmene de oyuncuya da seslendirmeciye de. Üçüncü sene bir daha ödüyorsun. Belli sayıdan fazla değişiklik yaparsan gene ödüyorsun.

Araştırmacı: Son olarak bu konu ile ilgili eklemek istediğiniz, bizim dikkat etmemiz gereken bir şey veya öneriniz var mı?

İlhan Bilge: Aslında bir sempozyum düzenlese, sabahdan akşama kadar konuşuruz.

Araştırmacı: Kesinlikle doğru.

İlhan Bilge: Söylenecek, tartışılacak çok şey var. Bir kere iş ahlakı ile ilgili genel olarak şunu söyleyebilirim: Bu, okuduklarımdan çıkardığım sonuç. Etik bir ikilemle karşılaştığınızda ne yapacağınıza önceden karar vermediyseniz, kriz anında doğru karar vermeniz çok zor!

Benim bir standart sözleşmem vardı. Orada bir madde şöyleydi: “Tasarımcı, grafik çalışmada, doğru olmadığını bildiği bilgileri kullanmaz.” Eğer bir bilgi yanlışsa ve ben onun yanlış olduğunu biliyorsam ben o bilgiyi kullanmam. Senin broşüründe de yazmam reklamında da yazmam. Bilmeden kullanmış olabilirim ama şüphe ediyorsam da araştırırım. Yani bile bile senin adına yalan söylemem. Öyle bir maddeyi şartnameye koymuştum.

Buna önceden karar verince sonradan böyle bir şey önüne geldiğinde karar vermek kolay. Ama müşteriye bunu önceden söylemiyorsun; belli bir ilişki kuruyorsun. İşler gidiyor geliyor, karşılıklı sözler veriliyor, yemekler yeniliyor, sohbetler ediliyor... İşin bir yerinde “Aaa, bu yanlış, ben bunu kullanmam” dersin “İlhan Bey, Allah aşkına yapma! Biz böyle söylemek zorundayız.” dediği zaman zor oluyor geri çevirmek. Baştan karar vermek ve bildirmek lazım.

Araştırmacı: Yani baştan kuralları, kodları belirlemek lazım.

İlhan Bilge: Evet. İş ahlakı ile ilgili çok iyi bir makale var; Sadu'nun Ölümü diye. Önceden ne yapacağını bilmiyorsa son anda karar vermek olabiliyor mu, onun üzerinde durur. Özeti de şöyle: 50 yaşlarında bir iş adamı Himalayalara tırmanmaya karar veriyor. Bunu şimdi yapmazsam, daha yaşlanınca yapamam, diyor. İşini ayarlıyor, tırmanışa gidiyor. Ekipte değişik ülkelerden insanlar var, şerpa dedikleri yerel rehberler de var. Yolda bir Sadu'ya rastlıyorlar, yarı çıplak (Sadu, Himalayalar civarında yaşayan derviş benzeri kişilere deniyor). Kendini bilmeden yatıyor. Donacak Himalaya'nın soğukunda. Sadu'yu hemen alıyorlar ısıtıyorlar, bir şeyler yediriyorlar. Sonra ne yapacaklarına karar veremiyorlar. Onu geri bıraksalar bir gün kaybedecekler ve belki bir daha tırmanamayacaklar. Önemli bir boğaz bölgesindeler ve orayı geçmek için en uygun gün, o gün. Kendilerinden sonra bir Japon grubu geliyormuş, ona vermişler Sadu'yu. "Biz bunu böyle bulduk, yardımcı olduk. Siz onunla ilgilenin." demişler ve tırmanmaya devam etmişler.

Ekipteki arkadaşı ertesi gün diyor ki: "Bir adamı bile bile ölüme terk etmek nasıl bir şey?"

Yazar, "Biz onun için elimizden geleni yaptık. Karnını doyurduk, giydirdik, ısıttık, güneşli bir kayanın üzerine bıraktık, hatta biz bıraktığımızda oradaki köpeğe taş atıyordu. O kadar da kendindeydi adam" diyor. Arkadaşı diyor ki: "Sadu kesinlikle ölecek. Hiç kimse onu geri götürme sorumluluğunu almış değil. Herkes kendi adına yapabileceği kadarını yaptı ve ben elimden geleni yaptım diyerek başkasına bıraktı." Herkesin tek tek yaptıkları, Sadu'yu kurtarmaya yetmiyor.

Bu müthiş bir ahlaki ikilem. Harvard'da bu makale yayımlanmış ve pek çok konferansta anlatılan, tartışılan bir makale olmuş.

Araştırmacı: Hocam ben bu konuda şöyle düşünüyorum. İlkeleri, kodları, kuralları ezberlemekten ziyade temel değerleri, erdemleri öğrenir, sindirirsek her durum ve koşulda daha doğru karar verebiliriz. Çünkü bir kuralı, ilkeyi veya yargıyı ezberlediğimiz zaman şöyle oluyor: Bazı durumlarda doğru olabilirken bazı durumlarda yanlış olabiliyor. Erdemleri, değerleri sindirerek etik ikilemde daha doğru karar verebiliriz diye düşünüyorum.

İlhan Bilge: Konuya çok çok tepeden bakarsak sorun olabilir: Önce insanların karnının doyması lazım. Geleceklerine güvenmeleri lazım. Ben şu anda zar zor geçiniyorum veya şu anda iyi kazanıyorum ama iki müşterim giderse ne yaparım bilmiyorum. Borçlarımı ödeyebilir miyim? Kendime bazı şeyler aldım onların ödemeleri var, arsa aldım, kooperatife girdim vb. Seneye bu işi yapıp yapamayacağımı bilmiyorum. İş hayatı hep böyle. Reklam şirketleri bir yıllık sözleşmelerle çalışıyorlar. Yıl sonunda bütün müşteriler ayrılabilir. Maaş ödeyemez duruma düşebilirsiniz.

Geleceğine güvenmediğin için kenara olabildiğince para koymalıyım demeye başlarsın. İstifçiliğe başlarsın. Geleceğine güvenin tamsa bugünü yaşa, geleceğe ufak bir birikim ayır, yoluna devam et. Sistem, ülkenin zenginliği, sana bu güvenceyi veriyor veya vermiyor.

Onun dışında, iyi eğitim önemli. İyi eğitimden kastettiğim ne? Hayatını kazanmaya yetecek kadar mesleki birikim, donanım ve anlayış vermişse eğitim, o zaman kendine güveniyorsun. Ben bu işi yapmazsam şu işi yaparım, nasıl olsa hayatımı kazanırım, diyebiliyorsan, üçkâğıt yapmana gerek kalmıyor.

Eğitimin kötü, eğitim sana hiçbir şey öğretmemiş. Ezberlemişsin teorik bilgileri, sınavı geçmişsin, ertesi gün unutmuşsun. Yani liseyi bitirdin, kafanda hiçbir şey yok. Hepsini silinmiş gitmiş. Üniversiteyi bitirdin, mesleki bir beceri vermedi veya çok yetersiz verdi. İşe girmen zor, eş dost tanıdık arıyorsun. Tanıdık sana bir yerde iş bulursa sen o tanıdıkla iyi geçinmek zorundasın. Seni oraya o getirdi, o götürebilir.

İşini daha iyi yapayım diye bir şey yok çünkü işini bilmiyorsun.

Köy enstitülerini epeyce araştırdım. Onlar ‘yaparak eğitim’ ilkesini uyguluyorlardı. Bir sürü konuşulacak özellikleri var; şimdilik hepsini bir kenara koyuyorum. Temel olarak, köyde kullanacağı becerileri verdiler öğretmene. Adam inşaat yapıyor, basit sağlık memurluğu yapıyor, köyde hastalanana ilk müdahaleyi, tedaviyi yapacak kadar. Tenekecilik yapıyor, tuğla yapıyor, kumaş dokuyor, dikiş dikiyor, motor kullanıyor, motor tamir edebiliyor, ziraat nasıl yapılır biliyor, bataklık nasıl kurutulur biliyor... Bütün temel becerileri ediniyor. O adamlar, ahlaklı insanlar. Beni öğretmenlikten

atarlarsa tenekecilik yaparım, dam aktarırım, inşaat yaparım vb. Hepsini de iyi yaparım, ekmeğimi kazanırım diyor. Kimseye bağımlılığı yok.

Hayatını her koşulda kazanacak becerilerin yoksa ve geleceğin tek bir yere dayalı ise, o yeri kaybedince mahvolacaksın demektir ve ahlaklı olman çok zordur.

Ecevit, zamanında bir şey söylemişti: “Politikacılar politikayı bıraktıkları zaman ne yapacaklarını biliyor olmalılar.” Yani ben politikayı bırakmak zorunda kalırsam öğretim üyeliğine dönerim, avukattım avukatlık yapmaya devam ederim, şirketimin başına geçerim diyebilmeli. Ama politikadan dışlandığında tamamen ortada kalacaksa adam, yerine yapıyor. O zaman mevkiyi kaybetmemek için her tavizi veriyor.

İnsan, iyi eğitilmemişse ahlaklı olamıyor. İyi eğitilecek, karnını doyurabilecek ve gelecekte de doyurabileceğinden şüphesi olmayacak. O zaman o insan ahlaklı olur. Hem fakir hem çaresiz hem ahlaklı olunmaz!

Araştırmacı: Az önce anlattıklarınız Maslov’un ihtiyaçlar hiyerarşisini anımsattı. Oradaki temel ihtiyaçlar hallolmayınca ne yazık ki etik gibi meselelere gereken hassasiyeti gösteremiyoruz.

İlhan Bilge: Ne yazık ki demeyelim; çünkü o sıraya uyamazsa ölür zaten. İnsan, hayatta kalmaya çalışıyor. Şimdi son günlerde tartışmalarda şöyle bir şey geçiyor. Kaç kere konuşuldu açık oturumlarda. “Depreme hazırlıklı değil Türkiye”. Şunu söylüyorlar: Türkiye’de 5 milyona yakın Suriyeli var. Bu insanlar çok kötü koşullarda yaşıyor. Deprem sonrasında onlar, hayatta kalma motivasyonu ile hareket edecekler. O durumda katiyen denetlenemezler. Yani bu ne demek? Önüne gelene saldıracaktır, ekmeğini elinden alır. Çünkü yaşamak zorunda! Suçlayamazsın da onu böyle yaptığı için. Piramidin en altında olmak bu.

Bir toplum piramidin en alt basamağında vatandaşlar barındırıyorsa zaten o toplum güvenli kalamaz.

Araştırmacı: Bizim çok çalışmamız gerekiyor o zaman.

İlhan Bilge: Çok çalışmak: Belli bir yönde çalışmak, örgütlenmek, eğitimin kalitesini artırmak, insanlara yapacakları işi gerçekten öğretmek. Yani Türkiye, insanlara bol bol diploma veriyor ama bilgi vermiyor! Diploma veriyor: Lisans, yüksek lisans, doktora... ama bunlar her zaman belli bir bilginin karşılığı olmayabiliyor.

Eğitimin kalitesini çok artırmak lazım. Ne yazık ki bizde de tam tersine sürekli aşağıya gidiyor yıllardır.

Araştırmacı: Üzücü bir durum.

İlhan Bilge: Üzücü ama kamçılayıcı da olabilir. Demek ki daha çok ve bilinçli çalışmak gerekiyor. İşini daha iyi öğrenmek gerekiyor. En azından kendin ahlaklı olman için işini iyi bilmen lazım. Şimdi örneğimize geri dönelim: Ben doğru olmadığını bildiğim bilgiyi koymam. Niye? Çünkü benim elimde yeteri kadar müşteri var, evimin geçimini sağlayabiliyorum. Ona güveniyorum ve inanmadığım işi yapmam diyorum. Ama çaresiz olsaydım; çocuğum var, çocuğumun okul masrafları var, sağlık giderleri var, evin taksiti var, kiram var vb. Ve adam karşıma gelmiş “bunu yazacaksın.” diyor.

Duraksayıp cevap veriyor hocamız: “Çaresizce yapardım herhalde.”

Yedek subay okulunda derse giren bir albayımız demişti ki: “Ben 60 bin liraya kadar namusluyum. Ondan sonrasını bilemem. Çünkü 60 bin lira teklif ettiler, almadım. Daha fazlasını teklif eden olmadı, olursa ne yapacağımı şimdiden bilemem.” O sıra yedek subay maaşı 1.500 liraydı. Yani onun 40 katını teklif etmişler adama ama kabul etmemiş.

Asıp kesmek, atıp tutmak kolay. Ben bunu yapmam şunu yaparım demek kolay. Tehdit kapına geldiği zaman ne yaparsın? Önceden, ben asla hiçbir durumda şunu yapmam diye kararını verdiysen, yazdıysan hatta daha iyisi ilan ettiysen, başkalarına duyurduysan, o zaman buna uyarsın.

Mesela sigara bırakma önerilerinden birinde, herkese sigarayı bıraktığınızı söyleyin derler.

Kararını önceden vereceksin ve ilan edeceksin.

Bir Alman gezgin, 1906'da Anadolu'da dolaşmış, insanlarla konuşmuş. Türkleri şöyle anlatıyor: “Türk esnafı son derece dürüst ve kanaatkârdır. Dükkânının önüne gelirsın, kapıdan içeri girene kadar kafasını kaldırıp sana bakmaz. İçeri girdikten sonra ilgilenmeye başlar. Mesela adama ayakkabını tamir ettirmek istiyorsun veya bir elbise diktirmek istiyorsun. Şunu söyleyebilir: “Şu anda benim elimde iş var ama komşumun elinde iş yok, ona götür.”

Bize hep şu söz, örnek olarak aktarılırdı: “Ben siftah ettim komşum etmedi, git ondan al.”

Bu, bir seferlik bir alışveriş. Ama adama elbise diktireceksin. Benim şu anda işim var, komşumun elinde iş yok, bana diktirme ona diktir, diyebiliyor. Belki ondan sonra komşusunun müşterisi olacaksın.

100 yıl önce bir Alman Türkler aldatmaz diyor.

Şimdi o terzi zengin bir adam mı? Değil. Bir küçük esnaf. Ama karnını doyuruyor, evini geçindiriyor. Fazlasında gözü yok. Komşusu da tabii ki elinde iş varken bir müşteri geldiğinde, ona gönderiyor. Son hesaplamada herkes yine eşit iş yapmış oluyor ama iş dengeli dağılmış oluyor. Yani biri gece gündüz çalışıp uykusuz kalırken öbürü boş oturmuyor. O çalışırken de bu boş oturmuyor. İkisi de daha dengeli çalışıyor. Hem çalışma koşulları daha iyi hem de geçimlerini daha rahat sağlıyorlar. Bu davranış, ahlak kuralı haline geldiği için.

Araştırmacı: Şimdi öyle mi? Öyle değil gibi.

İlhan Bilge: Şimdi öyle değil diye bir şey yok. Öyle olan da var olmayan da. Yani her türlü insan var. Bir üçkâğıtçı önüne çıktı diye herkes üçkâğıtçı demek son derece yanlış.

Mesela bizde şu anda dikkat edilen bir ilkeyi söyleyeyim: Benim bıraktığım bir müşteri, tanıdığım bir matbaaya etiket bastırmaya gidiyor. Matbaa beni arıyor. “Bu firma senin

müşterindi, bize geldi. Ne oldu, sen onları bıraktın mı? Ona iş yapabilir miyiz, yapamaz mıyız?” Buna dikkat ediyor esnaf.

Ben şöyle diyebilirim: “Ben onları bıraktım, isterseniz çalışabilirsiniz. Başkasına gideceğine size gelsin.” Ama şunu da söyleyebilirim: “Size getirdikleri tasarım bana aittir ve parasını da almadım.”

O zaman da çalışmazlar gerçekten. Bu, oturmuş bir ilkedir.

Birbirinin elemanını almamak, bir başka ilkedir. Sizin elemanınız bana iş başvurusu yapar. Ben sizin elemanınız olduğunu biliyorum. Mutlaka telefon ederim “Böyle biri bize iş başvurusu yaptı. Sizin elemanınızdı. Biz bu kişiyi alabilir miyiz? Yoksa bir sorun mu var aranızda? Alma dersiniz de onu işe almam. Bunlar piyasada dikkat edilen şeyler. Ama bir kural oturmamışsa, herkesin kabul ettiği bir ilke yoksa, herkes farklı kararlar verebiliyor.

Grafik tasarım, yeni bir meslek. Yani nerden baksanız bizim bildiğimiz anlamda 50-60 yıllık bir meslek. Meslek olarak bu işin yapılması çok eski değil. Ama terzilik çok eski, kalfalık, inşaatçılık çok eski. Onlarda daha fazla ilke oturmuştur. Bizim de ilkeleri oturtmaya ve geliştirmeye çalışmamız lazım. Bu da örgüt içinde, beraber hareket ederek olur.

Araştırmacı: Verdiğiniz kıymetli bilgiler için çok teşekkür ediyorum İlhan Hocam.

Görüşme Metni 06: Murat Ertürk

Görüşme tarihi: 23.10.2020

Görüşme başlama saati: 10.57

Görüşme bitiş saati: 11.28

Araştırmacı: Kendinizi tanıtabilir misiniz? Tasarımla olan ilişkiniz nedir?

Murat Ertürk: Murat Ertürk. Sakarya Üniversitesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü öğretim üyesiyim. Uludağ Üniversitesi'nde lisans ve yüksek lisansımı tamamladım. Hacettepe Üniversitesinde sanatta yeterliğimi tamamladım grafik tasarım üzerine. Üniversiteye lisansa başladığım ilk yıldan itibaren de matbaaya girip bir fiil matbaacılar, tabelacılar daha sonra reklam ajanslarında bu mesleği deneyimlemiş oldum. Hem mesleği pratikte uygulayan hem de teorikte sanatta yeterliğini tamamlamış olan biri olmak hedefimdi. Bu alanda da 2012 yılından itibaren de Sakarya Üniversitesi'nde önce öğretim görevlisi sonra doktor öğretim üyesi olarak çalışıyorum.

Araştırmacı: Türkiye'de meslek etiğinin ne olduğunun bilincinde miyiz? Genel olarak biliyor muyuz? Alternatif olaraksa şöyle sorabilirim: Türkiye'de meslek etiği kavramının ne kadar farkındayız? Bu kavrama hâkim miyiz? Fikirleriniz nedir?

Murat Ertürk: Şimdi burada biraz ayırmak gerekebilir mesleki disiplinlere göre. Örneğin örgütlenmesini tamamlamış oda olmuş veya sendika kurmuş mesleklerde genellikle meslek etiği daha bilinir oluyor. Mimarlık, mühendislik, tıp gibi alanlarda meslek etiği oturmuş oluyor çünkü bu tür mesleki örgütlenmeler meslek etiğine yönelik çalışmalar yapıyor. Akademi ile iş birliğine gidiyor ve dolayısıyla bu tür mesleklerde meslek etiği biliniyor. Bu soruyu mesleki disiplinlere göre ayırırsak, genel olarak konuşmasak ve bizim mesleğimizde yani grafik tasarımı, görsel iletişim tasarımı mesleğinde meslek etiği biraz daha kişisel tutumlar yönüyle biliniyor. Yani meslek etiği kişisel tavır ve tutuma dönüşmüş durumda çünkü bir odamız yok, bir sendikamız yok, birliğimiz yok. Hangi şehirde kaç tane tasarımcı var bilmiyoruz. Bunların ilgileri neler, yaşayışları nasıl, eğitimleri nedir bilmiyoruz. Dolayısıyla meslek etiği bilinmiyor demek

çok büyük kesin bir yargı olabilir ama meslek etiği kişisel tutum ve davranışlara kalmış durumda diyelim.

Araştırmacı: Anlıyorum. Sizce grafik tasarım alanında meslek etiği ilkelerine uyuluyor mu, dikkat ediliyor mu dediğimde biraz buna da cevap verdiniz. Kişilerin bakış açılarına bağlı olarak mı kaldı diyorsunuz hocam?

Murat Ertürk: Evet, evet. Şimdi Amerika’da bir psikolog düşünün çalışan. Mesleğine bir aykırılık yaptığı zaman hemen psikologlar derneği gelir soruşturma başlatır ve meslekten men bile edebilir. Yani doğrudan hukuka kalmadan meslek grubu bu davranışı cezalandırabilir veya iyi bir şey yaptıysa ödüllendirebilir. Ama şimdi bizde böyle bir tutum böyle bir mekanizma olmadığı için genellikle kişisel hassasiyetler ön plana çıkıyor. Örneğin işte hayvanlara özel bir hassasiyet güden bir tasarımcı hayvan deneyleri yapan bir firmaya yönelik tutum alabiliyor. Ben buna çalışmam diyebiliyor veya ben bu işi yapmam diyebiliyor. Bu anlamda biraz kişisel tutum ve davranışlar meslek etiğinin belirleyicisi oluyor bizim meslekte.

Araştırmacı: Peki neden böyle bir yapı oluşmuyor? Böyle önemli bir açık var o zaman, Neden böyle oda veya sendikalaşma gibi bir yapı oluşmuyor ki?

Murat Ertürk: Tabii önce, biliyorsunuz GMK var. Bu tür oluşumlar önce derneklerle başlar. Mesela GMK bunun başlangıcı oldu ama bu da bir araştırma konusu 40 yıldır GMK var, ama çok sınırlı kalmış. Yapı büyümemiş, kentlere yayılmamış. Bunda tabii ki GMK’nin kendi tutumu becerisi bir pay ama grafik tasarımcılarda da pay var. Ben bunu birazda şöyle görüyorum: Grafik tasarım eğitimindeki tutarsızlık yetiştirilen kişilere de yansıyor. Yani Hacettepe’de verilen bir eğitim ile Bingöl’de verilen bir eğitimin uzaktan yakından bir ilgisinin olmaması yetiştirilen kişilere de yansıyor.

Araştırmacı: Evet.

Murat Ertürk: Bu birinci sebep: Akademideki eğitimdeki tutarsızlık. 2. sebep bununla bağlantılı: Disiplin olarak kurumsallaşmayı sağlayamamış olmamız. Yani hukuku düşünün çok alt disiplini var değil mi? Borçlar hukuku var, deniz hukuku var, ağır ceza

hukuku var. Dolayısıyla kişiler ne yapıyor lisanstan sonra yüksek lisansta bu bölümlere gidiyor. Bu bölümlerde derinleşiyor, uzmanlaşıyor. Bizde akademik kurumsallaşma olmadığı için meslek etiği çalışan senin gibi sadece ilgisi olan kişiler oluyor ama halbuki bizim akademimiz lisanstan doktora kadar bu birikimi vererek bizi meslek etiği konusunda düşündürür, üzerine kafa yordurur, anketler yaptırır, çalıştırır, konuma getirmesi gerekirdi. Dolayısıyla akademik kurumsallaşma olmadığı için hocalar akademiler bunu çalıştırmıyor, çalıştıramıyor. Yani bunun üzerine kafa yoran insanlar da yetişmiyor. Şimdi bunun üzerine kafa yoran insanlar yetişecek ki senin gibi araştırma yapacaklar, anketler yapacaklar, odaları dürtecekler, dernekleri dürtecekler, hadi bir şey yapın vb. gibi. Böyle bir kurumsallaşma, yapı olduğu zaman bu bilinçle yetişen öğrenciler de bunları yapacak ve diyecek ki niye gitmiyoruz, niye toplanmıyoruz, niye bir şey demiyoruz. Bakın bugün hâlâ bizim meslekte bir mesai sorunu var.

Araştırmacı: Evet.

Murat Ertürk: Ben yaklaşık 10 yıl bir fiil ajanslarda, sektörde çalıştım. Bir kere bile mesai almadım. Yani düşünsenize. Hala böyle. Akademik kurumsallaşma sağlayamadığı için hala daha temel hak ve özgürlükler konusunda bile eksikliğimiz var. Dolayısıyla birinci sebep eğitimdeki tutarsızlıktı. 2. sebep akademideki kurumsallaşma. 3. sebep de grafik tasarımcıların biraz daha yaşayış ve çalışma biçimleri olduğunu söyleyebiliriz.

Araştırmacı: Anlıyorum. Hocam burada bir parantez açmak istiyorum ben aynı zamanda bir anket çalışması da yürütüyorum. Orada da çıkan sonuçlar arasında tam sizin dediğiniz problemlere işaret ediyor. Büyük bir oran 40 saatten fazla mesai harcıyor ve ücretleri de düşündürücü. Hala da bu sorun belirgin şekilde devam ediyor ve aşılamamış.

Murat Ertürk: Tabi tabi, bu tamamen mesleki. Şimdi akademideki kurumsallaşma ayrı mesleki kurumsallaşma ayrı. Mesela bir mimar ne yapıyor mimarlar odasına kayıt oluyor, imza hakkı oluyor, projelere imza atabiliyor. Bizim mesleğimizde ise, alaylı veya ilgisiz bir bölüm okuyup kendi öğrenen, çalışan insanların olduğunu görebiliyoruz. Bu durum da mesleğimizde unvan almanın-hak etmenin de kurumsallaşmadığının göstergesi.

Araştırmacı: Bir başka sorum da şu hocam: Etik ilkeler önemsemeden başarılar elde eden birisi mesleğe ne gibi zararlar veriyor. Bunu çevremizde görüyoruz hani bazıları başarılarla ulaşıyor ama o başarıya gelene kadar bir şeyleri kırıyor, kimilerini üzüyor, kimilerini abartarak söylüyorum bertaraf ediyor. Bu konuda ne dersiniz. Etik ilkelere uymadan elde edilen başarılar hakkında. Veya sizce var mıdır, yok mudur?

Murat Ertürk: Tabi ki zararı var. Zararı var ancak, yargılayan konumunda olmamalıyız. Mesleğe zararları var ama yapabilirler. Bu onların tutumu (etiği). Burada önemli olan kişilerin mesleki ethos'ları, rolleri üzerine düşünceleri... Evet, zararlı olabilecek davranışlar sergileyen kişilerin zararları var ama, biz yargılayan rolüne bürünmemeliyiz. Onu yargılayacak olanlar, burada “yargılama” biraz sorunlu bir sözcük ama mesleki örgütler, odalar, yapılar; eğer suça dönüşürse mevcut hukuk sistemi... Kurumsallaşmış mesleklerin örgütlerinde, otokontrol sistemleri bulunur. Mesleki etiğe aykırı bir davranışta bulunan kişi için soruşturma açılır, uyarı veya ceza verilebilir ve hatta meslekten men bile edilebilir. Ama bizde tabi öyle şeyler olmadığı için bu biraz daha kişilerin bireysel inisiyatiflerine kalıyor ama burada önemli olan şey iyi örneklerin çoğalması. Kötü örnekler mutlaka olacak. Sadece burada yapılabilecek şey iyi örneklerin artırılması için hem bireysel hem de örgütsel olarak çalışmak. Ben burada biraz şuna değinmek istiyorum. Etik, mesleki rolümüzün sadece bir parçası. Genel anlamda tasarımın üç temel sac ayağı var. Birincisi etik. İkincisi estetik. Üçüncüsü empati. Bu üç temel sac ayağını akademide standartlaştırmalıyız. Yani öğrenci, yaptığı işin etik, estetik ve empatik yönleri olduğunu bilmeli ve bunu hesaba katarak işi yapmalı. Bunun bilincinde davranmalı. Dolayısıyla akademide bu standartlaşmayı sağlayabilirsek giderek artan iyi örnekler ortaya çıkacak bu artan iyi örnekler birleşecek ve daha iyi sonuçlar ortaya çıkaracaklar. Sen de denk gelmişsinizdir mesela İstanbul'da mesai saatlerine uymayan 7/24 çalışan ajanslar da var ama bu ajanslardan çıkıp kendi tarzına göre ajans kuran insanlar da var: Ben hafta sonu çalışmam diyor. Saat 6'da çıkarım diyor. Sigortasını tam yatırıyor veya daha insancıl davranıyor. Burada yargılayan pozisyonunda olmayıp iyi örneklerin ortaya çıkmasına yönelik adımlar atmak gerekiyor.

Araştırmacı: Hocam bir de şöyle bir soru sorayım: Gerçekten meslek etiğine uygun hareket etmek tasarım sürecini uzatıp kazanç üzerinde negatif bir etkisi olabilir mi?

Murat Ertürk: Olur ama dediğim gibi yapan... diyelim eski örneğimize dönelim. Hayvanlar üzerinde deney yapan bir kozmetik firması için hayvanları seven, hayvanlar konusunda duyarlı biri çalışmayabilir ama çalışan da çıkabilir. Çalışmayan kişiler ne kadar çok artarsa firma belki zorunluluktan belki başka sebeplerden kendine çekidüzen verebilir. Dolayısıyla süreçleri uzatır hem ajansı hem tasarımcıyı ticari zarara uğratabilir, tasarımcı işini kaybedebilir, zorluk çekebilir ama burada konu makalemde yazdığım sorumluluğa bağlanıyor. Yani tasarımcı sorumluluk alabiliyorsa, sorumlu davranıyorsa, tasarım da sorumlu oluyor. O firmanın işini yapmayanlar çoğaldıkça, o firmanın ürünlerini almayanlar çoğaldıkça firmada mecburen kendine çekidüzen verme yönünde adımlar atacak ama sorduğun soruya dönersek tabi ki uzatır ve ticari zarara da uğratar ama yapmayan kadar o işi yapan da çıkacaktır.

Araştırmacı: Evet bir başka sorumda grafik tasarım alanında meslek etiği kavramına hassasiyetle yaklaşp uygulandığı takdirde nasıl bir gelecek olur? Nasıl öngörüyorsunuz? Bu seferde tersinden bakmaya çalışıyoruz. Yani bugünden itibaren meslek etiğine, kurallara uymak anlamaya başlasak, sindirmeye başlasak yakın bir gelecekte nasıl bir konumda yer alır bizim mesleğimiz ya da tasarım işi ile uğraşanların? Hocam bu arada şunu da söylemem de fayda var bu konu çok geniş bir alan: Freelancerların meslek etiği konusu ayrı, akademisyenler için ayrı, daimî çalışanlar için ayrı, eğitiminin verilmesi özelinde ayrı bir konu ama bir yerden başlamak lazım, onun için de biraz çabam.

Murat Ertürk: Bir iş ilişkisinde müşteri ile işi yapan arasındaki iş ilişkisinde çok katman var. Yani müşteri var. Onun arasında hedef kitle var. İzleyici, alıcı var. İş üreten kısmında tasarımcı var. İllüstratör var. Fotoğrafçı var. Ajans patronu var ve bunların her biri için doğru ve uygun olan var. Şimdi her biri kendisi için doğru ve uygun olanı yapmaya çalışırsa o iş yapılamaz olur. İşte o zaman bireysel kararlardan çok kolektif kararların ön plana çıkması gerekiyor. Bu nedenle kolektif kararlar alındıkça etik değerlere uygun sorumlu tasarımlar ortaya çıktıkça birincisi “iyi tasarım” dediğimiz örnekler ortaya çıkacaktır. Bakın bugün biz hâlâ “İyi tasarım nedir?” meselesine kafa yormuyoruz.

Araştırmacı: Ne yazık ki.

Murat Ertürk: Bu da benim çok garibime gidiyor. Çok iyi logolar yap, çok iyi kurumsal kimlikler yap çok iyi ambalajlar yap ama iyi tasarıma kavram olarak kafa yoran yok. Avrupa ve Amerika gibi daha önce mesleki kurumsallaşmayı tamamlamış ülkelerde dikkat edin tasarımcılar artık dışarı çıkıyor. Bizdeki tasarımcı hep içerde, sürekli masa başında sürekli verilen işi otomatik yapmaya çalışıyor ama bugün mesela gidin... (Hocamızın aklına bir şey geliyor ve oradan devam ediyor) Tobias Frere-Jones'un bir yazısını gördüm kendisi bir yazı tasarımcısı Manhattan'da yaşıyor. "Ben fotoğraf makinamı alıp sokakları dolaşıyorum. Eski yazıları fotoğraflayıp onlardan ilham alıyorum." diyor. Tasarımcı etik içselleştirdiğinde artık ajanstan dışarı çıkıp kentle, yaşadığı bölge ile ilişki kurmaya, bölgedeki insanlarla ilişki kurmaya başlıyor. Bu sefer hem bölgeden ilham alıyor ve bir şeyler tasarlamaya başlıyor hem de bölge yararına, insan yararına bir şeyler yapmaya çalışıyor. Yine bu nedenle bakın Avrupa ve Amerika'ya iyi tasarım, vatandaş tasarımcı, üretici tasarımcı, müellif tasarımcı, sosyal tasarımcı gibi kavramlar ortaya çıkıyor.

Araştırmacı: Evet

Murat Ertürk: Biz hala mesai aldık mı? Tasarımcının karnı aç mı, tok mu? Oralar da gidiyoruz, geziniyoruz. "Acı acı karşılıklı gülüşmeler yer alıyor." Yani biraz daha var. Soruna tam karşılık oldu mu bilemiyorum ama mesleki etik kurumsallaştığı zaman hem ajansta hem kendisinde hem sektörde kurumsallaştığı zaman bir kere tasarımcı mutlu olur. Mutlu olduğu zaman dışarı çıkmaya başlar, dışarıya çıkmaya başladığı zaman yaşadığı kentle, bölge ile iletişim kurmaya başlar. İnsanlar ile iletişim kurmaya başlar ve projeler üretir. Kent için bölge için projeler üretir. Mesela biz geçen aylarda Sakarya'nın Harfleri diye bir proje yaptık yüksek lisans öğrencimizle. Gittik Sakarya'nın sokaklarını gezdik, günde en az 15.000 adım attık. Sakarya'nın tüm elle yapılmış tabelalarını çektik. Ben bir yandan da bireysel olarak bu araştırmayı yürütmeye çalışıyorum. Sakarya'da elle, fırça ile üretim yapan bu alanda ressam olan kişileri araştırıyorum. Onların özgeçmişlerini çıkartıyorum. Bakın nispeten ben sektör dışında olduğum ve daha kurumsal bir alanda çalıştığım için çünkü akşam çalışmıyorum, mesaim belli, hafta sonum belli. Peki ne yapıyorum, kent ile ilişki kuruyorum. Gidiyorum kent için bir şeyler üretiyorum. Dolayısıyla daha mutluyum. Yarın bir gün bu iş bitecek daha farklı bir iş üreteceğim kendim için, kentim için, bölgem için. Bu soruyu öyle cevaplayayım kendisinde sektörde

mesleki etiğini kurumsallaştırmış bir tasarımcı daha mutlu olur ve çalıştığı ortamdaki dışarı adım atarak hem kendisiyle hem de bölgesiyle, insanıyla iletişim kurmaya başlar, pozitif projeler üretir bu olumlu projelerinde hayata katkısı her zaman daha çok olur.

Araştırmacı: Anlıyorum. Sıradaki soruda şöyle hocam: Grafik tasarımda meslek etiğinin gelişmesine yönelik olarak neler yapabiliriz? Bireysel olarak mı bir şey yapmamız gerekiyor ya da ortaklaşa bir şey mi yapmalıyız? Ne dersiniz?

Murat Ertürk: Biliyorsun, ÜAK (Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı) diye bir şey var. Orada ÜAK'ın Sanat Dalları Eğitim Konseyi diye bir şey var. Bu konsey arada bir toplanıyor, görüşmeler yapıyor. Buraya gidenler genelde güzel sanatlar fakültesi dekanları oluyor. Bence Türkiye'deki her bölüm kendi konseyini kurmalı yani bizim bir grafik tasarımı ve görsel iletişim tasarımı bölümlerinin idarecilerini ve öğretim elemanlarını içeren bir konseyimizin olması lazım, bu konseyin arada bir toplanması lazım ve bu mesleği standartlaştırmaya yönelik bazı kararlar alması lazım. Bu kararların içerisinde meslek etiği derslerinin zorunlu olması lazım. Bu tabi sadece adımda etik geçiyor diye değil. Birincisi meslek etiği. İkincisi tasarım etiği. Bu biraz daha tasarımın bütününe yönelik daha felsefik bir bakış açısı sağlar. Üçüncüsü de hukuksal olarak bilgilerin verildiği, fikri ve sınai hakların verildiği bir ders olabilir. Bu üçlü şeyi tamamlamamız lazım ve bunu bütün grafik ve görsel iletişim tasarım bölümlerinde veriyor olmamız lazım. O araştırmayı yaparken fark etmiştim, makaleyi yazarken. Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesinin Temel Alan Yeterlilikleri kısmında, ön lisansla "Sanatsal, kültürel ve etik değerlere sahiptir." cümlesi varken lisans ve lisansüstünde yok. Kasıtlı olarak bir şey ön lisansa konmuş lisansa konmamış. Bu neden konmamış, bunun bir mantığı olması lazım. Acaba hani 2 yıllıklar biraz daha uygulayıcılar, 4 yıllıklar daha mı farklı, orada bir şey var. Dolayısıyla bence birinci sebep önce akademide kurumsallaşmayı sağlamak bu dersleri zorunlu kılmak, burada insan yetiştirmek, senin gibi bu alanda çalışan doktora yapan, yüksek lisans yapan insanlar yetiştirmek. Mesela bu kişiler en başta şeyden başlayabilir. Kendi bölgesinden atıyorum Aksaray'daki grafik bölümü kendi bir yüksek lisans öğrencisine kendi ilindeki grafik tasarımcılarla bir çalışma yaptırın. Hatay'daki yaptırın. Bursa'daki yaptırın. Oradaki yaptırın, böylelikle bir veri havuzu oluşsun. Önce eğitimde kurumsallaşmayı sağlamak lazım daha sonra eğitimde kurumsallaşmayla buradan çıkacak arkadaşlar zaten belirli bir

sorumlu tasarımcı olacak ve tabi yüzde yüz hepsi değil ama bazıları sorumlu bazıları daha az sorumlu. Dediğim gibi burada yargılama bizim haddimiz değil. Önce akademide kurumsallaşma daha sonra meslekte kurumsallaşmayı getirecektir. Aynı şekilde nasıl GMK kurulduysa bölgesel olarak dernekler kurulmalı ve artık bir süre sonra bu odaya dönüşmesi gerekir. Odaya dönüşmedikçe meslekte kurumsallaşma biraz zor.

Araştırmacı: Evet. Son sorum, tam olarak soru da sayılmaz. Sizin bu konuda başka son söz olarak eklemek istediğiniz şey var mıdır? Verdiğiniz kıymetli bilgiler için çok teşekkür ederim. Artı olarak şuraya da değinilebilir, dikkat edilebilir, şu da olsa iyi olur diye paylaşabileceğiniz bir şey var mı?

Murat Ertürk: Yani bu dediğim gibi çok çetrefilli bir konu ve biraz da çok kişilerin içsel tutum ve davranışlarına bağlı bu konu ama bir yerden başlamamız lazım. En azından sizde bilirsiniz eğitimcisiniz, çok basit bir şey yani öğrenci Google’da fotoğraf arıyor ve doğrudan (direkt) kullanıyor. Fontu indiriyor kullanıyor. O bilmeyebilir çok doğal bir şey ama ben buna dikkat ediyorum. Bu fotoğraf kimin? Telif hakkı var mı? Neye izin veriyor? Aç bir lisans sözleşmesini oku. Yurtdışından örnekler veriyorum. Çocuk birden bir aydınlanma yaşıyor ama onun bilmemesi çok doğal. Biz daha bu çok temel bilgileri bile veremiyoruz, o konumdayız ve bekliyoruz ki çocuk aydınlansın. Öğrenci aydınlansın, bu bilgilere erişsin. Bu çok zor, yani düşünün Türkçe kaç tane grafik tasarım ile ilgili kitap var. Oysa İngilizcede düğün fotoğrafı üzerine yüzlerce kitap var, düğün fotoğrafı ya...

Araştırmacı: Evet

Murat Ertürk: Yani o kadar çok yapılacak şey var ki bizim alanda. Biz maalesef çok başındayız birçok şeyin. Önce akademi buna önyak olması lazım. Sana bir şey daha anlatayım, derslerde başıma geldi. Ben tipografi dersinde dizgi anlatıyorum. Yanlış dizgileri gösteriyorum ve çıktım anlatıyorum bu, bu, bu yanlış neden çünkü işte Amerika’da farklılıklar böyle, Avrupa’da böyle, dizgide olması gereken bu, anlatıyorum, anlatıyorum, anlatıyorum. Öğrenci dedi ki ya biz yanlış biliyor onlar doğru biliyorsa, ya biz yanlışsak onlar doğruyu biliyorsa. Dedim ki akademi biziz onlar sektör. Sektörü yönlendirecek olan biziz. Yani yanlış uygulamalar ne kadar çok tekrarlanırsa doğruya dönüşüyorlar. Aynı şey meslek etiğinde de geçerli. Yanlışlar ne kadar çok tekrarlanırsa

bir süre sonra doğruya dönüşüyor. Artık Google'dan fotoğraf almak, teliflerine hiç dikkat etmeden bir eseri kullanmak giderek normal bir şeymiş gibi algılanıyor. İnternete koyduysa bedava olmalıdır diye bakıyor kişi. Mesela yine yurtdışında hukuksal yollarla engellemişler bunu, dolayısıyla orda sen çaldığın zaman bir şeyi çok rahat bir mahkemeye gidip hakkını alabiliyorsun. Bizde de oluyor ama biraz daha zor ve uzun süreçli hukuki yollardan geçerek. En başında pahalı. Hiçbir tasarımcı buna meyletmiyor. Dolayısıyla tekrara da düşmek istemiyorum ama çok daha yolun başındayız. Ama önce senin gibi bu alanda çalışan insanların sayısının artması, akademinin bu alana yön çevirmesi artık en azından doktora ve sanatta yeterlik seviyesinde bu tür alanları çalıştırması gerekiyor. Umarım senin gibi öğrencilerin sayesinde bilinçli öğrencilerin sayısı artacak ve kişilerin kendi sorumlu davranışlarını sergileyebilecek ortama kavuşacaklar. Burada önemli olan şey çok kişisel bireysel olduğu için bunun dikkat eden bireylerin sayısının arttırılmasına yönelik bir çalışma yapılması lazım. Yani sorumlu kişilerin, sorumlu tasarımcıların, sorumlu bireylerin sayısını arttırarak sorumlu tasarımlar çıkartabiliriz. Sorumlu tasarımların sayısı arttıkça da iyi tasarıma kavuşabiliriz. Bu biraz daha basamak, basamak yükselerek ilerleyecek bir şey gibi duruyor benim gözümde.

Araştırmacı: Hocam tekrar paylaştığınız bilgiler ve vaktiniz için çok sağ olun.

Görüşme Metni 07: Mustafa Kınık

Görüşme tarihi: 01.02.2020

Görüşme başlama saati: 10.00

Görüşme bitiş saati: 10.25

Araştırmacı: Kendinizi biraz tanıtabilir misiniz? Grafik tasarımıyla ilişkiniz nedir? Kısaca bahsedebilir misiniz?

Mustafa Kınık: Ben Doç. Dr. Mustafa Kınık. Necmettin Erbakan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Bölüm Başkanıyım. Yaklaşık 29-30 yıldır grafik tasarım hocasıyım, bunun yanında da profesyonel grafik tasarımcı olarak işler yapıyorum.

Araştırmacı: Bizler ülkemizde meslek etiğinin ne olduğunun bilincinde miyiz? Bu konuda ne düşünüyorsunuz? Önce genel olarak sonra da grafik tasarım özelinde değerlendirebilirsiniz.

Mustafa Kınık: Maalesef Türkiye’de fikir ve sanat eserleri ve meslek etiği konusunda çoğu kişinin farkındalığı yok. Dolayısıyla da bu konuda çok fazla sorunlar yaşanıyor. Ben Ankara’da çalıştığım süreçte de Konya’da çalıştığım süreçte de mahkemelere fikri mülkiyetle ilgili, fikri sınai haklar ile ilgili bilirkişiliği yaptım, yapıyorum. Çok olaylarla karşılaşırız. Yani insanlar özetle farkında değiller.

Araştırmacı: Grafik tasarımıyla ilgili görüş bu, değil mi? Bizim alanımızda da farkındalık yok! Yani aynı şey grafik tasarım için de geçerli değil mi?

Mustafa Kınık: Aynı şey grafik tasarım içinde geçerli. Çünkü maalesef stok fotoğraf arşivleri, stok grafik ürün pazarlayan yerler var. Birçok profesyonel sanatçı-tasarımcı fikir alıyor. Örneğin kırmızı ödülleri verildi, yanlış hatırlamıyorsam 2017’ydi. Ankara’da bir ajans üç tane kırmızı ödül aldı. Ödülleri alan ajans ödül töreninden önce şikayet edildi ve yaptığı çalışmaların üçününde Amerika’da bir reklam kampanyasından alındığını gördüler. Yani grafik tasarım piyasasında da çok yoğun olarak insanlar fikir alıyorlar. Dolayısıyla bundan haberdar değiller.

Araştırmacı: Anladım. Dikkat edilmiyor dedik. Peki bu etik meselelere dikkat edilmemesi doğrudan tasarımcı kaynaklı mı yoksa tasarımcının dışında gelişen şeyler(de) varsa (sistem olabilir, yönetim olabilir) ondan dolayı mı oluyor?

Mustafa Kınık: Tasarımcı kaynaklıda var, müşteri kaynaklı da var. Grafik tasarımcılar çoğunlukla müşteri briefi ile çalışırlar. Müşteri brieflerinde şöyle şeylerle karşılaştığımız oluyor: Şuna benzer bir şey olsun gibi. Bu tarz yönlendirmeler özellikle tam profesyonelleşmemiş grafik tasarımcılar açısından, bir an önce işi paraya dönüştürmeyi düşündüğünüz zaman onun istediğini hemen internetten bulup yapmak gibi bir alışkanlık var. Böyle bir sıkıntıyı hepimiz yaşıyoruz. Yani sadece tasarımcıdan değil, sektörden de kaynaklı bir problem var.

Araştırmacı: Tek taraflı değil de iki taraflı diyorsunuz: Karşılıklı bir etkileşimden dolayı...

Mustafa Kınık: Aslında tasarımcı sorumluluğunu bilse bu konu ile ilgili. Yine bu konu ile ilgili yaptırımları bilse tasarımcı. Fikri mülkiyetle ilgili mevzuatları bilse müşterinin taleplerine karşı çıkabilir ama maalesef tasarımcıların bu konuda farkındalığı yok. Öyle bir sıkıntı var piyasada.

Araştırmacı: Evet. Etik ilkeleri önemsemeden başarılar elde eden bir tasarımcının mesleğe ne gibi zararlar veriyor? Veya zarar veriyor mu? Kendisi çok başarılı oluyor ama arkasında mesleğe zararı var mı?

Mustafa Kınık: Mesleğe zararı tabii ki var. Şimdi biz bunu üniversitede öğrencilerimize hep söylüyoruz: Fikir çalmak ahlaksız bir tavır. Dolayısıyla da mesleğe zararı var. Çünkü bu zihniyetle yetişmiş bir tasarımcı uzun vade de art direktör, kreatif direktör seviyelerine yükseldiği zaman ajansında veya çalıştığı firmada otomatikman aşağıdan gelenlere de bu tarz yapılanmaları öğretmiş oluyor. Yani şu oluyor: Yeni mezun bir grafik tasarımcı yaptığı sağdan soldan aşırma ile yaptığı çalışmalarla kademe yükselirse otomatikman bunun bir kazanım olduğunu düşünüyor ama ahlaki olmadığı, etik olmadığı belli ve doğru değil. Nihayetinde başkalarının fikrini çalarak bir yere yükselmek etik bir davranış değil.

Araştırmacı: Peki. Bir tasarımcı gerçekten meslek etiğine uygun hareket etmeye çalışsa bu o tasarımcının başarısına ket(!) vurabilir mi? Yani kazancı üzerinde negatif etkisi olabilir, tasarım süreci gereğinden çok uzatabilir vb. gibi şeyler olabilir mi? Somut bir örnek vermek gerekirse: Örneğin ben meslek etiği ilkelerine bağlı olarak bir ürün vardır... Toplumun sağlığına tehlikelidir ve yapmak istemiyorum, ya da az önce sizin verdiğiniz örnek buna benzer bir ambalaj yapalım diyecek ama bu durumda meslek etiğine uygun hareket etmeye çalışan tasarımcı bu durumda (bunu bir tavır halinde yapınca) kazancı üzerinde negatif bir etkisi olur mu ya da tasarım süreci uzar mı vb...

Mustafa Kınık: Kısa vade de belki bazı projeleri kaybedebilir ama bence uzun vade de kazanacaktır. Yani ahlaklı olmak her zaman kazandırır. Ben bir sürü insanı benim fikrimi çaldıkları için mahkemeye verdim. Şimdi benim fikrimi çalacağına kendisi bir fikir üretebilir. Yani o nedenle ahlaklı olmak bence uzun vade de kısa vade de her zaman kazançtır. Meslek etiği açısından da normalde de bu örnekteki olay hırsızlıktır. Hırsızlıkla nereye kadar kazanabilirsin ki.

Araştırmacı: Hocam siz de söylüyorsunuz. Bir bilinçsizlik, farkında olmama durumu var. Peki şu ana kadar neden bir şey yapılmadı? Yapıldı mı? Yani mesleki örgütler bir şeyler yapabilir miydi? Üniversiteler bir şeyler yapabilir miydi? Yani kiminle konuşsam görüşsem herkes bu etik dertlerden mustarip ama bakıyorum uzunca bir süredir de genelde aynı şeyler, sorunlar katlanarak devam ediyor. Neden şu ana kadar önemli derecede bir şey yapılmadı? Ya da yapılıyorsa tasarımcıların mı haberi yok?

Mustafa Kınık: Kısmen yapılıyor. Mesela ben Ankara'da idarecilik yaptığım dönemde de burada da ben bölümüme Fikri Sınai Haklar diye bir ders koydum. Burada ben aynı zamanda fakültede dekan yardımcılığı yaptım. Kurucuyum. Bütün bölümlere de önerdim. Fikri Sınai Haklarla ilgili bir ders konulmasını önerdim. Fakat şöyle bir sıkıntı var. Fikri Sınai Haklarla ilgili dersler konulduktan sonra bunu okutacak olan tasarım kökenli hoca bulmak çok zor. Yani hukukçu geliyor derse. Devletin bu konuda yaptığı önemli çalışmalar var. Mesela 1951'de Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu çıktı 5846 sayılı. Daha sonra Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Tasarıma yönlendirilerek 2016'da Fikri Mülkiyet Kanunu çıktı. 6769 sayılı kanundur. Şimdi 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunda tasarım

nedir? Tasarımcı nedir? Hangi çalışma intihaldir. Hangi çalışma esinlenmedir... gibi o kadar açık bir yönerge var ki her şey milim milim çalışılmış. Hatta benden de görüş aldılar o zamanlar. Bende görüş verenlerdenim. Eksiklikler var mı? Var. Biz de bazı eksikliklerle ilgili bir çalışma yaptık ve tekrar bir makale yayınladık bununla ilgili. Bununla ilgili devletin yaptığı çalışmalar var. Devlet yapacağını yaptı. Bütün Asliye Hukuk Mahkemelerinde fikir ve sanat eserleriyle ilgili mahkemeler kuruldu.

Örneğin kişi yaptığı tasarıma tecavüz edildiğini, tasarımının çalındığını ispat etmek için mahkemelere başvurabiliyor. Hatta başvurusunun sonucunda alan uzmanları gidip incelediklerinde eğer çalışma gerçekten çalındıysa tazminat alabiliyor, üretim durdurabiliyor, firmayı bile kapattırabilir. Devletin bu alanda yaptırımları çok sağlam. Şöyle bir sıkıntı var. 1.si tasarımcılar haklarını ve sorumluluklarını bilmek zorundalar. O nedenle de bu tarz bir dersin okulda okutulması şart. Yani o kadar acı şeyler var ki. Dışarıdan bir hoca davet ettim ben. Bu hocanın proje dersindeki öğrencilere tavrı şuydu: “Shutter’a girin, herhangi bir görüntüyü indirin, üzerinde değişiklik yapın ve bana verin. Benim için yeterlidir” diyor. “Piyasa böyle dönüyor” gibi bir ifade kullandı hoca. Ondan sonra biz hocayı dersten aldık. Derse bir daha sokmadık. Maalesef bu tarz hocalar var hem eğitimde hem piyasada. Yani aşırmaı, hatta aşırmaı esinlenme diye görüp daha sonra bu esinlendikleri işleri de eser gibi satan, sunan insanlar var. Ama şahıs olarak, herkese de bunu öneriyorum: Bütün fakültelerde bu dersin okutulması lazım. Mesela ben burada şanslıyım. Bilirkişiliğe gidiyorum, oradaki arkadaşlardan bir tanesi Fikri Sınai Haklar alanında hukukçu ve aynı zamanda da tasarımcı. Ben onu derse sokuyorum. Müthiş bir verim aldık. Bu alanda yetişmiş hukukçuların olması önemlidir ve her hukuk alanında bu alanlarla ilgili yetişmiş hukukçu yok. Hukukçu olsa da derse geliyor ve bu iki kanunu ezberlettiriyor, bir şeyler yapmaya çalışıyor. Ama bizim burada derse soktuğumuz arkadaş örnek işlerden, örnek davalardan, tasarımla ilgili yaşanmış olaylardan örneklerle alarak iyi bir şekilde işliyor. Benim önerim kesinlikle fakültelere hatta yüksekokullara bu dersin yerleştirilmesini şart olduğunu düşünüyorum ve kesinlikle bu ders olmalı.

Araştırmacı: Hocam biliyorsunuz ben bununla ilgili bir sağa araştırması da yapıyorum ve ne yazık ki meslek etiği veya fikri sınai haklar gibi bir ders çoğunlukla bulunmuyor.

Bunu üzümlerek de söylüyorum. Elimde bazı rakamlar var ve rakamlar çok ürkütücü. Belli oranda seçmeli var ama orada da belli sayının altında kalınca seçilemiyor.

Mustafa Kınık: Şimdi bizde Bologna Sürecine sokuyoruz dersleri. Bu süreçte çoğu ders seçmeli. Bizde de seçmeli ama zorunlu seçmeli! Yani herkes onu seçmek zorunda. O dersi herkes bir defa almak zorunda. Hatta şimdi fakültede yeni bir çalışma yapıyoruz. Bunu fakülteye seçmeli uygulayacağız. Çünkü bu Bologna Süreci kapsamında en az 2 tane seçmeli ders fakülte olarak okutulmak zorunda. Tüm fakülte okusun, yararlansın diye bu dersi koyacağız bu sene.

Araştırmacı: Evet.

Mustafa Kınık: Bizde var. Bizim öğrencilerimiz zorunlu seçmeli olarak alıyorlar.

Araştırmacı: Hocam şimdi burada şöyle bir sorun yok mu? İnternetteki bilgilere bakıyorum. Zorunlu değil diyor ya da seçmeli diyor. Ben öğrenci olarak nereden bileceğim ki o zaman seçmeli mi, zorunlu mu?

Mustafa Kınık: Ders müfredatında varsa o çok sorun değil. Olması önemli ve onu bir şekilde seçtirirler. Az da olsa seçen vardır ya da biz gibi seçmek zorunda bırakılıyordur öğrenci. Yani şöyle bir şey var. Teorik derslerin tamamını seçmeliye aktardık Bologna Sürecinden dolayı. Seçmeli olması bu durumda çok önemli değil, yeter ki müfredatta olsun.

Araştırmacı: Hocam size soruyorum ama Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesinde de aynı durum var. Meslek etiği dersi var. Seçmeli veriyoruz fakat zorunlu seçtiriyoruz...

Mustafa Kınık: Hocayı bulursunuz, değerlendirilir. Biz öğrencilere açtık. Elimizde hoca olduğu sürece sürekli açarız. Mesela fakültede bir hoca bu alanda kendisini yetiştirir, illa hukukçu olması gerekmiyor. Çünkü belli kurallar var: 5846 ve 6769 kanunlarını özümsemek çok zor değil. İçerisinde tasarım nedir? Telif nedir? Eser nedir? Gibi önemli konuları anlatan kanunlar. Bunları özümseyip derse adapte etmek çok zor değil. Ama bir hukukçunun girmesini daha çok öneriyoruz. Yani nihayetinde yapılan iş neticede suça

giriyor. Suçunda bir yaptırım var. İşte burada onlar burayı farklı yönlerden anlatıyor. Mesela ağır cezada yargılanıyorsunuz, Diyelim ki a firmasının logosunu çalıp iş yapmışsınız, yaptığınız logoyu kaldırmazsanız ya da iptal etmezseniz, geriye dönük tazminat ödemezseniz adam sizi ağır cezada yargılabiliyor. Böyle yaptırımlar var. Bunu en iyi hukukçular anlatıyor. Bu bağlamda şu da var. Ben GMK (Grafik Tasarımcılar Meslek Kuruluşu) üyesiyim. GMK ya da GESAM (Türkiye Güzel Sanat Eserleri Sahipleri Meslek Birliği) bu tarz olaylarda tasarımınızın alındığı-çalındığı gibi durumlarda size yardımcı oluyor. Mesela benim Ankara’da bir davamı GESAM yürütmüştü. Bir yere logo çalışması yapmışım. Logomu başka bir firma çalmış. Dava açtım. GESAM’ın avukatı yürüttü. Ben avukat ücreti ödemedim. Meslek kuruluşlarının da bu anlamda destekleri var.

Araştırmacı: Peki. Şöyle bir hayal kurmaya çalışalım: Grafik tasarımda meslek etiği kavramına hassasiyetle yaklaşp, uygulasak bizi nasıl bir gelecek bekler?

Mustafa Kınık: Her şeyden önce dürüst bir dünya bekler. Ahlak her zaman iyidir. Olaya başka bir açıdan yaklaşayım: Dini açıdan bakayım. Bu günah yani. Kul hakkı diye bir şey var. Sen uğraşıyorsun, günlerce gecelerce çalışıyorsun ambalaj tasarlıyorsun. Bir başka firma geliyor senin ambalajının içerisinde küçücük bir değişiklik yapıyor, bıçak oynaması yaparak senin çalışmanı alıyor. Senin harcadığın zaman, harcadığın mesai... Bu aynı zamanda kul hakkıdır. Etik dediğimiz şeye dikkat etmek lazım. Her zaman ahlaklı olmak lazım: Kısa ya da uzun vade de fark etmez. Keşke her tasarımcı ahlaklı yaklaşabilse tasarım sürecine.

Araştırmacı: Grafik tasarımda meslek etiğinin gelişmesine yönelik neler yapılabilir diyecektim ama buna ara ara cevap verdiniz. Mesela ilgili derslerin konulması, zorunlu olması...

Mustafa Kınık: Tekrar edeyim: Kesinlikle fakülte ve yüksekokullarda en az bir dönem Meslek Etiği ile ilgili bir dersin konulması lazım. Biz mesela Fikir ve Sanat Eserleri isimli ders koymuşuz. Herhangi yaklaşık bir isimde müfredatı, içeriği fikri sınai haklar, sorumluluklar, etik bağlamında bir dersin konulması şarttır. Bence piyasada çalışan öncelikle resmi kurumlarda çalışan grafik tasarımcılara ve piyasada çalışan grafik

tasarımcılara hizmet içi eğitim tarzında bunların anlatılması lazım. Hizmet içi eğitim uygulamalarının yapılması lazım. Herkesle bunların paylaşılması lazım. Şimdi uzaktan eğitim kapsamında bazı sertifikalar alıyoruz hepimiz: Eğitimcinin eğitimi gibi. Bence herkese meslek etiği ile ilgili bir sertifika programı düzenlenmeli. Tüm akademisyenlere, çalışanlara. Sadece tasarımcılara söylemiyorum bunu. Tabii ki tasarımcı bağlamı bizi ilgilendiriyor da bu aynı şey başka branşlar içinde geçerli. Mesela hırsızlığı engellemek lazım. Kimsenin benim fikrimi çalıp, satmaya hakkı yok. Ben fark edersem affetmiyorum direk mahkemeye veriyorum.

Araştırmacı: Hocam benim soracağım sorular bitti. Sizin son olarak eklemek istediğiniz şeyler varsa onları alabilirim.

Mustafa Kınık: Özellikle 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun ve 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanununun insanlara bir şekilde anlatılması lazım. Kanun değince insanların kafası karışıyor ama bunların hakkında herkesin farkında olması lazım. Herkesin en azından bu kanunları bir kere okuması ve bu konu ile ilgili açılacak olan hizmet içi kurslarında bir sertifika şartı olması lazım. Yani bir tasarımcı akademisyenin, bir grafik tasarımcının akademisyen olduğu gün ilk önce bu sertifika programını tamamlaması lazım bence. Böyle bir öneri getirmeyi düşünüyoruz. Az önce bahsettim uzaktan eğitim kapsamında bazı online sertifika programlarına katıldık biz. Bununda bir sertifika programı haline getirilmesi gerekir...

YÖK ne yapıyor şimdi başkaları tarafından yazılan, çalınan tezlere yönelik çalışmalar yapıyor. Siz Avrupa’da bunu yapamazsınız. Çalamazsınız kimsenin tezini. Geriye dönük olarak bakıyorsunuz birçok üst düzey yöneticinin Avrupa’dan tezleri çalıp Türkiye’de üst düzey yerlere geldiğini de görüyoruz. Maalesef durum bu. Dedim ya ahlaklı olmak, etik olmak güzel bir şeydir. Umarım herkes ahlaklı davranmayı bilir. En ahlaklı şekilde yapılan işin de en güzel iş olduğunu düşünüyorum. Herkes çok kaliteli iş yapamayabilir ama ahlaklı olmalı: Ben öğrencilerime şunu öneriyorum. Herkesin kendi yaptığı tasarım en iyi tasarımdır. Bir başkasının yaptığı sizinkinden güzel durabilir ama herkes kendi tasarımını yapmalı, dolayısıyla da ahlaklı olmaya gençleri davet ediyorum. Benim ilk derste yaptığım konuşma budur: Beni kandırabilirsiniz ama uzun vadede kendinizi kandırırsınız. Onun içinde yine tekrar edeyim insanlara bu konu ile ilgili yüksekokullara

ve fakültelere derslerin konulması ayrıca da şu an aktif olarak çalışan akademisyenlere ve tasarımcılara meslek etiği ile ilgili hizmet içi eğitim verilmelidir.

Araştırıacı: Teşekkür ederim hocam değerli bilgi ve deneyimleriniz için.

Mustafa Kınık: Ben de teşekkür ederim...

Görüşme Metni 08: Orhan Sevindik

Görüşme tarihi: 02.04.2021

Görüşme başlama saati: 10.00

Görüşme bitiş saati: 10.30

Araştırmacı: Kendinizi biraz tanıtabilir misiniz? Grafik tasarımıyla ilişkiniz nedir? Kısaca bahsedebilir misiniz?

Orhan Sevindik: Ben Orhan Sevindik. Grafik tasarımıyla ilişkim 1998 yılında basım teknolojilerinde o zamanki adı olan Matbaacılık programında, Marmara Üniversitesinde okumaya başlamam ile ortaya çıktı. Derslerimizin bir kısmında tasarımıyla ilgili süreçler hem uygulamalı olarak hem de teorik olarak bizlere anlatılıyordu. Sonra sektörde bir süre çalışıp 4 yıllık Gazi Üniversitesi Matbaa Öğretmenliğine geçtim. Yine orada derslerimizin büyük bir çoğunluğunda grafik tasarımıyla ilgili derslerden oluşuyordu. Yapı itibarıyla güzel sanatlar temelli bir eğitim geçmişi olmamakla birlikte matbaa öğretmenliğindeki var olan eğitim yapısının da grafik tasarımdan uzak olduğunu düşünmüyorum. Sonrasında Yüksek lisansımı yetişkin eğitimi üzerine gerçekleştirdim, yüksek lisans çalışmalarımı toplumsal risk grupları üzerine yoğunlaştırarak cezaevinde bir proje gerçekleştirdim serigrafi baskı üzerine. Hem sanatsal anlamda baskılar gerçekleştirdik oradaki tutuklu ve hükümlülerle hem de ticari amaçla serigrafi baskı faaliyetlerinde bulunduk. Sanatta yeterliliği ise doğrudan grafik tasarım üzerine yaptım. 2004 yılından mu yana grafik tasarım alanında fiili olarak çalışmalarımı, hem akademik hem de sanatsal olarak sürdürüyorum. Gerek firmalar bünyesinde gerek freelance olarak uzun süre çalıştım. Akademisyenlik öncesi ajanslarla, çeşitli organizasyonlar firmaları ile aktif bir şekilde grafik tasarım faaliyetlerinin içinde oldum. Sonrasında sanatta yeterlik çalışmamı tamamladım, hala grafik tasarım alanında çalışmalar yaparak ilerliyorum.

Araştırmacı: Türkiye’de meslek etiği dediğimizde bunun genel olarak farkında mıyız, biliyor muyuz hocam? Bu konuda ne dersiniz?

Orhan Sevindik: Şöyle, aslında bildiğimiz ama unuttuğumuz bir kavram. Biz onu günümüzde etik olarak tabir etmiyoruz. Ancak bundan 200-250 yıl önce etik kavramını

coğrafyamızda yaşayan insanlara sorduğumuzda, insanların etiğin ne olduğunu söyleyebilme durumu olmayacaktır. Ama ahlak nedir diye sorduğumuzda bizlere etiğin tanımını yaptıklarını rahatlıkla görebiliriz. Çünkü etik yapı itibariyle baktığımızda insanların yaptıkları her ne ise onda vicdani olan, insani olan ve doğru olanı yapması gerekir gibi bir genel tanımla ortaya çıkıyor. Bu açıdan baktığımızda 200-300 yıl önceki bu topraklardaki yaşayan insanlar vicdani ve bu açıdan hareket edecek şeyler yaparken buna ahlak diyorlar, iş ahlakı olarak tanımlıyorlar. Her ne kadar şu an biz iş ahlakı kelimesini kullanmayıp meslek etiğini kullansak da dediğim gibi bunu biliyorduk ama sonra çeşitli nedenler (gerek yaşanan tarihsel olaylar, savaşlar vb.) insanlarda bu gerçeği maalesef unutturdu. Bir süre sora biz bunu hiç hatırlayamaz olduk. Şimdi şimdi yeniden etik olarak anlamaya çalışıyoruz. Ama tam anlamıyla anlayabiliyor muyuz? Bilemiyorum. Çünkü etik kavramı bize daha çok dışarıdan gelen bir kavram olduğu için tam anlamıyla içselleştirme ihtimalimizi net bir şekilde göremiyorum ama hayatımızın her yerinde var. Özellikle kelimelerimizde var, konuşmalarımızda var. Tanımını yapıyoruz ancak uygulamaya geldiğimiz zaman ne yazık ki etik kavramının içi boşaltılacak bir durumla karşılaşılıyor.

Araştırmacı: Tanımını yapabiliyoruz ama uygulamaya-pratiğe geçtiğimizde yapamıyoruz dedik. O zaman bağlantılı olarak meslek etiğinin dikkat edilmiyorsa bu kişiden dolayı mı (tasarımcıdan) dolayı mı? Yoksa dışarıdan başka etkenler mi var? Bu konuda ne dersiniz?

Orhan Sevindik: Şimdi iş dünyası, meslek yaşantısı dediğimiz zaman ister istemez çoklu ilişkilerin olduğu bir yapı ile karşı karşıya kalıyoruz. Bir tarafta bu işi yapan kişi, diğer tarafta işi talep eden kişi, diğer tarafta işi talep eden kişiyi organize eden kişi, diğer bir tarafta da yapmış olduğumuz grafik tasarımıyla ilgili işle muhatap olacak olan topluluk tarafı var. Çok katmanlı ve taraflı ilişkiler yumağı söz konusu. Bu noktada ben grafik tasarımcı olarak ne kadar etik ile ilgili bir şeyler yapmaya çalışmış olsam da müşterinin talepleri, çalıştığım firmadaki yöneticilerimin ya da işverenin talepleri, hedef kitlenin beklentisinin baskısı bütün bunların hepsi iç içe geçiyor. Zaten var olan serbest piyasa ekonomisinin getirmiş olduğu bir vahşi bir yapı var. Bunu sadece grafik tasarımıyla ilgili de söyleyemeyiz. Bu vahşi yapı otomatikman insanları sürekli bir hareket halinde olmaya, sürekli bir şeyler yapmaya, sürekli bir şeyleri koparmaya, bir şeyleri almaya ve bunu

yaparken de yapısal olarak içeriğini bilmeseyse bile Makavelist bir şekilde hareket etmesine yol açıyor. Grafik tasarımcı, ya olması gerektiği gibi davranmaya çalışacak ya da çıkıp gidecek. Şimdi yapı içerisinde çıkıp gitme ihtimali yok. Çünkü hepimizin bir kazanç elde etmesi lazım. Ya tarlaya gideceğiz ekip biçeceğiz, 2 inek alacağız buna benzer bir yaşam süreceğiz ki oraya doğru da gidiyor yaşadığımız son süreçler. Ya da sistem içerisinde üretim yapacağız ama buradan şunu da kastetmiyorum tabiki akış böyle akışa uyalım değil ama var olan durumu sadece grafik tasarımcının yönetme ihtimalini düşük görüyorum. Tabii ki hiçbir şey yapmasın anlamında değil ama nihayetinde çoklu ilişkinin getirmiş olduğu bir açmaz var. Bu açmazdan dolayı da herkesin olaya aynı perspektiften bakması gerekiyor. Bakmadığı zaman en güçlü olan durumu domine edip süreci maalesef yürütmüş oluyor.

Araştırmacı: Etik ilkeleri önemsemeyen başarılar elde eden birisi mesleğe ne gibi zararlar veriyor? İş ahlakının gerektirdiği şeyleri yapmamış ve başarılar elde etmiş. Bu kişi bireysel bazda başarılı görünebilir (!) ama mesleğe bir zararı var mı?

Orhan Sevindik: Yani o kişinin şöyle zararı olabilir. Nihayetinde o kişi belirli başarılar elde ederek bir örnek oluşturuyor. Yeni gelecek kişilere bu meslekte yer almak isteyen kişilere örnek oluşturuyor ve gençlere şöyle mesaj veriyor: Ne yaparsanız yapın çalın, çırpın ama ünlü olmak ya da daha çok para kazanmak ve daha başarılı olmak için elinizden gelen her şeyi sorgusuzca yapın demiş oluyor. Bu açıdan baktığınız zaman mesleğe çok ciddi zarar veriyor, yeni gelenlerin mesleğe bakış açısı anlamında olayı algılaması açısından negatif etki ediyor. İkinci etki ettiği şey ise bu meslek dışındaki insanları bu mesleğe olan bakışı ile ilgili, mesleğin imajı anlamında bir negatif durum oluşturuyor. İnsanlar eninde sonunda x kişisi çalıp çırpıtığı, etik olmayan davranışlarla bulunduğu ile ilgili algı bir oluşuyor ve o algı olumsuz oluyor ve “Aman grafik tasarımcı değil mi, aman zaten çalıp çırpıyorlar, oradan al buradan al, ben de yaparım vb.” şeklinde en çok duyduğumuz cümleye dönüşüyor. Buna bağlı olarak en sık duyduğumuz ikinci cümlenin de oluşmasına yol açıyor “Ne var ki ben de yaparım, oradan al, bunu koy vb.” şeklinde. Dolayısıyla bu nereden geliyor? Başkalarının etik olmayan bir şekilde davrandığını görmüş ve bunu genelleştirerek herkese yapıştırmış. Hal böyle olunca da o kişinin bilinçli ya da bilinçsiz çok fazla olumsuz etkisi olduğunu düşünüyorum, hem sektöre yeni girecek adaylar açısından hem de sektöre dışarıdan bakan kişiler açısından.

Araştırmacı: Meslek etiğine uygun hareket etmeye çalışan bir tasarımcı, tasarım süreci uzayıp, kazancı üzerine negatif bir etkisi olur mu?

Orhan Sevindik: Tasarım süreci haliyle uzayacak çünkü etik noktalara dikkat ettiğinizde özgün bir şeyler çıkarmanız gerekiyor, düşünmeniz gerekiyor, problemi doğru tespit etmeniz gerekiyor. Sonra o problemin çözümü için alternatifler üretmeyle ilgili bilgiler toplamanız, bunları hazmetmeniz ve hazmettiğiniz bilgileri yeni bir şey olarak çıkarmanız gerekiyor. Bu otomatikman süreci daha fazla uzatan bir hale geliyor. Aslında gerçekten işini seven, işini önemseyen insanların bilinçli olarak etik olarak ben böyle davranacağım dememiş olsa bile bu süreçleri yürüterek etik davranacağını düşünüyorum. Çünkü bu mesleği ben işimi çabuk yapayım, sadece para kazanayım meselesi olarak baktığınız zaman sadece grafik tasarım değil tüm meslekler için aynı şey söz konusu. Birim zamanda ürettiğiniz enerjinin maliyetini düşürüp geliri arttırmak istediğiniz zaman grafik tasarım dışındaki alanlara da baktığınız zaman tüm alanlarda benzer ahlaki olmayan durumlarla karşılaşmanız mümkün. Yani bir kalem üretiyorsunuz saatte 20 kalem üretiyorsanız, aynı şartlarda saatte 40 kalem üretmeye başladığınız zaman tabii ki de kalitesi düşecek. Şimdi grafik tasarımda da eğer kişi olaya sadece meslek olarak değil para olarak, kazanç olarak bakarsa, otomatikman etik gözünün önünden gitmiş oluyor. Ama kişi gerçekten işini severek doğru bir şekilde yapmaya çalışıyorsa o harcadığı zamanda oluşturduğu maliyetle elde etmiş olduğu kazanç onun için yeterli oluyor. Aslında bu biraz da kişinin kendini mesleğin içerisinde nereye konumlandığı, konumlandırırken de yaptığı işle ilgili ortaya koyduğu şeyi kendisini ne kadar tatmin ettiği ile alakalı. Çünkü genel olarak baktığınız zaman para kazanmaya odaklı olan ve para kazanma eksenli olan kişinin yapmış olduğu işten tatmin olma ile ilgili bir arka planı yok ve dolayısıyla da arka planı olmadığı için etik ve diğer şeyler onun için flu hale geliyor. Ama kişinin yaptığı işten tatmin olma gibi bir arka planı varsa, farkına varmadan zaten etiğe uygun hareket etmeye çalışıyor. Yani etik bu noktada baktığımızda ana eksen “ben etik davranacağım, ben etik davranmayacağım” gibi ana bir kalem olarak çıkmıyor; işin içerisinde kişinin mesleğiyle olan ilişkisine ve bağlantısına göre var olduğunu düşünüyorum.

Özetleyecek olursam ben işimin daha iyi olmasını istiyorsam zaten otomatik olarak etikle ilgili süreçleri yürütüyorum ama ben işim önemli değil para kazanmak istiyorum

diyorsam o noktada her şeyi mubah kılıyorum. Tabii burada parantez açıp az önceki söylediklerimi tekrar etmek isterim: Sürecin tek hâkimi ve yöneticisi tasarımcı değil. Dolayısıyla da tasarımcıdan kaynaklanmayan durumlarla da karşı karşıya kalma ihtimalimiz var. Ama bu kalma ihtimalinden ne kadar uzak kalmaya çalışıyoruz ya da kalmamaya çalışıyoruz o kişinin bakışına bağlı.

Araştırmacı: Türkiye’de meslek etiğinin bağlayıcılığı ile ilgili bir kuruluş oluşturulamaz mıydı? Genelde dernekler var. Yani mimarlar odası, matbaacılar odası gibi bir şey olamaz mıydı? Olmalı mı ya da neden olmamış. Bu konuda ne dersiniz?

Orhan Sevindik: Türkiye’de grafik tasarım arada derede bir meslek. Yani var yok, tam oturmamış ve bu sektör içerisinde çalışan sivil toplum kuruluşları da dahil olmak üzere bu mesleğin var olması için, bir alan oluşturması için gerekli şekilde çalışma yapmıyorlar. Çünkü bir grup bireysel bakıyor, grafik tasarımcının özgür bir tarzı olduğunu söylüyor ki bu bizi bir sektör bir alan değil bir sanat olduğu noktasına getiriyor. Pek çok kişiye bakıyorsanız grafik tasarımla ilgili çalışmalar yapıyor ama kendisinin bir sanat olarak ıcr ettiğini düşünüyor. Bu boyutun varlığını, gerçeğini yadsımıyorum ancak buna bir sanat gerçeğiyle baktığınız zaman grafik tasarımın bir meslek olarak ortaya çıkması böylece alana özgü kurallarının belirlenmesi zorlaşıyor. Benim gördüğüm ikinci problem ise Türkiye’de grafik tasarım her ne kadar çok uzun yıllardır var olsa bile gerçek anlamda var olması yeni yeni başlamış olması. Grafik tasarımın hala teknolojiyle birleşmemesi gerektiğini söyleyen bir zümre varlığını sürdürüyor. Grafik tasarımın hala doğrudan sanat olduğunu söylemi mevcudiyetini koruyor. Yani sanat olmadığını, ortaya çıkan şeylerin sanat özelliği taşımadığını kastetmiyorum ama bu ikisi arasında bir yere doğru gitmemiz gerektiği düşüncesine sahibin. Gidemediğimiz için bu tür bakış açıları yüzünden de grafik tasarım bireysel olarak Ali, Veli ve Ayşe gibi bireylerin ön plana çıktığı ama kurumsallaşmış bir geri planı olmayan bir yapı medyana geliyor. Bu da otomatik olarak bununla ilgili yapıların oluşmasını engelliyor.

Şunu da söyleyeyim: Bir yapı kurmak, kuruluş oluşturmak, cezai müeyyideler oluşturmak etik konusuna geldiğimizde, insanların başının üzerinde onların dışında, gözetleyen bir polis meydana getirmeyi de açıkçası doğru bulmuyorum. Çünkü kişinin kendi vicdani durumu ile ilgili, kendi vicdanının polisi olması gereken bir konudan bahsediyoruz. Her

ne kadar sen şöyle yapacaksın böyle yapacaksın denilmesi, her an herkesi kontrol etme gibi bir durum mesleğin daha düzgün hale gelmesi gibi bir tezi ortaya çıkarıyor olsa bile, bu tür bir ortamın insanların özgünlüklerine darbe vuracağını ve sağlıklı bir atmosferin oluşmayacağını düşünüyorum.

Araştırmacı: Türkiye’de yazılı hukuk çok ama pratikte ne kadar görüyoruz düşündürücü.

Orhan Sevindik: Bir de hukuki olan mı insani olan mı? Yani hukuki olan her zaman insani olmuyor. Biz maalesef hukuku var diye oraya koyuyoruz ama onun da içeriğini boşaltıyoruz. O önde neon ışığı gibi parlıyor ama arkası boş.

Araştırmacı: Hocam bir de tersten bakmaya çalışalım: Grafik tasarımda herkesin etik ilkeleri uyduğu bir düzende bizi nasıl bir gelecek bekler?

Orhan Sevindik: Herkesin etik kurallara uyduğu, iş ahlakına dikkat edip işini sevdiği olarak değerlendiriyorum ben. O zaman herkes için daha severek ve isteyerek yaptığı için daha özgün şeyler çıkacağını ve belki de Türkiye’ye özgü bir grafik tasarım yapılanmasının ortaya çıkacağını düşünüyorum. Çünkü biz o zaman “iş ahlakı = etik = işini sevmek” noktasına geldiğimiz zaman otomatikman belki bazı ataletlerimizden, belki bazı üzerimize yapışmış aşağılık komplekslerimizden kurtularak daha özgün bir şeyler de çıkarmış olacağız. Çünkü biz genelde referans alarak bakmaya alıştık. Gerek toplumun geneli olarak gerek birey olarak referansa bakarak nerede olduğumuzu söylemeye çalışırız ama kişi işini severek yapıp etik kurallara uyarak yürüdüğünde orijinal ve daha özgün, doyurucu şeyler çıkarmış olacak. Bu da Türkiye’de grafik tasarım açısından özgün bir yapılanmanın ortaya çıkması anlamına geliyor. Tabi tasarım alanında baktığımızda tasarım alanının ilişkili olduğu diğer alanlarda da aynı şey söz konusu. Örneğin mimarlık, mimarlıkta da şu an özgün değiliz ama özgün eserleri İstanbul’un her yerinde görüyoruz. Mimar Sinan yapmış olduğu eserler örnek verilebilir.

Araştırmacı: Grafik tasarımda meslek etiğinin gelişmesine yönelik neler yapabiliriz?

Orhan Sevindik: Grafik tasarımda meslek etiğinin gelişmesi için bir binanın tuğlalarını örerek gibi parça parça bir şeylerin olması gerekiyor. Çünkü bu ülkede ki insanların iş ahlakı

ile ilgili bakış açısı birden yok olmadı, bıçak gibi kesilmedi. Sürecin getirmiş olduğu bir şey: Çan eğrisi gibi düşünün, ahlak olarak en üst noktaya çıktı Ahiler ve diğer oluşumlarla birlikte sonra yavaş yavaş eğri aşağıya doğru inmeye başladı ve şu an diplerden çok az yukarıdayız. Burada herkes ufak ufak taşlar koyarak, meslek etiğinin bir iş ahlakı, iş sevgisi, işine sahip çıkmak olarak algılanmasına doğru gitmesine destek olması gerekiyor. Şimdi sadece meslek etiği dediğiniz zaman işin içerisinde meslekten ayrılıyormuş gibi görüyorum. Meslek etiği dediğiniz zaman ondan ayrı bir şeymiş senin yaptığın ayrı bir şeymiş kontrol etmen gereken bir check list varmış ve sen yaptığın işi o listeye göre doğru olup olmadığını değerlendiriyormuşsun gibi bir durum oluşuyor. Hadi ben bu tasarımı yaptım şimdi etik açıdan uygun mu diye bakayım gibi oluyor ama gerçekte öyle olmaması gerekiyor. Bunun içerisinde de işin doğrusunu anlatarak, tuğlalar koyarak binayı örmek gerekiyor çünkü birdenbire her şeyin değişmesini bekleme ihtimalimiz yok. Çünkü grafik tasarım izole olmuş bir yapıda bir meslek değil. Dışarıdaki var olanlarla da geçişken bir yapısı var. Dışarıda her şey etik dışı hareket ederken ve norm haline gelmişken grafik tasarımın ondan etkilenmeme ihtimali yok. Yani topyekûn bir bakış açısı ile grafik tasarımda etiği düzeltebiliriz ama bireysel olarak da gerek akademisyenler gerek sektörde çalışanların buna yönelik örnek olacak şekilde hareket etmesi gerekmektedir. Çünkü iyi örnekler çoğaldıkça hem insanların bakış açısı değişecek hem de sektöre girecek olanların sektörü görmesi daha sağlıklı bir hale gelecek.

Araştırmacı: Son olarak eklemek istediğiniz bir şey varsa alabilirim hocam.

Orhan Sevindik: İnsanlar etiği kendilerinin dışında bir kavrammış, teknik bir konuymuş gibi değerlendiriyor ve ona göre hareket ediyorlar. Halbuki etik dediğimiz şey kişinin içinde vicdanında ve ahlakında olan ve onunla bağlantılı olan bir şey. Bu konu niye böyle oldu, niye içimizden çıkarıp dışarı etiği koyduk? Belki çalışmaların bir kısmını buna yoğunlaştırmak gerekiyor. Bu konularda akademisyenler olarak kafa yormak gerekiyor düşüncesindeyim. Son olarak bu araştırmaya beni de dahil ettiğiniz için teşekkür ediyorum. Başarılar diliyorum.

Araştırmacı: Verdiğiniz bilgiler için çok teşekkür ediyorum hocam.

Görüşme Metni 09: Ömer Durmaz

Görüşme tarihi: 04.11.2020

Görüşme başlama saati: 15.00

Görüşme bitiş saati: 15.29

Araştırmacı: Kendinizi biraz tanıtabilir misiniz?

Ömer Durmaz: Ömer Durmaz, 2002'nin başından itibaren akademik dünyada üretimde bulunuyorum. Son 10 yıldır tasarım tarihi, grafik tasarım tarihi, basılı kültür, görsel kültür tarihi üzerine çalışıyorum. Kısaca bu şekilde özetleyebilirim.

Araştırmacı: Hocam, Türkiye'de meslek etiğinin bilincinde miyiz? Biz bu meslek etiği kavramının farkında mıyız?

Ömer Durmaz: Her şeyden önce grafik tasarım mesleğinin yazılı kuralları, ortak akılla oluşturulmuş yazılı bağlayıcılığı olan bir mesleki oluşumu yok! Grafik tasarımın sözlü kuralları var. Bu sözlü kurallar da okulda öğretilenle ya da sektörde aşılana m mümkün olabiliyor. Yani biz mimarlar gibi bir meslek odasına bağlı değiliz. Yasal bir düzenleme içerisinde varlık göstermiyoruz. Haliyle bağlayıcılığı olan yazılı kurallarımız da yok. Bu durum, Türkiye gibi sözlü kültürün gelişmediği ülkelerde bir sorun. Yazılı kültür çok önemli; referans, kök, dayanak sağlıyor. Ortak aklın oluşumu ortak hareket etmekle mümkün. Yazılı kültür ortak hareketi hızlandıran bir güce sahip. Sektörde yazılı bağlayıcılıktan uzak olduğumuz için etik değerlerden söz etmek de kişilerin inisiyatifine ya da kurumların üzerine sorumluluk gibi görünüyor. Muhakkak ki öyle, ama yapmayan olunca adaletsiz ve dengesiz bir ortamda sağlıklı bir ortak hareket mümkün olmuyor. Öte yandan, bu sorumluluk daha çok akademinin üzerindeki bir görev gibi algılanıyor. Sektörde her şey mubahmış gibi düşünülüyor. Böyle olmaması lazım. Sonuçta eğitim dediğimiz olgu kamuya, sektöre hazırlık sağlıyor; öğrenci sektöre dahil olduğunda okulda aşılana şeyleri sürdürebilmesi gerek. Peki okulda etik anlamında bize bir şey aşılıyor mu? Veriliyor mu? Onu da ayrıca konuşmak gerekiyor. Bence yeteri derecede bir bilinç sağlanamıyor. Yani örneğin ambalaj tasarımını aktarıırken sürdürülebilir ambalaj tasarımı kavramının da anlatılması gerekli...

Araştırmacı: Meslek etiği ilkelerine pek dikkat edilmiyor dedik. O zaman edilmemesinin sebebi tasarımcıdan dolayı mı, yoksa tasarımcının dışında gelişen şeyler mi oluyor? Yani tasarımcı dikkat etmek istiyor ama dışarıdan bir şeylerden dolayı mı dikkat edemiyor? Yoksa her iki sebepten dolayı mı?

Ömer Durmaz: Bir şeyin tek bir oluş sebebi yok. Her şey için böyledir. Her zaman birçok değişken vardır: Küçük değişkenler, büyük değişkenler, öncelikler, sonradan olanlar vs. Bu konuda da birden fazla değişken var. Tabii ki önce tasarımcıların bilinçli olması lazım. Ona göre müşteri seçmesi gerekiyor, ona göre müşteri kabul etmesi gerekiyor. Bunu şöyle söyleyeyim: Derslerde hep söylediğim bir şey var. Biz kimlik üretiyoruz. Marka kimliği üretiyoruz. Kurumsal kimlik üretiyoruz. Ambalaj tasarım kimliği üretiyoruz. Biz kimlik üreten bir mesleğiz: Markalara nasıl bir duruş sergilemeleri, nasıl iletişim kurmaları, nasıl söylem geliştirmeleri konusunda vücuda büründürdüğümüz kavramlar var. Bu kavramların hepsi, o markaların/ürünlerin hizmet anlayışı haline getirdiğiniz ya da hedef kitlesi olan müşterisinin kimliği ile alakalı şeyler. Ama biz bunu ne ile yapıyoruz. Grafik tasarımcı kimlik üretirken nasıl yapıyor bunu? Kişiliğiyle yapıyor. Kendi kimliğiyle yapmıyor. Biz kimlik üreten bir mesleğiz ama bunu kişiliğimizle yapıyoruz. Kimliğimizle yapmıyoruz. Yani benim kendi kimliğim öne geçerse o zaman bütün markalar bana benzer. Bütün ürettiğim grafik tasarım ürünleri bana benzer. Böyle olmaması lazım. Markaların farklı farklı talepleri olabilir. Farklı anlayışta, farklı sektörde talepler olabilir. Benden çok çok değişik, benim kimliğimden çok farklı müşterilere hizmet verebilirim. Ama bunu yaparken kişiliğimle yapıyorum. Benim iş yapış şeklim nasıl atıyorum sabah geliyorum, akşam çıkıyorum, müşteriye sorguluyorum, müşteriye işimin bir parçası yapıyorum. Tasarım yaparken sürdürülebilirliğe önem veriyorum. Hedef kitlemin dönütlerine önem veriyorum. Tasarımı teslim ettikten sonra bile 6 ay süresince geri hizmet veriyorum, falan gibi. Yani sonuçta ben tasarım yaparken müşteriler değişebilir. 20 yılda 100 tane müşteriye iş yapsam da yüzlerce kimlik tasarımı üretsem de hepsini aynı mantıkta üretiyorum. Bu da benim iş yapış şeklim. Kimliğim değil aslında kişiliğim. Ben kişilik üretirsem tasarım değil de sanata kayıyor gibi olurum. Mesela Yurdaer Altıntaş'ın bir kimliği var. Afişlerini görünce bu Yurdaer Altıntaş yani o orada artık kişiliği ile kimliği bir olmuş, ama Pentagram'ın tasarımlarına baktığın zaman kimlik görmüyorsun. Orada kime ne tasarım

yaptıysanız onun tasarımını görüyorsunuz. Arkadaki tasarımcıyı fark edemiyorsun. Belki bir ekip yapıyor, belki iki kişi yapıyor, belki bir kişi yapıyor, ama orada kişi tasarımın önüne geçmiyor. Ama Yurdaer Altıntaş gibi tasarım yapan kişilerde kişi de öne geçiyor. Aaa bunu Yurdaer Altıntaş yapmış. X tiyatrosu da olsa B sineması da olsa, ne yaparsa yapsın diyorsun ki bu Yurdaer Altıntaş, kişilik ve kimlik bir arada hareket ediyor. Benim tasarımcı yaklaşımında ise kimliğimi ön plana çıkartmıyorum, marka kimliği, ambalaj kimliği, müşterimin kimliği, müşterimin talebi ön plana çıkıyor kimlik olarak. Benim iş yapış şeklim, kişiliğim bu. Tasarım kararında tasarımcının tercihi diye bakmak gerekli sanırım.

Araştırmacı: Hocam biraz önce şöyle bir şey dediniz: Bizim yasal yazılı kurallarımız yok. Peki neden böyle oldu? Bunu açacak bir şey yok mu? Bizde mesela GMK var, 40 yılı aşkın süredir faaliyette ve bu tür oluşumlar için böyle başlangıçlar olur, daha sonra dernekler oda olur vb. gider. Bu gelişim neden olmamış?

Ömer Durmaz: Yani şimdi bir tercih meselesi mi diyelim, zihniyet meselesi mi diyelim, bilemiyorum. GMK yönetim kurulundayken, kuzenim çalışma bakanlığında esnaf ve sanatkârlar odası daire başkanıydı. Bütün meslek odalarının bağlı olduğu kişi direkt tanıdığım yakınım. Ankara’da en üst düzey yöneticiydi ve Türkiye’deki bütün odalardan sorumlu kişiydi. Onunla görüştüm ve GMK’ya dedim ki kuzenim birinci yetkili kişi ve başvurunuzu yaparsanız hızlı çözeriz dedi... Bir adım olarak esnaf ve sanatkârlar odası olarak başlayalım, bu daha kolaymış, sonra da meslek odası için girişimlerimiz olur dedim. Ama ilgi görmedi. O dönem ki yönetim kurulu bunu doğru bulmadı. Onların tercihi, ben başka türlü bakıyordum. Sonuçta çoğunluk ne derse o olur ve öyle de oldu. Ama bence bir odalaşma gerekiyor. Fakat insanlar biz sanat yapıyoruz, yüksek sanat yapıyoruz, butik tasarım yapıyoruz. Kendilerini başka başka yerlerde gören insanlar olduğu için bizim mesleğimiz de böyle oluyor. 10 kişi otursa her biri grafik tasarımı farklı tanımlıyor. Biri sanat diyor, öbürü başka bir şey diyor, biri başka bir şey diyor. Yani bu mesleğin daha ne olduğunu doğru tanımlayamamış olmamızdan kaynaklanıyor. Her ne olursa olsun illa meslek odası olmak zorunda değiliz. Sonuçta Icograda’nın bir manifestosu var. Orada da diyor ki işte bir meslektaş öbür meslektaş şöyle yapmalı, şöyle yapmamalı vb. bağlayıcı olsun diye metin kaleme almışlar. GMK da yıllarca fiyat taban listesi yayımlardı. O fiyat listesiyle beraber, Icograda’nın metnini, dernek tüzüğünü vs

iliştirirdi. O şekilde dağıtırdı. Bu konuda aslında bir bilinç var, farkındalık var ama bunun oturması yerleşmesi için çaba sarf etmek gerekiyor. Uyarıcı olmak, yaptırım sahibi olmak gerekiyor. O da yok. Devlette tanımıyor bizi bu anlamda. Türkiye askeri sistem bir ülke. Sivil bir ülke değiliz. Sivil bir ülke olmadığımız için sözlü şeyler geçerli olmuyor. Sivilde cübbe askerde rütbe mantığı ile her şey var. Bizim cübbemiz var mı? Yok. Rütbemiz var mı? Yok. O zaman geçerliliğimiz de yok oluyor. Okullarda bunu daha iyi vermek lazım ama bu sefer de siz doğru yapmaya çalışırken sektörde bu eğitimi almamış, bu bilinçte olmayan insanlar ile rekabet edemez hale geliyorsunuz. Bir yerden sonra siz de piyasaya uymak zorunda kalabiliyorsunuz. Böyle zorunlu bir durum oluşabiliyor. Sonuçta gerçek hayat aslolan, belirleyici olan. İş oluş buna göre şekilleniyor.

Araştırmacı: Hocam, Meslek etiği kurallarını uymadan başarılar elde eden birisi mesleğe ne gibi zararlar veriyor? Az önce de biraz buraya girdik galiba.

Ömer Durmaz: Bu çok geniş bir şey. Çok göreceli bir iş yapıyoruz. Şimdi bir arkadaşım var, sektörde yetişme. Emsaller üzerinden konuşayım. Düğün katalogları hazırlıyor. Hiç üniversite eğitimi almamış. Lise mezunu galiba. Gelinlikçilere çalışıyor, işini iyi yapıyor. İtalya'dan tırla gelinlik getiriyorlar, bunlar fotoğraflarını çekiyorlar sonra oraya gidiyor, çekim yapıyor. İşini çok iyi yapıyor. Şimdi bu adam güvenilir bir esnaf ve iyi esnaflar da işini iyi yapan insanlardır. Şimdi bu kişi eğitimini almamış diye mesleğe zarar mı veriyor? Hayır, vermiyor. Peki çok özel işler mi yapıyor? Yani tasarım dünyasını önemseyerek mi bir iş yapıyor? Hayır. Sektörü önemseyerek, müşterisini önemseyerek iş yapıyor. Sektöre değeri var, müşteriye değeri var. Fiyatlandırma olarak düşük bir şey de yapmıyor. Sektöre de toptan bir katkısı var mı tartışılır ama tasarım ihracatı yapıyor. Tabii ardından yetişecek tasarımcıları önemsiyor mu ya da usta çırak ilişkisi gibi insan yetiştirme hedefi var mı, tartışılır! Yani bir de böyle bir profil var. Öte yandan İlhan Bilge gibi tasarım yaparken okullara ders veren kendi ajansında çalışan, herkese katkıda bulunmaya çalışan kişiler de var. Çok farklı kulvarlarda çalışan, çok farklı anlayışlarla iş yapan insanlar var. Hepsini aynı potada değerlendirmek çok zor. Ama tabii ki zarar veriyordur. Yani mesleki etiği gözetmeyen, üretimler yapanlar tabii ki sektöre ve mesleğe zarar veriyor.

Araştırmacı: Yani, bu kadar farklı kulvar olması kurumsallaşma olmadığına mı işaret ediyor? Böyle bir eksiklik mi var?

Ömer Durmaz: Var! Çok net var. Çünkü bizim mesleğimizde kariyer yok. Yani bir meslekte ne vardır? Kariyer vardır. Başlarsın junior olursun, senior olursun, ustalşırsın... Bu biraz eskiden reklam sektöründe vardı, yani şimdi de var gibi görünüyor ama bence çok eridi. 30 yaşını geçmemiş art director aramalar vb. Gibi yaklaşımlarla bunlar eridi. Ama bir meslekte doktorlukta, mühendislikte iş yaptıkça tecrübe kazandıkça daha da değeri artıyor ama bizde öyle değil. Bu da kariyer planı mantığını eritiyor. Kariyer planı olmayınca da bir mesleğin geleceği olmuyor. Yani bir kurumsallaşma söz konusu olmuyor. Mesleğin kurumsallaşması için çırakları, kalfaları, ustaları olması lazım. Bizde herkes usta, 30 yaşını geçtikten sonra da herkes çırak. Tam tersi bir mantık var, kariyer yok: Bu mesleğin kurumsallaşması mümkün değil, nasıl kurumsallaşsın!

Araştırmacı: Hocam bir de tersinden hayal kurmaya çalışalım. Bugün gerçekten meslek etiğine hareket etmeye çalışsak, yakın gelecekte grafik tasarım nasıl konumlanır? Yani etik ilkelere uyduğumuz zaman bu mesleği geleceği nasıl olur?

Ömer Durmaz: Hiçbir şey olmaz. Yani grafik tasarımcılar grafik tasarımın çok küçük bir parçası oldular artık. Biz bir şeyleri değiştirebilecek güçte değiliz grafik tasarımcılar olarak. Şöyle söyleyeyim. Youtube çıktı değil mi?

Araştırmacı: Evet

Ömer Durmaz: Youtube'da mantık olarak baktığında iyi video hazırlayabilecek, iyi grafikler hazırlayabilecek, bir hikâye anlatma mantığı ile bir şeyleri anlatabilecek, tipografi bilgisi... Grafik tasarım buna çok uygun. Sonuçta biz After Effects'te kullanıyoruz Premiere'de kullanıyoruz. Kamera da biliyoruz vs. hikâye de anlatıyoruz. Reklam filmi çekimlerine katılıyoruz. Prodüksiyonlara katılıyoruz. Bizim altyapımız Youtube için çok uygun. Yani yaptığımız iş bu ama Youtube'ta takip ettiğin grafik tasarımcı var mı senin? Youtube platformunda Türkiye'den ne kadar çok grafik tasarımcı var? Ben kendime yanıyorum. Bunu en iyi ben veya benim gibi kişiler yapabiliyordu ama yokum orada. Geç kaldım. Bir sürü kişi geç kaldı. Yani o platformda grafik tasarımcılar yok. Halbuki en iyi yapabilecek kişilerden biri biziz. O nedenle bizim ne kadar iyi olması, mevcut sektörün ne kadar iyi olması bence artık bir şeyi değiştirmez. Bizim dışımızda

grafik, görsellik, video, ses, hareketli görüntü, bizim dışımızda dehşet bir furya var. Herkes bundan mutlu oluyor. Tutoriallar var, videolar var, okuyor, işini görüyor. Bakıyorsunuz adam sanayide x bir iş yapıyor. Youtube kanalı açmış. Montaj yapıyor. Benim yeğenim eczacı. Eczanesinin arkasını stüdyoya çevirmiş. Flaşlar almışlar, stüdyo yapmışlar. Green boxlar yapmışlar. Kitap okuma kulübü kurmuşlar. Okudukları kitapları oradan çok ciddi bir video prodüksiyonla anlatıyorlar, paylaşıyorlar, takipçileri var. Bu adamlar eczacı. Ama hepsini çözmüşler. İyi bir şekilde tekniği kullanıyor, kendini grafik konusunda geliştirmiş, tipografisine bakıyor, rengine bakıyor. Yani bu bir araç artık. Bu görsel araçları kullanıyorlar ve işlerini düzgün yapıyorlar. Amaçları çok net. Biz sanat mı yapacağız, tasarım mı yapacağız, barış afişimi yapacağız, öğretim üyesi mi olacağız. Yani 50 tane nehirde yüzmeye çalışınca olmuyor tabii ki. Yani bizim bir şey olmamız hiçbir şey değiştirmez artık. Türkiye’de grafik tasarım dünyası bence grafik tasarımın nereye gittiğinin farkında değil.

“Burada çok kısa parantez açmakta fayda var: Ömer Durmaz Grafik tasarım dergisinin çıkartılıp yayınlanmasına, çeşitli ‘Tasa Platformu’ gibi mesleki oluşumların oluşması ve gelişmesine katkı sağlamak, GMK yönetim kurulu görevinde derneğin verimli bir şekilde işlemesine, mesleğin daha iyi yerlere gitmesi için workshop çalışmalarından çeşitli yerlerde dersler vermeye, mesleğe kavramsal anlamda yazıları ve makaleleri ile katkı sağlamaya, ayrıca bunların yanında pratik üretimlerde yapmaya ve aktif olarak mesleğe katkı sunmaya devam eden önemli tasarımcılardan birisidir.”

Biz çoktan geç kaldık. Eğitim kurumlarına bakıyorum. Akademide meslekle alakasız kişiler almış, yürümüşler. Nerde ne yaptıkları belli değil. Kim oldukları belli değil. Grafik tasarım adına dertleri yok! Şimdi nasıl olacak ki? Yani neyi değiştireceksin? Kaçını değiştireceksin? Yani bu trafikte sinyal vermeyene kızmak gibi. Ben trafikte sinyal vermeyene çok kızıyorum. Selektör yakıyorum, uyarıyorum. Onu eğitsen 50 bin kişi sinyal vermemeye devam ediyor. Yani hangi biri ile başa çıkacaksın. Grafik tasarım dünyasında gelinen noktada öyle olmuş. Her yerde grafik bölümü var. Grafik hocası yok. Öğrencinin gerçekten grafik tasarım ile alakalı bir şey anlatmıyorsun. Sektörle ilgili bir iş yapmıyorsun. Öğrenci de gelmemeye başlıyor. Gelmeyince de bölümü kapatırlar tabii.

Araştırmacı: Hocam benim sorularım bitti. Son söz olarak paylaşacağınız bir şey varsa duymak isterim.

Ömer Durmaz: Son söz, gemisini kurtaran kaptan artık. Herkesin kendi bacağından asıldığı bir dönemdeyiz. Ortak değerler, etikmiş, bir sürü kötü makale, çalışma var. Herkes bir şeyleri kılıfına uydurmaya çalışıyor. Sonuç olarak 3. dünya ülkesinin aydını da 3. dünya aydını olur. Biz sonuçta 3. dünya ülkesiyiz. Bizim akademik dünyamız da 3. dünya akademik dünyası. Aydınlarımız da 3. dünya aydını. Yani biz de sonuçta bu ülkeden bağımsız değiliz. Ülkenin toplam katma değeri yükselmedikçe bizim de daha iyi bir şey olma şansımız yok.

Araştırmacı: Çok teşekkür ediyorum paylaştığınız bilgiler ve zamanınız için.

Görüşme Metni 10: Ömer Genç

Görüşme tarihi: 08.11.2020

Görüşme başlama saati: 19.02

Görüşme bitiş saati: 19.30

Araştırmacı: Kendinizi biraz tanıtabilir misiniz? Grafik tasarımla ilişkiniz nedir?

Ömer Genç: İsmim Ömer Genç. Aslen resim iş öğretmenliği bölümü mezunuyum ama mezun olduktan hemen sonra grafik tasarımcı olarak çalışmaya başladım. O günden bugüne yaklaşık 20 yıldır grafik tasarımcı olarak bu mesleğin pek çok alanında farklı kurumlarda, farklı projelerde yer aldım. Halen de grafik tasarımcı olarak çalışmalar üretmeye devam ediyorum.

Araştırmacı: Sizce Türkiye’de meslek etiğinin ne olduğunun bilincinde miyiz? Yani bu meslek etiği kavramının farkında mıyız? Önce genel olarak daha sonra da grafik tasarım özelinde bakabilirsiniz.

Ömer Genç: Meslek özelinde düşünmezsek genel olarak, aslında sadece ne olduğu tanım olarak biliniyor diyebilirim ama gereği yerine getiriliyor mu? O kısım tartışılır! O nedenle belki etik kavramının genel hatlarıyla ne olduğunu bildiğimizi ama yeteri kadar üzerine uğramadığımızı düşünüyorum. Meslek özelinde de Türkiye’de etik konusu ile ilgili pek çok farklı nedenlerden dolayı gereken özenin çoğu zaman gösterilmediğini düşünüyorum.

Araştırmacı: Anladım. Peki, grafik tasarım alanında meslek etiği ilkelerine dikkat ediliyor mu?

Ömer Genç: Az önce ifade ettiğim gibi etik kavramı biliniyordur ama ne derece dikkat ediliyor, bu tartışılır. Ben çok dikkat edildiğini düşünmüyorum. Yine az önce dediğim gibi bunun pek çok nedeni var. Belki daha sonra nedenlerine geleceğiz ama istisna durumlar dışında gereken özenin gösterildiğini düşünmüyorum.

Araştırmacı: Bununla doğrudan bağlantılı diğer sorum: Dikkat edilmiyorsa bu tasarımcıdan dolayı mı? Yoksa tasarımcının dışında gelişen faktörlerden dolayı mı? Şimdi sizde ifade ettiniz: Dikkat edilmiyor ama dikkat edilmemesinin nedeni tasarımcı kaynaklı mı? Yoksa dışarıdan faktörler mi var? Ya da her ikisi de olabilir mi?

Ömer Genç: Her ikisinin de bu konuda etkili olduğunu düşünüyorum. Örneğin tasarımcı açısından bakacak olursak; bireysel olarak gereken bilince ve hassasiyete sahip olmayan, bilinçli olarak etik kavramları, ilkeleri görmezden gelen, tercih etmeyen kişiler hariç, etik kavramını oluşturan konularda, tasarımcının seçici, tutarlı ve hassas olabilmesi için tasarımcının işini kaybetme, işsiz kalma, finansal konularda kaygılarının olmaması, tasarımcıya etik konusunda söz hakkı verilmesinin gerekli olması gibi nedenler önem arz ediyor. Firmalar açısından bakacak olursak; birkaç gerçekten kurumsal ve özellikle bu işin üzerine gereken hassasiyeti gösteren firmaları hariç tutarak, genel itibari ile etik kavramı firmalar tarafından da gözetilmediğini rahatlıkla söyleyebilirim. Daha çok işin bir an önce şu veya bu şekilde sonuçlandırılması, en kısa yoldan sonuca en düşük maliyetlerle ulaşılması şeklinde bir anlayışla projeler ilerliyor. Bu nedenle bazı durumlarda hatta çoğu durumda grafik tasarımcının etik kapsamına giren konularla ilgili bir söz hakkı dahi olmuyor! İşte bu nedenle iki konu da birbiri ile ilişkili diye düşünüyorum.

Araştırmacı: Etik ilkeleri önemsemeden başarılar elde eden birisi mesleğe ne gibi zararlar veriyor? Birisi etik ilkeleri yerine getirmeden çok başarılı oluyor ama başarılı olurken etiği gözetmeden hareket ediyor. Bu tür kişiler mesleğe ne gibi zararlar veriyor? Ya da veriyor mu?

Ömer Genç: Benim şahsi fikrim, burada başarının ne olduğunu tartışmak gerekir. Başarıdan ne kast ediyoruz gibi ama bu sadece grafik tasarım özelinde, ajans özelinde değil. Her meslek için geçerli olan bir şeydir. Bir kere mesleğin imajına zarar verir. Bir süre sonra toplumdaki o meslekle ilgili algı değişmeye başlar. Örnek olarak burada reklamcılığı verebiliriz sanıyorum. Çoğu zaman etik değerleri gözetmedikleri aşikâr olduğundan dolayı reklamcılar çok güven vermeyen bir profile sahip oluyorlar. Hatta bununla ilgili katıldığım bir etkinlikte bazı reklamcılar bu durumu itiraf ederek etkinlik düzenlemelerinin nedeninin de bu algıyı düzeltmek olduğunu söylemişlerdir. Sonuç

olarak kendi itibarlarına ve mesleği gerektiği gibi yapan insanların imajına da zarar verirler ama bizim toplumumuzda şöyle de bir çelişkili durum var. Önemli olan başarılı olmak, başarının tanımına göre nasıl olduğunun pek bir önemi olmuyor, böyle bir algı da mevcut!

Araştırmacı: Şu an aklıma meslekle ilgili şöyle bir şey geldi, onu da sormak istiyorum. Genelde bir meslekte ilerleme olurken önce dernek olur sonra odaya dönüşür, sendikalaşma olur. Grafik tasarımda neden böyle bir şey olmamış? Bu konuyla ilgili bir fikriniz var mı? Mesela GMK var yaklaşık 40 yılı aşkın süredir fakat bu patikanın dışında kalmış. Bizimle paralel matbaacılara bakıyorum. Onlar daha sağlıklı ilerlemiş. İzmir matbaacılar odası var. Acaba neden grafik tasarım özelinde böyle bir hareket olmamış?

Ömer Genç: Yine benim şahsi görüşüm grafik tasarımın, grafik tasarımcının ne olduğunun ve yaptığıının ülkemizde tam olarak bilinmediği ve bir meslek olarak konumlandırılmamış olması nedeniyle gereken örgütlenme bugüne kadar sağlanamamış ve sağlanamıyor. Grafik tasarım son yıllara kadar çok bilinen veya önem verilen bir konu değildi. Son yıllarda dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de dijitalleşmenin, bilgisayarın, internetin kolay ulaşılabilir olmasıyla son derece yaygınlaştı. Sanırım biraz daha zamana ihtiyacı var, tam olarak bir şeyde söyleyemiyorum: GMK var. Belki böyle bir konuya ihtiyaç gözüyle bakmıyorlardır.

Bence çok büyük bir ihtiyaçtır: İnsanların sorunları ile sistemli ve örgütlü şekilde ilgilenilmesi, sorunların duyurulması, haklarının aranması, emek sömürsünün önüne geçebilmek ve pek çok anlamda standartlar oluşturabilmek açısından son derece önemlidir. Ben grafik tasarımın ülkemizdeki gelişiminin diğer gelişmiş ülkelere göre geriden gelmesinin ve kısıtlı bir grup tarafından icra edilmiş olmasından dolayı böyle bir hareketin gelişmediğini düşünüyorum.

Ayrıca bir şey daha eklemek istiyorum: Grafik tasarımın herhangi bir meslek olarak tanınması, bir ehliyetle bağlanmadığından dolayı, elinden bir şekilde iyi veya kötü bu iş gelen, bilgisayar ve gerekli programları kullanan herkesin yapabileceği bir şeymiş gibi algılanması grafik tasarıma bir meslek olarak gereken önemin verilmesini engellemektedir. Bilgisayardan iyi anlayan birisi bende bu işi yapıyorum diyebiliyor. İyi

program kullanan birisi de bende bu işi yapıyorum diyebiliyor. İşte bu tür nedenlerden dolayı da bir meslek olarak algılanması geç olmuştur diye düşünüyorum

Araştırmacı: Siz tam olarak grafik tasarımda bir kurumsallaşma olmadığına işaret ediyorsunuz. Diğer mesleklerde mühendislik, mimarlık, tıp vesaire kurumsallaşma var ama bizim mesleğin, az öncede dediniz gibi daha tam ne olduğu bilinmiyorken, doğal olarak kurumsallaşma gibi bir şeyde olmuyor. Öyle mi anlamalıyım?

Ömer Genç: Evet, tabii ki. Şöyle, bir mimar dediğiniz zaman: Ben mimarım dediğiniz zaman, ne iş yaptığınızı izah etmek zorunda kalmıyorsunuz. Herkes tamam diyor ama ben bir grafik tasarımcıyım dediğim zaman herkes biraz daha açar mısın diye soruyor? Grafik, tasarım gibi kelimelere tabii insanlar aşinalar ama bir grafik tasarım veya grafik tasarımcı dediğin zaman bu işlerden uzak ya da toplum içerisinde herhangi birisiyle sohbet ederken ne yaptığını izah etmek zorunda kalıyorsun. Bu da az önce söylediğim gibi henüz herkesin kafasında çok netleşmediğini gösteriyor. Yaptığın işlerden bahsederek kişinin kafasında o şablonun oturmasını ya da ne iş yaptığını anlaması için gayret göstermek zorunda kalıyorsun.

Araştırmacı: Anladım. Peki şöyle bir soru sorsam ne dersiniz? Gerçekten meslek etiğine uygun hareket etmek isteyen bir tasarımcı, tasarım sürecini uzatıp kazanç üzerinde negatif etkisi olabilir mi? Yani ben abartarak söylüyorum her şeyi dört dörtlük yapmak istiyorum: Grafik tasarımda etiğe pür dikkat etmek istiyorum ama böyle yaptığım zaman kazancım üzerinde negatif bir etkisi olabilir mi? Daha mı az kazanırım ya da tasarım sürecini uzatır mı?

Ömer Genç: Bunu da şöyle izah edeyim: Birazcık daha geriden başlayarak etik dediğimiz şey insanın bazı konularda kendi menfaati dışında farklı menfaatler için duyarlı olması, bunları gözetmesi olarak tanımlayabiliriz. İyi bir medeniyet tanımı var. Medeniyet dediğimiz şey insanın kişisel örgütlenmesini tamamlayıp da diğer insanların sorunlarına kafa yorması olarak söylenir. Bir diğer örnek olarak Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine gidersek insanın birincil ihtiyaçları karşılandıktan sonra ikincil ihtiyaçlara daha sonra sosyalleşme gibi şeylere sıranın gelmesini söyleyebiliriz. Yani etik gibi konularda gereken hassasiyeti göstermesi farkında olması için kişinin önce pek çok

ihtiyacının giderilmiş olması gereken eğitimi çoktan almış olması gerekmektedir. Demek istediğim temelde insanın etiğe ya da etik sorumluluğa sahip olması eğitimiyle, toplumun top yekûn eğitim seviyesinin dolayısıyla yaşam standartlarının yüksek ve bireysel ve yaşamsal kaygılarının giderilmiş olması ile ilgilidir. Eğitimin de bazı ilkeleri vardır. Şöyle örnek vereyim. Herkes rüşvet almanın kötü olduğunu bilir, bu okullarda öğretilir ama yine de rüşvet alan insanlar vardır. İşte burada önemli olan şey rüşvetin kötü bir şey olduğu bilgisini insanın içine, benliğine yerleştirmek gerekir. Etik konusunda da aynı durum geçerlidir. İnsanın yaşam standardını yükselten şeylerden birisi toplumun eğitim seviyesidir. Toplumun eğitim seviyesi yükseldikçe yaşam standartları yükselir. Haliyle böyle olunca insan birtakım temel kaygılarından da uzaklaşmış olur. İş bulma, geçim kaygısı vesaire bunlar giderildikten sonra artık farklı konulara da kafa yorabilir hale gelir diye düşünüyorum.

Şimdi bir tasarımcı bir işi aldığı zaman bir takım etik kurallara uymak istiyor. Etik anlayışa uygun şekilde sürdürülebilir ambalaj tasarımı yapmak istiyor, zamanıyla, iş akışıyla, ilişkileriyle dört dörtlük etik ilkelere bağlı kalarak yapmak istiyor ama bu tür şeylerle işletmenin karşısına gittiğinde işletme buna hoş bakmadığı zaman tasarımcı o işi kaybetme riski ile karşı karşıya kalabilir. Ama şöyle olsa, diyelim ki bununla karşı karşıya kaldı. Hiç problem değil bir başka iş gelir, iş sıkıntısı yok ki diyebilse durum daha farklı olur. Temel kaygılar az olduğu zaman tasarımcı bu konuda iddialı bir şekilde etik anlayışını sürdürebilir. Ama bizim toplumumuzda durum bu şekilde olmadığı için yeri geldiğinde bazı konulardan taviz vermek zorunda kalabiliyorsunuz. Mesela kendi yaptığım işlerden de örnek vereyim. Bazı işler yapıyorsunuz, tipografik hataları söylüyorsunuz, şöyle olmalı, böyle olmalı diye ama bu tür şeylerin gereksiz detaylar olduğu söylenerek bir an önce işin sonlandırılması istenebiliyor. Gereksiz detaylarla uğraşarak sanki işi yokuşa sürüyormuş gibi algılanabiliyorsunuz. Haliyle sende işi yaparken tamamen hızlı bir şekilde bu tür detaylarla zaman kaybetmeden karşı tarafın istediği nitelikte, yani senin olmasını istediğin nitelikte değil ama karşı tarafın istediği şekilde müşteri memnuniyetini göz önünde bulundurarak seri bir şekilde işi yapıyorsun. Onun dışında diyelim ki bir ambalaj tasarımı gibi işlerde pek çok projede şöyle bir şey çıkıyor karşımıza: Etik, sürdürülebilirlik gibi konularda tasarımcıya hiç söz hakkı verilmiyor. Yani sana bir ambalaj tasarımı sipariş ederler ama o ambalaj tasarımında sürdürülebilir bir malzeme kullanacak olursanız bu maliyet konusunda ciddi etkili

olabilir. Maliyeti azaltabilir de çok arttırabilir de. Bunun söz hakkı her zaman tasarımcıda olmuyor!

O nedenle siz istesenez de istediğiniz etik ilkeler üzerinden ilerleyemeyebiliyorsunuz. Bu hassas tutumunuz zaman içerisinde aksaklıklara, yeri geldiğinde iş kaybetmenize belki de çok tercih edilmemenize neden olabiliyor. Etikten vazgeçmeliyiz anlamında söylemiyorum ama totalde bakacaksak mümkün olduğu kadar gözetmeliyiz. Şu konularda ise ne olursa olsun etiği her zaman gözetmeliyiz, müşteriyi kandırmamak, yaptığımız işi en iyi şekilde yapmak, işi herhangi bir yerden kopyalamamak, istenilen zaman da içerisinde istenildiği gibi işi tamamlamak. Sonuç olarak her zaman elimizde etik değerleri gerektiği gibi gözetme imkânı olmayabiliyor.

Araştırmacı: Bir başka sorum ise grafik tasarım mesleğinde meslek etiğine herkes hassasiyetle yaklaşırsa, uygulamaya başlasa yakın bir gelecek nasıl olur? Bu sefer tersinden düşünmeye çalışalım. Herkes etik ilkelere dikkat ediyor, biz de tasarımcılar olarak grafik tasarımda meslek etiğine dikkat ediyoruz. Yani bundan 5-10 yıl sonra mesleğimiz nerede yer alabilir?

Ömer Genç: Senin de bildiğin gibi grafik tasarımın kitleleri yönlendirebilme gibi bir özelliği var. Doğru iletişim ile istenilen konulara dikkat çekmiş olur. İkincisi: Çalışmak bir projede yer almak herkes tarafından karşılıklı edinilmiş haklar, etik gözetiliyorsa her şey daha kolaylaşır. Örneğin siz karşıdan etik kurallara uygun bir tasarım yapmak için, sürdürülebilir vesaire ekstra bir süre talep etmek, ayrıca açıklama yapmak, kimseyi etik kurallara özen gösterilmesi için ikna etmek zorunda kalmazsınız. Artık bu konu herkes tarafından zaten biliniyordur. Üzerinde tartışmaya gerek yoktur. Doğaya ve çevreye pozitif katkısı olur.

Araştırmacı: Evet.

Tabii ki pozitif bir etkisi olur ama bunun için az öncede bahsettiğim gibi öncelikle geçilmesi gereken pek çok aşama var. Sadece tasarımcının değil, tasarımcıya iş getiren kurum kuruluş kişi müşteri her kimse onlarında belirli bir eğitim seviyesinin üzerine çıkmış; etik kavramların ne kadar önemli olduğunun farkına varmış olması gerekiyor.

Araştırmacı: Sıradaki soru bununla bağlantılı: Grafik tasarımda meslek etiğinin gelişmesine yönelik neler yapabiliriz? Neler yapmalıyız? Az önce dediğiniz gibi müşterinin bilinçlendirilmesi bunlardan bir tanesi olabilir.

Ömer Genç: Sonuçta grafik tasarımcılar bu toplumun bir parçası. Bu toplumun insanlarına iş yapıyoruz. Haliyle az önce söylediğim gibi karşılıklı bir bilinç olması gerekiyor ve her iki tarafın da eğitilmesi, her iki tarafında bu konunun önemini anlaması gerekiyor. Ama bu sadece kitaplarla, müfredatla okullarda okutularak öğretilecek bir şey değil. İnsanların bu konuda okulda veya okul dışı hayatında eğitilmesi de gerekiyor. Yani bunun ne kadar önemli olduğunun farkında olması gerekiyor. Bununla ilgili pek çok şey var işte. İnsanların vicdanlı olması gibi. Bazı (gelip geçici) değerlerin bazı erdemlerden daha önde tutulmamasının sağlanması günümüz eğitim sisteminin top yekûn eğitimin elden geçirilmesi ya da eğitim standardının yükseltilmesiyle sağlanacak bir şeydir. Eğer bu durum gerçekleşirse böyle bir anlayış kendiliğinden her iki tarafta da oluşacaktır.

Araştırmacı: Benim soracaklarım bitti. Sizin son söz olarak eklemek istediğiniz başka bir şey var mı? Şuna da dikkat etmeliyiz, şu da bilinse iyi olur dediğiniz bir şey varsa duymak isterim.

Ömer Genç: Kısaca toparlayacak olursak en temelde eğitim seviyesi yükselmeli. İyi eğitilmiş bilinçli bir toplumda etik ahlak gibi değerler, yaşam standartları yüksek olacaktır ve tasarımcı dediğimiz kişiler etik ilkelerin gerektirdiği şekilde çalışabilmek için iş kaygısı, geçinme kaygısı vb. gütmenden bunun gereğini yapabilecek duruma gelirler diye düşünüyorum. Bizim toplumumuz için ise biraz daha zamana ve bol bol eğitime ihtiyaç var diye düşünüyorum.

Araştırmacı: Üzerine çalışmamış gerekiyor, öyle mi?

Ömer Genç: Evet üzerine çalışılması ve gereken önemin verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Ama şu anda veriliyor mu dersiniz. Şartlar bunun için bizim çalışma ortamımızda çok müsait değil hatta ülke genelinde, toplumun çoğunluğunda durum böyle. Etik ve ahlaki yozlaşma hızla artıyor. Günden güne etik değerlerden uzaklaşmak

artmakta, sıradanlaşmakta ve hatta maharet olmakta. Sık sık bu tür haberleri medyada görüyoruz: Bir takım etik değerler, bilinçli olarak bazı çıkarlar uğruna çoğu zaman yok sayılabiliyor. Bu anlayışın değişmesi de ahlaklı, etik değerlere, erdemlere sahip bir toplumun oluşması da eğitim seviyesi yüksek modern bir toplum oluşturmakla gerçekleşebilir.

Araştırmacı: Verdiğiniz bilgiler ve zamanınız için çok teşekkür ediyorum Ömer Bey.

Görüşme Metni 11: Öznur Işır

Görüşme tarihi: 08.05.2021

Görüşme başlama saati: 16.00

Görüşme bitiş saati: 16.30

Araştırmacı: Kendinizi biraz tanıtabilir misiniz? Tasarımla olan ilişkiniz nedir? Kısaca bahsedebilir misiniz?

Öznur Işır: İsmim Öznur Işır. Balıkesir Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Sanatlar Bölümü'nde Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapıyorum. Daha önce İstanbul Aydın Üniversitesi ve İstanbul Gelişim Üniversitelerinde Grafik Tasarım ve İletişim Tasarımı bölümlerinde Yrd. Doçent olarak görev yaptım. İstanbul Gelişim Üniversitesi'nde lisans ve yüksek lisans bölüm başkanlığı ve program başkanlığını yürüttüm. Onun öncesinde de 5 yıllık bir araştırma görevliliği sürecim vardı Altınbaş Üniversitesi Güzel sanatlar Fakültesi Grafik tasarım bölümünde. Lisans eğitimimde Anadolu Üniversitesi, Görsel Sanatlar Eğitimi Programı, Grafik Anasanattan mezun oldum ve aynı bölümde doktora eğitimimi tamamladım. Doktora tezimde ise Tasarım eğitimi üzerine çalışmalar gerçekleştirdim.

Araştırmacı: Türkiye'de etikin, meslek etikinin ne olduğunun bilincinde miyiz? Önce genel bakabilirsiniz daha sonra da tasarım özelinde inceleyebilirsiniz.

Öznur Işır: Açıkçası çok bilincinde olduğumuzu düşünmüyorum. Hem yapmış olduğum araştırmalar sonucunda bu görüşü bildiriyorum hem de kendi öğrencilerimle de belli görüşmeler yapmıştım. Son sınıf öğrencileri bile etikin ne olduğunu, hangi davranışların etik dışı olduğunun bilincinde değiller ki bunlar bir iki ay sonra meslekte direkt aktif olarak görev alacak kişiler, tasarımcı adayları. Onunla beraber genel bir etikten bahsederek benim eğitim aldığım dönemde etik dersi yoktu, hatta şu an bile 2021'de benim incelediğim kadarıyla çok az üniversitede var ki biz Balıkesir Üniversitesinde de müfredatı oluştururken o yüzden etik dersini koyduk. Direkt birinci sınıftan alınması gereken bir ders olduğunu düşünüyorum. Bazı üniversitelerde ise son sınıfta alınıyor. Bunun çok geç olduğunu düşünüyorum ben öğrencilerin içselleştirmesi adına. Ben

doktorada bilim etiği dersi aldım ki bu da bence çok geç. Maalesef hani bildiğin gibi akademisyenlerin bile çok etik dışı davranışlar sergilediğine şahit oluyoruz. Yani o eğitimi veren kişiler bile etiğin, hangi davranışların etik olduğunun, hangi davranışların etik dışı olduğunun çok farkında değiller. Bundan dolayı da öğrencilerin doğal olarak mezun olduktan sonra mesleği oluşturan grafik tasarımcıların etik konusunun ne olduğu, meslek etiğinin neleri içerdiğinin farkında olduğunu düşünmüyorum ben şahsen.

Araştırmacı: Sizce grafik tasarım alanında meslek etiği ilkelerine dikkat edilmiyorsa bu tasarımcıdan kaynaklı mı yoksa dışarıdan etkenler mi var ya da her ikisi de mi?

Öznur Işır: Evet. Bence her ikisi de. Bunun altında yatan benim yapmış olduğum kendi araştırmalarda bazı çıkarımlar var. Tabii ki kişisel etmenler önemli, bu her meslekte bazı psikolojik rahatsızlıklar gibi ya da yükselme hırısı, para kazanma hırısı gibi kişisel özelliklerden kaynaklı olabiliyor. Bunları dışarıda tutuyorum. Onun haricinde bence ekonomi en önemli sebeplerden bir tanesi. Örneğin etik dışı olarak değerlendirebileceğimiz lisanssız ürün kullanma, program kullanımları belli hak ihlallerinin en büyük sebeplerinden biri bu. Öğrencilerin uzaktan eğitim ile özellikle kur farkından dolayı bunları karşılayamadığını ve bu yüzden de korsan program kullandığını görüyoruz. Cory Doctorow'un Özgür ve Bedava kitabında bir araştırmayı okumuştum. Hayatları boyunca lisanslı ürün (film, kitap, dizi, müzik her şey bunun içine giriyor) kullanan kişiler; belli bir sebepten dolayı diyelim ki o yayın ortadan kalktı, Türkiye'de yayınlanmamaya karar verildi, yasaklandı o dizi vb., dizinin de 3. sezonundasınız ve izlemekte istiyorsunuz, ne yapacaksınız? Bir şekilde korsan olarak ulaşacaksınız... Hayatları boyunca korsan ürün kullanmamış kişilerin herhangi bir sebepten korsan ürün kullanmaya başladıklarında bir daha tekrar lisanslı ürün kullanmaya dönmelerinin çok düşük bir oran olduğu görülmüş. O yüzden bizim öğrencilerimiz ilk sınıftan itibaren lisanssız ürünler kullanıyor. İnternette lisanssız fotoğraflar indirmeye başlıyorlar. Profesyonel olarak bakarsak da Türkiye gibi ekonominin ne olacağının çok belli olmadığı ülkelerde tabii ki tasarımcı ya da bir ajans öncelik olarak etik ilkeleri bulunduramama gibi bir davranış sergileyebilir. Maalesef ekonomik ayağı var bunun.

Onun dışında bence yapılan etik dışı davranışlara sessiz kalınması çok büyük bir etken. İnsanların buna herhangi bir tepki göstermemesi, hatta ödüllendirilmesi. Görüyoruz çok

büyük ajansların bile çalıntı ya da neredeyse %90'nı aynı olan bir reklamı ödül alıyor. Herhangi bir yaptırım uygulanmıyor. Bu bence çok önemli şeylerden bir tanesi. Böylece genç tasarımcılar doğal olarak “Peki ben neden yapmayayım” gibi bir davranış geliştirebilirler. Çünkü herhangi bir yaptırımı yok. Çok daha kolay yoldan para kazanma teşviki getiriyor aynı zamanda. Müşteriler de bunu teşvik ediyorlar. Ancak müşterileri eğitime gibi bir durumumuzda söz konusu tasarımcı olarak. Çünkü müşteri bir tasarımı görüyor çok beğeniyor bunun gibi olsun diyor, Coca-Cola'nın reklamı çok güzel bize onun gibi bir reklam çekin diyebiliyor ve tasarımcının bunu anlatması belki müşterinin kaçmasına ve başka bir ajansa aynısını veya çok benzerini yaptırmasına sebep olabiliyor. Bu durumda belki müşterilerin de bilinçlendirilmesi gerekiyor.

Bununla beraber eğitim tabii ki gerekli. Az önce dediğimiz gibi neredeyse etik eğitimi yok gibi bir şey. Ben bunun sadece etik dersi içerisinde verilmesini de çok doğru bulmuyorum, bunun bütün eğitime yayılması lazım. Bütün atölye derslerinde hocaların bu vizyonla hareket etmesi gerekiyor. Tasarım projelerini verirken ve değerlendirirken bu vizyonla hareket etmeleri gerektiğini düşünüyorum ki öğrenci ancak bu şekilde içselleştirebilsin.

Bir de öğrenciler herhangi bir zararının olduğunu düşünmüyor. Bunda çağın getirisi de söz konusu. Özellikle internet mecrasında nasıl ki sosyal medya, yeni medya ortamlarında nefret söylemleri, siber zorbalıklar vb. inanılmaz arttı; insanlar karşısındaki kişinin gerçek bir insan olduğunu artık tahayyül edemiyorlar. Orada çünkü sadece dijital bir şey var. Bu durumda lisanssız bir program kullanırken, bir fotoğrafçının fotoğrafını indirip tamamen onu lisanssız olarak kullanırken, bir yazı karakterini vesaire. burada karşısındaki insanın kendisi gibi bir tasarımcı olduğunu, onun işini izinsiz olarak kullanırken, çalarken bu şekilde karşısındaki kişiye zarar verdiğini anlamıyor. O şarkıyı, o kitabı indirdiğinde o kişinin onları hazırlamak için yıllarca eğitim aldığını, bir sürü ekipmana para yaptırdığını, zaman harcadığını ve onun sonucunda atıyorum o fotoğrafı ya da o yazı karakterini çıkarttığını, yerleştirdiğini ve hayatını bunun üzerinden kazandığını algılayamıyorlar. Hiçbir zararının olduğunu düşünmüyor. Bu, ahabap-çavuş ilişkisi diyebileceğimiz durum için de geçerli. Bazı konumlara insanların sürekli kendi arkadaşlarını getirmesi, ya da projelerin o işi hakkıyla yapacak ajans yerine tanıdıklara verilmesi gibi... Bunlar da etik dışı davranışlar. Bunların başkasına bir zararı olacağını

düşünmüyor. Yani sonuç olarak arkadaşım, başkası yapacağına o yapsın ne zararı var ki gibi düşünüyorlar. İnternet çağının bir başka getirisi ise hız kavramı mesela. Öğrencilerin oturup bir şey tasarlamaya, onun eskizini yapmaya, geliştirmeye, daha sonra bilgisayar ortamına aktarmaya, kesmeye, kolaj yapmaya, bir şeyleri modellemeye, fotoğrafını çekmeye tahammülleri yok. İnternette hazır lisansız font indirip, hazır bir lisansız görüntü indirip onları programda birleştirip her şeyiyle özgün bir tasarım yaptıklarını düşünüyorlar. Ya da başka bir müşteri için yapılmış tasarımı birazcık değiştirip, onu hemen başka bir müşteriye verme gibi. Çünkü inanılmaz bir hız çağında yaşıyoruz gerçekten ve bunlar da aynı zamanda öğrencilerin algılarını değiştiriyor diye düşünüyorum. Kopyala-yapıştırın teknik olarak inanılmaz kolaylaşması da aynı zamanda etmelerden bir tanesi.

Araştırmacı: Etik ilkeleri önemsemeden başarılar elde eden birisi mesleğe ne gibi zararlar veriyor? Gerçi buna biraz giriş yaptınız.

Öznur Işır: Evet. Kesinlikle zarar veriyor. Etik davranmayan kişi hem kendisine zarar veriyor uzun vadede farkında değiller hem de diğer meslektaşlarına zarar veriyor. Mesleğin kendisine de zarar veriyor. Bunun haricinde topluma ve çevreye de zarar veriyor. Özellikle grafik tasarım disiplininin toplumları etkileyebilecek niteliği var. Tarihte pek çok örneği bulunmaktadır... O yüzden de topluma ve çevreye zarar vermesinin haricinde gerçekten mesleğe büyük zararları olduğunu düşünüyorum. Gazetecilik, reklamcılık, halkla ilişkiler gibi mesleklerde görüyoruz meslek etiği dışında davranan kişiler yüzünden mesleğin itibarsızlaşması ve güvenilirliklerini yitirdiklerini. Bunlar da grafik tasarımla iç içe alanlar aslında. Meslekler inanılmaz itibarsızlaşmış durumda, insanların bu mesleklere güvenleri yapılan araştırmalar sonucu çok düşük. Grafik tasarımın başına gelecek olan da bu, eğer ki meslektaşlar etik dışı davranışlara devam ederse mesleğin güvenirliliği çok düşecek.

Araştırmacı: Şu ana kadar neden acaba etik ilkeleri barındıran, yasal bağlayıcılığı olan bir kurum-yapı oluşmadı? Mesela odalaşma olabilirdi, mesleki ilkelerin yasal bağlayıcılığı olan hukuki bir anlaşma olabilirdi? Tüm tasarımcıların bununla ilgili örgütlendiği bir yapı olabilirdi. Bunun gibi bir şeye ihtiyaç mı duyulmadı? Bu konuda ne dersiniz?

Öznur Işır: Yurtdışında bununla alakalı çalışmalar var, Yurtdışındaki meslek kuruluşlarının kendilerine ait ve ortak maddelerinin bulunduğu bildirgeleri var, manifestoları var, kodları var, ilkeleri var vesaire. Evet Türkiye’de böyle bir şey yok. Enteresan. Türkiye’de benim bildiğim meslek kuruluşu olarak GMK var, TGDD, İTMK var onlar da bu konuda çok aktif olmadılar. Mesela mimarlar odası gibi bir odasının olması ve belli mesleki kriterlerinin, yeterliliklerinin, ilkelerinin olması gerekiyor. Bir mimarın mimarlık yapabilmesi için bir mimar diploması olması gerekiyor. Grafik tasarımda böyle bir şey yok. Bence etik problemlerinin en önemli sebeplerinden bir tanesi de bu. Yani bu da yine internet çağının getirilerinden (sonuçlarından) bir tanesi. Çünkü insanlar ve maalesef öğrencilerimiz bile şöyle düşünüyor. Sadece iyi program kullanmanın iyi bir grafik tasarımcı olmalarına yettiğini düşünüyor öğrenciler ve internetten az önce söylediğimiz gibi maalesef crackli olarak programları bulabiliyorsunuz, Youtube, Udemy gibi platformlarda cüzi rakamlarla ful paket program dersleri alabiliyorsunuz. Birkaç aylık bir süreç sonrasında veya alaylı olarak bir ajanstta stajyer olarak başlayıp tasarımcı olunuyor! Yani bu durumda herhangi bir tasarım eğitimi almayan herhangi bir etik eğitimi almayan pek çok kişi kendilerini grafik tasarımcı olarak kabul ediyorlar. Bu büyük problemlerden biri.

Ayrıca sektörel birliğin sağlanması... Yani siz tasarım süreçlerini, etik kodları göz önünde bulundurup müşterinin sorunlarını çözecek şekilde gerçekleştirdiğinizde doğal olarak oldukça ciddi bir zaman ayırmanız gerekiyor. Müşteriyi tanımanız, sorunu anlamanız, o probleme yönelik etik perspektifinden çözümler üretmeniz gerekiyor. Bunun da doğal olarak ücreti çok daha fazla olacaktır. Şimdi bizim öğrencilerimiz dört yıl tasarım eğitim alıyorlar. Bir kurumsal kimlik çalışması yaptırmak istiyorsunuz; yani adam 100 tane kartvizit, tasarımı, baskısı ve kargosu dahil atıyorum 100 liraya yaptırabiliyor. Burada gidip kaç bin liralara verip kurumsal kimlik yaptıracak vizyon da her kurumda olmayabiliyor. Bu durumda belli bir alt limit belirlenmesi gerekiyor yani piyasanın düşürülmemesi için. Bu da sektörel birlik ile olacak bir şey. On kişiye gidilip de on kişi de “hayır bu iş ancak bu kadara yapılabilir” denildiği zaman belli bir standart oluşacaktır. Belli bir kalite oluşacaktır. Diğer türlü ne kadar dayanabilirsiniz. Söylemiş olduğumuz ekonomik sebeplere geliyor konu. Bu durumda hayatta kalabilmek için, kendisini ve ailesini geçindirebilmek için bir süre sonra diğer tasarımcılarda standartlarını

düşürmeye başlayacaktır. Bu standartlarını düşürme de yanında pek çok etik dışı davranışı getiriyor.

Araştırmacı: Peki. Etik ilkelere dikkat etmeye çalışan bir tasarımcı tasarım yapmaya çalıştığında tasarım süreci uzar mı? Kazancı üzerine olumsuz bir etkisi olur mu? Kazanamaz mı hatta bazen iş bulamaz mı? Şu an etik davranmaya çalışan birisinin durumu ne olur?

Öznur Işır: Yani evet kısa vadede muhtemelen öyle olacaktır ama uzun vadede bu davranış biçimi ve doğru olan tasarım anlayışı zaten standartlaştırıldığında herkes daha fazla kazanmaya başlayacak. Yani çünkü az önce dediğimiz gibi bunun bir sağlık sektöründe olduğunu düşünelim. Bir doktor size işte 1.000 liraya muayene ederken bir tanesi sizi merdiven altında 100 liraya bu ameliyatı gerçekleştiriyorsa orada çok sorun vardır. Bu benzer şekilde grafik tasarımda da uygulanmalı. Bu durumda kısa vadede maddi bir kayıp olabilir. Ama aslında bu davranışla hareket edildiğini ön görürsek, yasal olarak ya da meslek kuruluşları aracılığıyla, odalar aracılığıyla uzun vadede herkes için (hem toplum hem de meslektaşlar) kazançlı olacaktır.

Araştırmacı: Hocam, herkes bu etik ve meslek etiğine hassasiyetle yaklaşırsa bizi nasıl bir gelecek bekler? Nasıl bir mesleki gelecek bekler?

Öznur Işır: Aslında az önce dediğim gibi. Biraz bunlardan da bahsettik: reklamcılık, halkla ilişkiler vesaire gibi mesleğin itibarsızlaşmadığı, topluma katkı sağlayacak çünkü aynı zamanda o kadar çöp diyebileceğimiz tasarımlar görüyoruz ki ve bunlar mimari gibi bir şehrin görsel kimliğini, kültürünü oluşturan şeyler aslında ve o ülkenin, şehrin görsel kimliğini bozuyor. O yüzden de genel olarak çevreye karşı duyarlı tasarımcıların kullanmış olduğu malzemelerle veya kullanmış olduğu yöntemlerle aynı zamanda sürdürülebilir çevreyi koruyan topluma hizmet eden ve saygın bir meslek olacaktır bence.

Araştırmacı: Hocam, son sorum. Grafik tasarımda etiğin, meslek etiğinin gelişmesine yönelik neler yapılabilir? Bu soruya da giriş yapmıştınız hatırlatayım: Dersler verilmeli hatta birinci sınıftan itibaren verilmeli.

Öznur Işır: Aynen. Toparlarsak; etiğin tasarım eğitime entegre edilmesi gerekiyor. Burada akademisyenlere büyük iş düşüyor. Bununla birlikte sektörel birliğin sağlanmasını söylemiştik. Burada meslek kuruluşlarına görev düşüyor. Onun haricinde ödüllendirme, özendirme önemli. Sadece çok para kazandıran, iyi sattıran tasarım veya reklamların değil, etik davranan ajansları ya da tasarımcıları ödüllendirmek ya da etik dışı davranışlara ciddi yaptırımların konulması ve o yaptırımların uygulanması. Yine öğrenciler için uygun lisanslamaların getirilmesi, özellikle Adobe programlarının. Çünkü onları kullanmadan eğitim alamıyorlar. O programları kullanmak zorundalar ve kur farkından dolayı çok az öğrencinin orijinal kullanabildiği şeyler bunlar. O yüzden de belki öğrencilerden ticari bir kazanç sağlanmaması ya da çok düşük ücretlerle lisanslama sağlanması gibi şeyler söz konusu olabilir. Bu uzun vadede yazılım şirketlerine de kazanç sağlaması, hem sektörel birlik sağlanması hem bir topluluk oluşturulması açısından bence önemli. Daha sonra bu öğrenciler mezun olduklarında da o topluluğun bir parçası olacaklar. Şimdilik bunlar önerilebilir diye düşünüyorum.

Araştırmacı: Benim sormak istediklerim bitti, son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı hocam?

Öznur Işır: Şu an için bağlantılı her şeyi konuştuk diye düşünüyorum. Çok teşekkür ediyorum.

Araştırmacı: Bende çok teşekkür ediyorum hocam verdiğiniz bilgiler için.

Görüşme Metni 12: Pelin Öztürk Göçmen

Görüşme tarihi: 17.04.2021

Görüşme başlama saati: 17.00

Görüşme bitiş saati: 17.25

Araştırmacı: Kendinizi biraz tanıtabilir misiniz? Tasarımla olan ilişkiniz nedir? Kısaca bahsedebilir misiniz?

Pelin Öztürk Göçmen: Ben aslında iletişim fakültesi mezunu, daha sonra grafik tasarım alanında yüksek lisans ve doktorasını tamamlamış bir akademisyenim. Şu anda Ankara Hacı Veli Üniversitesi Görsel İletişim Tasarımı bölüm başkanayım aynı zamanda Güzel Sanatlar Fakültesinin Dekan Yardımcısıyım. 2014 yılından bu yana da görsel iletişim tasarımıda çalışmaktayım ve bu bölümdeyim.

Araştırmacı: Hocam Türkiye’de etiğin, meslek etiğinin ne olduğunu biliyor muyuz? Önce genel daha sonrada tasarım özelinde değerlendirebilirsiniz.

Pelin Öztürk Göçmen: Ben genel olarak bir etik problemi olduğunu düşünüyorum. Yani bu sadece konuya bir tasarımcı olarak baktığım değil, hangi branşta olursa olsun, hangi meslek grubunda olursa olsun etik kuralların ne kadar bilindiği, etiğin tam olarak ne olduğu, nasıl uygulanması gerektiği aslında etiğin kendi kişisel haklarıyla olan ilişkileri gibi konularda gerçekten çok büyük bir eksiklik olduğunu düşünüyorum. İşin daha kötüsü etik kuralların, ilkelerin ne olduğu konusunda merak duyan, bu alanda çalışmak isteyen veya bir şekilde ben kendi olduğum yerde bu etik kurallara uygun işler yapmak istiyorum diyen kişi sayısının, kurum sayısının çok azınlıkta kaldığını düşünüyorum. Onun için gerçekten çok ciddi bir problem var genel anlamda. Yani hem genel etik anlamında hem de mesleki alanlarda meslek etiği anlamında sıkıntı olduğunu düşünüyorum.

Araştırmacı: Etiğe dikkat edilmiyorsa bunun sebebi kişiden, tasarımcıdan dolayı mı yoksa dışarıdan faktörler mi var? Bunun için ne dersiniz?

Pelin Öztürk Göçmen: Bu durum karmaşık kendi içerisinde. Akademisyen olarak baktığım zaman işe mesela meslek etiğinin akademik ortamda yürütülmesi çok daha kolay çünkü oradaki kurallar dizisinin içerisinde bir şekilde yer alıyorsunuz ve o kurallara uyarak kendi keyif aldığınız ilgi duyduğunuz alanda aslında araştırma yapıp, kitap okuyup bunları paylaşarak para kazanıyorsunuz. Yani baktığımız zaman aslında! Ama herkes etik kurallara uyuyor mu? Hayır. Buna rağmen. Şimdi iş tasarımcı olarak bir yerde çalışmak veya kendi tasarım ofisinde veya ajansında, her neyse. Burada işin bir para kazanma, sektörün ihtiyacını karşılama bir şekilde o çarkı, düzeni döndürme kaygısı, direk söylersek faturayı ödeme kaygısı biraz daha ön plana çıkmaya başlıyor. Burada benim etik kurallarım bunlar ve ben bu etik kurallar çerçevesinde iş yaparım dediğinizde o kurallar çerçevesinde bir iş gelmediğinde bunun başka bir garantisi olmadığı için ne kadar bilinçli de olsanız, gerçekten kurallara uymaya çalışıyor da olsanız çok bıçak sırtı noktalara geldiğini gözlemliyorum.

Araştırmacı: Tam bununla ilgili bir sorum var Hocam. Bir tasarımcı mesleki etik ilkelere dikkat etmeye çalışarak iş yapmaya kalksa kazancı düşer mi? Tasarım süreci uzar mı? Ya da iş bulabilir mi? Bu konuda ne dersiniz? Az önce giriş yaptınız ama...

Pelin Öztürk Göçmen: Evet evet. Şöyle: İşin girişimcilik tarafından baktığımızda durum daha farklı, örnek veriyorum: Ajansta çalışıyorsanız, faturayı siz ödemiyorsanız durum biraz daha farklı. Dolayısıyla o işin ne kadar sorumluluğunu aldığınızla da ilgili bir şey var, ayrım noktası olduğunu düşünüyorum. Yani bir ajansta bir ekiple beraber çalıştığınız zaman ve üstte başka bir üst yönetici, yönetim olduğunda siz her ne kadar kendi etik ilkeleriniz doğrultusunda bir şeyler yapmaya çalışıyor olsanız da o kurumun etik ilkeleri buna uygun değilse maalesef ki oradaki örtüşme her zaman çok bire bir olmuyor ama eğer girişimci olarak, tasarımcı olarak kendi işimi yapıyorum buradan paramı kazanıyorum, en üst noktada karar verici merceği benim diyorsa o noktada tabii biraz o ekonominin getirdiği yüke o çarkı döndürmekle ilgili: İş başına düzen çalışma saatleriniz, verdiğiniz emek vesaire gibi konularda işin içine girdiği zaman ve eğer o etik ilkeleri başta çok iyi tanımlamadıysanız ve bu etik ilkelerle uyuşan müşterileriniz yoksa başka birileri size iş vermek istiyorsa ee o zaman ciddi anlamda sıkıntı yaratabiliyor. Bu şunun gibi: İş yaparken iş yaptığımız kişiyi sevmek zorunda değiliz. İş yapıyoruz, karşılıklı saygı duymak zorundayız. Ama sevmek zorunda değiliz. Bunun gibi. Benim var ama sen bu ilkelere uymak zorundasın veya ben bu etik ilkeler çerçevesinde çalışıyorum, bunun

dışında bir şey yapmıyorum dediğiniz zaman karşınızda ki kişinin bu fikri sevmesi gerekiyor ve benimsemesi gerekiyor. Oradaki o ince çizgiyi yakalamak genel konjonktür düşünüldüğünde, genle yapı düşünüldüğünde bazı noktalarda zorlayıcı ve süreci uzatıcı olabiliyor. Belki o elde edilen karı düşürücü etkenler yaratabiliyor ama bu etik kuralların genel anlamda benimsenmeyişinden kaynaklı bir sorun! Yoksa karşılıklı olarak müşteri ile tasarımcı diyeyim şimdilik. Aynı etik ilkeler noktasında birleşebiliyorlarsa zaten oradaki performansı arttırıcı bir durum olacağını düşünüyorum. Ama işte o karşılıklı aynı noktada duramayış, aynı noktada bakamayış söz konusu olunca problemli olabiliyor.

Araştırmacı: Etik ilkeleri kapsayan ve hukuki bağlamda bir olan, yasallaştığı bir örgütlenme neden olmadı mesleğimizde? Mesleğimizde daha çok dernekler var ama onun ötesine pek gidememişiz. Yani odalaşma, sendikalaşma gibi bir şey neden ol(a)madı ya da ihtiyaç mı yok? Bu konudaki fikriniz nedir?

Pelin Öztürk Göçmen: Bu noktada çok bilgim yok ama şöyle bir gözlemim var. Bir dernek var ve eğitim çalışmaları ile ilgili kararlar alınmaya çalışılıyor fakat şöyle bir handikap oluyor. Ben şöyle biliyorum şöyle yaparım, bir başkası şöyle biliyor şöyle yaparım vb. diyebiliyor. Bu noktada biz işin eğitimcisi olarak bu birliği sağlayamıyorsak, dil bütünlüğünü sağlayamıyorsak, etik ilkeler konusunda özellikle bir adım atamıyorsak bunu sonuçta bu eğitimi alan kişiler, burada yetişen kişiler yapmakta zorlanıyorsa... Yani bunlar başka bir yerde yetişmiyor. Bir anda uzaydan gelip aramızda tasarımcı olarak yer almıyorlar. Dolayısıyla biraz bu sorumluluğu almadığımızı veya eksik aldığımızı düşünüyorum ben. Tabii şu anda biraz daha bilinçlendiğimiz bir dönem aslında. Bir süredir etik tartışmaların, konuşmaların biraz daha fazla yapıldığını düşünüyorum. Bu gibi araştırmalarında çok önemli ve anlamlı olduğunu düşünüyorum.

Bu bir süreç, bu anlamda bir girişimde bulunmak için yeterli bilinçlendirmenin yapılması, insanların bu bilinç düzeyinde olması ve tabi diğer iş yükünün arasında anlamlı farkı yaratacak ekibin aslında bir araya gelmesi önemli olan. Bir şekilde bir araya gelinirse, o birlik içerisinde daha iyi çalışmalar yapılabileceğini düşünüyorum.

Araştırmacı: Etik ilkeleri önemsemeden başarılar elde eden birisi mesleğe zarar veriyor mu? Veriyorsa ne gibi olabilir?

Pelin Öztürk Göçmen: Tabii ki zarar veriyor. Çünkü etik ilkeler dediğimiz şey bizi hem insanlık olarak bizi koruyan kollayan hem de yaptığımız işi diğer taraftan bize doğru gelen şeylerle haklarımızı birleştiren ve bir şekilde hepimizi koruyan, müşteriye de koruyan kollayan aslında bir bütünden bahsediyoruz. Dolayısıyla siz bunu kırdığınız, yıktığınız zaman yani bu şöyle bir şey kuralı bir kere kırarsanız mutlaka onu daha fazla kırarak başka bir arkasından şeyler gelecektir ama onu kırmadığınız zaman, o kurallar, ilkeler korunduğu zaman tabii ki korunma olasılığı daha yüksektir. Kendi çalıştığımız kendi emeğini verdiğiniz kendi işinizi etik anlamda koruyamıyorsanız bunu başkasının yapmasını bekleyemeyiz.

Tabii ki bu çok çok zarar verici bir şey.

Araştırmacı: Şu ana kadar olumsuz bir tablo çizdik ve gerçeğinde biraz öyle olduğunu kabul etmek lazım. Ama tersinden bakmaya çalışalım herkesin etik ilkeleri bildiği ve uyguladığı bir ortamda, gelecekte nasıl bir meslek bizi bekler? Bunun hayalini kurabilir miyiz?

Pelin Öztürk Göçmen: Kurabiliriz. Biz bunu söylerken biraz daha genel üzerinden gidiyoruz. Etik ilkelere çok bağlı olan kişiler, tasarımcılar veya kurumlar yok mu? Mutlaka var. Ama o ekosistemi kurmak önemli. Ben şöyle söyleyebilirim bunu: Diyelim ki bugün mezun olan bir tasarımcıyım ben. Düşünebiliyor musunuz işimin o etik ilkelere bağlı kalarak yapacağımın garantisi olsun. Çevremdeki insanların bu etik ilkelere bağlı kalacağının garantisi olsun. Ve ben böyle bir şeyi hiç düşünmeyeyim bile: Birisi benden müşterimi mi çalacak, öbürü arkamdan başka türlü bir şey mi yapacak veya bana etik anlamda uygun gelmeyen bir işi kabul etmesem de benim geçimimi sağlayacak bir dizi önlem var mı benim hayatımda. Bunların garantisi olduğunda tabi ki ben enerjimi başka şeye yönlendirebilirim. Toplam enerjimi %5’inde bile bunları düşünüyorsam o +5’i tasarıma ayırabilirim. Çok daha huzurlu bir ortamda tasarım yapabiliyor olacağım. Bunun katma değer anlamında, genel anlamda düşündüğümüzde bu çok büyük bir katkı. Tabi ki insanın kendi yaptığı işe duyduğu güven çok önemli. İş ortamına duyduğu güven çok önemli! O her şeyin başında: O güveni, huzuru bulabiliyor olmak yani bunun yolu en başta bu etik ilkelere bağlılıktan geçiyor. Onun için mutlaka çok değiştirecektir.

Araştırmacı: Etiğin, meslek etiğinin gelişmesine yönelik neler yapabiliriz?

Pelin Öztürk Göçmen: Meslek kuruluşları, farklı büyüklüklerde kuruluşlar da olabilir bunlar ya da bir çatı altında örgütlenmiş de olabilirler. Hali hazırda çok önemli bir meslek kuruluşumuz var. GMK örneğin. Etik konusunda eğitimler verilebilir, çeşitli paylaşımlarda bulunulabilir. Sadece tasarımcıya yönelik değil kamuoyuna yönelikte. Zaten bunun bir devlet politikası olması lazım tepeden tırnağa. Bunun benimsendiğinin görüldüğü, benimsenince nasıl artılar getirebileceği, teşvik edici uygulamaların yapıyor olması lazım. Ama bir taraftan da eğitimci olarak baktığımda çuvaldızı da kendimize batırmamız lazım. Evet derslerde birtakım konuşmalar geçer. Tasarım etiği ile ilgili konuşulur ama gerçekten gereken önem mevcut müfredatların içerisinde ne kadar veriliyor? Verildiği zaman da gerçekten meslek etiğine ne kadar hâkim hocalar bu dersleri verebiliyor? Hangi eğitimi almış ve o eğitimi veriyor? Yani sadece kendimi geliştirdim bu alanda diyerek verilebilecek bir derste değil: Etiği çok iyi bilen birisinin tasarıma da çok iyi hâkim olması gerekiyor. Tasarım etiğini iyi şekilde verebilmek için bunları iyi bilmesi gerekir. Onun için bu boşlukların doldurulması gerektiğini düşünüyorum.

Araştırmacı: Verdiğiniz bilgiler için çok teşekkür ediyorum hocam.

Görüşme Metni 13: Tevfik Fikret Uçar

Görüşme tarihi: 06.02.2021

Görüşme başlama saati: 13.00

Görüşme bitiş saati: 13.30

Araştırmacı: Kendinizi biraz tanıtabilir misiniz? Grafik tasarımıyla ilişkiniz nedir?

T. Fikret Uçar: Ben Tevfik Fikret Uçar. 1966 İstanbul doğumluyum. Yaklaşık 40 seneden fazla grafik tasarımıyla ilgileniyorum. Meslek lisesinde okudum. Okuduğum meslek lisesi bölümünün adı Boya ve dekorasyon idi ama aslında o zamanlar olmayan bir sanat altyapısı hazırlayan ve bir nevi güzel sanatlar liseleri ayarında bir okuldu. Maçka Meslek Lisesinin Boya ve Dekorasyon Bölümü'nden bahsediyorum. Neredeyse tüm hocalarımız Tatbiki Güzel Sanatlar ve Mimar Sinan mezunu sanat hocalarıydı. Dolayısıyla ben esas ortaokul sonrası lisede bu meslekle tanıştım diyebilirim. Oradaki çalışmalarım sırasında da okurken aynı zamanda yaz tatillerinde de ajanslarda çalışmaya başladım. Karanlık oda asistanı, pikajörlük vb. pek çok alanda grafik sektörünün içindeki alt işlerde çalıştım. Daha sonra tasarıma yöneldim. Ardından Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksekokulu o zamanki dönüşmüş adıyla Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinin Grafik Bölümünde okudum ve bu eğitimin ardından da Eskişehir'e araştırma görevlisi olarak geldim. 1987 yılında mezun oldum. Hatta mezun olmadan evvelde bir dönem özel izinli olarak buraya derse gelmeye başlamıştım çünkü ortada büyük bir öğretim görevlisi açığı vardı, kimse yoktu. O yüzden 4. Sınıf öğrencisiyken asistan olarak başlayıp daha sonrada ders yürütür hale geldim, gece otobüsüyle gelip sabah derse girip akşam dönüyordum. O gün bugündür de Anadolu Üniversitesinde bu görevi sürdürüyorum.

Grafik tasarımıyla ilgileniyorum özellikle bu işin yazınsal kısmıyla fazlaca ilgileniyorum. Çünkü kökeni neredeyse 100 seneden fazla olan bir sanat eğitiminin kolu olan grafikte çok fazla yazılı malzeme, kaynak yok. Çünkü bu işlerle ilgilenen kişiler meslekleriyle uğraşmaktan belki bunlara vakit bulamamışlar ya da bizim kültürümüzde olan sözlü-sözel kültürün etkisi olabilir. Biz çok konuşur, az yazarız, az okuruz. Her şey hakkında bir fikrimiz vardır. Türkiye'de herkes bir futbol uzmanıdır, teknik direktöre akıl verir ama

futbolumuzun da nereye geldiği belli! O yüzden ben bu işi biraz daha elle tutulur şekilde bir kaynak ortaya koymak için çaba sarf edenlerdenim. Çokta da fazla değiliz bu kulvarda. Yani bir Türk grafik külliyatı oluşturulsa şuradaki bir kütüphanenin bir sırasını dolduramayız doğrusu. Özellikle son yıllarda bu işlere daha fazla meylettim ve bu konuda çalışmalar yapıyorum. Görsel İletişim ve Grafik Tasarım isimli bir kitabım var, 10 baskı yaptı: Son baskısı geçen sene genişletilmiş olarak bir sözlük ilavesi ile birlikte yayınlandı. Önceki baskıları 200 sayfa iken 10. Baskısı 340 sayfa olarak geliştirilmiş olarak yayınlandı. Yazı karakteri tasarımı gibi az değinilen konuları da ilave ederek sürekli geliştirip güncel tutmaya çalışıyorum. Bu işlere daha çok kafa yoruyorum. Bir de yakın zamanda da korona dönemindeki benim düşüncelerimi bir nevi günlük gibi grafik öğelerle anlattığım yüz yüze isimli bir kitabım 2 dilli olarak: Türkçe ve İngilizce olarak yayınlandı... Sanırım bu da kulvarında bir ilk oldu.

Araştırmacı: Türkiye’de meslek etiği dediğimizde biz bunun bilincinde miyiz? Önce genel olarak daha sonrada meslek özelinde değerlendirebilirsiniz.

T. Fikret Uçar: Açıkça söylemek gerekirse senin yaptığın işte benim katılmadığım bir bölüm var. Ben bazı kavramların özeli ile geneli arasında çok farkı olmadığını düşünüyorum. Örneğin adalet kavramı. Adalet kavramı evrensel bir kavramdır. Etik kavramı da öyle. Bu etik açıkçası bunun gavurca süslenmiş hali. Türkçesi ahlak. Ahlak genel bir kavramdır. Ahlakın meslekisi, uzaysalı, mahalle tipi, din içindeki, eczacılık içindeki gibi bir şeyi olmaz bana kalırsa. Benim düşüncem bu. Ahlak ahlaktır. Bunun bana kalırsa spor ahlakı diye bir şey olmaz. Bu benim kişisel düşüncem. Grafik meslek ahlakı diye de bir şey olmaz. Ahlak olur. Bu ahlak teması içinde doğrular ve yanlışlar ki ahlakında tanımında toplumsal kabul edilmiş doğrular demektir aslında. Bunun içinde vicdan devreye girer, akıl devreye girer ve duygu devreye girer. O yüzden benim düşüncem bu senin dediğine çok uymayan, katılırsın katılmazsın. Ben bunun özelleşmiş durumunun gereksizliğine inanan bir insanım. Dünyada aslında iyi insanlar ve kötü insanlar vardır. Eğitimde amacımız iyiyi daha iyi kötüyü ise iyi yapmaktır, bu hem toplumsal hem bireysel iyiye doğru evrilmenin adıdır. Bu kadar basit. Ahlak da böyledir. Senin herhangi bir canlıya, doğaya, emeğe, insana, karşı cinse, hayvana, tüm evrene karşı olan tüm tavır ve düşüncelerin senin ahlakını ortaya koyar. Hal böyleyken ister grafik tasarımcı olarak birinin eserini çal kullan ister sokağa çık birinin malını çal, ister evine

gelen işçinin parasını verme emeğini çal aynı şeydir. Bana kalırsa bunların arasında hiçbir fark yoktur. O yüzden ilk başta burada ben ayrı düşünüyorum. Yani mesleki ahlak diye bir şeyin varlığına inanmıyorum. Ben mesleki ahlaklı olsam sonrada sokağa çıkıp bütün sokak hayvanlarını zehirlesem ahlaklı mı olacağım? Bana kalırsa saçma sapan bir şey. Ya da doğaya karşı hiç saygılı olmasam, musluğu bütün gün açık bıraksam, çöpleri etrafa atsam ama kullandığım yazı karakterinin lisansını satın almış olsam ahlaklı mı olacağım şimdi. O yüzden bana kalırsa bu benim hiç katılmadığım bir durum. Benim için ahlak bir bütündür, geneldir, bunun içindeki yapıya uyulur. Buna da ahlak denir. Ahlaklı insan, iyi insan, kâmil insan budur, aslında “insan” budur. İnsan bünyesindeki atomların toplamından fazladır.

Araştırmacı: O zaman şöyle sorabilir miyim: Ben kiminle konuşsam, görüşsem bununla ilgili sorunlar var diyoruz. Etik olmayan, ahlaki olmayan bir şekilde ilerliyoruz diyoruz. Sadece grafik tasarım için değil genel olarak da böyle. Peki bu kişiden kaynaklı mı yoksa dışarıdan etmenler mi var? Normalde ben bu soruyu şöyle soruyorum hocam: Grafik tasarımda etik ilkelere uygun hareket edilmiyorsa ya da sizin deyişinizle ahlaklı davranamıyorsa bu kişiden dolayı bireysel bir problem mi yoksa dışarıdan başka sebepler var mı? Ya da her ikisi de olabilir mi?

T. Fikret Uçar: Kesinlikle bireysel bir problem çünkü benim düşüncem. Lisansta benim öğrencim olmuş çoğu kişi benden bu konuşmaları dinlemiştir: Bizler sizleri burada ilk başta ahlaklı, iyi bir insan olmak için eğitim veriyoruz. Yani doğaya saygılı, tüm canlılara saygılı, karşı cinse saygılı, farklı fikirlere saygılı... bir insan olmanızı önce istiyoruz. Çoğu kişi ben böyle dediğim zaman “Ya Hocam üniversite çok geç o iş için” diyor. Ben katılmıyorum o görüşe. İnsan eğitim için 100 yaşında bile eğitim alabilir eğer almaya açıksa. Tamam geç olabilir üniversite kabul. Ben böyle yapmaya çalışıyorum. Kendi öğrencimle saygılı, hocasına belli bir saygı çerçevesinde davranan, bırak hocasını tüm insanlığa öyle davranan, okuldaki hizmetliye de aynı şekilde davranan, emeğe, sanata, bilime, varlığa da aynı şekilde saygılı davranan bir insan olmasını isterim. O yüzden birinci sınıflara derim ki: Bakın arkadaşlar bunu çokça görüyorum, şu anda dersteyiz. Herkes beni görüyor, bana merhaba diyorsunuz selam veriyorsunuz yarın öbür gün eğer koridorda birinizin yanımdan geçip selam vermediğini görürsem önce uyarırım, sonra üzerim. Daha sonra ben öyle bir silerim ki sizi scotch bant gibi olursunuz. Orada

olursunuz ama görünmezsiniz. Bakarım da görmem. Çünkü saygı karşılıklı bir şeydir. Biri size saygı duyacak siz de ona saygı duyacaksınız. Aksi takdirde sadece işi düştüğü zaman gelip bir şey isteyen... Bu maalesef bizim toplumumuzda da çok var: Yolda yol sorar adama, adam ona tarif eder yarım saat, soran adam kışını döner gider. Müteşekkiri olmayı bilmeyiz biz çoğu zaman. Bunu böyle alçaltıcı bir şeymiş gibi kabul ederiz birine teşekkür etmeyi. Ama bu ilk başta ailede öğrenilecek bir şeydir ve bireysel bir şeydir. Bu ailede öğretilmezse öğrenilir mi? Tabii ki öğrenilir ama küçük yaşta, bizim ailemizde de öyleydi babam bana bir yere girerken önce herkese “merhaba” denir, çıkarken “allahaismarladık” denir. Bir şey alırsan “teşekkür edilir”. Para alırsan “bereket versin” denir. Sana o derse sen de “bereketini gör” dersin. Bir iş yerinden ayrılırken, taksiden ayrılırken “hayırlı işler” denir... bunlar çok basit görgü kurallarıdır. Bu insani bir şeydir. Ben o yüzden ilk başta bütün öğrencilerimi bu hale getirmeye çalışırım. Diyebilirsin ki: “İyi hocam da burası grafik tasarım bölümü, hani sen onlara grafik tasarımı öğretecektin, tipografiyi öğretecektin, fikir bulmayı öğretecektin.” Doğru onları da öğretirim ama bu bahsettiğim şey bir milyonun başındaki bir gibidir. Eğer bu olmaz ise ardından gelen sıfırların benim için çok büyük bir kıymeti yoktur. Çünkü o sıfırlardan çok var dünyada ama her biri başlarına gelecek bir rakamı arıyor ve eğer o rakam sıfırdan fazlaysa değerli oluyor. Yoksa o sıfırların fazla olması bir şeyi değerli kılmıyor.

Senin bahsettiğin meslektaşlarım mesleki ahlak konusundaki aslında toplumsal ahlak konusudur. Grafik tasarımcıları da bu toplumun parçasıdır. Toplumda bir olgu gelişirse bireyde de gelişmiş demektir. Bu yüzden ben büyük resme bakarak konuyu analiz etme ve çözüm üretmenin doğru olacağını düşünüyorum.

Araştırmacı: Sizin anlattığınıza uygun sormaya çalışacağım. Ahlaklı, etik davranmaya çalışan birisinin kazancı üzerinde negatif bir etkisi olup, tasarım süreci uzar mı? Böyle sorunlar olabilir mi? Daha somut örnek verelim. Ben işimi bir ajans altında ahlaklı bir şekilde yapmaya çalışıyorum ama üstünüzden şuna çok benzer bir ambalaj yapacaksınız ya da içerisinde sağlığa zararlı bir madde vardır ve siz fark ediyorsunuz. Ama üstünüz bu ambalajı yapacağınız diyor. Yani bu durumda etik ilkelere bağlı hareket etmeye çalışan birisinin bu süreçte olumsuz etkilenir mi? Bununla ilgili ne dersiniz?

T. Fikret Uçar: Kişinin kendi benlik yapısı ve ahlakıyla ilgili yine bu konu. Çünkü bahsettiğin o evrensel ahlak kavramı insanın kendisiyle ilgili bir durumdur. Önemli olan gece yatağa yattığınız zaman huzurlu uyuyup, uyuyamadığımızdır. Eğer siz Goethe'nin Doktor Faust'un ruhunu şeytana satan kişilik gibi hissedip sonradan bundan bir azap duyuyorsanız vicdani olarak, zaten siz ahlaki olarak yeterince kayıp içerisindesiniz ve hatalısınız demektir. O yüzden şimdi sen sorunda diyordun ki bundan kayıp sağlar mı (negatif etkilenir mi?). Sağlar, belki ajanstan maaşına zam yapmazlar, atılır... Ama kendi olur ve varlığına saygı duyar. Ben onun ötesinde bir şeyden bahsediyorum. Ben bunun dünyadaki bir varlık olarak yorumluyorum. Yoksa bu bir yerden sonra şöyle açıklamalarla kendine kılıf bulmaya başlar: Ama art direktörüm benden bunu istedi, ama bende bunu yapmak zorundayım vesaire gibi. Bunun sonu gelmez. Yarın öbür gün bu şuna benzer... Senin arkadaşında seni hırsızlık için yönlendirse sende hırsızlık yapsan kuşkusuz bundan yakın gelecekte fayda sağlarsın. Çünkü bir mal sahibi olursun ama uzun vadede bir insan olarak her zaman kaybedersin. Sanırım bu da iyi bir tasarımcı olup yeterli saygı ve güveni kazanmakla ilgili. Bu noktaya geldiğinizde “Hayır” deme özgürlüğünü de kazanırsınız, aksi takdirde kendinize olan saygıyı, kendinizi kaybedersiniz. İnsanın dünyada tek ve yegâne sahip olduğu şeydir kendi benliği.

Araştırmacı: Şöyle bir şey sormak istiyorum hocam: Kiminle konuşsam problemler olduğunu söyleniyor, bununla ilgili bir şey yapılması gerektiği dile getiriliyor. Bu etik konusunda ülkemizde bir şeyler yapılıyor mu? Genel olarak bir şey yapılıyor mu? Mesleki kuruluşlar bir şey yapıyor mu? Ya da bu konuda yasalar var mı, iyi mi? Yani herkes bu problemten bahsediyorsa demek ki bir şey yapılmamış olabilir. Bilemiyorum, sizin fikriniz nedir?

T. Fikret Uçar: Bu mesleki bir kuruluşun sorunu değil Mustafa. Bizim seninle anlaşılmadığımız konu o. Bence hiç alakası yok bunun. Bu toplumsal bir yapı sorunudur. Kişisel bir sorundur. Toplum da kişilerden, bireylerden oluşur. Bu toplumsal bir yapı sorunudur. Mesleki bir kurum bununla uğraşmak zorunda değil bana kalırsa. Yardım edebilir, yol gösterebilir ama temel amacı bundan farklı olmalı. Bunu yapacak olan o toplumun yapısal taşlarını inşa eden toplumun erkidir, bireyi, yöneticisi, yön vericisidir. Yani buradan başlayıp bir ulusal toplumsal eleştiriye de gidebiliriz. Bu da işin bir parçası. Çünkü sizin ülkenizde “devlet malı deniz yemeyen domuz”, “köprüyü geçene kadar ayıya

dayı de”, “doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar” falan gibi ahlak dışı tanımlamalar yer etmeye başlar ise durum ciddidir demek. Örneğin ben her türlü vergimi, borcumu, cezamı bir hafta geçmeden öderim ama zaman içinde çıkıp da cezaların affı söz konusu olduğu zaman burada bana kalırsa ahlak, adalet hiçbir şey kalmıyor. Çünkü bir suç varsa ceza da vardır ve her şeyinde bir bedeli vardır. Siz zaman içinde sınıfta kalan öğrenciyi affederseniz, suç işleyeni sürekli affetmeyi ve bunu bir alışkanlık haline getirirseniz ki bildiğim kadarıyla Türkiye’de 51 kere af uygulanmış. Bunu bir alışkanlık haline getirmeye başlarsanız ve siz toplumsal ahlakı yerle bir etmişsiniz demektir. O yüzden ilk başta söylediğim bu ahlak, adalet gibi kavramlar bütünsel kavramlardır ve bunlar böyle özelleştirilerek bir anlam kazanmaz.

Araştırmacı: Peki Meslek etiğinin, etiğin, ahlakın iyileştirilmesi için ne yapmamız gerekiyor.

T. Fikret Uçar: Çok basit. Şimdi bu toplum mühendisliği denen bir işin parçası aslında. Siz bir toplumu geliştirmek isterseniz, o toplumu geliştirmenin yolları bellidir. Tüm gelişmiş toplumlara baktığımız zaman hepsi bu yollardan geçmiştir. Örneğin çok iyi bir eğitim kulvarı kurulur. Eğiticisine değer verir. İlk başta ilkököl öğretmenlerini çok çok iyi yetiştirir, sonra bunlara değer verir. Ben Kore’ye gittiğimde sormuştum, gittiğim her yerde az çok sorarım bu soruyu. Mesela “burada en iyi kazanan meslekler hangileri?” diye. Bana dediler ki “Doktorlar ve en az doktorlar kadar iyi kazanan ilkököl öğretmenleri” dedi. Yani düşünebiliyor musunuz? Bu bizden o kadar uzak ki bizde ilkököl öğretmeni atanmayı bekler. Para sıkıntısı çeker. Ama bu kadar önemli bir şey aslında. Sonra insanlara üretim duygusu yaşattığımız zaman ahlak diye bir şey gelişir. Eğer siz o insana üretmenin zevkini verirsiniz... Mesela köy enstitüleri projesi böyle bir proje. Hem ürettiriyorsunuz hem de orada bir toplumsal iletişim, gelişim sağlıyorsunuz. O aslında bir okul projesi değil, toplumsal gelişim projesi. Yani herkes işe yarıyor, işe yaradıktan sonra paylaşmayı öğreniyor ve paylaştığına saygı duyarak üretmeyi öğreniyor. Siz bunu yapıp geliştirirseniz bir toplum gelişir. Toplum eğitimle gelişir. Cumhuriyet sonrasında Çalıkuşu romanı vb. eserlerle topluma bir ahlaklı insan, öğretmen modeli örneklenmiştir. Ama siz tüm bunları kaldırıp rol model olarak toplumun önüne kurtlar vadisi tiplerini koyduğunuz zaman sonuç farklı olur. Soruluyor “büyüyünce ne olmak istersiniz diye, %40 Polat Alemdar olmak istiyorum” diyor. Siz bunu pompalarsanız

toplumdan bu sonuç çıkar. Başka bir şey çıkmaz. Ama biri de çıkıp “ben Aziz Sancar olmak istiyorum, ben büyüyünce Orhan Pamuk olmak istiyorum, Gazi Yaşargil olmak istiyorum” demiyor. Yani bu toplumsal bir şekillenmenin ürünü. Siz eğer ahlak ve başta adalet... Zaten ahlak adaletten gelir. Çünkü ahlakta bir nevi vicdani adalettir. Bunun en iyi örneklerinden biri Cervantes’in Don Kişot eseridir. Bu eserde o kadar ilginç dersler vardır ki işte bunlardan bir tanesi: “Suçlu olmanız için suçunuzun ispat edilmesine gerek yoktur” der: Bunu: “Siz bildiğiniz sürece, yani sizin vicdanınızı rahatsız ettiği sürece suçlusunuzdur” der. Bu kadar basit. Yani herkesin adalet duygusunu alıp o insanın vicdanına yükler. Eh siz bunu geliştirip bunu toplumsal olarak yaydığınız zaman sonunda toplum ahlakını oluştursunuz. O zamanda bir şey yapmaya gerek kalmaz. Zaten gelişmiş ülkelerde senin yaptığın gibi tezler yapılmaz. Çünkü gerek yok. Bana kalırsa da saçma sapan bir şey. O iş sokakta da olmuyorsa, mahallede, ailede olmuyorsa, meslekte de olmaz...

Bencil insan faydacıdır. Bir şey alması gerektiği zaman alır, arkasını döner gider, bir daha sormaz. İhtiyacı varken seninledir. Yokken değildir. Bütün öğrencilerime anlatmaya çalıştığım hikâye: “Sevdiklerinize saygı duyun, saygı duyduklarınızı sevindir.” Çünkü böyle olmadığı sürece sonra karşınızdaki saygı ve sevgi talep edemezsiniz.

Araştırmacı: Hocam benim soracağım şeyler bitti. Sizin son söz olarak eklemek istediğiniz bir şey varsa onu duymak isterim...

T. Fikret Uçar: Ahlak, vicdan, adalet gibi kavramlar bireyden başlayarak toplum üzerinde şekillendirilmesi gerekli olgulardır. İlk başta bireylerin kalplerine bunları koymanız orada yeşertmeniz gerekir. Ancak bu sayede bu kavram zihinlerde somutlaşır. Bundan sonra da siz grafik öğrencisine “arkadaşlar nasıl başkasının malını, emeğini çalmıyorsak, başkasının ürettiği bir sembolü, yazı karakterini bedelini ödemedi ya da gerekli izni almadan kullanamayız” diyebiliriz. Bu öğüt de onun zihninde yerleşir belirginleşir. Ama bu birey sokakta her türlü ahlaksızlığı kendi çıkarı için yapıyorsa söylediğiniz nafile...

Araştırmacı: Anladım hocam. Verdiğiniz bilgiler ve kıymetli zamanınız için çok teşekkür ediyorum.

Görüşme Metni 14: Tuğba Bayıslan

Görüşme tarihi: 18.04.2021

Görüşme başlama saati: 14.00

Görüşme bitiş saati: 14.25

Araştırmacı: Kendinizi biraz tanıtabilir misiniz? Tasarımla olan ilişkiniz nedir? Kısaca bahsedebilir misiniz?

Tuğba Bayıslan: 5 yılı aşkın süredir sektörde çalışan grafik tasarımcıyım. Ağırlıklı olarak markalama, konsept yaratma üzerine çalışsam da tasarımın pek çok alanında iş ürettim. Multidisipliner olmayı, yeni alanlarda iş üretmeyi seviyorum. Son zamanlarda ise UI/UX ile de ilgileniyorum. Ajans ortamında çalıştığım için iş seçme lüksüm yok bu bana çok yönlü olmayı katsa da bir işte uzmanlaşma tam olarak olmuyor. Bunun eksikliğini hissettiğim için UI/UX alanında uzmanlaşmaya karar verdim. UI/UX ile ilgili şu an online kurslara katılıyorum. Bu alanla ilgilenmeye başladığımda özellikle UX alanı grafik tasarımın disipline edilmiş hali olduğunu fark ettim. Her şey çok disiplinli, iş bölümleri çok net ayrılmış. Adım adım nasıl ilerleneceği belli.

Grafik tasarımda hala hareketlendirme gibi bariz farklı bir iş koluna ait işi isteyebiliyorlarken UI/UX tasarımında öyle değil. Sanırım işveren tarafı ağırlıklı olarak teknolojiye geldiği için daha bilinçli yani daha genç beyinlere hizmet veriyorsun. O yüzden Grafik Tasarımdaki bu 'laçkalaşma' UI/UX tasarımında yok gibi duruyor.

Tüm bunların içinde Grafik tasarım artık biraz yaşlandı gibi :) genç ve dinamik değil.

Araştırmacı: Türkiye’de etğin, meslek etğinin bilincinde miyiz? Önce genel değerlendirebilirsin daha sonra da alan özelinde değerlendirebilirsin.

Tuğba Bayıslan: Yani (derin bir nefes alıp, gülüyor) Türkiye’de hiçbir şekilde etğinin bilincinde değiliz bence. Bırakın grafik tasarımı diğer alanlarda, temel alanlarda bile sıkıntılı. Çok yozlaşmış durumda her şey. Özellikle son hükümet zamanı. Liyakatsiz insanların başa geçmesi örnek vereyim: Önceden devlet kurumuna gittiğinde farklı bir

insan görüyordun, farklı bir profille karşılaşıyordun. Yani demek istediğim eğitimli, alanında bilinçli, konuşması farklı ister istemez saygı duyuyordun ona. Şimdi bir yere gittiğinde farklı bir insan görmüyorsun, kurumlarda Hasan Amca, Mehmet Usta gibi birini görüyorsun. Çünkü oraya gelen biri eğitim almış, farklılaşmış, kendini geliştirmiş, vizyon sahibi biri değil. Hani sıradan Mehmet Abi, Hasan Amca gibi birini görüyorsun karşında. O yüzden artık zor. Önceden en azından bu tür kurumlarda bir kalite vardı. Oraya gittiğinde kendine bir çeki düzen verirdin ama artık öyle bir şeye gerek kalmadı çünkü onlarda eğitimsiz insanlar olduğu için etik gibi meseleler dikkat edilmiyor ve ne yazık ki yok. Grafik tasarımda da yok. Özellikle herkesten duyduğum şey “Yeni gelen öğrencilerin genelde vasat olması ve hocalar da artık bırakmış durumdalar” yani zor... Tabi bunları müşteri bazında söylüyorum. Tasarımcı olarak tasarımcı arkadaşımın çok müşterisiyle haşır neşir olduğum için.

Araştırmacı: Sizin sahada gördüğünüz nedir? Biraz bahsedebilir misiniz? Mesela çalışma şartlarından tutunda saatlerine kadar çok geniş bir alan... Ayrıca etik ilkelere dikkat edilmiyorsa tasarımcıdan dolayı mı yoksa dışarıdan başka faktörler mi var?

Tuğba Bayıslan: Bir şeyleri yapmış olmak için yapıyor olabiliyorsun. Size bir iş geliyor ve iyisini yapmaya çalışmıyorsun! O işi yapman gerekiyor ve yapıyorsun. Hani nasıl daha iyisini yaparız diye bir şey yok. Çünkü senden çok hızlı isteniyor. Yapman gerekeni yapıyorsun sadece bu kadar yani özellikle ajanslarda. Şöyle her şey para odaklıyken kaliteden bahsedemezsin zaten. Bir ortamda, merkezde para konuşuluyorsa yapıp geçersin, o kadar oluyor. Özellikle müşteri bazında, var olanı, bildiklerini talep ediyorlar eğer üst segment bir markayla çalışmıyorsan. Estetik beğenileri gelişmediği için yeni bir şeyi algılayamıyorlar, yabancı geliyor onlara ve yabancıdansa bildikleri alışılmış olanı tercih ediyorlar. Etik diye bir şey maalesef yok yani. Grafik tasarım hala çok elzem değilmiş gibi algılanılıyor. Çok önem vermiyorlar. Şirketlerinin yüzünü temsil ettiklerinin farkında değiller. $2+2=4$ olmadığı için elzem değilmiş gibi çok uğraşmıyorlar. Bu gerekliymiş, elzemmiş, iyi olmalı diye düşünmüyorlar. İyi olmazsa ne olur? Hiçbir şey. Bir sebep sonuç olması gerekiyor. Sonucunda çok kötü bir şey olmadığı için tasarımı kötü yaptığında olmasa da olur gibi bakılıyor. İşte etik burada devreye giriyor. İlla bir fayda sonucunda bir şeyin iyi olması gerekmiyor. Yaptığın bir işi iyi yaparsın. Bu da o

işe yeterli bir zaman ayırmak demek. Zaman yoksa iş kötü çıkabiliyor. Ama bu pek umursanmıyor.

Araştırmacı: Etik ilkelere dikkat etmeden birisi çok başarılı oluyorsa mesleğe zarar veriyor mu? Verirse ne gibi zararlar veriyordur? Bu konuda ne dersiniz?

Tuğba Bayıslan: Evet, zarar verir. Yani o etik dışı şeyler kabul görmeye başlar: Yanlışlar, doğruların yerini alır ve yanlışlar doğru gibi algılanır ve daha fazla yozlaşma olmasına neden olur.

Araştırmacı: Burada şöyle bir şey sorsam: biliyorsun her meslekte örgütlenme ile bazı yapılaşmalar oluyor. Dernek daha sonrada oda ve sendikalaşma gibi... Acaba bizim mesleğimizde hukuki bağlayıcılığı olan, etik ilkeleri yasal olarak gözeten bir yapılaşma, kurum olamaz mıydı? Yani şu ana kadar ihtiyaç mı olmadı? Bunun üzerine kafa yorma şansınız oldu mu?

Tuğba Bayıslan: Yani biraz rahat insanlarız. O bayrağı oraya asma gereği duymuyoruz. Kimse bu kadar uğraşmıyor: Sanatçılar daha fazla uğraşiyor ama grafik tasarımcılar daha bireysel, örgütlenme pek olmuyor gibi. Bunu yapsa yapsa en iyi yapacak kurum GMK'dır herhalde. Çünkü tabanını Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinden alıyor ve şu an sektörde bildiğimiz, bilinen kişiler onlar ve dolayısıyla sözü geçen kişiler de onlar. Yani bahsettiğim yeni, genç olan arkadaşlar değil de diğerleri. Bunun yapacaksa en iyi onlar yapabilir ama neden yapmıyorlar gerçekten bilmiyorum. Bunu bence onlarla konuşmanız daha doğru olur ve bu soruya en iyi cevap onlardan gelebilir.

Araştırmacı: Bugün bir tasarımcı etik ilkelere uyarak hareket etmeye çalışsa kazancı üzerinde negatif bir etkisi olur mu? İş bulmakta zorlanır mı? Tasarım süreci uzar mı?

Tuğba Bayıslan: Kesinlikle tasarım süreci uzuyor. Bu para kazanma kazanamama durumu şartlara göre değişir. Mesela freelance bir tasarımcıysan ve çevren niş bir çevreyse yani gelir düzeyi, sosyal statüsü iyiye işi, kazancı tasarımcıya bırakıyorlar. Belirli bir şeyde inat etmiyorlar, işi sana bırakıp yaşamlarına devam ediyorlar. Estetik beğenileri de gelişmiş olduğu için daha iyi anlaşılabiliyorsun. Ama iş yaptığın sosyal taban

düştükçe bunu yapmakta zorlanıyorsun ve “Ne var ya, çiziveriyorsun” lafı ortaya çıkıyor. Sen, tasarımı anlamayan değerini bilmeyen insanlarla çalışmaya başlıyorsun. Estetik beğenileriniz de uyuşmuyor. Çünkü estetik beğeni de kendini geliştirme alakalı ve ilerleyen bir şey. Sabit bir şey değil. Sen kendini eğitim ve kültür seviyesi olarak geliştirdikçe o da gelişiyor. Sosyal olarak daha alt tabandan biriyle çalışıyorsan muhtemelen oda gelişmemiş olduğu için sana iyi bir iş için yeterli ücreti de yeterli zamanı da vermiyor haliyle. Yani bu sorunun cevabı hangi sosyal ortamda bu işi yaptığına bağlı. İyi bir sosyal ortamdaysan bu yapılabilir ama kötü bir sosyal ortamdaysan bu yapılamaz. Yani çok zor yapılır.

Sizin hangi ortamda çalıştığınıza göre değişen bir cevabı var bunun. Kimlerle çalıştığınıza göre değişir.

Araştırmacı: Anladım. Şimdi tersinden düşünmeye çalışalım. Herkesin etik ilkelere dikkat ettiği bir ortamda nasıl bir gelecek oluşur?

Tuğba Bayıslan: Daha fazla kaliteli rekabet olur. Kendilerini geliştirmek zorunda hissederler. Grafik tasarımcıların kalitesi artar. Daha çok tasarım konuşulmaya başlanır. Yani toplamında güzel olur.

Araştırmacı: Grafik tasarım mesleğinde etigin gelişmesine yönelik neler yapılabilir? Yani şu ana kadar birçok sorundan bahsettik bunlara çözüm olarak neler yapılabilir? Bireysel olarak olsun, toplum olarak olsun. Ne dersiniz?

Tuğba Bayıslan: Konuşmak gerekiyor, anlatmak gerekiyor. Ben kendim bunu yapmaya çalışıyorum. Bir müşterimle çalıştığım zaman benden bunu kısa zamanda istiyorsa bunun olamayacağını, nedenini açıklıyorum. Bazısı anlayıp kabul ediyor. Bazısı inat ediyor. Kabul edende bir farkındalık oluşmuş oluyor. Konuşurken karşı tarafı eğitmek gerekiyor. Ama En nihayetinde, herkes eğitilmeye açık değil bir süre sonra bırakıyorum ben de. Neler yapılabilir? Aslında neler yapılacağı ortada. Bu bahsettiğimiz şeylerin uygulanması gerekiyor.

Yani bu biraz genel estetik beğeni ve refah seviyesiyle alakalı bir şey. Bir şeyde iyi olmak için refah seviyenin yüksek olması gerekiyor. Çünkü refah seviyen yüksek olunca daha farklı bir pencereden bakmaya başlıyorsun. Daha rahat bakmaya başlıyor insan, söylenenleri daha rahat algılıyor. Yeniliklere daha açık oluyor. Yani her alanda bu geçerli. Kendilerini geliştirecek daha fazla vakit oluyor, kendilerini geliştirmeleri demek daha geniş fikirli olmaları demek. Doğal olarak sende geniş fikirli insanlarla çalışmış oluyorsun ve daha iyi iş yapma imkânın artıyor. Her şeyin altında bu refah seviyesi var.

Araştırmacı: Benim soracaklarım bitti son olarak eklemek istediğin bir şey var mı?

Tuğba Bayıslan: Hayır yok, Teşekkür ederim.

Araştırmacı: Verdiğin bilgiler için çok teşekkür ederim.

Görüşme Metni 15: Yasin Avcı

Görüşme tarihi: 05.12.2020

Görüşme başlama saati: 16.37

Görüşme bitiş saati: 17.10

Görüşülen kişi: Yasin Avcı

Araştırmacı: Kendinizi biraz tanıtabilir misiniz? Grafik tasarımı ilişkiniz nedir?

Yasin Avcı: Yasin Avcı. Kocaeli Üniversitesi GSF grafik tasarımı bölümü mezunuyum. 2006 yılında mezun oldum. Daha sonra çeşitli reklam ajanslarında uzun yıllar boyunca çalıştım. Bir taraftan çalışırken diğer taraftan da yüksek lisansımı tamamladım. Reklam ajanslarında da okul hayatım devam ederken yazları çalışıyordum. Okuldan mezun olduktan sonra artık reklam ajansında profesyonel olarak çalışmaya başlamıştım. İlk çalıştığım reklam ajansı çok yoğunlu. Özellikle seçim zamanlarında seçim kampanyaları üzerine işler üretiliyordu. O zamanlar okuldan çıkıp reklam ajansına geçtiğimiz dönemler, ajans bize grafik tasarımcı ismini veriyordu. Daha sonra başka bir ajansa başvurdum. Tabii şimdi bir ajansta grafik tasarımcı olarak çalıştıysanız başka bir reklam ajansına iş başvurusu yaparken art direktör ilanına başvuru yapamıyorsunuz. Şimdi işe alacak kişi bakıyor ve art direktör ilanını açmış ama ben bir önceki ajansta grafik tasarımcı olarak çalışmışım. Başvuruyorum, sen art direktör değilsin ki diyor. Ama beni art direktör yapan kim? Çalıştığım yerin sahibi. Yani ben yaptığım işle değil! Olduğum, çalıştığım yerin sahibinin bana vermiş olduğu sıfatı kullanarak bir şey olabiliyorum! Bu da tabii gayri resmi bir durum. Bu aşamalardan geçerek, bireysel olarak bir şeyleri kanıtlayarak başka reklam ajanslarında art direktör hatta son olarak kreatif direktörlüğe giden bir yol serüvenim. Reklam ajansı deneyimimi son olarak orada bitirdim. Bu çelişkili bakış açılarının yaşandığı ve değer noktasında pek bir şey göremediğim için bu alanı bırakarak kamu sektöründe belediyede çalışmaya başladım. Belediyede yine basınla alakalı bir bölümde çalıştım. Orada bir ajans yoğunluğu yoktu. Daha sonra da akademik hayata geçiş yaptım. Şu anda akademik hayatıma Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi, Gönen Meslek Yüksekokulu Tasarım Bölümünde devam ediyorum.

Araştırmacı: Şu soru ile devam edelim: Türkiye’de meslek etiğinin ne olduğunun bilincinde miyiz? Yani biz meslek etiği kavramının farkında mıyız? Önce genel olarak sonra meslek özelinde ne dersiniz?

Yasin Avcı: Meslek etiğini, ahlakla çok yan yana getirmek doğru olmayabilir ama bu kişinin bireysel olarak hayata ilk adım attıktan sonra (iş hayatına ilk adım attıktan sonra), daha öncesinde ailesinin ona vermiş olduğu ahlaki değerler sonucunda belli bir kıvama geldiğini düşünüyorum. Ama iş hayatına geçtikten sonra para kazanmanın vermiş olduğu o handikapları aşmak adına belki bazı şeylerden feragat edilebiliyor. İşte etik burada devreye giriyor ama ne kadar var, biz ne kadar bu etik kurallara uyuyoruz? Bu tartışılır.

Meslek etiği ve değerler ortaöğretimde verilmesi gereken bir ders olabilir. Yani üniversiteye geldiğinde çok geç kalınmış olabilir. Bu daha çok ortaöğretimde yavaş yavaş verilmesi gereken bir ders olarak düşünüyorum meslek etiğini. Şu anda böyle bir şey yok diye biliyorum. Sonuç olarak ne kadar katkısının olacağını da söyleyemiyorum çünkü böyle bir örnek yok. Burada yine iş bireysel davranışlara kalıyor maalesef. Çünkü bununla alakalı bir mekanizma da yok. Bu sadece grafik tasarım alanıyla alakalı değil bütün iş sektörleri olarak bakıyorum, etik ile ilgili çalışan doğru bir mekanizma yok.

Araştırmacı: Sıradaki soru yine bağlantılı: Meslek etiğine dikkat edilmiyorsa bu tasarımcıdan dolayı mı kaynaklanıyor yoksa dışarıdan gelişen faktörler mi var?

Yasin Avcı: Bence grafik tasarımcı bakış açısını ne kadar yansıtabiliyor? Farazi söylüyorum bir petrol şirketinin bir tasarımını yapacak ve bu şirketi yakın zamanda çevreye çok büyük bir felaket yaymış, denizde çok büyük bir sıkıntıya sebep olmuş. Çevreyi inanılmaz derecede kirletmiş bir firma olduğunu düşünelim. Şimdi bu firmanın işini yapacaksınız. Grafik tasarımcı alıp çok güzel bir şekilde süsleyip, çekici hale getirerek, hiçbir şey yokmuş gibi her tarafta çiçekler açan bir firmaymış gibi sunacak. Yani şimdi burada ajans altında çalışan grafik tasarımcı ne yapabilir? Oradan bakacak olursak. Bu işi almalı mıdır? Almamalı mıdır? Karşımıza nasıl bir sonuç çıkar? Bunu başta tasarımcı ekonomik olarak değerlendirecektir. Farazi söylüyorum bana böyle bir şey geldiğinde başta ben neye bakarım? Bu şirketi araştırır mıyım? Bu şirket şimdiye kadar ne yapmış? Bu vermiş olduğu zarar benim için önemli mi? Ben bu zarardan dolayı

bunların işini yapmalı mıyım? Yani ben burada çevre mühendisi değilim. Dünyayı ben de tek kurtaramayacağım gözüyle baktığım zaman baskın olarak yaparım gibi... Grafik tasarımcıya bu iş bireysel olarak geldiyse etik olarak daha rahat bir yaklaşım sergileyebilir. Bu tür işler reklam ajansı vasıtasıyla geliyor. Tutup da bir reklam ajansında çalışan bir grafik tasarımcı da kalkıp burada bir donkişotluk yapıp “Yok ben buna böyle bir iş yapamam” diyecek olan bir insan şimdiye kadar görmedim ama şöyle olur “Bu işi yapmak istemiyorum” deyip başka bir arkadaşına devredilsin diyen çıkabilir. Ama bu neyi değiştirir?

Araştırmacı: Evet

Yasin Avcı: O yüzden burada bir yaptırım olmalı. Yaptırım olmadan etik çalışır mı? Burayı düşünmek lazım! Aslında etik yaptırımla çalışmaması gereken bir mekanizmadır. Burada zorla kimseye bir şey yaptıramazsınız. O zaman kanuna giriyor. Bu sefer de yapılması gerekene dönüşüyor. Orada ince bir çizgi var. Dolayısıyla insanlara bunu zorla yaptıramayacağımıza göre bireysel olarak eğitimle yükleme yapılmalı. Belki ondan sonra daha farklı açılarla bakmaya başlanır ve farklı bakış açısıyla hareket edilebilir. Tasarımcı açısından söylüyorum bunları.

Araştırmacı: Etik ilkeleri önemsemeden başarılar elde eden birisi mesleğe zarar veriyor mu? Uzun periyotta mesleği zarara uğrattır mı?

Yasin Avcı: Evet. Bence kurumdan daha çok bireysel olarak kendine zarar verir. Ondan sonra kuruma zarar verir daha sonra da mesleğe ve topluma. Önce kendine karşı güvensizlik problemi oluşabilir. Çünkü bir kişi etrafında güveni kaybettiği zaman bu başka problemler doğurabilir. Dolayısıyla önce bireysel olarak sıkıntıya düşer daha sonra çalıştığı kurumu. Gerçi şöyle de var: Bu işi çalıştığı kurum alıyor. İlk başta kurum kabul etmiş ki artık ona (ajansta çalışan tasarımcıya) bir şey düşmüyor. İş bir şekilde gelmiş. Etik kurallar doğrultusunda hareket edilmemiş ve sonuç olarak tasarımcıya yönelmiş. Mesela demin ki petrol örneği üzerinden gidelim: Yine dünyaya zarar veren bir markanın işini yapmak problem yaratabilir. Buradaki kuralları belirleyen kişiler resmi kişiler değil, sonuçta burada her şey kişilerin bireysel yaklaşımlarıyla ortaya çıkıyor. Buradan kim kazanıyor belki ekonomik olarak bir şeyler kazanılıyor ama maddi tarafıyla kazanılırken

manevi tarafıyla da kaybediliyor. Tasarımcı burada şu an ki şartlarda özellikle Türkiye için söylüyorum çok büyük bir etik yaklaşım sergileyemiyor! Bireysel bir çıkış yapamıyor. Yani arkasında duracak bir güç, kurum, mekanizma yok!

Araştırmacı: Evet.

Yasin Avcı: O tasarımcıyı arkasından destekleyecek bir kurum yok. Yani çıkıp dedi ki “Ben bu işi şu gerekçelerden dolayı yapmak istemiyorum. Bu insanlar zarar veriyorlar ve bu insanların işini yapmak benim açımdan, benim değerlerime ters...” dediğinde bu kişinin ajansıya alakalı olarak işine son verilebilir. Bu durumda arkasında duracak bir kurum var mı? Onu anlayabilecek bir kurum yok. Belki bunu mahkemeye götürebilir ama onu mahkemeye varmadan arkasında duracak bir kuruluş, bir oda (mekanizma), bir yer yok!

Araştırmacı: Şöyle sorsam: Bu ülkede biliyorsunuz GMK var. Yaklaşık 42 yıldır faaliyet gösteriyor. Sizce neden bahsettiğinize benzer bir yapıya bu kuruluş ön ayak ol(a)madı? Bahsettiğiniz bir senaryo oldu ve neden acaba mesleğimizde böyle bir mesleki, hukuki bağlayıcılığı olan bir yapı oluşmadı? Bununla ilgili bir fikriniz var mı?

Yasin Avcı: Ben bunu şöyle düşünüyorum: Mesela mühendis olmanın mimar olmanın bir sonucu olarak piyasada iş yapabilmek için bir baro veya odası var ve bu odadan belli bir numara alınması gerekiyor. İş yapabilmesi için karşılıklı bir uzlaşma gerekiyor. Bu işler ağırlıklı olarak reklam ajanslarında yürütülüyor, başka yapıldığı yer yok. Matbaa kısmı biraz daha farklı. Reklam ajansları bu işi nasıl yürütüyor? Yani reklam ajansına sahip olmak için ne gerekiyor? 3 bilgisayar, biraz sermaye, piyasadan 2 kişi, bir tane de tatbiki... Onların maaşlarını veririm zaten etrafımda belli bir çevrem de vardır, o çevremi de kullanarak onların işlerini yaparım mantığı ile kurulan birçok reklam ajansı var! Yani bu işi genel olarak maalesef bu GSF’de ilgili bölümlerinden mezun olan, tasarımcıların açtığı kurum çok az işletmeciler olarak. Bu insanlar genelde bu işletmelerde çalışanlar olarak karşımıza çıkıyor. Yine baktığım zaman karşımızda ne var? Bu işten anlamayan hatta içeride çalışanların hangi koltukta oturması gerektiğine karar veren kişinin bile, bu işi cebinde sermayesi olan ve çevresi olan kişiler karar veriyor. Böyle bir ortam çok gayri resmi bir ortam. Bir gün grafik operatörü olduğunuz bir ajansta ertesi gün grafik

tasarımcı, bir yıl sonra hemen sanat yönetmeni vb. gibi işleyebiliyor. İşte burada ki o sınıfsal geçişler de oradaki kişinin ağzından çıkacak kelime ile oluyor. Bir anda grafik tasarımcı bir anda kreatif direktör olabiliyor. Ondan sonra orada bir adım atlayarak ilerleyen kişi dışarıda ki ilanlara da bu vasıfla başvurabiliyor. Neden çünkü daha önceki yerde onu kreatif direktör yaptılar. Onu sana devlet atamadı, mezun olduğun okulda vermedi, onu kim verdi? Oradaki çalıştığın insan (patron) verdi. Buradaki gayri resmîlik o kadar fazla ki takımlardan ötürü bence resmi bir yapı oluşmuyor. Çünkü bu işi, size bu yetkiyi kim verecek? Yani grafik tasarımcılar bir kuruluş oluşturduğunda, mesela şöyle düşünelim: Mütahhit olduğunuzda, mimarların dışında onlarda bina yapabiliyor ve aradaki farkı görebiliyoruz. Her ikisinin ortaya koyduğu şeyler, bakış açısı olarak farklı. Burada da öyle, bu işi yapan reklam ajansı sahiplerinin durumu. Herhangi bir, bu işin mühendislik tarafı gibi bir şey yok. Diploma ile yürüyen bir iş değil bu. O resmîyet kısmı. İmza kısmı. O sorumluluktur. Ama bizim tarafta bir sorumluluk yok! Yani bugün reklam ajanslarına belli bir sorumluluk verilmemiş. Diyor ki devlet, “Burada ki inşayı oluşturman için bir imza yetkin var ama bu tarafa demiyor ki senin bir inşa ya da bir ihya kabiliyetin yok.” Bir reklam ajansının inşası derken bir şeyi oluşturması, ortaya koyması... Sonuçta görsel olarak her şeyi reklam ajansları ortaya koyuyor. Reklam filmi, dış mekân tasarım işleriyle vb. Gibi hepsini bunlar ortaya koyuyor ve hiçbir şekilde bir sorumluluğu yok bu işin. Bir sıkıntı olduğunda, nasıl diyelim bir reklam filminden dolayı bir sıkıntı çektiğinde bunun karşısında kimi buluyor. İşte o kanal etik açıdan bir sıkıntı varsa RTÜK devreye giriyor ve o şekilde halledilmeye çalışılıyor ama yine ajans ile muhatap olmuyor. Yani ajans burada sorumluluğu üstüne almıyor. Çünkü bir imza yetkisi yok. Burada ki imzadan kast ettiğim şey sorumluluk! Bir sorumluluk yok. Bu sorumluluk nasıl oluşmalı diye sordüğümüzde aynı bu oda mantığı ile belki. Oda ciddiyeti ile bir şey oluşturulsa eğer belki işler daha resmi ve düzgün bir şekilde gidebilir. Yani bu işi yapan insanların odalaşması ihtiyaç. Bu soruyu en iyi onlar cevaplayabilir ve mantıklı olur. Ama benim gördüğüm kadarıyla bu işin sıkıntılı olmasının sebebi resmi bir yere konumlandırılmamasıdır. Sorumluluk alabilecek resmi bir yapıya dönüşmeli.

Araştırmacı: Peki bu aşamada biz ne yapabiliriz? Bizim yapabileceğimiz bir şey var mı önümüzdeki süreçte?

Yasin Avcı: Bu işi resmi olarak... Üniversitelerin, ilgili kurumların bir araya gelip bir kurul oluşturup, görüşülerek, bu işin başına da tecrübeli ve akademik tarafı olan biri olabilir. Aslında bu baro gibi. Şimdi bunun tam karşılığı olmadığı için söyleyemiyorum. Avukatlıkta baro olabilir. Başka mesleklerde oda olabilir. Burada da herhalde oda gibi geçebilir. Bu yapının oluşmasını sağlayacak insanlar akademide eğitim veren, buradan tedrisatını almış deneyimli olan, bunların başını çektiği bir yapı olarak başlayabilir. Burada devletin, buraya bir resmiyete dönüştürüp tanınması lazım. Reklam ajansında çalışanların hem odaya kayıtlı olup olmamaları iş güvenliği açısından, destekleyici olması açısından etki edebilir ve bu odadan onay almadan işlemler yürüyemez olabilir. Çünkü reklam ajansları çalışmak için şu programları kullanabilen, yaratıcı, şu, şu, şu donanımlara sahip olanlar başvurabilir diyor. Bu durumda hiçbir sertifika almadan bir yere başvurup çalışabiliyorsunuz, ondan sonra da 2-3 ay içerisinde işveren verim alamıyor. Neden çünkü girerken kendini iyi bir şekilde anlatmamış, doğruyu söylememiş etik kurallara uymamış. İşte burada da bir sıkıntı var. Ama odaya kayıtlı olması, o odanın belli standartları olsa, belli bir eğitimden geçmiş olsa ve sonuç olarak oda bu kişiyi çalışabilir. Bu kişi reklam ajansında çalışabilir diye izin verse reklam ajansı da bahsettiğim türde sıkıntılar yaşamayabilir. Buradan karşılıklı bir çözüm çıkabilir. Kişi ne beyan ettiyse ona güveniliyor ama iş yapmaya gelince sıkıntılar çıkabiliyor. Daha sonrada işte ben bunu başlangıç aşamasında biliyorum vb. gibi problemlerle karşılaşılabilir. Örneğe dönersek baroda kayıtlı bir mühendis imza yetkisini onaylatmış, baro “Biz bu kişinin arkasındayız” diyor ve bir güven veriyor. Şu an için bizde böyle bir şey yok, olmaması bu tarz sıkıntılar çıkartabiliyor diye düşünüyorum.

Araştırmacı: Bugün gerçekten meslek etiğine uygun hareket eden birisinin, tasarım süreci uzayıp kazancı üzerine negatif bir etkisi olabilir mi? İş kaybedebilir mi?

Yasin Avcı: Negatif etkisi olacağını düşünüyorum. Reklam ajansında çalışmış biri olarak da bunu söylüyorum. İş oraya bir bağlantı vasıtasıyla gelmiştir ve o işin kesinlikle orada çalışan grafik tasarımcıyla alakası yoktur. Grafik tasarımcı orada işini yapmaya çalışır. Belli bir silsile vardır: Operatör, grafik tasarımcı, art direktör, kreatif direktör filan. Belli bir konsept belirlenmiştir. Bunu oluşturacak olan grafik tasarımcıya iş gelmiştir. Grafik tasarımcı işi gördü diyelim. Dedi ki: “Ben böyle bir şey yapmam!” Ne oldu şimdi? O ekip içinde tek başına değil. Burada bir kişi kalkıp dedi ki: “Ben bu işi yapmıyorum.” Bu sefer

ne olacak. Arkasında da duran yok. Kimse arkasında durmaz. Orada çalışan ekip arkadaşları da arkasında dur(a)maz. Neden? Çünkü belli bir ekonomik kaygı var. Yani o ekonomik kaygıyı düşünmek lazım. Sonuçta insanlar oraya para kazanmak için geliyorlar, sadece sanat icra etmek için orada değiller. Sonuçta bu bir meslek ve bu donanımları üzerinden para kazanıyorlar. Ama işte o mesleğin üzerindeki etik, ekonominin altında kaldığı zaman sorunlar oluyor ve negatif etkisi oluyor. Çünkü destek yok, savunucu yok. Biz seni anlıyoruz, biz seni anladık, sen bu konuda ince düşünüyorsun ve belli kuralların var, biz seni saygıyla karşılıyoruz. Sen bu işi yapma, diyebilecek bir yer hayal edemiyorum Türkiye şartlarında. Ya yaparsın, yapmazsan yollarımızı seninle ayırırız. Eğer burada sen bizi dinlemeyeceksen, bizimle ekip ol(a)mayacaksan vb. gibi şeyler konuşarak yolları bir şekilde ayırırlar. Sonuç olarak siz, biz kastediğimiz, özen gösterdiğimiz duyarla ortada kalabiliriz!

Araştırmacı: Grafik tasarım alanında meslek etiği ilkelerine hassasiyetle yaklaşırsak yakın bir gelecekte mesleğimizde nasıl bir değişim olur? Yani bugün birçok tasarımcı ve işverenlerde dahil meslek etiği konularına hassas davranışlar yakın bir gelecek, nasıl olur? Ne hayal edersiniz?

Yasin Avcı: Şimdi, her bireyin bir hayat tarzı var. Kimisi muhafazakâr bir yapıya sahip olabiliyor kimisi daha açık olabilir: Mesela dini olarak kaygıları olan insanlar var, dini kaygıları daha az olan bireyler olabilir. Yine örnek veriyorum bir alkol firması ile ilgili çalışma yapacak ama bunun karşılığında grafik tasarımcı bu işi elinin zoruyla yapıyor olabilir. Çünkü o noktada inanmadığı bir şeyi yapmak istemeyebilir. Sonuçta alkol onun dünyasında bir sıkıntılı tarafı var ve sıkıntılı gördüğü bir şeyin yaptığında oda bu sıkıntıya ortak olurum düşüncesiyle bakıyor olabilir. Bu konularda hiçbir yaklaşım yok! Biz eğitim olarak öğrencilere meslek etiği ile alakalı konularda ne kadar bilgi verirsek, bu bilgilerin gelecekte pozitif olarak yansıyacağına inanıyorum. Çünkü bir şeyi öğretirken o işin sadece nasıl yapıldığını değil, ne şekilde yapıldığını da göstermek gerektiğini düşünüyorum. Hatta bir şey var, bir şarkı sözü var: Ne yaparsan yap aşk ile yap. Ne dediğim değil, nasıl dediğim olay. Yani bu işi nasıl yaptığın önemli, süreç önemli. Burada da bu örnekten hareketle öğrencileri bu şekilde eğitimle temel değerlere sahip çıkacak işler ortaya koyacak bir süreç izlenmeli diye düşünüyorum.

Biz istediğimiz kadar anlatalım, söyleyelim bu eğer işi yaparken onlara olması gerekeni olacak şekilde gösterdiğimizde olumlu olarak dönüşler sağlayacağını düşünüyorum. İleride kesinlikle bir geri dönüşü olur. Bu sonuçta bir eğitim. Bir bebeğe verilen eğitim gibi düşünülebilir. Ne verirsek karşılığında onu görürüz. Bazı etik değerler bazı kişilerde daha zayıf olabilir. Hatta bazıları için hiç önemli bile olmayabilir ama en azından 10/8 kişiyi kazanmak başarıdır.

Araştırmacı: Sonraki sorum meslek etiğinin gelişmesine yönelik ne yapılabilir diyecektim ama siz zaten buna cevap vermiş oldunuz. Eğitimde daha fazla dikkat etmeliyiz dediniz.

Yasin Avcı: Üniversite eğitiminin daha altında bu eğitim başlamalı. Hatta ilkokuldan bile düşünebiliriz. 3 ve 4 sınıf derslerinde hayat bilgisi dersi altında verilebilir. Belki veriliyor da olabilir: Ahlaki değerler ve yapılması gerekenler, doğru davranışlar ve etik o seviyelerde belki daha farklı şekillerde anlatılabilir. Lisede de daha farklı bir müfredat ile bu konular anlatılabilir. Ama kesinlikle etik konusu bu müfredatlara yedirilmelidir! Üniversiteye geldiğinde de bu işin ciddiyeti anlaşılmalı ve ciddi bir şekilde anlatılmalı. Ondan sonra zaten bu işin meyveleri yenmeye başlar. Tabii bu öyle 2-3 senede olacak bir durum değil maalesef. Biraz zaman olacak bir süreç. Bu işin oturması, bir kültürün oturması sonuçta. Ben buna bir kültür olarak bakıyorum. Bu kültürün oluşması kısa sürede olacak bir şey değil. Ama bir yerden başlamak lazım ve erken başlaması o kadar kârdır diye düşünüyorum.

Araştırmacı: Peki ve son sorumu sorayım. Aslında soru da değil. Sizin bu konuda eklemek istediğiniz bir şey var mı? Başka paylaşmak istediğiniz bir şey var mı? Bireysel olarak şuna da dikkat edebiliriz ya da benzeri bir şey?

Yasin Avcı: Ben genel olarak eklemek istediğim özel bir şey yok ama şunu söyleyebilirim. Ben de bu sektörün içinde olan birisi olarak söylüyorum, bu sektörde etik kuralları bir sistematik içinde düzenleyecek bir yapıya, kuruma ihtiyaç var. Bu kurumun oluşması için daha önce ifade ettiğim gibi özellikle bu işin akademik tarafında olan deneyimli kişilerin öncülüğünde bir sistem, yapı oluşturulmalı. Sadece akademi yetmezse dışarıdan bu iş ile alakalı yetkin insanların yardımı da alınarak bir oluşum, bir

kurumsallaşmış form oluşması lazım ve bu kurumsallık belli bir sonuç doğuracaktır. Tabii, bunun sonucunda da arzulamış olduğumuz etik ile alakalı gelişmeler ve iyileşmeler olacaktır.

Araştırmacı: Verdiğiniz bilgiler ve paylaştığınız kıymetli deneyimler için çok teşekkür ederim Yasin Hocam.

Görüşme Metni 16: Zeynep Pehlivan Baskın

Görüşme tarihi: 09.04.2021

Görüşme başlama saati: 21.00

Görüşme bitiş saati: 21.20

Araştırmacı: Kendinizi biraz tanıtabilir misiniz? Grafik tasarımıyla ilişkiniz nedir? Kısaca bahsedebilir misiniz?

Zeynep Pehlivan Baskın: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı bölümünde doktor öğretim üyesi olarak çalışmaktayım. Alanım görsel iletişim tasarımı. Lisansüstü sanat eğitiminde de hem sanat eğitiminde doktora hem grafik alanında sanatta yeterlik yaptım. Sanat eğitimi ile tasarım eğitimi birleştirerek ilerliyorum. Derslere girdiğim ve yoğunlaştığım alanlar tipografi ve illüstrasyon alanlarıdır...

Araştırmacı: Türkiye’de meslek etiğinin, etiğin ne olduğunun bilincinde miyiz? Biliyor muyuz? Önce genel bakabilirsiniz daha sonra da tasarım özelinde bakabilirsiniz hocam.

Zeynep Pehlivan Baskın: Etik konusu benim için oldukça değerli bir konu, ahlak konusu benim için oldukça önemli bir konu. Etikte bunun içerisinde yer alıyor. Etik ile ilgili toplumumuzda çok bilinçli olduğumuzu düşünmüyorum. Bunun özellikle eğitimde üzerinde durulduğunu düşünmüyorum. İlkokuldan itibaren ahlak ve etik eğitiminin başlaması gerektiğini düşünüyorum. Tasarım boyutuna gelince, bizim alanımız etik ihlallere çok açık bir alan ne yazık ki. Bütün akademik çalışmalar etik ihlallere açıktır, intihal bunun en yaygın örneğidir. Farklı şekilde birçok etik ihlal yapılabilir. Bizim tasarım alanında da ne yazık ki derslerde de karşılaştığımız durumlar oluyor. Tam olarak bilincine varılmadan aslında etik ihlali yapmak istemeden de yapabildikleri gibi bilinçli olarak tercih edildiğini de görebiliyoruz.

Burada tasarım alanındaki etik ihlalden kastınız nedir?

Araştırmacı: Tasarımda meslek etiği ihlali dediğimde tek söyleyebileceğim bir şey yok. Buna intihal (aşırma), programların telif durumları, tasarım sürecinde kullanılan ürünlerin lisansları da girer (fotoğraf, illüstrasyon, font vb.), çalışma süreleri ve şartları da girer... Yani sadece intihalle sınırlandırmamak lazım, bunlar aklıma hızlıca gelen örnekler.

Zeynep Pehlivan Baskın: Buna ekleme de yapayım. Kullanılan görüntülerin izinsiz kullanılması girer, ürün fotoğraflarında ya da çekilmiş fotoğraflarda kişilerin izinsiz kullanılması girer. Ticari uygulamalarda yazı karakteri kullanımından telif hakkı alınmamış ücretsiz olmayan stoklara kadar her şey girebilir. Bizim alanımız da etik ihlale girecek çok fazla konu var.

Mesleki etik ihlali dediğimizde, mesleki etik dediğimizde siz bunu her meslek dalına ayrı özelleştirerek mi düşünüyorsunuz?

Araştırmacı: Bu cevaplanması gereken 1-2 soru barındırıyor. İlki evrensel temel değerler-ilkeler. Bunlar sindirildikten sonra zaten bazı şeyleri otomatikman halletmiş olacağız. Ama meslekler özelinde de meslek etiği olması gerekiyor. Çünkü örnek vererek açıklayayım. Bizim işimiz çok katmanlı bir iş ve arada birçok kişi-taraf söz sahibi oluyor. Yani sadece doğrudan tasarımcıdan müşteriye gitmiyor. Birçok katman var arada. Ve çok hızlı gelişen bir süreç, stres altında ilerleyen bir süreç. Mesleğin etik ilkeleri olmadığı zaman çoğunlukla sorunlar çıkıyor yani etik dışı davranışlara daha kolay yönlendiriliyor. Benim fikrim, kesinlikle meslek etiği ilkelerinin mesleklerle özgü olması gerektiğini düşünüyorum.

Zeynep Pehlivan Baskın: Yani görsel iletişim tasarımı alanı için diyorsunuz ki diğer meslek gruplarına göre etik ihlale zaman baskısı, müşteri baskısı, stres gibi nedenlerle daha açıktır gibi bir sonuca mı varıyoruz?

Araştırmacı: Bu aklıma gelen hızlıca bir örnek. Ben sizin sorunuzu meslek dalına ayrı özelleştirerek mi yani gerekli mi gereksiz mi gibi anladım ve somut bir örnekle açıklamaya çalıştım. Kişi etik ilkelerin ne olduğunu bilmiyorsa sorun! Tabi evrensel değerlerin sindirilmesiyle kişiler zaten sorunların büyük kısmını çözecek. Tabii ki bu tek taraflı da değil! Karşılıklı olan bir süreç...

Mesleğimizde etik ilkelere dikkat ediliyor mu yoksa edilmiyor mu? Ne dersiniz? Gerçi edilmiyor gibi bir şey demiştiniz.

Zeynep Pehlivan Baskın: Aslında bunun cevabı olarak net şekilde ediliyor ya da edilmiyor diyemem. Koşullara ve ortamlara bağlı olarak değerlendirebilirim bunu. Örnek veriyorum buna eğitim üzerinden mi konuşuyoruz yoksa genel olarak bizim mesleğin yer aldığı her ortam için mi konuşuyoruz. Buna ajansları dahil ediyor muyuz yoksa tasarım eğitiminde ki etik değerlerden mi bahsediyoruz?

Araştırmacı: Bu etik başlığı bildiğiniz gibi çok geniş bir başlık. Eğitim alanında etik ayrı, tam zamanlı çalışanlar için ayrı, freelance çalışanlar için etik çalışması ayrıca incelenebilir. Ama benim yapmaya çalıştığım şey bir bütün olarak, genel değerlendirme yapmaya çalışıyorum, giriş yapmaya çalışıyorum. O yüzden genel bakabilirsiniz. Dilerseniz ama tek tek de açabilirsiniz, size kalmış.

Zeynep Pehlivan Baskın: Ben sizin işinizi kolaylaştırmak için soruları net anlamaya çalışıyorum. Daha net cevaplar verebilmek için. Bizim alanımızda ülkemizde genellikle dikkat edilmiyor. Ama ne evet diyebilirim ne hayır diyebilirim. Koşullara ve ortamlara bağlı. Dikkat edildiği durumlar var, hiç edilmediği durumlar var. Bu konuda çok bilinçli olmadığımızı düşünüyorum.

Araştırmacı: Hocam, günün sonunda tartıya koyduğumuzda bir taraf eminim ağır basıyordur. Gerçi yine dediniz çokta bilinçli değiliz diye...

Etik ilkeleri önemsemeden başarılar elde eden birisi mesleğe zarar verir mi? Verirse nasıl verir?

Zeynep Pehlivan Baskın: Tabii ki verir. Sadece mesleğe değil kendisine de zarar verir, bulunduğu ortamlara da zarar verir. Çünkü saygınlığı azaltır. İtibar ve güven kaybına neden olur. Örnek veriyorum bir tasarım yarışması düzenlendi, jüri değerlendirdi ve birinci olarak bir tasarım seçildi. Jürinin o anda bütün eserlerin çalıntı olup olmadığını tespit etmek gibi bir durumu olamaz çünkü milyonlarca veri var. Girecek arama

motorlarına, tek tek görsel taramalar yapacak, benzerleri var mı yok mu diye. Üniversitede de özel sektörde de bunu yapacak her zaman, zaman olmuyor. Ve bu noktada ne varsayılıyor karşımızdaki kişinin tamamen özgün kendisine ait eserler çıkardığı varsayım olarak kabul ediliyor bizim tarafımızdan. Bu öğrenci de olabilir. Kendi özgün eserini ortaya koyduğu varsayılıyor. Böyle bir durumda eğer ortada başkasının işini kendi işiymiş gibi gösterme ya da fazlasıyla esinlenme varsa ve bunun farkına daha sonra varılmışsa mesleki anlamda tabii ki zararı oluyor. Dedğim gibi itibarı zedeliyor, güven azalıyor.

Araştırmacı: Bununla bağlantılı genel olarak meslek etiğine dikkat edilmiyor dedik. Bu tasarımcıdan, yani kişiden kaynaklı mı oluyor yoksa dışarıdan etkenler mi var?

Zeynep Pehlivan Baskın: Bu tamamen kişilik problemidir benim için:

Size çok daha basit bir şey söyleyeyim. Bir insan başka bir insanın cebinden para çalmazsa eğer başka birinin eserini, görselini ya da akademik çalışmasını alıp kendisi yapmış gibi göstermez. Bu çizgi aslında bu kadar nettir benim için. Bizim derslerde öğrencilere anlattığımız da budur. Arkadaşınızın cebinden para çalar mısınız? Hayır, asla çalmam! Tamam o zaman başkasının işini de çalamazsınız. Aynı ahlak burada da geçerlidir. Ama ne devreye giriyor. Devreye giren şey bilincinde olmamak. Eğer ki öğrenci ya da bu alana yeni başlamış, yeterli bilinç düzeyine sahip olmayan birisi bilmiyorsa telif haklarını, bilmiyorsa nerede ne kadar esinlenebileceğini ya da esinlenmek araştırmak görmekle kopyalamak arasındaki farkı bilinçsizce yapıyorsa buna etik ihlali yaptın diyebilmek için bizim önce altyapısını hazırlamamız gerekiyor. Onun için sizin de söylemiş olduğunuz gibi bu bilinçlendirme çalışmalarının, özellikle üniversite eğitiminde ki bence ilkokulda başlaması gerekiyor üniversiteye geldiğinde ben kendi dersim için konuşabilirim her dersimde defalarca ve defalarca bu konunun üzerinde dururum. Ben bu konunun üzerinde durduktan sonra öğrencinin de benim karşıma gelip “Aaa, bu çalıntımı benim haberim yoktu ben alabiliriz sanmıştım, ben yapabiliriz sanmıştım” deme şansı olmaz.

Hem bireysel bir hata hem de bilinç durumu. Yeteri kadar bilinç oluşturulmamış olması.

Araştırmacı: Anlıyorum. Peki her meslekte örgütlenmeler oluyor, topluluklar, dernekler kuruluyor, çeşitli yapılar oluşuyor. Acaba mesleğimizde neden bir odalaşma, sendikalaşma gibi daha etik ilkelerin yasal bağlayıcılığı olan bir yapıya dönüşmedi veya dönüşemedi?

Zeynep Pehlivan Baskın: En büyük GMK var.

Araştırmacı: Fakat GMK dernek boyutunda kalıp ne kadar etki ediyor, düşündürücü. Yani bir mimarlar odası gibi bir sonraki aşamaya taşınma gibi bir durum olamaz mı? Yani başka bir resmi bağlayıcılığı olan bir yapı da oluşsa daha etkili olmaz mıydı?

Zeynep Pehlivan Baskın: Sivil toplum kuruluşları için ciddi anlamda gönüllülük esası gerekir. Bunun için adanmış eğitmenlere, bunun için adanmış tasarımcılara, bunun için çok ciddi mesai harcayacak kişiler gereklidir. Bir de tasarım tarihimize baktığımızda mimarlık kadar eski ve geçmişe dayanmıyor. Bazı şeyler ne yazık ki yavaş yavaş oturuyor. Bizim tarihimiz o kadar eski değil. Ya da neden örgütlenemiyoruz? Neden sivil toplum örgütleri kurulmuyor, bu ilkeler net şekilde belirlenmiyor. Etik ihlali yapmamak için aslında görsel iletişim tasarımı alanına spesifik olarak çokta belirlemeye gerek yok. Aşağı yukarı hepsinin kapsamı aynı. Bunun çok fazla ben meslek kuruluşları, odalarla, derneklerle çözülebileceğine inanmıyorum. Ama kurulursa ne ala.

Araştırmacı: Bir tasarımcı meslek etiği ilkelerine hassas bir şekilde uysa, dikkat etse vb. bu kişinin kazancı üzerine negatif etkisi olup tasarım süresi-süreci uzar mı? Geliri düşer mi? İş yapabilir mi?

Zeynep Pehlivan Baskın: Tamamen spesifik işe bağlı bu. Yani bunu genelleyebilmek çok zor. Gelirinde düşme çok olacağını düşünmüyorum. Örnek veriyorum. Lisansı ödenmiş stok fotoğraflar kullandığında gelirini çok etkilemez. Burada neyin etik ihlal olduğunun sınırını çok net şekilde çizmemiz gerekiyor. Biz nasıl bilgisayarımıza, fotoğraf makinamıza, tabletimize yatırım yapıyorsak orijinal programlara, yazı karakterlerine, mesleğimizle alakalı şeylere yatırım yapmak zorundayız. O yüzden bunu ben kayıp olarak düşünmüyorum. Kayıp olarak değerlendirmiyorum. Süreci uzatacak bir şey olarak da düşünmüyorum. Her şeyi kitabına uygun etik şekilde yapabiliriz.

Araştırmacı: Genel olarak etik konusuna daha hassas yaklaşıp, bilinçli davranışlar mesleğimiz nasıl icra edilir? Nasıl olur? Herkesin dikkat ettiği, evrensel değerlere-ilkelerle uyduğu bir yerde bizi nasıl bir gelecek bekler.

Zeynep Pehlivan Baskın: Aksini kabul etmek ya da düşünmek mümkün değil. Yani aksi durumun, etik ilkelerin olmadığı bir çalışma ortamına, meslek grubuna zaten ben bilincimde ya da zihnimde kabul etmiyorum. Zaten öyleymiş gibi davranıyorum ve hareket ediyorum. Nasıl olur her şey: Her şey kitabına uygun ve güzel olur! Olması gerektiği gibi olur. Olması gerektiğinden ne fazla ne az olur. Olması gerektiği gibi olur. Birçok gelişmiş ülke standardında olur.

Araştırmacı: Peki, Tasarımda meslek etiğinin gelişmesine yönelik, etik ilkelerin kavranmasına yönelik neler yapabiliriz? Bununla ilgili ne dersiniz hocam? Gerçi biraz önce yine değindiniz: Ders olarak hatta erken yaştan itibaren verilmeli demiştiniz.

Zeynep Pehlivan Baskın: Kesinlikle ahlak ve etik derslerinin ilk okuldan itibaren müfredata eklenmesi gerektiğine yürekten inanıyorum. Bunun dünya üzerinde örnekleri de var sadece ilköğretimin ilk yıllarında bu konulara odaklanılan eğitim sistemleri var Japonya örneğinde olduğu gibi. İlkokuldan itibaren bu eğitim başladığı takdirde de bazı şeyler, bazı değişimler pat diye hemen olmaz. Yani siz müfredata ahlak eğitimi, etik eğitimi eklediniz diye bir sonraki nesil hemen bu şeyleri öğrenmiş özümsemiş olmaz ama 2-3 kuşak sonra ebeveynlerde o eğitimlerden geçmiş olduğu takdirde 2-3 kuşak sonrayı etkileyecek ciddi bir toplumsal dönüşüm yaşanacağına inanıyorum. Hem ilkokuldan itibaren etik derslerinin eklenmesi artık üniversitede de nasıl biz güzel sanatlarda temel tasarım eğitimi veriyoruz, desen eğitimi veriyoruz aynen bunun gibi üniversite lisans eğitimine gelmiş öğrencilere de etik dersi vermemiz gerekiyor.

Araştırmacı: Benim sorularım bitti hocam. Başka eklemek istediğiniz, son söz olarak paylaşmak istediğiniz bir şey var mı?

Zeynep Pehlivan Baskın: Oldukça önemli bir konudan bahsediyorsunuz. Benimde şahsi olarak oldukça hassas olduğum bir alan. Sonuçlarını okumak isterim. Eklemek istediklerimi zaten söyledim, alanımızda bilinçsizlik nedeniyle etik ihlallerin yapıldığını

söyledim. Tabi ki bilinçli göz göre göre yapanları araya katmıyorum. Özellikle lisansta 1. 2. Sınıfta öğrencilerimiz bilmedikleri için yapıyorlar birçok şeyi. Örnek veriyorum bir programla ilgili lisans ödemek gibi bir kavram olduğunu bilmiyorlar. Bunları eğitimcilerin erken dönemde anlatması gerekiyor. Eğer ki stok görsel kullanılacaksa bunun lisanslarını okumalarını, ücretsiz kullanımlarının olup olmadıklarına, detaylarına bakmaları gerekiyor. Bunları eğitimciler olarak anlattığımız takdirde, bilinçlendirdiğimiz takdirde buna özel zaman ayırdığımız takdirde daha sonraki yıllarda yaşanacak üzücü olayları görmeyiz diye düşünüyorum.

Araştırmacı: Katkılarınız için teşekkür ediyorum hocam.

Ek-06 GMK Fiyat Listesi ile Dağıtılan Çalışma Yönetmeliği ve ICoD (Icograda) İlkeleri

Grafik Tasarımlar Çalışma Yönetmeliği

Bu yönetmelik, Grafikerler Meslek Kuruluşu tarafından hem grafik tasarımcılara hem de müşterilerine yol göstererek grafik tasarım kapsamına giren çalışmaların verimini her iki taraf için de arttırmak amacıyla hazırlanmıştır. GMK Yönetim Kurulu'nun 05.12.2013 tarihli toplantısında yönetmeliğin geçerliliği oylanmıştır.

1. Grafik tasarımcı talep edilen işi tümüyle tasarlar, hazırlar: Gerektiği durumlarda uygular veya uygulamayı denetler. Bu hizmetleri karşılığında önceden karşılıklı olarak kararlaştırılan, önerilen taban sınırın altına düşmeyen tasarım ve uygulama ücretleri alınır.
2. İşveren kuruluş adına, grafik tasarımcı ile ilişkileri, çalışmaların başından sonuna kadar tek bir temsilcinin yürütmesinde yarar vardır.
3. Grafik tasarım bittikten sonra istenilen değişiklikler yeni bir çalışma olarak değerlendirilir.
4. A. Çalışma bittikten sonra uygulamadan vazgeçilirse, ücretin ve diğer giderlerin tamamı, önceden kararlaştırıldığı gibi ödenir.
B. Çalışma kısmen bitmişse yalnızca o ana kadar yapılan çalışmaların ücreti ve masrafları hesaplanır.
C, Tasarım, işverene bağlı nedenlerle taslak aşamasında kalırsa, toplam tasarım ücretinin yarısı tasarımcıya ödenir.
5. A. Grafik tasarımcının yaptığı çalışma, işveren temsilcisi tarafından onaylanır. Grafik tasarımcı, kendi hatası sonucu ortaya çıkan tüm yanlışlıkları düzeltmekle yükümlüdür. Bu düzeltmelerin gerektirdiği masrafları karşılar ve ikinci bir ücret isteyemez. Bu durumda işveren temsilcisi grafik tasarımcıdan, grafik tasarımının düzeltilmesi ya da tekrarlanmasından başka bir istekte bulunamaz.

B. İşveren temsilcisinin onayı alındıktan sonra bulunabilecek yanlışlıkların maddi sorumluluğu işverene aittir.

6. Grafik tasarımcı, belirli bir iş için hazırlayıp karşılığını aldığı bir tasarımı, bir başka iş için kullanamaz ya da başka bir işverene satamaz. Ancak ticari uygulamanın dışında, kendi tanıtımında kullanabilir (Sergi, web sitesi, broşür ya da benzeri sunum biçimleri içinde).

7. A. Grafik tasarım, listede belirtilen işlerden iki ya da daha fazlasını içeriyorsa, her çalışmanın ücreti ayrı ayrı hesaplanır.

B. Grafik tasarımla ilgili olarak grafik tasarımcıdan başka hizmetlerde isteniyorsa (Uygulamanın herhangi bir bölümünün denetlenmesi, toplantılara katılma, araştırma, danışmanlık, vb.) bu ek hizmetlerin karşılığı, saat ücreti olarak ayrıca ödenir. Saat ücreti birim taban fiyatı, 1.100TL'dir. En kısa zaman birimi 1 saattir.

C. Tasarımcıdan üretim çalışması isteniyorsa, tüm üretim giderlerine (Fotoğraf, tipografi, illüstrasyon, taşıma, ulaşım ve konaklama, renk ayrımı, baskı vb.), genel tutarın en az %20'si kadar yapım hizmet komisyonu eklenir.

8. Telif hakları ile ilgili hususlar, bu konudaki yasalara göre işlem görür.

Tasarımcılar İçin ICoD'un Belirlediği Profesyonel İlkeler

Tasarımcının Topluma Karşı Sorumlulukları

A. Tasarımcı, toplumun sosyal ve estetik standartlarını yükseltmeyi profesyonel zorunluluk olarak kabul eder.

B. Tasarımcı, ekolojik dengenin ve doğal çevrenin yararı için sorumlulukla hareket etmelidir.

C. Tasarımcı, mesleğinin onuruna uygun davranmalıdır.

Tasarımcının Müşterisine Karşı Sorumlulukları

A. Tasarımcı, profesyonel görevleri kapsamında, müşterisinin çıkarı için çalışır.

B. Rakipler için aynı zamanda çalışmayı gerektiren özel durumlar dışında, bir tasarımcı, müşterilerine ve işverenine haber vermeden, doğrudan rekabet içinde bulunan projelerde çalışamaz.

C. Tasarımcı, müşterisinin niyetlerini, üretim yöntemlerini ve örgütlenmesini gizli tutar ve müşterisinin bilgisi olmadan bu bilgileri dışarıya aktaramaz. Kendisi için çalışanların da bu gizliliğe bağlı kalmalarını sağlamak tasarımcının sorumluluğudur.

Tasarımcının Diğer Tasarımcılara Karşı Sorumlulukları

A. Bir tasarımcı doğrudan veya dolaylı olarak bir başka tasarımcıyı saf dışı bırakmak için çaba göstermemeli, fiyat indirimi ve haksız kolaylıklar sağlayarak rekabet etmemelidir. Bir tasarımcı, daha önce başka bir tasarımcının çalışmış olduğu işi, o tasarımcıya haber vermeden devralmamalıdır.

B. Bir tasarımcı eleştirilerinde aşırı olmamalı ve diğer bir meslektaşının adını ve işini küçük düşürmemelidir.

C. Bir tasarımcı, kendiliğinden ya da müşterisinin isteğiyle kopyacılık yapmamalıdır.

Tasarımların Fiyatlandırılması

A. Tasarımcı, uygun bir fiyat belirlemeden, müşteriden iş kabul etmez. Ancak tasarımcı, kâr amacı gütmeyen kurumların işleri için ücretsiz ya da düşük ücretle iş alabilir.

B. Bir tasarımcı, bir işi kabul etmeden önce istenen ücretin hangi temel üzerinden hesaplandığını net olarak ve tümüyle müşteriye tanımlar.

C. Kendisinden herhangi bir tasarımcı önermesi istendiğinde, önerdiği tasarımcıdan herhangi bir ödeme kabul etmez.

Tasarımcı Adının Kullanımı

A. Bir tasarımcı, meslek konumuna uygun olduğu sürece adının, müşterisi tarafından, tasarlamış olduğu ürünlerin ya da sağladığı hizmetlerin tanıtımında kullanmasına izin verebilir.

B. Bir tasarımcı, müşterisi tarafından, isteği dışında değiştirilerek tanınmaz hale getirilmiş tasarımında, adının kullanılmasına izin vermeyebilir (İlhan Bilge arşivi).

Ek-07 Bir Neo-Modernist Manifesto

- Tasarlanacak işin, kağıdın yüzeyine ait, orada kalan bir iş değil, kurulması gereken bir mekan, inşa edilecek bir yapı olduğunu bilmek,
- Metnin görüntü, görüntünün metin olduğunu fark etmek,
- Güzel-çirkin değerlendirmelerine karşı çıkmak,
- Fikrin anahtar unsur olduğunu, iyi fikrin iyi biçimi getirebileceğini bilmek,
- İyi bir fikir yoksa, çözümü dekorasyonda, süste arama kolaylığına kaçmamak,
- Sunuşu düşünceye tercih etmemek, sunuşu düşüncenin sunulması için kullanmak,
- Görünürde kolay, görünürde basit olanın içinde ne kadar çok düşünce yattığını bilmek,
- Yeteneğin, düşüncenin önünden düşüncenin arkasına geçtiğini bilmek,
- İzleyiciyi dışarıdan içeri, izleyenden katılana çeken bir tasarım anlayışını tercih etmek,
- Kandırma, baştan çıkarma yolu yerine, bilgilendirme, ikna etme yolunu tasarım anlayışı olarak kabul etmek,
- İyi tasarımın, iyi sattıran ya da kendini iyi satan tasarım olmadığını bilmek,
- Her şeyin çok fazla tasarlandığı, tasarımın içeriğin kendisi haline geldiği günümüz moda çözümlerinde, içeriği aşırı tasarım elemanlarından arındırmak, içeriği öne çekmek,
- Tasarım çözümünü, tasarım probleminin kendisinde aramak,
- Tasarımı, yapılacak “iş”in içinde bulmak,
- Malzemeyi bir tasarım unsuru olarak kullanmak,
- Sürekliliğin tasarım olduğunu fark etmek,
- Günün geçerli tarzlarına, üsluplarına bağlı olmayan, tarzlara mahkum olmayan bir tasarım anlayışını yerleştirmek,
- Giderek tarzı ve dekorasyonu reddederek, görünen süsün arkasındaki gerçek tasarımı öne çıkarmak,
- Tasarlanmış bir ürüne bakıldığında, ilk görünenin tarz olmamasını sağlamak,
- Tarzın seçilemeyeceğini, tarzın ancak oluşabileceğini bilmek,
- Tarzın önceden seçildiği tasarım anlayışına karşı çıkmak,
- Tasarımı yazı karakteri ve tipografik üslup gibi yüzeysel etkilerden arındırmak,

- Tasarım sorunlarının yazı karakteri seçimiyle çözülemeyeceğine inanmak,
- Dikkatin, tasarlanan “iş”in bütününden, yazı karakterine kaymasını önlemek,
- Tarif eden, açıklayan, resimleyerek açıklayan, “açık eden” bir tasarım anlayışından uzak durmak,
- Kendini, her şeyi, hemen anında anlatmayan, göstermeyen. Bakıldığı anda bitmeyen, giderek keşfedilen bir tasarım anlayışını geliştirmek,
- Yeni formlar, yeni görüntü biçimleri önermek yerine, yeni anlama biçimleri, yeni algılama biçimleri önermek (Bülent Erkmen, 1993).

